

પ્રવેશક

૧. પ્રસ્તુત સંપાદન

શક્ય તેટલી જુદી જુદી હસ્તપ્રતો જોઈને તેમાંથી તારવેલી હસ્તપ્રતો ઉપરથી તૈયાર કરેલી અને મૂળનું અને તેટલું યથાતથ પ્રતિબિંબ પાડતી ‘અખેગીતા’ની શાસ્ત્રીય વાચનાની જરૂર આપણે ત્યાં હતી. પ્રસ્તુત સંપાદન એવી શાસ્ત્રીય વાચના આપવાનો એક નમ્ર પ્રયાસ છે.

શ્રી કે. ડા. શાસ્ત્રીકૃત ‘ગુજરાતી હાથપ્રતોની સંકલિત યાદી’માં જુદે જુદે સ્થળે સમવાયેલી ‘અખેગીતા’ની પ્રતો નોંધાયેલી છે આ ઉપરાંત પશ્ચ કેટલીક પ્રતો હોવાનો સંભવ છે હાલ, આમાં નહિ નોંધાયેલી એવી બે પ્રતો અમે મેળવી શક્યા છીએ અને એનો ઉપયોગ કર્યો છે. સંકલિત યાદીમાંની નીચેની પ્રતો અમે સંપાદનકાર્ય માટે જોઈ હતી. ફા ૧૪૮, ફા ૧૬૪, ફા ૩૧૧, ફા ૩૩૬, ફા ૩૪૬, ફા ૩૬૨, દ ૪૨, દ ૫૭૫, દ ૫૭૬, દ ૫૭૬, દ ૬૯૧, દ ૭૧૪, દ ૭૪૦, દ ૭૫૩, દ ૭૫૪, દ ૮૪૫. આમાંથી ફા ૧૬૪ (જેને અમે ઘ સંજ્ઞા આપી છે), ગુજરાત વિદ્યાસભાની પ્રત ક્રમાંક ૧૨૧૮ (જેને અમે ક સંજ્ઞા આપી છે.), ડા. શિવલાલ જેસલપુરા પાસેથી મળેલી હસ્તપ્રત (જેને અમે ખ સંજ્ઞા આપી છે), અને રો. યોગીન્દ્ર ત્રિપાઠી પાસેથી મળેલી હસ્તપ્રત (જેને અમે ગ સંજ્ઞા આપી છે) — આ ચાર પ્રતોનો આધાર લઈ પ્રસ્તુત વાચના તૈયાર કરી છે. ઉપર ઉલ્લેખેલી અન્ય હસ્તપ્રતોમાંથી પહેલાં બે કડવાના પાઠાતરો ‘પરિશિષ્ટ’* રૂપે આ પુસ્તકમાં આપ્યાં છે

* આ પ્રતો માટે રાખેલા સંકેતો નીચે પ્રમાણે છે

ફા ૧૪૮-અ, ફા ૩૧૧-ઇ, ફા ૩૩૬-જ, ફા ૩૪૬-ઝ, ફા ૩૬૨-ટ; દ ૪૨-ઠ, દ ૫૭૫-ડ, દ ૫૭૬-ઢ, દ ૫૭૬-ણ, દ ૬૯૧-ત, દ ૭૧૪-થ, દ ૭૪૦-દ, દ ૭૫૩-ધ, દ ૭૫૪-ન, દ ૮૪૫-પ.

સંપાદન કાર્ય માટે આધારરૂપ ગણેલી ચાર પ્રતોનું વર્ણન નીચે પ્રમાણે છે :

ક પ્રત ગુજરાત વિદ્યાસભા, અમદાવાદના સંગ્રહની અન્યાંક ૧૨૧૮ લખ્યા સવત ૧૭૭૪ 'સંકલિત માદી'માં આ પ્રત નોંધાયેલી નથી આ પ્રત પુસ્તકાકારે બાંધેલી છે પત્રની સાંખ્ય ૨૩૬ X ૧૦૩ સે મી છે એમાં લખાણ લાલ લીંઘીથી હાંસિયાને અલગ પાડીને કરેલું છે, અને પકિતઓને છેડે પણ લાલ લીંઘી દોરીને હાંસિયો મૂક્યો છે કડવાંની સખ્યા, રાગ વગેરે પણ લાલ શાહીથી લખેલા છે પત્રદીઠ સરેરાશ ૧૭થી ૧૮ પકિતઓ અને પકિતદીઠ સરેરાશ ૧૧થી ૧૨ અક્ષરો છે આ પ્રતમાં 'અખેગીતા' ઉપરાંત બાર માસ, સાત વાર, થોડાંક પદો તથા પરચૂરણ લખાણ છે એમાં નબર પત્રની એક બાજુએ આપેલા છે પત્ર ૧થી ૮આ અખાના બાર માસ અને સાત વાર, પત્ર ૧થી ૫૪આ 'અખેગીતા' અને ૧થી ૭૩આ પદો આપેલાં છે પ્રત સારી સંવર્ણાયેલી જણાય છે સુદર મરોડવાળા ચોખ્ખા, મોટા અક્ષરે લખાયેલી આ પ્રત સંભાળપૂર્વક કાઢી અનુભવી લલિયાને હાથે તૈયાર થયેલી છે

'અખેગીતા'ના આરભમાં આ પ્રમાણેનું લખાણ છે ॥ ના ॥ ૐ નમો પરમાત્મને નમ ॥ શ્રી ગુરુમ્યો નમ ॥ બયે ગીતા લખિતે ॥ 'અખેગીતા'ના અતભાગમાં નીચેનું લખાણ છે इति श्री बयैगीता सपूर्ण माहाविद्या मोक्षदाइनी ॥ सर्वंगी गीता सपूर्णं सवत १७७४ वरये अषाढ जुदि २ वार रवठ जग्गीपुरमां भटमेवावा शातिय भट० देवराम ल्पीन्य पठनार्थ वैष्णव० कीका पठनार्थ ॥ छ ॥ ॥ ॥

આ પ્રતને પ્રસ્તુત સંપાદનની મુખ્ય આધારભૂત પ્રત ગણી છે

ખ પ્રત આ પ્રત ડૉ શિવનાથ જોસમપુરા પાસેથી પ્રાપ્ત થયેલી છે લખ્યા સવત ૧૮૨૩ એમાં પોથી આકારના છટા પ૩ પત્રો છે પત્રની સાંખ્ય ૨૪ X ૧૧ સે મી છે લખાણની બંને બાજુ હાંસિયો લાલ લીંઘીથી દોરેલો છે કડવાં સખ્યા, રાગ વગેરે લાલ શાહીથી લખેલા છે પત્રદીઠ સરેરાશ ૮ પકિતઓ અને પકિતદીઠ સરેરાશ ૨૫થી ૨૬ અક્ષરો છે પ્રતનું લખાણ એકંદરે ચોખ્ખું છે, ઉપરાંત કેટલેક સ્થળે કાઢીકે એ સુધારેલી જણાય છે આ પ્રત 'ગ' પ્રતને મળતી આવે છે આરભનું લખાણ આ પ્રમાણે છે

('ભલે'ના ચિહ્ન પછી) ૐ નમ । શ્રી પરમામાય નમ । શ્રી ગણેશાય નમ । શ્રી ગુરુમ્યો નમ ॥ બય અખિગીતા લખીતે ॥

અંતભાગમાં આ પ્રભાણે લખાણ છે :

ફ્રીટી શ્રી અખેગીતા સંપૂર્ણ : ॥ સમાપ્ત : ॥ સંવત ૧૮૨૩ના કૃષ્ણે કર્તિક વદિ ૭ ગુરુવાસરે લખિમીદં સાધુ મોનદાસનો પુસ્તક વીરમપ્રામમધ્યે લખુંછિ ॥ શ્રીરસ્તુ ॥
શુધિમસ્તુ ॥ ધો રાંમાંય નમઃ । શ્રી ગુરુદેવ ॥

આ પ્રતની એક લેખનવિશિષ્ટતા એ છે કે જ્યાં અન્યત્ર ક્રિયાપદનાં ક્રિયામાં 'એ' છે ત્યાં આ પ્રતમાં 'ઇ' મળે છે. દા.ત. : કરિ, ઉચ્ચિ, દુષ્ટ, પ્રીલાઇ વગેરે.

ગ પ્રત : આ પ્રત ડો. થેગીન્દ્ર ત્રિપાઠી પાસેથી પ્રાપ્ત થયેલી છે. લખ્યા સાલ આપવામાં આવી નથી. આ પ્રત પુસ્તકાકારે બાધિલી છે. સાઇઝ ૨૬ X ૧૪ સે.મી. છે. એમાં લખાણ લાલ લીટીથી હાંસિયાને અલગ પાડીને કરેલું છે અને પંક્તિઓને છેડે પણ લાલ લીટી દોરીને હાંસિયો મૂક્યો છે. કડવાંની સંખ્યા, રાગ વગેરે લાલ શાહીથી આપ્યાં છે. એમાં નંબર પત્રની એક બાજુ આપ્યા છે. પ્રત્યેક પત્રમાં સરેરાશ ૧૬થી ૧૭ પંક્તિઓ અને પ્રત્યેક પંક્તિમાં સરેરાશ ૧૨થી ૧૪ અક્ષરો છે. આ પ્રતમાં અખાની નીચેની કૃતિઓ છે : (૧) 'અખેગીતા' (પત્ર ૧થી ૫૨ અ); (૨) ગુરુશિખ્યસંવાદ (પત્ર ૫૨ આ થી ૮૭ અ); (૩) દુહા (પત્ર ૮૭ આ થી ૧૦૭); (૪) છાંયા (પત્ર ૧૦૮થી ૧૬૬ અ).

અક્ષરો સુવાચ્ય છે. બાધાની દૃષ્ટિએ આ પ્રત પ્રમાણમાં વિશેષ અર્વાચીન જણાય છે. આ પ્રત 'ખ' પ્રતને મળતી આવે છે. આ પ્રતના આરંભમાં નીચે પ્રમાણે લખ્યું છે :

॥ શ્રી પરમાત્મ નમઃ ॥ શ્રી ગુરુવે ॥ અથ અથ અખેગીતા લીખ્યતે ॥

અંતમાં નીચે પ્રમાણેનું લખાણ છે :

इति श्री अषाजीकृत वल्लभगीता संपूर्णमस्तु ॥ ॥

આ પ્રતમાં કડવામાં કડીની સંખ્યા ૧૨ છે, પહેલી કડીની ૪ પંક્તિઓ એક કડીને જાહેર બે કડીમાં વહેંચી હોઈ આમ બન્યું છે.

ઘ પ્રત : આ પ્રત હાર્ણસ ગુજરાતી સલાની છે. એનો ક્રમાંક ૧૯૪ છે. 'સંકલિત યાદી'માં એનો નંબર ફા-૧૯૪ (જ) આપેલો છે. 'અખેગીતા'ને લખ્યા સંવત ૧૭૭૩ પ્રતમાં આપેલો છે.

આ પ્રત પોથી આકારે બાધિલી છે. એની સાઇઝ ૨૦ X ૧૨ સે.મી. છે. એમાં ચારે બાજુ હાંસિયા છે. કડવાં, રાગ વગેરે લાલ રંગથી જુદા પાડેલાં

છે. પ્રત એકંદરે સાફ અક્ષરે લખાયેલી છે. ૫૩ દીઠ સરેરાશ ૧૦થી ૧૧ પંક્તિઓ છે અને પંક્તિ દીઠ સરેરાશ ૨૧થી ૨૩ અક્ષરો છે. પોથીમાં આરંભના થોડા પત્ર ખૂટે છે. પોથીમાં નીચે પ્રમાણેની કૃતિઓ છે :
 (૧) દુર્મદેવકૃત અર્ધઠાડ-સંવત્સર ફલ (આરંભથી પત્ર ૫૦ સુધી);
 (૨) અખેગીતા (૫૦આથી ૯૨આ સુધી); (૩) સારસંગ્રહ — સંસ્કૃત (૯૪થી ૧૧૬); (૪) યુધિષ્ઠિર યજ્ઞ — મહાભારતમાંથી — સંસ્કૃત (૧૧૭આ થી ૧૨૮આ); (૫) એકાદશી ઉત્પત્તિ માહાત્મ્ય — મત્સ્ય પુરાણમાંથી — સંસ્કૃત (૧૩૦થી ૧૩૮આ); (૬) વૈષ્ણવગીતા — સંસ્કૃત (૧૩૯થી ૧૪૯આ), (૭) રામચન્દ્ર સીવરાજ — સંસ્કૃત (૧૫૦થી ૧૫૯આ), (૮) રામગીતા — અધ્યાત્મ રામાયણમાંથી — સંસ્કૃત (૧૬૧થી ૧૬૯આ); (૯) બ્રેહેદેવકૃત બ્રમરગીતા (૧૭૧થી ૨૦૦આ); (૧૦) પ્રેમાનંદકૃત મામેરુ' [હિતાયાં સંવત ૧૭૮૬] (૨૦૦આથી ૨૩૬આ), (૧૧) આધારમદ્દકૃત નરસિંહ મહેતાના પુત્રનો વિવાહ (૨૩૯આથી ૨૮૭આ).

આ પોથીમાંની કેટલીક કૃતિઓની લખ્યા સાલ આપી છે, જે જુદી જુદી છે કૃતિઓના હસ્તાક્ષરો પરથી છે.લી એ કૃતિ જુદે હાથે લખાયેલી હોવાનું જણાય છે

ભાષા અને પાઠપરપરાની દૃષ્ટિએ 'અખેગીતા'ની આ પ્રત જૂની છે. 'અખેગીતા'નું આરંભનું લખાણ આ પ્રમાણે છે :

અથ શ્રી અક્ષેગીતા ॥ સ્તિયતે ॥ ૐ નમઃ શ્રી વિદ્યાનંદાય નમઃ ॥ શ્રી
 કલ્યાણદાય નમઃ ॥

અંતનું લખાણ આ પ્રમાણે છે :

इति श्री अक्षेगीता संपूर्ण ॥ माहाविद्या मोक्षदायिनी ॥ ॥ संवत् १७७३
 वर्षे चैत्र वद्य १२ दिने लेखः ॥ ॥ श्लोक ॥ ७५० ॥

લેખનસંવતવાળી ત્રણ પ્રતોમાં ૫ પ્રત સૌથી જૂની છે અને ૬ પ્રત તેનાથી એક જ વર્ષ પછી લખાયેલી છે. ૪ પ્રત પ્રમાણમાં ઘણી પાછળની છે. ૩ પ્રતમાં સાલ નથી છતાં ભાષા વગેરે દૃષ્ટિએ તેમ જ ૪ સાથેની તેની કેટલીક સમાનતા જોતાં તે ચારે પ્રતોમાં સૌથી વધુ પાછળની જણાય છે, અને તેમાં અર્થ બેસાડવા શખ્સો સાથે છૂટ લીંની હોય એમ લાગે છે.

૬ પ્રત ૫ની તુલનાએ એક વર્ષ પાછળની હોવા છતાં લેખનપદ્ધતિ અને પાઠશુદ્ધિની દૃષ્ટિએ ચઢિયાતી હોઈ તેને જ મુખ્ય આધારભૂત પ્રત તરીકે

સ્ત્રીકારી છે અને ઘ પ્રતને પાઠનિર્ણયમાં બીજું સ્થાન આપ્યું છે. યથા-
પ્રસંગ જ અને જ એ પ્રતોનો પણ લાભ લીધો છે. સંપાદિત પાઠ સંપૂર્ણ-
પણે ક પ્રતનો પાઠ નથી. કેટલેક સ્થળે જ્યાં ક પ્રતનો પાઠ ઠીક ન
જણાયો ત્યાં બીજી પ્રતોના પાઠને સ્ત્રીકાર્યો છે (જોકે આવાં સ્થાન થોડાં
છે.) પણ સંપાદિત વાચનામાં એક પણ પાઠ એવો નથી, જેને કાંઈ પણ
હસ્તપ્રતનું સમર્થન ન હોય.

તેમ છતાં જોડણીની બાબતમાં હસ્તપ્રતોને પૂરેપૂરી રીતે અનુસરવાનું
રાખ્યું નથી. ઘણુંખરું ક પ્રતનો (અથવા તો જ્યાં અન્ય પ્રતનો પાઠ
સ્ત્રીકાર્યો હોય ત્યાં તે પ્રતનો) પાઠ મૂળની જોડણી પ્રમાણે આપ્યો છે,
માત્ર નીચેની કેટલીક બાબતોમાં આત્મારની નિશ્ચિત પ્રણાલિકાને અનુસરવાનું
વલણ રાખ્યું છે :

૧. જે શબ્દો આત્મારે અર્ધંતસમરૂપે પ્રચલિત કે પરિચિત ન હોય તેવા
શબ્દોની જોડણી બદલી તેમને શુદ્ધ તત્સમરૂપે મૂક્યા છે. દા.ત., અતિ
(અત્ય); નાસ્તિ (નાસ્ત્ય); દિનમણિ (દિનમણિ); ઉપાધિ (ઉપાધ્ય); વાણી
(વાંણ્ય); વારિ (વાર્ય); વાયુ (વાય); ગોવિંદ (ગોવ્યંદ); વાત્સલ્ય
(વાહલ્ય); વિચિત્ર (વચિત્ર); સાંખ્ય (સાંક્ષી); પ્રતક્ષ (પ્રતક્ષી); વેત્તા
(વેત્તા); કર્મ (કર્મ); સુરત (સુત્ય); પુરુષ (પુર્ષ); સ્મૃતિ (સંમ્રતિ);
ઉત્તમ (ઉત્તમ); અનુભવ (અનભવ); નિંદા (નિંદા); અદૈત (અદૈતી);
યોગક્ષેમ (યોગલ્લેમ). છતાં 'આરો' (આસ્ય), 'આમે' (આમ્ય) જેવા
શબ્દો જેમને તેમ રાખ્યા છે.

૨. તદ્ભવ શબ્દોમાં આત્મારે જ્યાં 'જ' અને 'ખ' પ્રચલિત હોય
પણ જેમને સ્થાને પ્રતોમાં 'ય' અને 'વ' મળતા હોય ત્યાં 'જ' ને 'ખ'
કર્પા છે. દા.ત., જેહ (યેહ); જ્યોત (યોત્ય); વખાણે (વિખાણે), જ્યમ
(યમ); જાણુજો (જાણુયો); જીવન (યીવન); જીવ (યીવ); મુખ (મ્ય);
અખો (અયો); દેખાડે (દેવાડે).

૩. 'હ'કારવાળા જે તદ્ભવ શબ્દો આત્મારે 'હ'કાર વિનાના હોય
તેમને 'હ'કાર વિનાના રૂપમાં મૂક્યા છે. દા.ત., માં (માંહા), જ્યાં (માંહા);
એવાં (એહેવાં); એવી (એહેવી); તેજ (તેહેજ); શાનો (શાંહનિં).

૪. પ્રતમાં અનુનાસિક વ્યંજન પૂર્વે (કે અન્યત્ર) સ્વર સાનુનાસિક
હોય તે સંપાદિત પાઠમાં નિરનુનાસિક રાખ્યો છે. દા.ત., નામ (નાંમ);

માહંત (માહંત); પામવા (પામવા); જન (જન); ધન (ધન); માનવ (માનવ); જાણનાર (જાણનાર); પામે (પામ્યે); કામ (કામ); કામ (કામ); અન્ય (અન્ય).

૫. તૃતીયા, સપ્તમીના પ્રત્યય તરીકે 'યે' હોય ત્યાં સંપાદિત પાઠમાં 'એ' કયો છે. દા.ત. આપે (આપ્યે); સાથે (સાથ્યે), ભડિ (ભાડ્યે); યોગે (યોગ્યે); સંગે (સંગ્યે).

૬. જૂનઘડતોમાં પ્રત્યય 'ઇડ' મળતો હોય ત્યાં 'યો' કયો છે. દા.ત., જાણિયો (જાણીડ); વખાણિયો (વખાણીડ); આલિયો (આલીડ); સમાવિયો (સમાવીડ); ભમ્યો (ભમિડ); તપિયો (તપિડ).

૭. તદ્ભવોમાં અંતે યશ્રુનિ હોય ત્યાં યશ્રુતિ વિનાનું રૂપ સ્ત્રીકાયું છે. પ્રીજ (પ્રીજય); રાત (રાત્ય); નવ (નવ્ય); શોધ (સોધ્ય); ભાત (ભાત્ય); ઉપર (ઉપર્ય); વિધ (વિધ્ય).

ઉપર પ્રમાણે ચોક્કસ જોડણીના ફેરફારો કર્યા છે, પણ જ્યાં જ્યાં કે પ્રાસ માટે અનુકૂળ ન હોય ત્યાં 'આરો', 'આમે' જેવા શબ્દો યથાવત્ રાખ્યા છે.

હસ્તપ્રતોમાં કડવાના આરંભે શીર્ષક ન હોઈ, આ સંપાદનમાં શીર્ષકો છે નહીં. તે તે કડવા કે પદના વિષય ઉપરથી વિવરણમાં શીર્ષકો આપ્યાં છે.

આ સંશોધિત આવૃત્તિ તૈયાર કરવા માટે હસ્તપ્રતો સુલભ કરી આપવા માટે ગુજરાત વિદ્યાસભા, દાર્જિલિંગ ગુજરાતી સમા, ડૉ. યોગીન્દ્ર ત્રિપાઠી અને ડૉ. શિવલાલ જોશવપુરાના આભારી છીએ.

૨. આખાનું જીવન અને કવન

“અખો એક આપણો એવો મખ્યાલોન કવિ છે, જે ગુજરાતી સાહિત્યમાં જ નહિ પણ આખા દેશની સાહિત્યપરંપરામાં મહત્ત્વના સ્થાનનો અધિકારી છે.

મખ્યાલમાં આપણી વિવિધ ભાષાઓમાં જે સાહિત્ય પ્રસર્યું તે બધાની પાછળ એક જ જનની પ્રેરણા કામ કરી રહી હતી એમ કહીએ તો ખોટું નથી. દેશની સંસ્કૃતિ આત્મધારણા માટે—પોતાની જનને ટકાવી રાખવા માટે—નક્કી હતી. તેમાં એને તત્ત્વજ્ઞાનના જીવંત અવલોકનનો ઈર્ષિક કંઈક માર્ગ લેવાનું ભાગ્યે જ પોસાય. ભક્તિનો એણે આશ્રય લીધો. જનસમાજની મનરાજિત કરતાં હૃદયચક્રિતને સ્પર્શતું એ કદાચ વધારે સુકર છે, અને એ કામ પુરાણોએ—ખાસ કરીને ભાગવતે ક્યું. ભાગવતે જનના હૃદયમાં રસસિંચન ક્યું અને તેને ચેતના અર્પી. અનેક સતી, ભજનિકો, કીર્તન

કારો એ ભક્તિધારાને વેગ આપી રહ્યા. તેમાં શ્રીમદ્ વલ્લભ અને શ્રી ચૈતન્ય ગૌરાંગની ભક્તિઅર્થાએ તો દેશના હૃદયને હેલે ચડાવ્યું. સર્વનાશને આરે આવી પહોંચેલી સંસ્કૃતિ આમ બચી ગઈ અને પગભર બની એટલું જ નહિ, પૂર્ણ શ્રદ્ધાપૂર્વક પોતાની આત્મસ્થાપના કરી શકી. અંગ્રેજોના આગમન સુધીનું આપણું દેશનું મધ્યકાલીન સાહિત્ય આ ભક્તિના પ્રભાવ નીચે પ્રગટ્યું છે. ચારો તરફ નજર નાખીએ છીએ તો સમગ્ર મધ્યકાલમાં એક જ સંસ્કૃતિઆત્મા હિંદીમાં કબીર, સૂર અને તુલસીદાસ, તો મરાઠીમાં શાનેશ્વર, નામદેવ અને તુકારામ, બંગાળીમાં વિદ્યાપતિ, ચંડીદાસ ને ચૈતન્ય તો ગુજરાતીમાં નરસિંહ, મીરાં ને અખો એમ અનેક કંઠે ગાઈ રહેલો જોવા મળે છે.

એ બધામાં અખાનો અવાજ અનોખો જ છે. ને કાંઈની સાથે ક્યારેક પણ એનો અવાજ મળતો આવતો હોય તો તે કબીરના પ્રભક્તલોકાર સાથે. મધ્યકાલમાં આ કબીર અને અખાની જોડી તરત ખ્યાન બેચે એવી છે. આ બે જણા, સદ્ગત મહાદેવભાઈના શબ્દમાં કહીએ તો ‘સેમિનલ પોએટ’ —વીર્યવંત કવિ છે. બંનેએ કવનમાં શાનને અધિકારે વધાવ્યું છે.”^૧

ગુજરાતી મધ્યકાલીન સાહિત્યમાં સત્તરમો સૈકો મહત્વનો છે. આ સમયમાં મોગલ સામ્રાજ્ય યાજે પડે છે, ગુજરાતમાં શાંતિનાં પગરણ થાય છે અને સાહિત્યિક પ્રવૃત્તિઓમાં વેગ આવવા માંડે છે. જોકે અઢારમી અને બેગણીસમી સદીમાં કવિઓની સંખ્યા ઘણી વધારે છે, પણ ગુણવત્તાની દૃષ્ટિએ સત્તરમા શતકના કવિઓમાંથી આખ્યાનકાર ત્રેમાનંદ અને ‘તત્ત્વ-કવિ’ અખો એ બે કવિઓનું કેટલુંક સર્જન ચિરંજીવ અર્પણરૂપ છે. અખાના કવિજીવનનો અણુસારો એની કૃતિઓમાંથી મળે છે. પરંતુ એના રમૂલ જીવન વિશે એની કૃતિઓમાંથી ખાસ માહિતી મળતી નથી. જે કાંઈ શાસ્ત્રશુદ્ધ માહિતી મળે છે એ ઉપરથી અખા વિષે નિઃસંદેહ તો નીચેની બાબતો જ કહી શકાય : “(૧) એનાં પદોમાં ‘સોનારા’ એવું નામનિર્વચન હોય છે, જે એ સોની હતો એમ દર્શાવે છે. (૨) છપ્પા ૧૬૭-૮ પ્રમાણે, શ્રી ગોકુળનાથ (સં. ૧૬૦૮-૧૬૬૭)ને એણે ગુરુ કર્યા હતા. એ ઉપરાંત (૩) અખો સં. ૧૭૦૧માં અને સં. ૧૭૦૫માં હયાત હતો. પહેલી ‘પંચીકરણ’ની અને બીજી ‘અખેગીતા’ની રચનાસાલ છે.”^૨

૧. હમાસાંકર જોશી : ‘સમસંવેદન’ (બીજી આવૃત્તિ), પૃ ૫૨-૫૩.

૨. હમાસાંકર જોશી : ‘અખાના છંપા’ (બીજી આવૃત્તિ), પૃ. ૧૭.

અખાના પિતા અમદાવાદની નજીક આવેલા જેતલપુર ગામના વતની હતા અને પાછળથી ધધારોજીવાર માટે સફરિય અમદાવાદમાં આવીને વસ્યા હતા. અમદાવાદના ખાડિયા લતામાં દેસાઈની પોળમાં કૂવાવાળા ખાંચામાં એક મકાનના ખંડને આજે પણ ‘અખાનો ચોરડો’ કહે છે. ન. દે. મહેતા (‘અ. કા.’-૧, પૃ. ૩) સને ૧૯૩૧માં કહે છે કે તે વખતે વિવિધ લક્ષ્યુભાર્ધ ધોળીદાસ પોતાની પેટીનો સંબંધ અખા સાથે જોડી આપે છે એ પ્રમાણે રહ્યાદાસ સોનીને ગંગારામ, અખેરામ અને ધમાસી એ ત્રણ પુત્રો હતા. ગંગારામનો પુત્ર જૂખચુ, જૂખચુનો પુત્ર અનોપચંદ, અનોપચંદનો પુત્ર મગનલાલ, મગનલાલનો ધોળીદાસ અને ધોળીદાસનો પુત્ર લક્ષુભાર્ધ. “આ પેટીનાયું વહીવંચાના ચોપડાનું નથી, પણ મોઢે ઉતારાવેલું છે.” ત્રણમો વર્ષ ઉપરના સમયમાં પાંચ જ પેટી થાય એ ભેમે એવું નથી. અખાને કોઈ સંતતિ ન હતી પણ ધમાસીનું શું? એને વિશે પણ કોઈ માહિતી નથી.

‘ગુરુ થા તારો તું જ’ એમ કહેનાર અને ‘હરિ-ગુરુ-સંત’ને એક ગણનાર અખાની પણ શિષ્યપરંપરા રચાઈ! જંબુસર પાસે કહાતરા બગલાના ભગવાનજી મંદારાજ અખાની શિષ્યપરંપરામાં પોતે સાનમા છે એમ કહે છે. પણ ત્રણમો વર્ષના ગાળામાં કયા કયા શિષ્યો થયા અને તેમના આયુષ્યની ચોક્કસ માહિતી ન હોય એ સ્થિતિમાં આ શિષ્યપરંપરાનું ‘અક્ષયવૃક્ષ’ પણ વિશ્વસનીય ન ગણામ.

અખાને વિશે (જેમ અન્ય મધ્યકાલીન કવિઓ વિશે) તરેહ તરેહની કિંવદન્તીઓ પ્રચલિત બનેલી છે. અખો અને બીજા ત્રણ મધ્યકાલીન ગુજરાતી કવિઓ વિશે નીચેના દુહો પ્રચારમાં છે :

“અખાએ કર્યો કખો, ગ્રાધાને કરી વેંસ,
જૂટે કર્યો કટો, નરહરને કહે શીરાવા બેસ.”

બીજી પંક્તિમાં “નરહરિએ કીધી રાખડી, છુટો કહે શિરાવા બેસ.” એમ પણ કહેવાય છે. અખો, ગોપાલ, બુટિયો (બૂટે) અને નરહરિ એ ચાર કવિઓ બ્રહ્મભંદ નામના ગુરુના શિષ્યો હતા એવી લોકવાયકાને હકીકતનો આધાર નથી. આ ચાર કવિઓ એક સમયગાળામાં યર્ષ થયા અને ચારેએ વત્તેઓછે અંશે જ્ઞાનોપાસનાની કવિતા રચી છે એ ઉપરથી આ દુહો કોઈએ જોડી કાઢ્યો હોય. કવિઓનાં નામોને બદલે બીજાં ભગતાં નામો મૂકીને પણ આ દુહો પ્રચારનાં દાખલા પણ બાણીતા છે.

પણ આ ચાર કવિઓમાંથી ખાસ કરીને નરહરિ અને ગોપાલની રચનાઓમાં અમુક બાબ સામ્ય અને વિષયવ્યવસ્થાનું સરખાપણું નજરે મળે છે. નરહરિએ 'જ્ઞાનગીતા' (સં. ૧૬૭૨), 'વાસિષ્ઠ સારગીતા' (સં. ૧૬૭૪) અને 'ભગવદ્ગીતા' (સં. ૧૬૭૭) રચેલી છે એમાં 'જ્ઞાનગીતા'નું 'અખેગીતા' સાથે ક્યાંકે ક્યાંક શાબ્દિક મળતાપણું છે, જેમાંથી થોડાં સામ્યો આ પુસ્તકના 'વિવરણ'માં નિર્દેશ્યાં છે. ગોપાલે પણ અખાની 'અખેગીતા' રચાયા બાદ દોઢેક મહિને 'જ્ઞાનપ્રકાશ' (ગોપાળગીતા)ની રચના કરેલી છે. આ કવિઓ પોતપોતાની શક્તિ અનુસાર જ્ઞાનને કવનવિષય બનાવે છે.

અખાની કૃતિઓમાં 'અજ્ઞાન' શબ્દ આવે છે તે કોઈ વિશિષ્ટ વ્યક્તિ-ગુરુ માટે નથી પણ 'અજ્ઞાનો આનંદ' એ માટે છે. ૧૬૮મા છાંપાની પક્તિ 'ગુરુ ક્યાં એ' ગોકુળનાથ'માં એણે શ્રી ગોકુલનાથજીની દીક્ષા કરી છે એ માન્યતાને આધાર નથી બળકે છાંપાનો એ આખો અંશ 'પ્રપંચ અગ' તે 'ગુરુપ્રપંચ' અંગેનો નહિ પણ 'વાકપ્રપંચ' અંગેનો છે ૪

અખાની કૃતિઓમાં જ્ઞાનવૈરાગ્યનું નિરૂપણ થયું છે તો એના જીવનમાં એવા કોઈ પ્રસંગો બન્યા હોય જેને કારણે એનું મન સંસાર પરથી ઊઠી ગયું હોય એવી ગણતરીથી એ જાતની દંતકથાઓ એના જીવન સાથે સંકળાઈ છે વીસ વરસની ઉંમર પહેલા જ એના પિતા મરણ પામ્યા એકની એક નાની બહેન, જેના ઉપર અખાને અત્યંત રનેહભાવ હતો તે પણ ગુજરી ગઈ આ કારી ધા જણે ઝોછો હોય તેમ નાનપણમાં જેની સાથે લગ્ન થયું હતું તે યુવાન પત્ની મરણ પામી તેણે બીજી વાર લગ્ન કર્યું તો તે સ્ત્રી પણ મરણ પામી કુટુંબીજનોના મરણથી અખાને આઘાત તો લાગ્યો હતો જ, એવામાં એકમે પ્રમગ એવા બન્યા, જેનાથી અખાને સંસાર ઉપર તીવ્ર વૈરાગ્ય આવ્યો અખો પોતાની કાર્યકુશળતાથી ટકરાળનો ઉપરી બન્યો હતો સિક્કાઓમાં તે હલકી ધાતું ભેગવે છે એવો એના પર આરોપ મૂકવામાં આવ્યો પણ તપાસને અંતે અખો નિર્દોષ પુરવાર થયો. બીજો પ્રસંગ એવો છે કે એક બાઈને તે ધર્મની બહેન ગણતો તેણે અખાને લાં ત્રણસો રૂપિયા મૂકેલા તે ઉપાડી લેવાની ઇચ્છાથી એની સોનાની કંઠી બનાવી આપવા બાઈએ કહ્યું અખાએ પદરના સો રૂપિયાનું સોનું ઉમેરી કંઠી બનાવી આપી સોની તો કાઢીનું પણ ચોર્ચા વગર રહે નહિ

૪ આ અંગેની વીગતવાર ચર્ચા માટે જુઓ 'અખો—એક અધ્યયન' (બીજી આવૃત્તિ), પૃ. ૨૭-૪૩

એવી માન્યતાથી ગ્રેસર્ધને બાઈએ કંઠી તોડાવી ઠસ કઢાવી લેયો. કંઠી તો પૂરા ચારસોની નીકળી. હવે કંઠી સમરાત્રી થી રીતે? કંઠી પર કાપ મૂકનારે તો કહ્યું કે એનો ધડનાર જ એને હતી તેવી દરી શકે. બાઈ અખાની પાસે આવી. કંઠી ઉંદરે કાપી છે એમ કહ્યું પણ અખો માને શાનો? બાઈએ અખાને માંડીને વાત કહી. અખાને પારાવાર દુઃખ થયું. આ બધા પ્રસંગોથી એનું મન સંસાર પરથી ઊડી ગયું. સોનીના ધંધા પર તેને તિરસ્કાર છૂટ્યો અને પોતાના હથિયારો કૂવામાં ફેંકી દઈ સત્યની શોધ કરવા નીકળી પડ્યો. ગોમુળ જઈ ગોસાઈજીના શિષ્યમંડળમાં તે દુર્ધો પણ એને સમાધાન મળ્યું નહિ. ત્યાંથી તે કાઠી ગયો. મણિદલ્હીકાના ષાઠ હિપર બ્રહ્માનંદ સ્વામી શિષ્ય સમક્ષ પ્રવચન કરતા. પર્ણકુટીની અંદર પ્રવેશવાનો તો પોતાને અધિકાર નથી એમ માની અખાએ બહાર બેસી ઉપદેશ સાંભળ્યો. કંચનકામિનીમાં બ્રહ્માનંદને આસક્તિ તો નથી એ વાતની અખો દિવસના ભાગમાં પરીક્ષા કરતો. એક રાતે ઉપદેશ સાંભળતાં બ્રહ્માનંદના શિષ્યને ઝોકું આવી ગયું અને તે ડુંકારો ભણી શક્યો નહિ એટલે પ્રવચનમાં ભાગ પડ્યો એમ માની અખાએ બહારથી હોંકારો ભર્યો. બ્રહ્માનંદે ઊડીને તપાસ કરી અને અખાને જોયો. પછી તો બન્નેનો સમાગમ વધે છે અને બ્રહ્માનંદ પાસેથી તે શાસ્ત્રજ્ઞાન મેળવે છે. આ બધી દંતકથાઓને હકીકતોનો આધાર નથી એ ઉપર કહ્યું જ છે.

અખાની કૃતિઓમાં નીચેનીનો સમાવેશ થાય છે : ‘ચિતવિચારસંવાદ’, ‘ગુરુશિષ્યસંવાદ’, ‘પગીકરણ’ (સં. ૧૭૦૧), ‘અખેગીતા’ (સં. ૧૭૦૫), ‘અનુભવખિંદુ’, ‘દૈવદયગીતા’, અખાજીનો કક્કો, વાર અને મહિના, સંતનાં લક્ષણ અથવા કૃષ્ણ-ઉદ્ધવનો સંવાદ. આ ઉપરાંત એના પ્રસિદ્ધ ‘છમ્પા’, ‘સાખીઓ’, ૪ દુહા, ભજન અને અસંખ્ય પદો પણ છે. હિંદી ભાષામાં ‘સંતત્રિયા’, ‘બ્રહ્મલીલા’, ‘અવસ્થા નિરૂપણ’, ‘એકલક્ષ રમણી’, અખાજીની જકડી અને અખાજીના મૂલજીની ગણના થાય છે.

૪. નુઓ, ‘અખાજીની સાખીઓ’, સંગ્રહકાર અને પ્રકાશક શ્રી. ભગવાનજી મહારાજ. સંશોધક, દીકરાકાર અને પ્રકાશક શ્રી. કમલલાલ અંબાલાલ કકર, એમ.એ., એલ્ફિંગ્લેન્ડી પ્રાસિરજ્ઞાન શ્રી. કે. અં. કકર, બ્રહ્મદશનિધિ નગર સોસાયટી નં. ૧, પાલડી, અમદાવાદ-૭.

૩. 'અખેગીતા' ૫

અખેગીતાની હસ્તપ્રતના આરંભમાં ક્યારેક અથ અખેગીતા મહામૌહ-
દાયિની વ્રજવિદ્યા લિખ્યતે—એવા શબ્દો મળે છે. છેલ્લા કડવામાં અખે-
ગીતામાં 'અરણ્યે અરણ્યે આત્મવિદ્યા' (૪૦-૮) છે એમ કવિએ સ્પષ્ટ કહ્યું
છે. 'જીવ બ્રહ્મમાંહે લખ્યાનો અખેગીતામાં ભેદ છે' (૩૫-૬)—એમ પણ
કહેવામાં આવ્યું છે. તો, અખેગીતામાં જીવભાવ છૂટે અને બ્રહ્મભાવ વિલસે,
અદૈતાનુભવ દેહ થાય, એનું રહસ્ય બતાવવાનો ઉપક્રમ છે, અર્થાત્ આત્મ-
વિદ્યા-બ્રહ્મવિદ્યા એ અખેગીતાનો વિષય છે.

અખેગીતાનાં ૪૦ કડવાં અને ૧૦ પદમાં કર્તાએ કરેલા વિષય-
નિરૂપણનો આલેખ નીચે પ્રમાણે જોઈ શકાય :

કડવાં ૧ થી ૩ : પ્રાસ્તાવિક, અદૈત અનુભવની ઈષ્ટતા

કડવાં ૪ થી ૮ : માયાનો પ્રભાવ

પદ ૨, કડવાં ૯ થી ૧૬, પદ ૪ : પરબ્રહ્મ આરાધનાની અગત્ય,
ભક્તિમહિમા; જીવ-મુક્તાનું વર્ણન

કડવાં ૧૭ થી ૨૩ : પરબ્રહ્મપદનું વર્ણન

કડવાં ૨૪ થી ૨૮ : પરબ્રહ્મપદપ્રાપ્તિવિષયક

કડવાં ૨૯ થી ૩૧ : અન્ય મતોની ભિન્નતા

કડવાં ૩૨ થી ૩૫ : ગુરુસેવનનો મહિમા

કડવાં ૩૬ થી ૩૯ : અદૈતાનુભવ

કડવું ૪૦, પદ ૧૦ : ઉપસંહાર, અદૈતાનુભવનો આનંદોદ્ગાર

છેલ્લા કડવામાં કવિ અખેગીતામાં નિરૂપાયેલી વસ્તુઓનો ઉલ્લેખ
કરે છે :

એમાં જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્ય છે, માંહે માયાનિરીક્ષણદષ્ટ્ય;

જીવ-મુક્ત ને મહામુક્તાનાં ચિહ્ન ને વળી પુષ્ટિ. (૪૦-૫)

જ્ઞાન, ભક્તિ અને વૈરાગ્ય, માયાનિરીક્ષણદષ્ટિ, જીવ-મુક્ત અને મહા-
મુક્તાનાં ચિહ્ન અને પુષ્ટિ—એ બાબતો અખેગીતામાં ચર્ચાઈ છે એ વાત
ખરી, પણ એ ક્રમે તે નિરૂપાઈ નથી. આપણે અખાનો તત્ત્વવિચાર—બ્રહ્મકે
અનુભવવિચાર સાદૃશ સમગ્ર એ રીતે અખેગીતામાં નિરૂપાયેલી બાબતોનો

— ૫. 'અખે : એક અધ્યયન' (લે. ઉમાશંકર જોશી)ની બીજી આવૃત્તિના છઠ્ઠા
પ્રકરણની સામગ્રીનો અહીં ઉપયોગ કર્યો છે.

પરિચય કરીએ. કવિને ચાર વાના પ્રસ્તુત કરવાનાં છે :

૧. માયાનિરીક્ષણદષ્ટિ કડવાં ૪-૮
૨. શ્રવભાવ નાબૂદ મર્ષ બ્રહ્મભાવનું ઊપક્રમું
બ્રહ્મનું સ્વરૂપ ૧૭-૨૩, ૩૭-૪૮
જગતનું સ્વરૂપ ૭, ૧૬-૨૩
શ્રવનું સ્વરૂપ ૧૬-૨૦, ૫૬ ૫
૩. બ્રહ્મભાવ પામવાના ઉપાય
વૈરાગ્ય ૯
ભક્તિ ૧૦-૧૧
જ્ઞાન ૧૨, ૫૬ ૩, ૩૬, ૫૬ ૬
ખોટાં સાધન ૨૫-૨૭, ૨૬-૩૧
૪. બ્રહ્મભાવ પામેલી વ્યક્તિઓ
શ્રવ-મુક્તિ ૧૩-૧૬, ૫૬ ૪
વિદેહી મહાત્મા ૨૮, ૫૬ ૭
સદ્ગુરુચંત ૫૬ ૨, ૫૬ ૩, ૩૨-૩૫, ૩૬.

આરંભનાં ત્રણ કડવાંમાં અષો અદૈત્યનુભવની ઇચ્છતા નિર્દેશી છે અને તરત જ ચોથા કડવાથી અદૈત્યનુભવ માટે જરૂરી એવી માયાનિરીક્ષણ-દષ્ટિ આપવા માટેનો ઉપક્રમ કરે છે. અત્યંતના પડળને કારણે શ્રવ આત્માથી ‘ઓતળીને’ માયાવતો વિચરે છે. જાણે કે નામતસ્વપ્ન એ અનુભવે છે. આત્મવિસ્મૃતિ થવાથી માયાને એ સાચી માને છે. માયા પંચ-પર્વા છે—શ્રવમાં અવિદ્યા, અસ્મિતા, રાગ, દ્વેષ અને અભિનિવેશ નિપળવે છે. પરિણામે માણસ પોતાનું આત્મત્વ-સ્વરૂપ ગુમાવી બેસે છે, પરમાત્મા તરફ પીઠ ફેરવીને વિષયાભિમુખ બને છે.—‘એમ આપેણું નર ખુવે’. માયા ખાટકાની પેઠે શ્રવને ઘણાઘણા ભક્ષ્યભોગ આપે છે પણ તે અતે વધ કરવા માટેજ. ભિશુક પાછળ રડવડતો મર્કટ માગતો દરે છે તેવી માયાથી દોરવાતા શ્રવની સ્થિતિ છે. એનો દેરીદ્યયારો બહુ સૂક્ષ્મ હોય છે. ‘આદ્ય આતુરી ચોદ વિદ્યા અવિદ્યા સર્વ સાધના; પડિત જાણુ કવિ ગુણી દાતા—એ માયા ઢેરી આરાધના.’ એટલે માયાનું સાચું સ્વરૂપ સમજી લેવું જરૂરી છે.

માયા મોટી નથી છે, ‘સમજ ન જાયે એવી’ છે, દેખાતી નથી-વસ્તુતઃ છે પણ નહીં અને તે છતાં ભારે સામર્થ્યવાળી છે. ૧. મિત્રાકિત

૨. શૂન્યસ્વામિની અને ૩. પ્રકૃતિ રૂપે આ સચરાચર સૃષ્ટિની એ આદ્ય જનની છે. ચૌદે લોકને એણે જન્મ આપ્યો છે. ઝંકારની પણ પહેલાં એ હતી. 'પૃથ્વીકરણ'માં અખાએ દર્શાવ્યું છે એ રીતે

વસ્તુ વિષે સ્વભાવે શૂન્ય, તેમાંમાં પ્રણવ હોયે ધૂન.
તે ઝાંકાર બહો ત્રિવર્ગ, તત્ત્વ તે તેહનો ઉપસર્ગ.

-બ્રહ્મવસ્તુ તો સ્વભાવે શૂન્ય છે. તેમાં પ્રણવની-ઝંકારની ધૂન જોડતાં ત્રણ ગુણો (ઓશ્મતા મ, હ અને મૂ, અનુક્રમે સત્ત્વ, રજસ્ અને તમસ્) અને તેમાંથી મહાશૂતો આદિની સૃષ્ટિ સર્જાય છે. બ્રહ્મ 'માયા-સમલિત'-માયા-શક્તિથી શબ્દલિત-થતાં આ નામરૂપવાળી સૃષ્ટિરૂપે વિલસે છે. જેમ ઠંડીને લીધે પાણીમાં જડતા પ્રગટે અને એ બરફરૂપે પ્રતીત થાય. તેમ બ્રહ્મ જ માયા-શબ્દલિત થતાં સૃષ્ટિરૂપે પ્રતીત થાય છે.

ભગવત સ્વપ્ન જેવું ચિત્તે પ્રકલ્પેલું નામરૂપની સૃષ્ટિવાળું માયાશબ્દલિત બ્રહ્મતું રૂપ સાચા જ્ઞાનના પ્રભાવથી સમી જતાં, એ બધાથી પર 'જીવિસમો પરમાત્મા' (પરબ્રહ્મ) જેવો હતો તેવો, યથાસ્થિત, જેમનો તેમ અનુભવ-ગોચર થાય છે. નથી એમાંથી કંઈ જન્મતું, નથી એમાં કશું પરિવર્તન થતું. આ રીતે અખો ગૌડપાદમાર્ચના સજાતિવાદ પ્રમાણેનું અને એમ્કાર અથવા પ્રણવ અથવા શબ્દબ્રહ્મ વડે જન્મતાં સર્જન-સ્થિતિ-સંય નિર્દેશતા પ્રણવાનુસન્ધાનના વિચાર પ્રમાણેનું પોતાનું દર્શન નિરૂપે છે. ગૌડપાદમાર્ચે નિરૂપ્યું છે: ન કલિદ્ વસ્તુ જાયતે । (ગૌડપાદકારિકા, ૪.૨૨) - કશું જન્મતું નથી. ઇતત્તદુત્તમં સત્યં યત્ર કિંચિન્ન જાયતે । (૩.૪૮) - કશાનો જન્મ થતો નથી એ જ મોટામાં મોટું સત્ય છે. સજાતસ્યૈવ સર્વસ્ય ચિત્તદ્વય દ્વિ તથ્યતઃ । (૪.૭૭) - જેનો જન્મ થયો નથી તે ચિત્તને બાસે છે. માયાજગત ચિત્તે પ્રકલ્પેલું છે, વસ્તુતઃ નથી. માયા માત્રમિદ દ્વૈતં જદ્વૈતં પરમાર્થતઃ । (૧.૧૭) - આ દ્વૈત જે બાસે છે તે તો માયામાત્ર છે, વસ્તુતઃ તો એકલું બ્રહ્મતત્ત્વ જ છે. અખાના શબ્દોમાં:

કુચ્ચ આત્મા બ્રહ્મ કેવલ, તેહનો સર્વં પચાર;
જેહને વિરોધ્ય એકે ન લાગે, તે વિલક્ષી રહ્યો સંસાર. (૧૮.૮)

જીવભાવ નાબૂદ થઈ બ્રહ્મભાવ જોધો તે માટે આરંભમાં જ સાચી માયાનિરીક્ષણદષ્ટિ લાખવી જરૂરી છે. એવી દષ્ટિ લાખતાં બ્રહ્મ, ઈશ્વર, જગત અને જીવનું સાચું સ્વરૂપ સમજાયો.

જો કેવલસ્વામી તમો, દીસો ઈશ્વર માયા જીવ;
એ ત્રણ પ્રકારે થાઓ વદ્ધવત્ પશુ સ્વભાવે તમો શિવ. (૧૯.૫)

કાચના મંદિરની ઉપમાથી અખો માયાની સૃષ્ટિ નિર્દેશો છે :

ન્યમ કાચનું મંદિર સમ્યું નીલ પીત શુભ્ર સ્વામનું;
તે ઉપરે તપિયો સુર ન્યાસે, ત્યારે વિચિત્ર રૂપ થકું પામનું. (૮)
કેવલમસુર સમે સદા, અને માયા તે મંદિર કાચ;
ઈશ્વર નામ તે તેદનું, જીવ થઈ માન્યું સાચ. (૯)

આ બંધી સંસૃતિમાં 'અણુછતો જીવ કું કરે' (૧૬-૧૦). અખો 'હરપણ મૂળાએ સામસામાં'—એ દશાન્ત દ્વારા પણ પરબ્રહ્મરૂપી અરીસામાં 'અભ આવી અણુછતી આવી બારી' (૨૨-૬-૮) એ દર્શાવે છે. આકાશમાં વિવિધ રંગનાં વાદળો ઊપજે છે અને વિલીન થાય છે 'પણ બ્યોમ ત્પમનું ત્પમ.' બ્રહ્મવરણ પણ એવી ભણ્ણવી એમ અખો કહે છે. વળી એક બીજું ઉદાહરણ આપે છે, કપૂરનું. 'એ તો અરૂપ કેરું રૂપ બધાએ પાછું રૂપ અરૂપ થઈ ભય.' અને મૂળ વાત દર્શાવે છે : 'ભાઈ, જે છે તે તાં એ જ છે, બીજો વિચાર મનનો ઘડપો.' (અજાતસ્યૈવ સર્વસ્ય ચિત્તદ્રવ્યં દિ તદ્યતઃ.) પરબ્રહ્મ અને જીવને અખો અનુક્રમે નર અને પ્રતિબિંબ સાથે સરખાવે છે : 'અણુછતો જીવ થાયે જીઓ,...નરને ઉર્જાછયો ક્યમ કળે તે હીડે શુદ્ધિમાંદાં આણુવા' (૨૦-૨). મન અરોષ થઈ ભય એટલે કેવળ પરબ્રહ્મ રહે, એમ અખો કહે છે. 'મન મૂઆ તજ દે સળ રામા' (૫૬ ૫).

બ્રહ્મભાવ પામવાના ઉપાય અખાએ વારંવાર સ્પર્શ્યા છે. પ્રારંભમાં જ વિરહબ્યાકુળતાનું એ મહત્ત્વ કરે છે. જળાશયની બહાર પડેલા મૃત્યુને કામદુધાના પયમાં નાખતાં પણ શાતા વળવાની નથી. આવો 'વેદ વિરામ' એ અધ્યાત્મસાધનાની પહેલી જરૂરિયાત છે. ભક્તિ અને જ્ઞાનને પણ સાધન તરીકે નિર્દેશ્યાં છે. ભક્તિ સજીવ અને મતિધીલ ત્યારે જ અને જ્યારે જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય ભક્તિ સાથે અર્જાંગી સંબંધથી જોડાયેલાં હોય. એક અદ્ભુત ઉપમાથી અખો એ સંબંધ નિર્દેશો છે : 'ભાઈ, ભક્તિ જેવી પંખિણી, જેને જ્ઞાનવૈરાગ્ય જે પાંખ છે.' અખાને મન ભક્તિ અને જ્ઞાન એકરૂપ છે. ભક્તિનો વિરોધ જ્ઞાનરૂપે પ્રગટ થાય છે :

વળા વળા કહું ભક્તિ વિરોધછ,
તેહ ન દેખે હરિ ચિના ચેખછ. (૧૧-૧)

યાસુદેવઃ સર્વમિતિ એવું નિરંતર જે ચિંતવે એ જ અખાને મન ભક્ત છે :

ભક્ત તે જે એમ બલે, બણ્ણને હુલ્યા ધરે;
'સ્વામી મારો રહો સખજે'—અહનિંસ ચિંતન.એ કરે. (૧૧-૨)

જ્ઞાન એટલે શું? જ્ઞાની તે, 'જેને પ્રગટે પરમાત્મા'

હુદે શુદ્ધામા રામ પ્રગટયો, તેણે પાલટો મનનો યથો,
માયાને ધામ બ્રહ્મ ભાસ્યો, સસારનો સકલ યથો (૧૨૨)

અખે વચ્ચે જોડાં સાધનની ખમર લઈ નાખે છે. પરુદર્શન આદિની મર્યાદાઓ ત્રણ કડવા લરીને (૨૬-૩૧) એણે આલેખી છે ખાસ તો એને શૂન્યવાદીઓ ઉપર દાઝ ચડે છે, કેમ કે 'તે પરપત્ર મિથ્યા કહે, પણ કહે છે જગત સાચું સહી' (૨૬-૨). આવા અધમ શૂન્યવાદી વિશે અખે પામવા ધસે છે (૨૬-૪) આત્માને તેઓ સ્વીકારતા નથી, એટલે આવા શૂન્યવાદીઓના ક્યેશ ટળતા નથી આત્મઉદ્યોત વિનાની મિત્રામણીની જ્યોતથી શું વળે? અખે એવાઓને 'અધમ શૂન્યવાદી' તરીકે ઓળખાવીને કહે છે, 'તે શૂન્યવાદીયે પૂરા નહીં,' અને ઉમેરે છે કે સાચા શૂન્યવાદી અદ્વૈતમા રમે છે: 'ખરા શૂન્યવાદી તેહને કહીએ જે વસ્તુ વિશ્વ જે ન કરે સહી' (૨૬-૧૦).

બ્રહ્મભાવ પામેલી વ્યક્તિઓનું વચ્ચું અખે ઉલ્લેખિત થિતે કરે છે. અધ્યાત્મસાધનાનો ખ્યાલ છેવટે તો અધ્યાત્મ જીવતી વ્યક્તિ ફેરી હોય તેના વચ્ચું દ્વારા વધુ સચોટ રીતે આપી શકાય ગીતાએ સ્થિતપ્રજ્ઞ, ભક્ત અને શુશ્રૂણીતાના સુરેખ મિત્રો આખ્યા છે અખે ધણ ખડુ કડવાને અતે 'સેવો હરિ-શુરુ-સતને'એ શબ્દો મૂકે છે હરિ, શુરુ અને સત એમ ત્રણનો નિર્દેશ કરવા કરતા હરિ=શુરુ=સત એમ વધુ તો એ સૂચવે છે. અગિયારમા કડવામા 'નિવ્ય રાસ નારાયણનો' જોતા ભક્તજનનું સુરેખ-મિત્ર છે. તેરથી મોળ મુંડીના ચાર કડવામા 'જીવન્મુક્ત'નું વીગતે વચ્ચું છે

જીવન્મુક્ત સમુદ્ભવપ્રધારના મહામત્ય જેવો છે એ થોડીક વાર સપાટી ઉપર દેખા દે, પણ ચાતુ અગાધ બ્રહ્મભાવમા વર્તતો હોય. સાપ કાચગી ઉનારી દે એમ સસારભાવને એ ખખેરી દે છે અગિર્માના ભોંઠાની પેઠે શિવભાવમા જીવ સમાર્પ જાય છે અને 'જો અણુજ્ઞા' જેવો થઈ રહે છે એને દેહભાવ ન હોઈ બ્રહ્મભાવ આડે કરો અવરોધ રહેતો નથી. મીનને 'નીર મખે અવકાશ' હોય છે. મૂવક જરફના ત્રિરિમા પોતાની જ ઉજ્યુનાને ખો પોતાના નિરાસ માટેનું દર કરી રહે છે તેમ સ્વ-આવે વનવાની 'અક્લ કલા માદતને' સદજ છે. સદિકમણિ પાસે મૂકેલા વિવિધ રંગ એમાં ભાગી મપેલા જેવા ભાસે પણ અણિ સ્વયં રંગવિહોળો હોય છે, તેમ તત્ત્વ-

દર્શી પુરુષ પણ આજી ઉપાધિઓમાં 'ભાષા સરખા ભાવ દેખાડે' પરંતુ પોતે ઉદાસીન જ રહે છે, ચરમાના પડથી દષ્ટિ રૂધાવાને બદલે જીવડી પોષાય છે, તેમ આત્મતત્ત્વસિદ્ધિ પૂર્ણ રીતે પોષક છે. અંજનવિદ્યા જેને સિદ્ધ છે તેને જમીનમાંના ધનનું દર્શન થાય છે તેમ જો દેહદર્શી નથી તેવા તત્ત્વદર્શી સર્વત્ર આત્માને જ જુએ છે. આવા તત્ત્વદર્શી પુરુષ જગતને કલ્પવૃક્ષ જેવા નીવડે છે. તેમનું ધ્યાન નિરંતરે પરબ્રહ્મ-મુવતારા ઉપર લાગ્યું હોય છે. જેમ બરફ ઓગળીને પાણી ચર્ષ જાય છે તેમ એ પરમાત્મતત્ત્વમાં સમાઈ જાય છે. (ક. ૧૩-૧૬, પદ ૪.) અદ્વારીસમા કડવામાં 'વિદેહી'નું વર્ણન છે. જુદાં જુદાં જળપાત્રમાં સૂર્યનાં પ્રતિબિંબ પડે છે. કાંઈમાં તપેલું પાણી હોય, કાંઈમાં ઠંડું, કાંઈમાં મંદુ, કાંઈમાં ચતુ, કાંઈમાં પીણું, કાંઈમાં ઝેરવાળું, કાંઈમાં અમૃતમય, પણ સૂર્યને તે તે પાણીની કાંઈ પણ ઉપાધિ વગળતી નથી. એવું જ વિદેહીજનનું છે.

અખેા સાચા અધ્યાત્મસાધક માટે અનેક શબ્દો પ્રયોજે છે. ભક્ત, શ્રવ-મુક્ત, વિદેહી, ઉપરાંત યોગેશ્વર (૧૩૦), 'સંતસુમણ્ય' (૧૪૧) 'વિરલા સંત' (૧૪૪), 'મહાનુભાવ માહંત' (૧૪૪), 'તત્ત્વજ્ઞાની' (૧૪૧૦), 'તત્ત્વદર્શી પુરુષ' (૧૫૪), 'અનુભવી પુરુષ' (૧૫૬), 'મહાપુરુષ' (૧૬૨), 'જ્ઞાતા' (૧૬૬), 'માહંત' (૧૬૧૦), 'નર જ્ઞાની' (૫૬ ૪૦૧), 'સંતજન' (૩૩૦૩), 'મહાજન' (૩૪૧), વગેરે શબ્દપ્રયોગો મળે છે.

શ્રવ-મુક્ત સંતજન ખીજા મુમુક્ષુઓને 'મહાપદ' (૨૮૮) અથવા 'તત્ત્વવેતાપદ' (૫૬ ૮૪) પામવામાં સહાયજૂત થાય છે. મમતાની ધાણીએ જોતરેલા શ્રવની નાથ કાપીને સંત એને મુક્તિ અર્પે છે. જેમ સિંહની ગંધમાત્રથી હાથીઓ ભાગી જાય તેમ સંતના શબ્દથી બંધન દૂર થાય છે. સંત 'દષ્ટિ ઉપદેશ' આપે છે. અમિતી દીવેા મગટાવવા કરતાં દીવે દીવેા પેટાવવા સહેજો પડે છે એ રીતે સંતની મદદથી 'ભગવાન બેટે જ વહેજો'. નિર્ગુણ બ્રહ્મ એ જ સગુણ સંત રૂપે વિગરી રહે છે. 'પ્રત્યક્ષ રામ તે તત્ત્વવેતા વિષે' (૫૬ ૮૪). તેથી અખેા વારંવાર હરિ = શુરુ = સંત એ સમીકરણ ઠસાવી સંતને સેવવાનું કહે છે. 'હરિ હરિ તે કરી મૂકે, એહવી સંતસંગતિ સાર.'

સંતજન પોતે કશો વહેરોઆંતરો કરતા નથી. પણ સામી બ્યક્તિે . 'કુનું' શ્વેત છે તે ઉપર આધાર રહે છે, 'શ્વેતનો વહેરો પડે' છે ખરો. મેઘ

તો વરસે છે, પણ જવાસો પ્રકુલિત થતો નથી તેવમા રહેનો કાકરો સુવાસિત થતો નથી સલિલમા રહેની શિવા બીતર બીજવતી નથી ચદનને પડખે ખીસેતા આકાસને-ખાખરાને સુગધનો પાસ લાગે છે પણ વાંસની ગાંઠમાં એ સુગધ પ્રવેશ પામતી નથી સ્વાતિનક્ષત્રમા વરસેના મેઘબિંદુ છીપમા મુક્તા બને છે પણ સાપના મુખમા ગડે તો હવાહવરૂપ નીવડે છે ખરી રતિ છીપજે તો ભગવાન સતગુરુરૂપે કયાય દૂરથી પણ એ આર્થ આવે છે એમ કહી અખે જીવાત્માની આરતનું અપૂર મહત્ત્વ કરે છે

નયમ છીપને રત્ય ખરી છીપજે, તો કપર આવે જળમાહેથી,

તેહની સૂરતનો તાણ્યો તે પરજન્ય આવી વરસે ક્યાહેથી. (૩૪૩)

વળી બીજી ઉપમાથી ગુરુ કેરી રીતે બ્રહ્મભાવ દલાવવામા સહાયબૂત થાય છે તે અખે બતાવે ॥ કુજી ઈડા મૂક્યા પડી દૂર દૂર ચારો કરવા વિચરે છે પણ 'તેહની સૂરત રહે સરખી માહોમાહા તો અપત્ય ત્યાહાં બહરે વજુમેચ્યે સેનાયે બાળક, ત્યમ કૃપા આવે ગુરુ તરુની' (૩૪૯-૧૦) સંક્ષેપમાં અખે સમજાવે છે 'નયમ ભકતને ભગવાન વહાના, ત્યમ ભકત વહાલા ભગવાનને' (૩૫૩)

આમ, 'જીવ બ્રહ્મમાહે ભળ્યાનો અખેગીતામા બેઠ' નિરૂપાયો છે

અબેહભાવનું રહસ્ય અખાએ કાવ્યવાણીમા ગાયું છે દરયજગત પરતુત છે નહીં એ હસાવવા માટેની મવિવાણી દરપજગતને કેટકેટલા વિવિધ બિંદુએ સ્પર્શે છે । ઉપમાઓ અને દષ્ટાન્તો અખાને એવાં હાથગાં લાગે છે કે ક્યારેક ક્યારેક એની કનમ એકથો ન અટકતા બે તથુ ચાર ઉપમા-દષ્ટાંત ધરી દે કે કાચના મહિરતી ઉપમાનું અગ્રેજ કવિ શેક્ષીની એવી ઉપમા સાથેનું સામ્ય નરસિંહરાવે ચીધું જ છે વિવિધ છે અમૂર્ત વિચારણાનો, તેને અખે એની ઉપમા આદિની શક્તિને જોરે જ મૂર્ત કરી શક્યો છે અખાની હાસ્યરસિ, બેઠગી વસ્તુ વરતી જવાની કાવટ અને એમાથી નીપજતો કટાક્ષ એ પણ રચનાને સજીવ બનાવવામા હાજો આપી રહે છે અનેક વાક્યમયોગો—ખાસ કરીને કિમ્પદ્યો, વાક્યખંડો, ક્યારેક આખી પંક્તિએ ધ્યાન ખેંચે છે ભકતજનનું વર્ણન અને અભિનવા આનંદનું અતિમપદનું માન—એમા અખાની વાણી ઉત્તાસ-જીજ્ઞાસી નેઈ શકાય છે

'અખેગીતા'ને ગુજરાતી શાનાત્રયી કવિનાધારના સંદર્ભમાં પણ ભેવી નેઈએ એના પુરોગામી નરહરિની સરૂત 'લોક, કડવાં, પદ-મા ચાલતી 'શાનગીતા'નું' અને 'અખેગીતા'નું કાકું' સરખાવવા જેવું છે

અખાએ પોતાની રચનામાં 'લોકો આપવાનું' શબ્દનું નથી. વિચારમિનાર પણ બનેના સરખાવવા જેવા છે. નરહરિકૃત 'જ્ઞાનગીતા' અને 'વસિષ્ઠસાર-ગીતા'ની પંક્તિઓને મળતી પંક્તિઓ 'અખેગીતા'માં ઠીક ઠીક મળશે. 'જ્ઞાનગીતા'ના કડવાને અંતે સામાન્ય રીતે 'શુરુભક્તિ કરતાં સંતસંજે નિરંજને જ્યોતેન્દ્રે લક્ષ્મી' આવે છે તેમ 'અખેગીતા'માં 'એવો હરિચરુસંતને' આવે છે. નરહરિના અંતિમ પદમાં પણ 'હરિચરુસતે કૃપા કરી એ'માં એ ત્રિપુટિ એકસાથે નિર્દેશાર્થ છે. અંચરચના અંગે 'નાથ નિરંજન અંધ કરતા...અખાને શિર નિમિત્ત દેવા ઇચ્છા દુતી અનંતને' એમ 'અખે-ગીતા'માં કહેવાયું છે, તો 'મુને હરિએ કહેવરાવ્યું તે કહ્યું...નરહરિને તે નિમિત્ત દીધું' એમ 'જ્ઞાનગીતા'(ક. ૧૬-૧૬-૨૦)માં પણ નિરૂપાયું છે. અખાએ પુરસ્કારેલા ગોડપાદાર્યના અન્નતિવાદને નરહરિએ પણ 'જ્ઞાન-ગીતા'માં 'જમ્ય છે તમ' (ક. ૧૨-૮, ૧૪-૧૬), 'ઇમ યથાર્થ જમ્ય-તમ યથુ' (ક. ૧૪-૨) આદિ દ્વારા સ્વીકારેલો છે. પાણીમાંથી બરહ જમવાનું તે ફરી બરહ પાણી થવાનું અખાનું દૃષ્ટાન્ત પણ એની અગ્રાઉ નરહરિમાં જોવા મળે છે. 'જમ્ય પાણીથી પાણો હોયે, પાણો તે પાણીરૂપ' (ક. ૧૬-૬) શબ્દો, વાક્યખંડો, ઉપમાદૃષ્ટાન્તો, બાતીની આખી ઇખાસત એ બધાં ઉપર પુરોગામી નરહરિની મુદ્રા 'અખેગીતા'માં જોવી મુશ્કેલ નથી. તેમ છતાં કોઈ શુદ્ધશક્તી કૃતિ અનુભવતી ઉત્કલતા અને સ્પષ્ટતા — અને એને લીધે પ્રતીત થતી મૌલિકતા — વડે મહિત હોઈ ભગવદ્ગીતાના કુળની એક સ્વતંત્ર ગીતારચના તરીકે સ્વીકારાવાને પાત્ર હોય તો તે નિઃસંશય 'અખેગીતા' છે, ભગવદ્ગીતાની પેઠે 'અખેગીતા'માં કાવ્ય અને 'સત્ત્વજ્ઞાનનું' આરનાદ્ય સંમિશ્રણ થયેલું છે. 'અખેગીતા' એ શુદ્ધશક્તી તત્ત્વજ્ઞાનકવિતાનું એક ઉચ્ચ શિખર છે.

અ ખે ગી તા

અષ્ટેગીતા^૧

કડબું ૧

રાગ ધનશી^૨

ઠઠ નમો ત્રિમુષ્ટિ રાયેછ,
સર્વે પહેલો ને પૂજાયેછ;
અગમ અગોચર જેને વેદ ગાયેછ,
તેનાં ચર્ચાં ચીતવી હું લાચું પાયેછ. ૧

લયલો^૩: ચર્ચું ચીતવી સ્તુતિ કરું ચિદશક્તિ બ્રહ્મનંદની;^૪
અણુછતો અષ્ટો અધ્યારોપ કરે^૫ તે^૬ કથા નિજ જ્ઞાનંદની. ૨

ચરુ ગોવિંદ^૭, ગોવિંદ^૭ ચરુ, નામ જુગમ^૮ રૂપ એક;
તેને સ્તવું^૯ નીચો નથી, કરું છુધ્ધમાને^{૧૦} હું વિવેક. ૩

પરાતપર પરબ્રહ્મ ને, તે મનવાણીને અગમ;
તેનો લક્ષ આપી શકે તે, તે માટે ચરુ તે બ્રહ્મ. ૪

૧ અ. અષ્ટેગીતા; ગ. અષ્ટેગીતા; ધ. અષ્ટેગીતા

૨ ક. ધનશી; ગ. ધનશી; ધ.માં નથી

૩ ધ.માં સર્વેન 'દાસ' છે

૪ અ.અ. બ્રહ્મનંદની

૫ ધ. કહે

૬ ક.અ.માં નથી

૭ ક.અ. ગોવિંદ

૮ ક.અ. જુગમ; ગ. જુગમ; ધ. યુગમ

૯ ક. સ્તવું; ગ. સ્તવું

૧૦ ક. છુધ્ધમાને; અ. છુધ્ધમાને; ગ. છુધ્ધમાને

જ્ઞાન સ્ફર મિડાલ ખર, તેના ટોળામળિયા^{૧૧} જે જાંત;
 તેને મૂકે હરિ^{૧૨} કરી, જેને મળે સદ્ગુરુ સંત. ૫
 ગુરુમહિમા છે અતિ^{૧૩} ધણો, કેા સમજે સંત સુગણ,
 તે ગુરુ ગોવિંદ એકતા લાગે, જેને લાગ્યાં^{૧૪} સદ્ગુરુ બાણ ૬
 જ્યમ રવિ દેખાડે રવિધામને, ત્યમ ગુરુ દેખાડે રામ,
 તે માટે હરિ તે ગુરુ, ગુરુગોવિંદ એવું નામ. ૭
 ચાંદીન^{૧૫} સખી તે સતની, જે ગુરુગોવિંદ એકતા લાગે;
 જ્યમ ખીખામાહે રસ ભર્યો, વણુવડયે રૂપ નીપજે. ૮
 જ્યમ સૌવર્ણ્ય કરી મોહર મહિ, અન્ય મુદ્રા છે અતિ ધણી;
 ત્યમ ગુરુભજનમાં સર્ગ બાવે, જો મન વળે ગુરુ અર્થ ભણી ૯
 જ્યમ બધિર ન જાણે નાદમુખ, સ્વાદ નોહે રસના વિના;
 ત્યમ ગુરુ વિના હરિ નવ^{૧૬} મળે, જ્યમ ભોગ ન પામે નિર્ધના. ૧૦
 ૧૭ કહે અખો સદુ કેા મુણો, જો દાળવા હીડા જાંતને,
 એ આરતશુ^{૧૮} ઉરમાં ધરે અને સેવે હરિ-ગુરુ-સંતને. ૧૧

કડવું ૨

કવિજને આગે મથ બહુ કર્યા,
 વિધવિધ કેરા જુગતે^૧ વિસ્તર્યા,
 ખટકરાંનના મતર^૨ બહુ ઊમર્યા,
 પૂર્વનાજે કવીતા રતે નવેબહોળા ધર્યા ૧

૧૧ ક ટાંચાનો, ખ ધ ટાંચાનો, ગ ટાંચામોહનો

૧૨ ધ હર

૧૩ ક.ગ અત્ય ધ અતી

૧૪ ક ખ ગ લાગા, ધ લાગા

૧૫ ખ ચેહીન, ગ ચિંહન, ધ ચિહ્ન

૧૬ ક ખ ગ નવ્ય

૧૭ ખ કહે અખો કહ વધીવધી, ગ કહે અખો કહ વધીવધી, ધ. કહે અખો
 કહ વધીવધી

૧૮ ક આત્યંશુ; ખ આત્યંશુ, ગ આરત્ય શું, ધ. આરતશ

૧ ક, જગદયે; ગ જુગતે, ધ જુગતે

૨ ક મત્ર

૩ ગ તેજે નામ, ધ તે નવ્ય

- લયલો : * બહોળા ધર્મા બહુ રત્નિ કરીને, એવી મંથકારની રીત્ય છે;
કહ્યું^૫ : “સૂર્ય આગળે ખલોત કરો?”—એવી બોલ્યાની નીત્ય છે. ^૨
- “નમ્રવી આગળ^૬ ન્યમ વહેકલો,^૭ સુરતરુ ને બદરી જ્યા;
પારિભતક^૮ પાસ અરણી, મહાકવિ આગળ હું તથા. ^૩
- મરુડ આગળ જ્યા કુરરી, સાગર આગળ ન્યમ કૂપ;
મેઘ આગળ જ્યા ઝાકળ. કયાં તેલ, કયાં તૂપ ? ^૪
- બાવનાચંદન બેહેક આગળ કરો શોભે કરીર ?
કથું નીર નવાણુનું, ન્યાં રસકૂપિધનું નીર ? ^૫
- પારસના મતાપ આગળ અન્ય વિદ્યા ફેલી માત્ર ?
કયાં કુદ દેવ ઉપાસના, ભાઈ, જોને કરે અખેપાત્ર^૯ ?” ^૬
- એવાં કવિજન મંથે આઘે ગલિત વચન બોલતા હવા,
કહ્યું : “કોપ કોષ કરો રખે, હીંકું બાળકબુધે બોલવા.” ^૭
- તેણે મંથ પહેલું એમ જણાવ્યું : “અમો મગણુ જગણુ નથી બાણુતા;
તુક ચોજ ને ૧૦૪૩૩મક, અમો^{૧૧} લલા વિના નથી આણુતા.” ^૮
- એમ ગલિતપણે^{૧૨} મરુઆ^{૧૩} થયા, કરુણા ઉપજાવી કવિજને;
હુયે એટલું કહી સતવું, જો કવીતા જાણું હું મુજને : ^૯
- “હું તો ન્યમ દારની^{૧૪} પૂતળી, ૧૫તે આળા કરે અપાર;
પણ કાઠમાં કાંઈયે નથી, એ તો કળ ચાપે સતધાર.” ^{૧૦}

૪ ખ. અધકા કીધા રત્ન—

૫ ક. ધર્મા નથી; ખ. કહ્યું; ગ. કહ્યું

૬ ક. આગલ્યે

૭ ખ. વેલી(૧)કલો; ગ.વ. વેહેકલો

૮ ક.પ. પારિભતક; ખ. પારભત્યેક; ઘ. પારભતીક

૯ ક. અપપાત્ર; ખ. અધિપાત્ર

૧૦ ધ. ૫૬૪૩૩મક

૧૧ ક.વ. અલગયો; ખ. આંલો; ગ. અગયો

૧૨ ખ. ગલિતવચને

૧૩ ધ. ગરવા

૧૪ ખ.મ. દારક

૧૫ ધ. લટકા કરે અપાર; ખ ગ.માં ‘ચાળા’ને બદલે ‘ચાળો’

કહે અખોઃ સહુ હા મુણો, એમ સમજો નિજ જાતને;
૧૧૫૨મપદને પામતા તમે સેવા હરિ-ગુરુ-સંતને. ૧૧

કડકું ૩

અણુછતો આતમા તે શું જાગે,
આપનું^૧ વર્ણવર તે આપે કરે;
જીવતણું પદ તે જોનાં નહિ શરે,
સાંખ્યયોગ જોતાં ને હરિ જાગેરે. ૧

અથથાઃ જાગે ને વિચાર કરતાં બ્રહ્માદિક ને મહી રસા;
તમે^૪ તે હરિને જોળખો, ને આલ પુરુષે અજને કસા. ૨
ને પદ શિવના તન પ્રત્યે^૫ દત્તે કથું વિશદ કરી,
આકાશવત્ત કરી કથા, જાઈ,^૬ વડાનને ઉરમાં ધરી. ૩
વિષે વસિષ્ઠે કહી કથા રઘુનંદનને^૭ જોહ,
અર્જુન બ્રહ્મવિદ્યા તણો, જાઈ, દેખાડ્યો છે તેહ. ૪
અનંત પ્રકારે અગ્ર્યુતે ભારતને કહ્યું જ્ઞાન,
ગીતા જાઈ જોવિદે^૮ કર્મયોગ^૯ નિદાન. ૫

૧૬ ગ. હી ઠો પર્મપદને પામવા તો —

૧ ધ. આપનું

૨ ખ. વર્ણન; ધ. વરણવ

૩ ખ. જગરિ, ગ. ધ. જગરે

૪ ધ. અહરયો

૫ ક. પરત્યે; ખ. પ્રતિ

૬ ગ.પ માં નથી

૭ ધ. રઘુનાથને

૮ ક. જોવ્યદે; ખ. જોવિદિ; ગ. જોવ્યદે; ધ. જોવિદો

૯ ક. કર્મયોગ; ખ. કર્મજોગ

સમગ્રાવ્યા સાને કરી જનકે જે^{૧૦} શુકદેવ,
^{૧૧}મહામુક્ત થઈ સંયર્ષા^{૧૨} જ્યારે પ્રીછયો અંતરનો ભેવ. ૬
 બીધે ભગવાન સાંનિધ્ય પાંડવ પ્રત્યે જે કહ્યું,
 શાંતિ પર્વે શાંત કાષા,^{૧૩} દુષ્ટાનું હારફ ગયું. ૭
 વેદવ્યાસે વેદ વહેચ્યા,^{૧૪} કર્મધર્મ પોષ્યા^{૧૫} જીવને;
 પશ્યુ^{૧૬} દાઝેલાગ્યા દાઝયા, ભાઈ,^{૧૭} ૧૮જો ભણ્યો નહિ શિવને. ૮
 પછે નારદે નારાયણ^{૧૯} કુરુ^{૨૦} નિજ જ્ઞાન કહ્યું મહાદ્વિજને;
 ત્યારે દ્વીપાધનની દાઝ જાગી, જ્યારે^{૨૦} ક્રિપા કાપી^{૨૧} સંતજને ૯
 શિવે કહ્યું જે^{૨૨} શિવા પ્રત્યે,^{૨૩} નિરાશંખ નિજ ધામ;
 અમર કીધો આત્મા અઘાપિ સહસ્ર નામ. ૧૦
 કહે અખો વસ્તુ જ્ઞાન વિના કુશલ રક્ત હોયે જતને,
 નિજ લામ^{૨૪} હીડો^{૨૫} જાણવા^{૨૬} તો^{૨૮} સેવો હરિ મુનુસતને ૧૧

૧૦ ૫ જે કહ્યું —

૧૧ ૫ તે મહામુક્ત

૧૨ ૫ પરવરયા

૧૩ ૫ ક્રીપા ત્યારે —

૧૪ ૫ વેદેચ્યા

૧૫ ૬ યોક્ષા, ૫ યોગા

૧૬ ૬. ૫છે, ૫ પછિ, ૫ તેણી

૧૭ ૫ ગદ્યમા નથી

૧૮ ૫ જો ન ભણ્યા નિજ શિવને

૧૯ ૫ નારાયણ

૨૦ ૫ ભરિ, ૫ ત્યારે

૨૧ ૫ કરી

૨૨ ૫ ગદ્યમા નથી

૨૩ ૫ પ્રતિ

૨૪ ૬ નોહે એ જ તને, ૫ નોહે જ તને, ૫ નોહે જ તને, ૫ ન દોયે જ તને

૨૫ ૫ આત્મા, ૫ આતમ

૨૬ ૫ હીડે

૨૭ ૫ ૫ ધામના

૨૮ ૫ તે.

કડવું ૪

જતે ન જવો જો નિજ આત્મા,
 ૧ ભટક્યો ભગિયો માયા સાધર્માં;
 ૧ જ્યમ રણીનો જૂથો ધર પામે પ્રાતર્માં,
 ૫૨ દિવસે જો દશ મોડયો ૫ તે ધજા જમે રાતર્માં. ૧

ભયલો ૧ રાતમાહે રડવડે, અજાને આવર્યો ૭ કૂતો;
 તે નિજ આત્મથી જોતજોતે ૮ વિચરતો માયાવતો. ૨
 જ્યમ સૂતો નર નિદ્રા વિષે માયા બહુ બીજી રચે;
 તે ૬ કાર્યકારણ પોતે યજ્ઞને નિદ્રાવશ મહિ પચે. ૩
 આપ યજ્ઞ જોતજોતે ૧૦ યજ્ઞ અસંભાવના ભીપણે,
 ૫૭ ૧૧ વિપરીત ભાવના ૧૨ મન આણે, ૧૩ ૫ પામે થોડે મળે. ૪
 પદ્મપરવા માયા અવિદ્યા, જ્યાં ૧૪ કુમારું આવે સહી;
 તે ફરે ફેરા ભવ વિષે, જ્યમ મણિ નિગમ્યે અધિયો અહીં ૫

૧ ખ.ગ. તે—

૨ બ મા નથી

૩ ગ ધન્ય

૪ ખ ગ ધ મા નથી

૫ ક મોડો, ખ મોડો, ગ મોડો, ધ મોડો

૬ ગ રાતમાલી ૫૨ રાતકો

૭ ધ. આવરે

૮ ક. જોતજોતે

૯ ગ મા નથી

૧૦ ક જોતજોતે, ખ. જોતજોતે

૧૧ ગ. તે

૧૨ ખ.ગ.ધ. આવરે

૧૩ ગ ૫૭ દુષ—

૧૪ ખ ગ ધ માં નથી

તે ભોમ દેખીને જૂર થાયે, લડાવા ઇન્દ્રી વિખે,
 સંસારનાં મુખ અધિક^{૧૫} જાણી, ^{૧૬}૧૭ કર્મ માદક નિત્ય લખે. ૬*
 કર્મજડને કર્મ^{૧૮} વહાલાં, પણ મર્મ^{૨૦} ન પ્રીછે બ્રહ્મનો;
 ફરી ફરી તે આવરે, પણ ટળે નહિ દેહચર્મનો. ^{૨૧} ૭*
 પરમાત્માને ^{૨૨}પૂઠ દેઈ આત્મા ઉદ્ધરી જુએ,
 રંગદ્રોની દ્રિષ્ટિ વિષય^{૨૪} સામી, એમ આપોપુ નર ખુએ. ૮
 વિષે વગૂતો^{૨૫} કરે હરિથી, નિમ્નપણું દે જીવને,
 અગ્નાને અગ્નો ફર્યો તે સન્મુખ નોહે શિવને ૯
 સસારના મુખ અધિક દેખી કિંપા માને ઇશ્વરી,
 પણ અતરમાહેતું જાન ન જાણે, જે પ્રાણુપતિ ગયો વીસરી. ૧૦
 કહે અખો. સહુ કો મુણો, જો આણો જીવના અંતને,
 હીડો^{૨૧} પરમાનંદ પામવા, તો સેવો હરિ-ચુરુ સંતને. ૧૧

પદ ૧

રાગ સામેરી

જીવની આદિ વિચારો રે પડિતો,
 આદિ જોતાં તે અનાદિ દીસે,
 દેહ તણી જામા સમાયે તે દેહ વિષે
 જ્યારે મધ્ય આવે સૂર શાયે
 હો જીવની—૧

૧૫ ગ સત્ય

૧૬ ધ દેશી

૧૭ ક. કર્મ માદક, ખ કર્મ માદક, ગ કર્મોદીકને, ધ. કર્મમાદિક

૧૮ ક ભજે, ખ ભધિ, ગ ભધે, ધ ભવે.

* ક પ્રતની આ છટ્ટી કહી ખ પ્રતમા સાતમી છે

૧૯ ગ કર્મજ

૨૦ ગ. ના સમજે, ધ ન શમજે

૨૧ ખ. દેહચરમનો

* ક પ્રતની આ સાતમી કહી ખ પ્રતમા છટ્ટી છે

૨૨ ક પૂન્ય દેઈ, ખ પૂઠિ દેઈ, ગ પુણ્ દેઈને

૨૩ ખ અને ઉદ્ધરી

૨૪ ખ વિધિ

૨૫ ક વ્યમતો, ખ વગનો, ગ વ્યક્તો

૨૬ ધ. જો હીડો

તનમનને ઓળખ્યા વિના ઓતમે,
જન્મ સુતધાર નિજ નાવ નિર્મે,
તેજ સુતધાર તે નાવે બેઠે થકે
પછે પરવશ પડ્યો પય^૩ કરમે
હો જીવની—૨

તનમન નીકા જીવ ગણે માહરું,
પણ ભવસાગર મધે કાગડ ખેડે,
કર્મના વાયુને^૬ વશ લાગ્યો ડાલવા,
ત્યારે દાયથી વાત વટકી^૭જ નેરે
હો જીવની—૩

ભર્મે ભર્મ ભટકે ધણા ભવ વિષે,
શુરુ ગોવિંદના રાણું પાળે,
માયા રૂપિણી માજ વાલી અખા,
તે ભણીને જન્મની ભેદ રાખે,
હો જીવની—૪

કડવું ૫

ભર્મ ન સમજે^૧ જે માયા તણો,
*તે નર ભણે હું તે ધણ બોલણો,
તેહને ભણે જનુની આપણો,
તે ભવ ભટકે સદુથી અતિ ધણો.

૧

૧ ક આકરે; ખ ઓલિ, જ આકલે

૨ ખ તેણિ, ગ ૧ તેણે

૩ ગ જીવપય

૪ ખ જીવ

૫ ખ પડે

૬ ક વાએને, ખ વાયુને, ધ વાકેને

૭ ધ વિટકી

૮ ક માયા રૂપિણી માજ, ખ માયાજ રૂપિણી માજ, ગ ધ માયા રૂપિણી માજ

૧ ખ પ્રીત

* 'તે બોલણો' ધ મા નથી

- જાયો : ભલભાંહિ ભટકે ધણું પોતાનો કરી દુગે,
 જ્યમ બિહવાસીને વધે વેરી દીન ચર્ધ મારે દુગે. ૨
- જ્યમ પાળે ખેરીને ખાટકા તેને ભક્ષ બોગર આપેઝ ધણું,
 પછે^૪ વધ કરે વારુ^૫ કરીને એ ભક્ષણુ અમ તણું. ૩
- મીઠો જાણે એ માહરો પાલક પોષક છે ધણી,
 તેને આપ જાયે અર્પવા મોટમ મનમાં અતિ ધણી. ૪
- વાતસલ્ય જાણીને વામદક્ષણુ વણુદોર્યો રૂડે કરે;
 તેને મહાજન મુકાવા કરે તો સાથે જવનને સંચરે. ૫
- હાથ ફેરવે ચક્રે મનમાંહાં હીતુ^૬ જાણે તેહને;
 પશુ મ્હાને મન વાત અળગી, ભારે ભાળે દેહને. ૬
- અળગા આશય બેહુ તણુ લોભે લાગ્યો અજ હજેજ;
 તેહને જવન જાણે ભક્ષ કરું, જે ધણેરું વપુએ વળે. ૭
- ચણું ભાંચે અધોમુખે નેટ તે રાખે સરે;
 માયા કરી રીત એવી, જે અતિ જતને એમ કરે. ૮
- વિષે^૯ દેખાડે વિશ્વને વિશ્વ ચિત્રવિચિત્ર^{૧૦} તે ચિત્ત ધરે;
 પછે^{૧૦} પડિતને ^{૧૧}પૂછે: ‘પ્રશુ^{૧૨}માહાભોગ કમ પામું સરે?’ ૯
- ત્યારે પડિત રૂપે બોલે માયા કર્મની કીરત્ય^{૧૩} ધણી;
 ચિત્ત હરીને વાટ દેખાડે નાનાવિષ કહે ભણીભણી. ૧૦

૨ ગ. ભોજન

૩ ખ. આણે

૪ ખ.માં નધી

૫ ખ. વેરી; ગ. વેરી

૬ ખ. હેડ; ગ. હેડ; ધ. દીવ

૭ ધ. લહે

૮ ક. વ્યર્ષ; ખ. વીધિ

૯ ક. ચીત્રવચીત્ર; ખ. વચીત્રવચિત્ર; ધ. ચીત્રવચીત્ર

૧૦ ક. મત; ખ. પછિ; ગ. તે

૧૧ ગ. જાયે પૂછવા ને—

૧૨ ખ.ધ. હું ભોગ—

૧૩ ધ. કીરત

કહે અખો : રુચ્ય ભપજો એવું પોપે જાંતને;
 ને^{૧૪} કર્મ ગેહન^{૧૫} હીડા વામવા, તો સેવો હરિ-ગુરુ-સંતને. ૧૧

કડવું ૬

એમ એ માયા વેરા નાના ધરે,
 કર્મ કર્મના શબ્દ બહુ ભયરે;
 જીવ કરા મનને^૧ અતિ ધણું^૨ આવરે,
 તેણે પુરંજન બહુ^૩ ફેરા ફરે. ૧

ભપજો : ફરે ફેરા ભવ વિષે, વિષયનો^૪ તાણેલ વહે;
 પ્રત્યક્ષ ભોગ દેખે ભક્ષા, વળી પાંડિતને પોષતા રહે. ૨

કર્મનાં ફળ લખે મામા, માયા^૫ બેટી તો કથે^૬;
 શબ્દ ફરે^૭ બાંધે ભાઈ^૮, બાંધ્યા જીવ^૯ રાખે જામે. ૩

અંતરમાંહેથી મન રૂપે સંકલ્પ વિકલ્પ સુત જણે,
 નિમેષમાંહે નવનવા, જ્યમ ઇન્દ્રિય ગોટકા ગણે. ૪

કર્મફળ ને જીવ ફેરો^{૧૦} નેમ માયા ગેળવે;
 વિષય તૂણ્યા માહે મૂકી^{૧૧} એમ જામતને ભેડવે. ૫

૧૪ ગ.માં નથી

૧૫ ક. મહેન, ખ. ગહન, ધ. ગહન

૧ ધ. મને

૨ ધ. ધણી

૩ ખ.માં નથી, ધ. ભવ્ય

૪ ક. વ્યવેનો; ખ. વાંચિનો; ગ. વિષેનો; ધ. વાંચેનો

૫ ધ. વધી મામા

૬ ધ. થકે

૭ ધ. ફરે

૮ ખ.ગ.માં નથી

૯ ખ.ગ. જીવને

૧૦ ધ. કેરું

૧૧ ધ. મૂકાયે

૧૨૨૧મીં ડેરા ભોમ વખાણે, ૧૩ અને ૧૪ બીક દેખાડે નહીંની;
 ૧૫ કામનાએ લાગ્યો ફરે, અતિ જોહેવી કૃષ્ણકંતી. ૬
 કામ ધામ ને ધન દારા માતપિતા સુત બધવા; ૧૬
 વણુ વેષ ને રૂપ મુદા નમ્મુ ઠમ્મુ દેવ વંદવા. ૧૭ ૭
 માદય આતુરી ચૌદ વિદ્યા અવિદ્યા સર્વ સાધના;
 પડિત જાણુ કવિ ગુણી કાતા એ ૧૮ માયા ડેરી આરાધના ૮
 રમે રમાડે આપ માયા, જીઓ નીઓ ૧૯ લેઈ મરે;
 જેમ મર્કટ હીડે માગતો, પેવા ૨૦ બિમ્બુકે કેડે રડવડે ૯
 એમ જામે બહુ ભવ વિષે, પશુ ભેદ કા લહે નહી,
 દોરી ૨૧ સંચારો મહિ માયાનો, જીવવણુ મોટી ૨૨ અહી. ૧૦
 કહે અખો: સહુ કો મુણો, ૨૩ તમે જુઓ અંતરના તંતને; ૨૪
 એ જાગમાહેથી ૨૫ તો નીસરો, જો સેવો હરિ ગુરુ-સંતને. ૧૧

કંડુલું ૭

માયા મોટી જગમાહે નટી,
 તે આગળ કો? જઈ ન શકે ખટી;
 હરિહર અજયી જે આધી વટી,
 સમગ્રી ન જાયે એવી માયા ૨ નટી

-
- ૧૨ ગ માયા રવમં
 ૧૩ ખ દેખાડી
 ૧૪ ગ વધી
 ૧૫ ગ તેણી કામનાયે
 ૧૬ ગ બાધવા
 ૧૭ ખ ગ વંદવા
 ૧૮ જ એહે, ખ ગમ. સર્વ
 ૧૯ ક ગ ની ચો છ ચો, ધ. વધી છ ચો નીચો
 ૨૦ ગ. તે, અ ધ મા નથી
 ૨૧ ધ દોગ
 ૨૨ ગ મોટી ચે
 ૨૩ ધ મહુ શાબલો
 ૨૪ ક ગ તંતને, ધ અ વરતતુને
 ૨૫ ગ માયા તો
 ૧ ગ કોઈ
 ૨ ખ ધ મા નથી

ભયલો : સમઝી ન જાયે એવી માયા, દીસે નહીં ને બલવતી;
 ચૌદ લોકની આઘ માતા, ઠઠકાર પહેલી દતી. ૨
 ત્રિગુણ પહેલી શ્યમ સ્વામિતી, તેણે ગુણ જનમી જિજ્ઞા કર્યા,
 જનુનીની યર્ષ યોગિતાઠ પછે, ૪ બધ પોષી પોતે વર્ષા. ૩
 શિદ્ધશક્તિ ચતુરા ચરાચર ગુણ સાથે ભજે ભધી;
 દેવદાનવ નામ માનવ રમે રમાડે એકધી. ૪
 કીણુંનાશ જ્યમ કીરણા^૧ મૂકે, મૂકીને પાછી ભજે,
 ત્યમ માયા શિદ્ધશક્તિ માટે મોટું સામર્થ્ય એ વિજે ૫
 ત્રિગુણ યર્ષ યોગીસ રૂપે, તેહેનો ભેદ કહું કધી,
 જ્યમ જલ જમાયે શીત યોગે, તેહને જડતા પ્રગટે મહિધી. ૬
 સત્વ-રજ-તમ રૂપે યર્ષ માયા, પછે અકેકાના બહુ થયા;
 પચમૂન ને પચમાત્રા^૭ તામસના નીપજી રહ્યા. ૭
 રાજસના હદિ દશે અને દશે તેના દેવતા,
 હદિ હદિથે તે વસ્તા, આપ-આપણે^૮ સ્થત સેવતા^૯ ૮
 મન પ્રુખ્ય નિત અહકાર જે, તે સત્વ ગુણથી કોપના,
 એ સૃષ્ટિના યોગીસ કારણ માયા સમર્પિત રૂપના ૯
 પ્રકૃતિ તે પચવીસમી, પરિવાર^{૧૦} સર્વ તેનો કલો,
 પણ છવીસમો પરમાત્મા, તે જ્યામધ^{૧૧} જ્યમત્તમ રહો ૧૦
 કહે અખો સહુ ડો સુણો, એ કહ્યું છે ધીમતને;
 એ સમઝતા^{૧૨} કારજ સરે નરનું, જો સેવે હરિ ગુરુ-સતને ૧૧

૩ ક યોક્ષતા, ખ યોક્ષતા, ગ યોધીતા

૪ ધ અને, ખ મા નથી

૫ ક ભરણી, ખ ઉરણી

૬ ખ મૂકે મૂકીને, ક જ નૂકેને, ધ મૂકીને

૭ ખ ત નમાત્રા, ધ તનમાત્રા

૮ ખ આપણા, ગ આપણા, ધ આપણે

૯ ધ સેવતા

૧૦ ક ખ પરવાર, ધ મા પરિવાર પરમાત્મા એ લાગ નથી

૧૧ ક. યથામધ્ય, ખ યથામધ્ય, ગ જ્યામધ્ય, ધ. યથામધ્ય

૧૨ ક સમઝતો, ખ સમઝે તો, ગ સમઝથે

કડવું ૮

એણે અનુક્રમે જગત જ બાણીએ,
તણ બુવનમાં એ પરમાણીએ;
સ્થૂલ ને સૂક્ષ્મ જે કહ્યું બધે વાણીએ,
તેટલું સર્વે માયા વખાણીએ. ૧

બિધલો : માયા વખાણીએ માટ એણે, જે દટ પદારથ જેટલો;
શ્રુત્ય^૧ પદારથ જે જે કાઢાવે, પાછો વણુસે તેટલો. ૨

ઉપન્યો : તે અગપાય નિશ્ચે, જ્ઞાના આલે કીટ જે;
જે જાયો તે જાય જાણો, અમર સંશે મેટ જે. ૩

અમર દાનવ ધ્રુવ તારા ચંદ્ર સૂર્ય બધે વલે;
બધે યોગ અષ્ટાંગ સાધક, તો પ્રાકૃત જીવ કટલે ભલે? ૪

લીલાવપુ બે ધરે નિર્ગુણ, તો તે નેટ પાછો વળે;
કાલમાયાનું નાટક એવું, જે ઉપજાવી અહર્નિશ ગળે. ૫

જ્યમ કરસણી ઉછેરે કરસણ, તે કાચું પાકું સર્વ ભણે;
ત્યમ જગત કરસણ કાલમાયાનું, ન મૂકે ખાધા પળે. ૬

જ્યમ મેઘનાં બિંદુ નાનાં મોટાં રેલાયે પૃથ્વી પડ્યાં;
ત્યમ માયાને મન સકુ જર સરખું, જે પ્રાચે પોતાનાં ઘડ્યાં. ૭

જ્યમ અર્જુન ન બધે બિધલીક, બે નવસે નવાણું નદી ભળે;
એ તો સિંધુ જ થયો છે સરિતા^૪ સ્વરૂપે, તે માટે બાધી ગળે. ૮

ત્યમ માયાનું જગત નિર્મ્યું કાલયોગે સર્વથા;
પણ પરમાત્મા વિત્રેક કારણ, તેની કલામાં નાવે કથા. ૯

માલે માયા અનંત રૂપે, પણ અપત્તને ભાસે ભલી;
જ્યમ બાળકીનાં ઘણીલીઆ^૫ રમે અનંત પ્રકારે એકલી. ૧૦

૧ ક. સત્ય; ખ. શ્રુત્ય; ગ. શ્રુતિ; ધ. સ્તુત્ય.

૨ ખ. સર્વ

૩ ધ. ઉલટી

૪ ક.મ. સરીતા; ખ. સજતા; ગ. સરીતા

૫ ક. વાલીઆં; ખ. વાલીયાં; ધ. બોલીયાં

કહે અખો : સદુ કે સુખો^૬, જે આખો માયાના અંતને;
તો જ^૭ આપોપું^૮ ઓળખો, જે સેવે દરિ-ગુરુ-સંતને. ૧૧

પદ ૨

રાગ આસાવરી

માયા પીડતી જણી, પરબ્રહ્મ આરાધીએ;
સાધીએ સ્વામીને ચંત પૂરે;
સદગુરુ કેરાં ચરણ આદર કરી,
મારગ જાણીએ મન સરે.
માયા પીડતી ૦ ૧

મનકર્મવચને ગુરુ તે ગોવિંદ ખરા,
ભિન્ન ન જણીએ ભાવ બીજે;
જાત ને વર્ણ અધ્યમન^૨ આશ્રમનું,
માન મૂકી બ્રહ્મ દ્રવ્ય^૩ પીજે
માયા ૦ ૨

જમ અગ્નિને સગે શીત વ્યાપે નહી,
જોત દેખાડે ને તિમિર નાસે;
ત્યમ ગુરુ પ્રનામે પરબ્રહ્મ ભેટીએ,
માયાશ્વિયુ ઘેન નાસે
માયા ૦ ૩

જમ કાક આવી પડે વહિ જવાલા વિષે,
તે દારુ ફીટીને અનલ યાચે;
ત્યમ અનન્ય આરાધના જે કે કરશે અખા,
તેદેનાં માયા ફરી^૪ ચરણ સાહે
માયા ૦ ૪

૬ ■ સદુ શાંતિયો

■ અ. મ. મા. નથી

૧ ધ મનદાદે

૨ ક. અપેન, ખ. અર્જન, ગ. અર્યેન, ધ અધ્યન

૩ ક. દ્રવ

૪ ગ. ફરીફરી

કડવું ૯

દેશી ચાલતી

નરને^૧ ઊપજે દહ વૈરાગજ,
 તેહેના ટળે દેવ ને રાગજ,
 આરત ફરી મન વિષે આગજ,
 નહી આતુરતા કહેવા લાગજ. ૧

જીવણી : આતુરતા મન અતિ ધણી, જ્યમ મીન વિહયું^૨ નીરથી,
 અમાન સીઆણો લેઈ જાડયો, તેણે દૂર નાખ્યું તીરથી. ૨

તે તડકડે તલપે ધણ્ય, મેહનો સૂર ઉપર તપે,
 સંસાર રૂપી શૂનિ તાલી, નીર નીર અહનિંશ જપે. ૩

કાલ સીઆણો શિર જામે, તે તેની દષ્ટે પડે,
 નીર વિહોણ્ય^૩ જ્યુ દામે, કાળ ભરે ને દડકડે. ૪

નયણે નીર દેખે નહી, કળકળે કાળજ બળે,
 પેટે પૂડે કે પમ્પઆડે જ્યમ પડે ત્યમ દામે જળે ૫

કામધેનુના પપ વિષે જો કોઈ મૂકે તેહને,
 તોયે આપન્યા નોહે મકરને, વારિ વહાલુ જેહને . ૬

વૈરાગ ધણ્ય જીવન્યો શરીરે, તેણે કાળજ કોયું માહેથી,
 મેહ તણો તાપ^૪ તપે તનમાહે, તે નર જીવે કપાહેથી ? ૭

નાના વિધનાં લક્ષ જોગન તેહને દીઠા નવ ગમે,
 સંસાર રૂપી શૂન જાગી, જિહા ચાતા તન જામે ૮

નિર્વેદ જીવન્યો તન વિષે, તે જીવપણે જીવે નહી,
 મરી જીવે તે મન વડે,^૫ જ્યમ કાટ લમરી હોપે સહી ૯

૧ ગ જે નરને

૨ ક. વ્યહોણ્ય, ખ વહોણ્ય, ગ વ્યહોણ્ય, ધ. વોહોણ્ય

૩ ક ધ તાવ

૪ ખ તાવિ

જ્યમ ખાયે ઉધેઈ^૪ કાપ્દને, તે કુખ્યાગર યઈ પરવરે;
 લમ મેહ વિરાગ જોહને બખે,^૧ તે નર હરિ યાયે સરે. ૧૦
 કહે અખોઃ સહુ કા સુણો,^૭ નિવેદ ટાળે જતને;
 જે નરને બપજે ચેતના, તે સેવે હરિ-ગુરુ-સંતને. ૧૧

કડવું ૧૦

પ્રેહ વૈરાગ્ય જેનું મન તપે,
 ૩' ૩' મહિ તે નર હરિ જપે;
 સહગુરુગરણે આપોપુ' અરપે,
 પરબલ રહે ને પોતે તે ખપે. ૧

ભયલોઃ પરબલ રહે પોતે ખપે, તેહનો^૨ ભેદ કહું સુણો;
 તે વચન માને ગુરુ તથા', અને જાવ ભરોસો અતિ ધણો. ૨
 ગુરુ કહેઃ 'રામ રમે સકલ, સર્વાવાસ સ્વભી બધો',
 એવુ સાંભળતામાં વચન માન્યું, અને ભક્તિ ઉપરે આદર્યો. ૩
 તે હરિ હરિ દેખે સકલ, જોહને છવ છવ દેખતો;
 તે^૪ હરિ જાણી હેત કરે સધળે, પહેચે^૫ જે ઉવેખતો. ૪
 હરિ જાણ્યે થકે ભક્તિ યાયે,^૫ તે જ ભક્તિ જાણે ખરી;
 અણુજાણ્યે જે આદરે, તેણે દોહ યાયે પાછો ફરી ૫
 જાઈ, સહગુરુનાં વચન સુણીને, ભક્તિ જેને જીપજે;
 તે અચિર કાલમાં પામે આતમા, સહગુરુ વચને^૬ ને ભળે. ૬

૪ ક. અધેઈ

૧ ધ. ડરો

૭ ધ. શહ સાંભળો

૧ ॥ પ્રેહ વૈરાગ્યે; ખ જેહે વૈરાગ્યે; બ પ્રેહ વૈરાગ્યે

૨ ધ. જાઈ તેહનો

૩ ક માં નથી

૪ ધ. પેહેલો

૫ ધ તે જન ભક્ત

૬ ધ. વચનને

ભાઈ, ભક્તિ જેની પંખિણી,^૭ જેને શાનરેરાગ જે પાખ છે,
 ત્રિદ આકાશમાં તે જ ઊડે, જે સદ્ગુરુ રૂપિણી^૮ આખ છે ૭
 હૃદયે નેા સર્વ પરબ્રહ્મનાં, પરબ્રહ્મના કણ માન,
 પાદુપાણિ પરબ્રહ્મના, પરબ્રહ્મ દાતા ને પાત્ર ૮
 જલે પરબ્રહ્મ સ્થાયે પરબ્રહ્મ સ્વર્ગ મૃત પાતાલ;
 ગિરિગહેવર વનવાટિકા પરબ્રહ્મ ભવ ને માલ ૯
 પરબ્રહ્મ વિના નહિ દામ દાસો, એમ દેખે ભરપૂર;
 જ્યાહા ત્યાહાં દેખે હરિ, ભાઈ, જેના પડાળ થયા^{૧૦} દૂર ૧૦
 કહે અખેા સદ્ગુરો મુણેા, ભક્તિ આપી તે જતને,
 શુદ્ધ^{૧૧} લજનને પામવા^{૧૨} સેવેા હરિ-ગુરુ-સતને ૧૧

કંડુ ૧૧

વળી વળી કહું ભક્તિ વિશેષજી,
 રતેહ ન દેખે હરિ વિના શેષજી,^૨
 રમેખે સધળા હરિના વેષજી,
 તે જમ કેનો ન કરે ઉવેખજી ૧

છપનેા ઉવેખે નહી કોઈને, એ તો આતમા વિવસી રહો,
 જેહને કભાગવત ગાયે, ગીતા ઉપનિષદે જે કહો ૨
 ધભક્ત તે જે એમ જાણે, જાણીને હૃદયા ધરે
 'સ્વામી મારો રહો સધળે',—અહર્નિશ ચિતન એ કરે ૩

૭ ક મ પ ધ્યાણી, ખ. પખણી, ધ પખીણી

૮ ॥ રૂપણી, ખ ગ રૂપણી, ધ રૂપીણી

૯ ખ મા નથી મ. નેત્ર દેખે, ધ નેત્ર સરખ

૧૦ ધ યાએ

૧૧ મ એહેવા શુદ્ધ

૧૨ ખ પામવાને

૧ ખ મા બીજી ત્રીજી ચરણ બિલાસુલકી છે 'સઘળા' ને બદલે 'સધને' છે

૨ ખ રેષજી

૩ ખ ભાગવત માય ગીતા, મ ગાયે ગીતા ભાગવત, ધ ભાગવતે ગાયે ગીતા

૪ ખ. ભાઈ ભક્ત, ધ ભાઈ ભક્ત

‘નુવન નામુમા રતો પૂરી પૂન્ય રવે’ પરમાત્મા,
પોતે^૪ તે પિણ્ણ નિરતર, ધ્વેઃ દેખુ હું બાતમા ૪

મારો રામ રમે છે સર્વ જીવે’—એમ દેતે દીને મન,
હરિ કહ, હરિ આબગે, હરિને મોપે તન. ૫

નિય રાસ નારાયણનો^૮ દેખે તે અનત અપર,
આ જોવો ત્યા તેવો નારાયણ નર-નાર ૬

ગદગદ કહ માતે ઘટે રામાયિન હોયે માત્ર,
હર્ષઆશુ દેત હરે, પ્રેમ ડુનુ તે પાત્ર ૭

નનનીત સરખુ હરે કામન, કશુ ન જાયે દેત,
‘આખમા અમત બહુ, બકિત’^{૧૦} કેનું તે ક્ષેત્ર’^{૧૧} ૮

ખાતો પીતો બોલતો ૧૨દેખે તે સપાયે રામ,
વેધુ મન રહે તેકનુ, શિયિન’^{૧૩} સસારી કામ. ૯

જ્યમ જાર-જુબધી’^{૧૪} જુવતી, તેનુ મન રહે’^{૧૫} પ્રીતમ પાસ,
✓ અહર્નિશ રહે આનોમની, બાઈ, એવુ મન હરિદાસ ૧૦

કહે અખો સહુ કો મુણે,^{૧૬} હરિલક્ષ લાગ્યો અંતને,
મનન તેને મહાવનુ, અને સેવે હરિઅનુસતને ૧૧

૪ ક પોત તે, ૪ પોત તો

૬ ખ પણ ભેઃ દેખુ બાતમા, ૪ ખણ ભેઃ દેખુ બાતમાહો,

૬ ખણ ભેઃ દેખે હું બાતમા

૭ ખ વીષિ હેતે તે

૮ ક નારાયણો

૯ ગ તેહેની આખમાહો ૧ આવમાહે

૧૦ ૪ હરિશક્તિ

૧૧ ક ક્ષેત્ર ૪ ક્ષેત્ર

૧૨ ખ દેખનો સુખડે

૧૩ ક રાવન, ખ ગીર્યાન, ૪ ગીર્યાન, ૪ અને રાવણ

૧૪ ૫ હરે ?

૧૫ ક લૂબધી, ખ લૂબધી, ૪ લૂબધી; ૫ લૂબધ

૧૬ ૫ રાહુ સામડો

૩ કડવું ૧૨

ઊદે હિલાલો^૧ દે જ્યમ ચેદ્રમાં,
કિરણુ^૨ તેનાં^૩ પસરે^૪ વનરીચિમંદ્રમાં;
ત્યમ સંરખો આતમાં ભાસ્વો કોટ ઈંદ્રમાં,
એવું^૫ પ્રગટયું હૃદયાકંદ્રમાં^૬. ૧

જયલો : હૃદયેશુદ્ધામાં રોમ પ્રગટયો, તેણે પાલટો મનનો યથો;
માયાને હામ બ્રહ્મ ભાસ્વો^૭, સંસારનો સંભવ ગયો. ૨
જ્યમ રચિને તેજો^૮ ઓગળેપ પાલો તે પાણી થઈ વહે;
ત્યમ જેને પ્રગટે પરમાત્મા^૯, તે માયાદેવ સહેજે દહે. ૩
ભાઈ, માયાનું બૃક્ષ ત્યહાં લગે જ્યાંહાં આતમા જાણ્યો નહીં;
જ્યમ ગતયોવન થઈ જુવતી, તે પ્રસવ લગલુ વાધી રહી ૪
જ્યમ ગોરસમાંથી આજ્ય કાઢયું, જે જ્યમ તક થયું દહીં;
આતમા જાણ્યે એમ માયા વિચાર્યે દીસે નહીં. ૫
ભાઈ, કર્મ ગહેન તે ત્યાં લગે, જ્યાંહાં સહવિચાર^{૧૦} નથી જાપનો;
નવનીત વજ્રસે ત્યાં લગે^{૧૧}, જ્યાંહાં ભેદ ન જાણ્યો તપનો. ૬
તાબ્ય^{૧૨} માખણુ ધૂત થયું, પછે વજ્રસે નહીં કષમે;
ત્યમ આતમા જાણ્યે નહીં પ્રાણવ, અણુજાણ્યે માયા દમે. ૭
ભાઈ, અધારું^{૧૩} દુખ દે ધણું, અર્ક વિહોણું અમુતે;
ત્યમ આતમા ઉઘે ગહેન પલાયે, માયા દમે નહીં પુરુષને. ૮

૧ ક. હિલાલો હે; ખ. હિલાલો, ધ. હિલાલી લો

૨ ક.ખ. ક્રમમાં; ધ. કદમાં

૩. ગ. ભાસ્વું

૪ ક. તે તે

૫ ક. ઉગવે; ખ. ઓગળે

૬ ધ. આતમા

૭ ગ. તે જ નહ

૮ ધ. સદા વિચાર

૯ ક. ત્યાં હાં લગે વજ્રસ; ખ. ત્યાંહાં લગે વજ્રસ; ૧ તિહાં લગે વિલસન

૧૦ ધ. જ્યાંહાં લગે ભેદ

જ્યમ નિદ્રાવાનને સ્વપ્ન હોયે, બોગ નાન' બોગવે;
 અણુછતા આણી કરે તિલા, મહેને મન્યા ભંગવે. ૯
 જાગ્યો તો યઈ ચેતના, નિદ્રા સાથે સર્વ પડ્યુ,
 જ્યમ તુરીયા વડે તિમિર ત્રામે^{૧૧}, મિત અમકયું છુ તે ટળ્યુ ૧૦
 કહે અખો : સકુ કેા સુણો, જ્યમ દરિદ્ર^{૧૨} નહી શ્રીવંતને,
 જો મહાધન હીડો પામવા, તો સેવો દરિગુરુ-સતને. ૧૧

પદ ૩

ચમ રામગી

ગુરુભેવ પામ્યો, ગુરુભેવ પામ્યો,
 તે નર^૧ માયાનું જાણ વામ્યો. મુખ

જ્યમ પારસ પરસે જે ધાતુને, આપ દાણા તે યાયે મોનુ,
 જ્યમ સદ્ગુરુ પારસ વડે નર નીપના, કારણ પ્રાછિયુ જેણે ગોનુ^૨
 ગુરુભેવ પા. ૧

શબ્દ રૂપી વતોય^૩ છે વાયુનો, તેમા પડ્યા થકા જીવ ભર્મે^૪,
 રાજસતામસતાનુગી રજ પડે નેત્રમા^૫, ત્યાથી સદ્ગુરુબાવ તે દૂર વ્યર્મે^૬
 ગુરુભેવ. ૨

આપ વિના હિદેગ કેનો કરે, જો ઈશ અમતણેા માહે દોરો,
 સદ્ગુરુ કશા તે નાવે કલા વિષે, મુખ વિના સ્વાદ ઉકહે ખાટો મોરો.
 ગુરુભેવ. ૩

૧૧ ક. ત્રાહાસે, ખ ત્રાસિ, ગ ત્રાશ્યું, ધ ત્રારો

૧૨ ગ દરિદ્ર

૧ ક જન

૨ ધ ગેરનુ, ખ ગુરુન, ગ ગુરુ

૩ ધ વતન

૪ ધ ભરમે

૫ ખ આક્રમા

૬ ક વ્યર્મે, ખ વિસર્મિ, ગ વ્યરમે, ધ વીરમે

૭ ગ તે કયમ કહે પાગે કે મોરો

અણે કે જનને આપ ટાળી રમે, પેરથું પ્રીછ્યા જે વાત ગુરુની^૬;
જે જયમ છે તે ત્યમ લહે^{૧૦} અખા, જે પરનાલિકા પ્રીછે ધરની.
ગુરુમેવ પામ્યો^{૧૦} ૪

કડવું ૧૩

દેશી ચાલતી

જે નર સમજ્યા તેણે તાં એમ લહું,
આપ વિમેથી આપોયું મયું;
બ્રહ્મઅગ્નિમાં તે સર્વે દહું,
મર્મ સમજ્યાથી હું તેમ મયું. ૧

જીયસો : મયું ત્યમ જયમ હું આગે, જાણુનહારો જાણિયો;^૧
જે ઉચ્ચાર આઘે હતો, વળી વેદ પુરાણે વખાણિયો.^૨ ૨
ક્યારે દેખે ધ્યે ને ધ્યાતા, ક્યારે ધ્યે રહે ધ્યાતા ટળે;
તટસ્થ^૩ જીપનું જ્ઞાન એહને, એમ સુરત મળેવળે. ૩
ક્યારે તે છરી આશમ વર્તે, ક્યારે વૃત્ય વિહોણી સરત છે;
તટસ્થ કેરું એ જ લક્ષણ, જ્ઞાન કેરી મૂરત છે. ૪
જીવ-મુક્તા તે જ કહાવે, જેહને એ વૃત્ય જીપની;
આકાશવત્ રહે સદા, વળી ક્યારેક સ્થિત્ય રૂપની.^૫ ૫
જયમ મહાજલ મહિનો^૬ મકર મોટો, તે અંબુધ મધ્ય આઘો રહે;
જીઓ આવીને^૭ અદ્ય^૮ વરતે, વળી^૯ મહાનિધે જાતો રહે. ૬

૮ ખ. ગુરુ જાણે કે સંત

૯ ખ. હરિની; પ. હરની

૧૦ ક. લહે; ખ. લેહે

૧ ક. જાણીક

૨ ક. વખાણીક

૩ પ. કટસ્થ

૪ પ. હપની

૫ જ માંદેડો; પ માંદાનો

૬ પ. તે જો

૭ જ. આવી; પ. માં નથી

૮ પ. આદ્ય

૯ પ. વળીવળી —

હવન્મુક્તાં તે ગોગચરે, એમ વરતે દેહ વિષે;
ન્યમ નામને અમ નર પાપી, અર્જીયો ધર્મ રહી નમ શિષે. ૭

તે ચંદ્રણ વસણ ૧૦ કરે ખરી, પણ અમથી એકતા ટળા;
ન્યમ હવન્મુક્તાને દેહ ગણે, ન્યમ ભુજંગને કચુલી. ૮

ઊપનીતી તે સદેજ માહે, અણ આચારે અમથી;
ન્યારે પિરમીને ૧૧ થયો વેગણો, સારે મિન્ન દીડી ભુજંગથી. ૯

૧૨ એમ હવન્મુક્તાને, નાણુને દેહ-સંગ;
છે ની છે ને નથી સંરખી, ન્યમ દેશાંતે કુણુમ. ૧૦ ૧૦

કહે અખો : સહુ કે મુણો, એમ નાણો હવન્મુક્તાને;
આઈ ૧૪ ૧૫એ દરાને પામ્યા, સેવો હરિ-મુતુ-સંતને. ૧૧

કડવુ ૧૪ .

વળી કહું સાચા સંત મુનણુજ,
જેહને અંતર ઉલો ભાણુજ;
૧૬રિને બોલવે જેની છે વાણુજ,
જે ઘટ ઊઘડી વસ્તુ ફરી ખાણુજ. ૧

ઊઘડો : ખાણુ ઊઘડી વસ્તુ ફરી, તેણે નૂનતા સંધળી ટળા;
અંતરમાહેનો આરોગ મોટો, તેણે વસ્તુમાંહે રહે મળા. ૨

૧૦ ગ. હંચણ

૧૧ ધ. ધર્મ વેગલી

૧૨ ખ. એમ હવન્મુક્તાને આઈ નાણુને દેહસંગ; ગ. એમ હવન્મુક્તાને તમથી
નાણુથી દેહસંગ; ધ. એમ હવન્મુક્તાને આઈ નાણુને દેહસંગ.

૧૩ ખ. ફનંગ; ગ. ફનંગ; ધ. ફનંગ

૧૪ ખ. ગ. ધ. માં નથી

૧૫ ક. એ દિરાને; ગ. એ દિવ્ય દરાને; ધ. દિવ્ય દીરાને

૧ ધ. માં આ જાન નથી.

૨ ક. નૂનતા; ખ. નૂનતા; ગ. ધ. નૂનતા

૩ ખ. આરો; ગ. આરો; ધ. આર

જ્યમ અગ્નિમહિ લોહ ચેકું,^૪ વળી લોહમહિ^૫ અગ્નિ આવિયો;^૫
 ત્યારે^૬ શિવ શિવ થયું સર્વે,^૬ જ્યારે શિવમહિ^૭ જીવ સમાવિયો.^૮ ૩
 ભાઈ,^૯ હો અણુહતા થઈ રહે, ડો એક વિરલા સંત;
 તેની આપાપર વિના પ્રીછ અણગી, મહાનુભાવ માહંત. ૪
 ભૌતિક^{૧૦} ભાવના ટળી તેહેને, ભાસ્તું મિદ આકાશ;
 શેધ ન પામે મીન જ્યમ, તેને નીર મધ્યે અવકાશ. ૫
 તે નેત્ર ઉઘાડે, ગતિ કરે, અને ભરે તે આસોઅધ્વાસ;
 ૧૧ તેને નીર ફીટીને નભ થયું, જે આપે બ્રહ્મસ. ૬
 જ્યમ હેમના પરવત વિષે, મૂષક ચાલે મધ્ય;
 તેને ખણ્યા વિહોણી ખાણ થાયે, એના ઉપજતા સિંધ. ૭
 અદિમાં આકાશ તેને, મહાકલા મૂષક વિષે;
 ત્યમ ભૌતિક ભાવના ત્યાં નહિ, જ્યાં અણુજગી આતમ લખે. ૮
 ભાઈ, હિંમ ત્યાં લેખાં ઘણાં, અણુલિંગે^{૧૨} લેખું કશું;
 એ સેહેજ^{૧૩} કેરી સાધના, સમજે તે દેખે અશું. ૯
 ભાઈ, તત્ત્વજ્ઞાની^{૧૪} તત્ત્વમહિ, દેખે તે સર્વ સમાસ;
 જ્યમ અરૂપ માહંતું^{૧૫} રૂપ બધાઈ પાછો અરૂપ થાય બરાસ. ૧૦

૪ ક. લોહામહિ

૫ ક.ખ. આવીડ; ધ આવીઓ

૬ ગ. ત્યમ

૭ ક.ખ. શીવમહિ

૮ ક. રામાવીડ, ખ. સમાવીડ, ધ રામાવીઓ

૯ ગ. ત્યમ

૧૦ ક. ભૂતિક, ખ.ય ભૂતીક

૧૧ ક. તેહેને નીર ફીટીને નભ થયું જે આપે બ્રહ્મસ; ખ. તેહને નીર ફીટી
 નરમથ થયું જે આપે લે ઉકાચ; ગ. તેહેને નીર ફીટીને નભ થયું
 જે આપે રહે અવિકાસ, ધ તેહેને નીર ફીટી નભ મત્ર ભાઈ જે
 આપે ઉકાચ

૧૨ ક. અણુલિંગે; ખ. અણુલિંગી, ગ. અણુલિંગ; ધ. અણુલિંગ

૧૩ ધ સહજ

૧૪ ગ. તત્ત્વજ્ઞાની

૧૫ ધ. કેનૂ

કહે અખો : સદુ દે સુણો,^{૧૬} એવી અકલ કલા માહ'તને;
એ પદને પામવા ઇચ્છે, તે મેવે^{૧૭} હરિ-ચતુ-સ'તને. ૧૧

કડવું ૧૫

યગી કહું છવ-મુક્ત^૧ દશાયેછ,^૨
નિશ્ચે જેહનો પરપ'અઠ પ્રાયેછ;
જેજે પ્રીછ્યો વસ્તુ મહિમાયેછ,
તે અનુભવતા^૩ પાછો ન યાયેછ. ૧

ભથ્થો અનુભવ જે મોટા તણો, આપા પર^૪ નહિ જે વિખે;
આપ^૫ મગિયું આપ માહે, દહાતીત રવા સુખે. ૨
તેની કલા પ્રીતી નવ પડે, મતો તે અગમ અગાધ;
વારિધિ કેરા વાર્ય જ્યમ, ભાર્ય નહી તરેવા સાધ્ય. ૩
જો સૂય તપે નિદામનો,^૬ તોયેહ તે ઉષ્ણ^{૧૦} ન યામ;
તત્પદર્શી પુરુષને ત્યમ,^{૧૧} દોષ ન લાગે કાય.^{૧૨} ૪
જ્યમ વાયુ વહે લલમગધને ઉતમ મધ્યમ અપાર;
પણ રહે અસંગી તે થકો, તેને સ્પર્શે નહીં લગાર. ૫

૧૬ ખ સદુ સામયો

૧૭ ક. તો સેવો, ખ તે સેવો

૧ ક. પીવનમુક્તિ, ખ. છવનમુક્તિ, ગ. છવ-મુ, ધ છવનમુક્તિ

૨ ધ. દીશા-

૩ ક. પરવત, ખ પ્રવત ગ પર્વત

૪ ક મા "જેજે" મહિમાયેછ" નથી

૫ ક. તે અનુભવતો, ખ તે અનુભવને, ધ. તેહનો અનુભવ

૬ ખ. આપ પર

૭ ગ. જેજેનું આપ

૮ ગ. નિદામનો

૯ ક. તોહિ, ખ ધ તોહિ, ગ. તો

૧૦ ગ. ઉષ્ણતા

૧૧ ધ મા નથી

૧૨ ક. કાર્ય, ખ કાય, ગ કાયે

તત્ત્વદર્શી પુરુષને એમ જાણો^{૧૩} દેહભાવ;
 વહે પશુ વળગે નહીં, જે જાણો સહેજ સ્વભાવ. ૬
 જ્યમ વિચિત્ર ભાતના રંગ મૂકે સ્ફટિક^{૧૪} મણિને પાસ;
 તે ભાગ્યા સરખા ભાવ દેખાડે, પશુ આપે રહે ઉદાસ. ૭
 જ્યમ યસમાંના પડ^{૧૫} વિષે રોધ ન પામે દષ્ટ;
 તેજ અદકુ^{૧૬} પોષે આંખને, ત્યમ અંજીવગી ઉત્કૃષ્ટ. ૮
 ત્યમ અનુભવી પુરુષને આપોયું અંતર^{૧૭} નથી;
 અમલ આશે તેહનો, ભાઈ, ભાગી ભિર્મિ ઉરથી. ૯
 સંગીતે સિદ્ધાંત પોષે, પ્રેમ શું પાવન કરે;
 ઉપદેશ આપે આતમ વિદ્યા, સહેજ શબ્દ તે બીચરે. ૧૦
 કહે અખો : સહુને વિષે, માન નોહો માહંતને,
 તે ઉત્કૃષ્ટ દશા^{૧૮} ૧૯તે જ પામે, જે એવે હરિ-શુર-સંતને. ૧૧

કડવું ૧૬

વળી કહું તત્ત્વદર્શી પુરુષજ,
 સહેજ સ્વભાવે જેવા હૃદયવૃક્ષજ;
 જેની અહંતા મયો અમર્ષજ,
 જે હૃદયમાં કાળે સદા સન્મુખજ. ૧

બાળ્યો : સન્મુખ રહે કદર્પાંત કાળે મહાપુરુષ મોટી દશા;^૧
 તે અન્ય દેહની^૨ પેરે જાણો, જે મહિ^૩ પોતે વસ્તા. ૨

૧૩ ગ. જાણુજીયો

૧૪ ક. ફટિક; ખ. સ્ફટિક; ધ. ફટીક

૧૫ ગ. પડક

૧૬ ક.ખ. અધકુ; ગ. અધક

૧૭ ક. અંતરયે; ખ. અંતર

૧૮ ક. દિશા; ગ.પ. દિશાને

૧૯ ખ. પાંખવાનિ રોવો; ગ. પાખવા સેવો

૧ ગ.પ. દિગા

૨ ખ. દેવની

૩ પ. દેહમાંદાં

પોતાનો દેહ આલે દેહને, મિથ્યા દેખે સર્વને;
 એતન તાં સપજે જ સરખું, તો કાણુ ધરે દેહગર્વને. ૩
 કીટ પતંગ ધાત્તાંડ^૪ લગે પૂરણુ દેખે આતમા;
 પદ્મ તત્ત્વ બિખરું જાન એને, તે જુલો ન પડે બાનમાં. ૪
 જન્મમય જન્મ રૂપને જાણે જ નદિ નિરધાર;
 અધ્યાસ નહીં તેને દેહ સાથે, સુણો રાજના કણકાર. ૫
 ત્યમ જ્ઞાતાને પડ^૬ નદી, નોહે તાં પર^૭ આપ;
 દેહદર્શી તાં જે હોયે, ભાઈ, તેને તાં પુણ્યપાપ. ૬
 જન્મ અજન વિદ્યા હોયે જે કને, તે જ્યાં ત્યાં દેખે ધન;
 વિદ્યા વિના ધરમાંહે દાટપું ન જાણે કો જન. ૭
 ધનદર્શી જન્મ ધનજ દેખે, પણ મધ્યે ન દેખે ભોમ;
 આવશ્યું છે પણ આક ન કરે, તેને સાવ સતતર બોમ. ૮
 ત્યમ મહાકલા છે માહતને,^૯ અણુવગી અભ્યાસ;^{૧૦}
 સ્થૂળતા શરીરદર્શન, સહેજે જ થયે સમાસ. ૯
 ભાઈ, દેહ-અભ્યાસે^{૧૦} દોષ^{૧૧} ધણી,^{૧૨} દેહ તે જ^{૧૩} સંસાર;
 દેહ તેને સર્વ સાચું, પાપપુણ્ય ન અવતાર. ૧૦
 કહે અખો : સદુકો સુણો,^{૧૪} કલા મોટી માહતને;
 મનસા વાગ્યા કર્મણ્યે સેવો હરિ-ગુરુસંતને. ૧૧

૪ મ. બહા

૫ ધ. દ્રઢ તત્ત્વજ્ઞાન

૬ મ. પિડ, ધ. પીડ

૭ મ. થરને ને

૮ મ. મહાપુરુષને

૯ મ. એ અભ્યાસ, ધ. અભ્યાસ

૧૦ ખ. અભ્યાસ

૧૧ ખ. દેવ

૧૨ ખ. રાક્ષસ, મ. સરખા, ધ. રાગતા

૧૩ ખ. તેહેને—

૧૪ ખ. સદુ સાંભળો

પદ ૪૧ :-

રાગ કાનડો

અકલ કલા ખેલે નર યાની,
જેસે હિ^૧ નાવ હરેકરે દહુ^૨ દિશા, ૨ કુવતારે પર રહેત નિશાની.
અકલ ૦ ૧

ચક્ષન હક્ષન^૩ અવની પર વાકો, મનકી સૂત આકારા ખેલાની;
તત્વસમાસ ભયો હે સતંતર, જેસે હેમ^૪ હોત હે પાની.
અકલ ૦ ૨

હુટી આઘ અંત^૫ નહી^૬ પાયો, ભઈ^૭ ન રોકે^૮ ભાંહાં^૯ મનયાની,
૧૦ તા ધર સ્થિત્ય ભઈ હે જીવકી, કહી ન ભયે^{૧૧} એ^{૧૨} અકથ કહાની.
અકલ ૦ ૩

અજખ ખેલ^{૧૩} અહુત અનોપમ, ભકું હે પહેચાન પુરાની;
મગન^{૧૪} ગેખ ભયા^{૧૫} નર ખેલે, એહી અખા ભને^{૧૬} કા રાની.
અકલ કલા ૦ ૪

૧ અ. ગ. પ. માં નથી

૨ ક. દસ; ખ. દસિ

૩ ક. ચક્ષણ હક્ષણ; ગ. ચક્ષણ હક્ષણ; ધ. ચક્ષણ વક્ષણ

૪ ગ. હીમ

૫ ગ. અંતકી

૬ ખ. મ. ધ. ન

૭ ક. ચાં; ખ. ભહાં; ધ. ભ

૮ ક. સકત; ખ. સકિ; ગ. પ. સકે

૯ ખ. ભય

૧૦ ધ. તા ધરથી ન ભઈ—

૧૧ ક. ખ. ધ. ભત

૧૨ ગ. એસી

૧૩ ખ. કલા

૧૪ ગ. મગન હી—

૧૫ ખ. મ. ભયો

૧૬ મ. ભાંનત

કડવું ૧૭

દેશી ચાલતી

વસ્તુને વાણી બોલી નવ શકે,
મન ફેરી સૂરત જ્યાં જાતાં થકે;^૧
સદ્ગુરુ ફેરુ^૨ જો લક્ષ આવે તકે,
તે નર રવે^૩ હરિ થાયે તેણી પલકે.

૧

- જથથો : હરિ થાયે ઝતે હેત સમજે, દેહાતીત તે આતમા; ૨
પરાતપર પરબ્રહ્મ કેવલ^૪ પતે ન આવે વાતમાં. ૨
અમલ આતમા એક પૂરણ અખંડિત અવિનાશ; ૩
અજર અમર અનામ^૫ અવ્યય પૂરણ જ્યોત પ્રકાશ. ૩
જેહને આદ્ય અંત ને મધ્ય નહિ, નહિ જેહને દેશકાલ; ૪
જાયા માયા વધુ વર્જિત, માય રહિત વિશાલ. ૪
તે અધો ઊર્ધ્વ ને મધ્ય નહિ, નહિ તેહને ઘનરાત્વ; ૫
બાલ યૌવન જુદ નહિ, બાઈ, તે વડે સર્વ જાત્ય. ૫
તે વાયું વાયુ વસ્તુમા નહિ, નહિ અનલ ને આકાશ; ૬
સર્વભાહે ને સર્વવર્જિત, ઉત્પત્ત્ય^૭ સ્થિત્ય^૮ નહિ નાશ. ૬
માનવ ધાનવ દેવ પન્નમ નામ નહિ નરનાર; ૭
સર્વ ફેરુ^૯ જીવન સદા, પણુ રપશે^{૧૦} નહીં લગાર. ૭

૧ ક ખ થકે

૨ ક. ફેરો, મ. ફેર

૩ ગ. તે જ સમજાયે

૪ ખ. કેવલ્ય

૫ ગ. તે કહો—

૬ ધ. અનામય એ પૂરણ—

૭ ધ. જો જાયા

૮ ગ. દેશ વિદેશ દિનરાત્વ; ધ. માં 'દિશ વિદેશ દિના' એટલો ભાગ છે.

૯ ક. હોતપતિ; ખ. કરાવત્ય, ગ. નહીં હોતપત્ય; ધ. હોતપત્ય

૧૦ ક.ખ. સ્થિત્ય; ધ. સ્થિત

તપ્ત રીતલ સુલગ સુંદર કલ્પો ન જાયે તેહ,
મૂલ માપ ન^{૧૧} યાપ ન થાયે,^{૧૨} નહી પ્રેહ નિસપ્રેહ ૮
ક્ષાર ખટરસ મધુર મોળો તીક્ષ્ણ મિશ્ર ન કહેવાયે,
દીર્ઘ લઘુ કે વામ દક્ષણ, સર્વ વર્જિત ને માહે ૯
૧૭નીય પીત કે શ્યામ ઉજ્જવન રહિત અવસ્થા આર,
દૂર નિકટ કે મધ્ય છેડે તેનો યાયે નહી નિરવાર^{૧૪} ૧૦
કહે અખો સહુ કેા સુણો, લક્ષ મોટો માહતને,
એ અવાચ્ય વસ્તુ^{૧૫} તો^{૧૬} તેજ પામે, જે સેવે હરિ ચુસતને ૧૧

કંઠકું ૧૮

જે પ્રભુ વાણીએ કલ્પો ન જાયેજ,
અગમ અગોચર જેહને વેદ ગાયેજ,
પામણકારો પામ્યે^૧ વિનાયેજ,
એ અટપટો આરી સહેજ સમજાયેજ ૧

હાથનો સહેજમાહો સાધન ન લાગે,^૨ અણુનગી અનુભવ ખરો
વખ્યાસુન જ્યમ સુખ સહસાયે,^૩ અમન્યો રસ પીવો નર્યો ૨

૧૧ ગ ને

૧૨ ક, નહી પ્રેહ નપ્રેહ, ખ નહી પ્રેહ નપ્રેહ અ નહી પ્રેહ ને નિસપ્રેહ

૧૩ ખ તે બાન જોવન પ્રથ નાહી અનિ રનીન અવગથા ચાર, ૧ તે બાવ
જોવન વૃદ્ધ નહી રીત અવસ્થા આર

૧૪ ખ રીયાન ધ બીરીયાન

૧૫ ગ વસ્તુને

૧૬ ધ તા

૧ જા પામી

૧ જા યોદોયે

૩ ૨ સરામ, ખ સરાયે, અ સરાયે

મુખ વિના રસપાન કરવો,^૩ એનું તે જ્ઞાતાન,
 શ્રવણ વિના તાપ રાખે સુણવો,^૪ નેત્ર વિહોણું ધામ ^૩
 વસ્તુગતે મેવક નહી, અને સ્વામીને નહી રૂપ,
 આદ્ય આદ્ય જ્ઞાન નહી, એનું તે ધામ અનૂપ ^૪
 જેને વર્ણ વેષ નહી રૂપ મુદ્રા, તેહ તણા સર્વ રંગે,
 છાયા માયા નહી જેહને, તેહના જાણે સર્વ દગ ^૫
 સ્થાન માન જેહને નહી, અઠલ રૂપ અપાર,
 તે વિશે એ સર્વ શોભે આપે જાણુનહાર ^૬
 વાણીમાહે જે ન આવે, તેહ તણી સર્વ વર્ણ
 ૧૦ નેતિ નેતિ કરતા રહે, તેહની જાણે સર્વ જાણુ ^૭
 કૃતસ્થ આત્મા પ્રભ કેવન, તેહને સર્વ પસાર,
 જેહને વિશેષણ એકે^{૧૧} ન લાગે, તે વિનસી રહો સસાર ^૮
 જે કેવલ એ મહેવાયે નહિ, શમ્ભાતીત સદાય,
 અનિર્વાચની વચન મોને, જે નાવે વાણીમાહે ^૯
 એ પ્રીત્યુદાર^{૧૨} વિના ૧૩ પ્રીત્યુ, પદારથવિહોણું જે પ્રીત,
 આપે આપનું જે નિરીક્ષણ હજીવિહોણી^{૧૪} જે હજી ^{૧૦}
 કહ્યું અખો એ વાણી વર્ણિત નિજ સ્ફુરણ માહતને,
 એ સમસ્યા તેણે લહી, જેણે સેવા હરિ-ચુડ સતને ^{૧૧}

૪ ખ કરણ

૫ ખ ગપ તે

૬ ખ શેહેવો

૭ ખ ધાન જ જ્ઞાન ધ જ્ઞાન

૮ ખ જાહો આદ્યક આદ્યક નવ અલિ એકરૂ તે ધામ અનોપ, ૫ આદ્યક
 આદ્યક નવ્ય મતે એકરૂ ધામ અનૂપ

૯ જ સર્વે, ૫ એ

૧૦ ક યે નેતિ નેતિ કરતા રહ્યું, ખ નેત નેતી કરતા રહ્યું ૫ નેતિ નેતિ
 કરતા રહે

૧૧ ધ એકો

૧૨ ૪ પ્રીત્યુદાર

૧૩ ધ પ્રીત્યો

૧૪ ક વ્યહોગી; ખ શીડની જ વ્યહોગી ધ વોહોગી

. કડવું ૧૯

વંરું કુરૂ^૧ હારદ વંરું જ ભણેજ,
 મું મે ભણીને દૈત રહિ આણેજ,
 અદૈતનું દૈત કરે કોઈ^૨ સમાણેજ,
 આપ કુરૂ^૩ રૂપ તે આપે, વખાણેજ. .

૧

- જીયતો : વખાણે વિગતું કરીને, આપ કહે આપે મુણે;
 જ્યમ જારડી મહુઅર વિષે, સ્વર દે ને ભાષા ભણે. ૨
 સ્વામી પંડખાંહાં તે જીવ કપાંહાંથો, અને જીવને કપાંહાંથો પંડ;
 અગણુ વલણુ^૪ અદૂપ તાહારુ^૫, આપ માંહેથી મંડ. ૩
 'તું તે હું' અને હું જ તું, ધ્યેય ખાતા તું રામ;
 બોડું વિચારી આપ નીરખે, આપે આપનાં કામ. ૪
 છે દૈવલ્ય સ્વામી તમો, હીસુ^૬ હંધર માયા જીવ;
 એ તણુ પ્રકારે થાઈ^૭ તદ્દણુ^૮ પણ સ્વભાવે તમો શિવ. ૫
 અણુજીતી અજા તમારી, અગીકૃત સરખી અરી;
 તે મધ્યે પડિયુ^૯ ધામ તમારું, ત્યારે હંધર ચર્ધને વિલમી. ૬
 તે હંધરનાં ઐશ્વર્ય વિષે અનંત જીવ બાપજે ફરે; ૧૦
 ચૈતન આદ્યું^{૧૧} આવે તમારું, ત્યમ ત્યમ માયા પરવરે. ૭
 જ્યમ કામનું મદિર રમ્યું નીલ પીત શુભ સ્વામનું;
 તે ઉપરે^{૧૨} તપિયો^{૧૨} સર જ્યારે, ત્યારે વિચિત્ર રૂપ થયું ધામનું. ૮

૧ ક. ૦૮; ખ. ૦૮; બ. ૦૮

૨ ધ. ૩૨ ન—

૩ મ. બે અગણુ—

૪ જ. હંધણુ

૫ બ. તાહારી

૬ જ. તું તે હું ને હું તે તું; ૭. હું તે તું ને તું જ હું

૭ વમાં નથી

૮ જ. ધયા

૯ ધ. 'મીડ

૧૦ મ. ખરે

૧૧ ક.ખ.અ. ઉપર

૧૨ ક. નથી

મુખ વિના ઝસખાન કરવો,^૪ એવું તે બ્રહ્માનાન
 અવગુ વિના તા^૫ ગમદ સુગુવો,^૬ નેન વિદોણું ધામ^૭ ૩
 યસ્તુગતે મવદ નહી, અને સ્વામીને નહી રૂપ
 બ્રાહ્મ બ્રાહ્મક જ્ઞાન નહી, એવું તે ધામ અનૂપ ૪
 જેને વર્ણ વેષ નહી રૂપ મદા, તેદ તણુ સર્વ રમે
 છાયા માયા નહી જેહને, તેહના જાણો સર્વ^૮ દગ ૫
 ધ્યાન માન જેહને નહી, અન ૩૫ અપાર,
 તે વિો એ સર્વ શોભે આપે જાણનહાર ૬
 વાણીમાહે જે ન આવે, તેહ તગી સર્વ વણુ
 નેતિ નેતિ કરતા રહે, તેદ પી નરે સર્વ જાણુ ૭
 કૃદસ્થ આત્મા બ્રહ્મ કેવન, તેહનો સર્વ પસાર
 જેહો વિશેષણ એક^{૧૧} ન લાગે, તે વિનશી રસો સસાર ૮
 જે કેવો એ કહેવાયે નહિ, રામદાતીત સદાપ
 અનિર્વાચન વચન મોને, જે નાવે વાણીમાહે ૯
 એ પ્રીછયુદાર^{૧૨} વિના ૧૩ પ્રીછણુ, પદારથવિદોણુ જે પ્રીછ,
 આપે આપણુ જે નિરીક્ષણુ ધ્વજવિદોણુ^{૧૪} જે ધ્વજ ૧૦
 કહં અખો એ વાણી વજિત નિજ સ્ફુરણ માહતને
 એ સમસ્યા તેણે લહી, જેણે સેવ્યા હરિનુસતને ૧૧

૪ ખ કરવું

૫ ખ મ ૧ તે

૬ ખ એકેવો

૭ ખ જાન મ ધ્યાન ધ ધ્યાન

૮ ખ જહા બ્રાહ્મ બ્રાહ્મક નવ મલિ એકવૃ તે ધામ અનોપ ધ બ્રાહ્મ
 બ્રાહ્મક નવ મલિ એકવૃ ધામ અનૂપ

૯ મ સર્વે, ૧ એ

૧૦ ક યે નેતિ નેતિ કરતા રહ્યું ખ નેન નેતી કરતા રહ્યું ધ નેતિ નેતિ
 કરતા રહે

૧૧ વ એકો

૧૨ ધ પ્રીછનુદાર

૧૩ ધ પ્રીછવો

૧૪ ક બ્રહ્મો પિ; ખ પીડુખી મ બ્રહ્મોણી ધ વાહોણી

કડવું ૧૯

વંસુ કેરુ^૧ હારદ વંસુ જ ભણેજ,
 મું જે ભણીને દેત રહર આણેજ,
 અદ્વૈતનું દેત કરે કોઈ^૨ સમાણેજ,
 આપ કેરું રૂપ તે આપે વખાણેજ.

૧

- જાણ્યો : વખાણે વિગતું કરીને, આપ કહે આપે સુણે;
 જયમ ગારડી મહુઅર વિષે, સ્વર દે ને ભાષા ભણે. ૨
- સ્વામી પંડમાંહાં તે જીવ ક્યાંહાંથો, અને જીવને ક્યાંહાંથો પંડ;
 ઘસણુ વસણુ^૩ ચિદ્રૂપ તાહારું^૪, આપ માંહેથી મંડ. ૩
- જીવું તે હું અને હું જ તું, ધ્યેય ધ્યાતા તું રામ;
 હોડું વિચારી આપ નીરખે, આપે આપનાં કામ. ૪
- છો કૈવલ્ય સ્વામી તમો, હીસું^૫ ઈશ્વર માયા જીવ;
 એ ત્રણ પ્રકારે થાઉં^૬ તદ્વત, પણ સ્વભાવે તમો શિવ. ૫
- અણુછતી અણ તમારી, અંગીકૃત સરખી અશી;
 તે મધ્યે પડિયું^૭ ધામ તમારું, ત્યારે ઈશ્વર ચર્ચને વિસમી. ૬
- તે ઈશ્વરનાં ઐશ્વર્ય વિષે અનંત જીવ જીવને દરે;^{૧૦}
 ચૈતન આલ્યું આવે તમારું, ત્યમ ત્યમ માયા પરવરે. ૭
- જયમ કામનું મદિર રમ્યું નીલ પીત શુભ શ્યામનું;
 તે ઉપરે^{૧૧} તપિયો^{૧૨} સર જ્યારે, ત્યારે વિચિત્ર રૂપ થયું ધામનું. ૮

૧ ક. વસુ; ખ. વનુ; ધ. વસુ

૨ ધ. કર ન—

૩ ગ. ધ. એ યસણુ—

૪ મ. હસણુ

૫ ધ. તાહારી

૬ મ. તું તે હું ને હું તે તું; ધ. હું તે તું ને તું જ હું

૭ વ. માં નથી

૮ મ. થયા

૯ ધ. મીંડ

૧૦ મ. ખરે

૧૧ ક.ખ.ગ. ઉપર

૧૨ ક. નીચી

મુખ વિના રસપાન કરવું, ૪ એવું તે જ્ઞાતાન;
 અવગુ વિના તોય જાણું મુખવે, ૧ નેત્ર વિદ્યોત્તું ધામ. ૭ ૩
 વસ્તુમતે એવક નહીં, અને સ્વામીને નહીં રૂપ;
 આજી આહક લાગ નહીં, એવું તે ધામ અનૂપ ૪
 જેને વર્ણ વેપ નહીં રૂપ મુદ્રા, તેહ તણા સર્વ રંગે;
 છાયા માયા નહીં જેહને, તેહના નળે સર્વ, ૬ ઢંગ. ૫
 સ્થાન માન જેહને નહીં, અકલ રૂપ અપાર;
 તે વિશે એ સર્વ શોભે આપે નાણુનહાર. ૬
 વાણીમાહે જે ન આવે, તેહ તણી સર્વ વાણી;
 ૧૦ નેતિ નેતિ કરતાં રહે, તેહની નળે સર્વ નળુ ૭
 કુટસ્થ આત્મા જ્ઞાન કેવલ, તેહનો સર્વ પસાર;
 જેહને વિશેષણ એક ૧૨ ન લાગે, તે વિલસી રસો સંસાર. ૮
 જે કેવો એ કહેવાયે નહિ, જાણાનીત સદાય;
 અનિર્વાચના વચન ખોલે, જે નાવે વાણીમાહે. ૯
 એ પ્રીછણુકાર ૧૨ વિના ૧૩ પ્રીછવું, પદારથવિહોણી જે પ્રીછ;
 આપે આપવું જે નિરીક્ષણ, ધ્રુવવિહોણી ૧૪ જે ધ્રુવ. ૧૦
 કહે અખો. એ વાણી વર્ણિત નિજ સ્ફુરણ માહતને;
 એ સમસ્યા તેણે લહી, જેણે સેવ્યા હરિનુસંતને. ૧૧

૪ ખ કરવું

૫ ખ અ.પ તે

૬ ખ શેહેવો

૭ ખ. ધાન, ૭ ધ્યાન, ૭ ધ્યાન

૮ ખ નાદો આહાય આહક નવ મહિ એહવ તે ધામ અનોપ; ■ આહાય આહક નવ મહિ એહવ તે ધામ અનોપ

૯ ગ સર્વે; ૫ એ

૧૦ ક એ નેતિ નેતિ કરતા રહ્યું; ખ. નેત નેતી કરતાં રહ્યું; ૫ નેતિ નેતિ કરતા રહે

૧૧ ધ એકો

૧૨ ૫. પ્રીછણુકાર

૧૩ ૫ પ્રીછવો

૧૪ ક. વ્યદોંતી; ખ. વીદ્યોત્તી, ગ વ્યદોણી, ૫. વાદોણી

કૈવલ્યસ્થર તપે સદા, અને માયા તે મંદિર કાચ;
 ઇશ્વર નામ તે તેહનું, ૧૩જીવ યર્ષ માન્યું ૧૪સાચ. ૯
 અધિગત તે તમો સત્ય સ્વામી, તેણે એ ચા'યુ જાય;
 ત્યાંહાં અણુછતો જીવ હું હું કરે, પણ ભેદ ન પીઠે પ્રાય. ૧૦
 કહે અખો : તમો નાય નિર્ગુણ, સગુણ થયા વેપ જતને;
 એ કયા તમારી પ્રીતવા, જન^{૧૫} એવે^{૧૬} હરિ-ગુરુ સંતને ૧૧

કંઈલું ૨૦

એમ એ નાટક આપ્યું જાયેજી,
 જહીના સ્વામી તમો પ્રભુ^૧ રાયેજી,
 કૈવલ્ય ઇશ્વર ભૌતિક કાયેજી,
 અણુછતો જિઓ મધ્યે જીવ યાયેજી. ૧

જયશે. અણુછતો જીવ યાયે જિઓ, તે જાયે હરિને જાણવા;
 નરને જીહાઈયો^૨ કષમ કલે, તે હીડે જીહમાંહા આણવા. ૨
 જ્યમ જો ત્યમ તે તમો પ્રભુજી, કાયા માયા સ્વેં આપ;
 બિંબ પ્રતિબિંબ બે યાયે દર્પણે, ત્યમ તમારો વ્યાપ ૩
 કૈવલ્યપદ તમો નિજ રૂપે, અને ઇશ્વરપદ તે અનત,
 મોહ સામર્થ્ય માયા કેરુ, ત્યાહા જીપજો મિથ્યા જંત ૪
 તે જંતને બહુ કામના વ્યસન માટે તે જીવ;
 દેહ આસક્તિ તેહને અતિગણી, જાણે આયુ વાધે યૈયે શિવ ૫
 તે પડને બહુ પરલાવે, અને કરે તે કર્મકયેરા^૬;
 ચિરજીવી યાવા^૭ હીડે, પતેને મોટા મન ઉદેશ ૬

૧૩ ગ જેણે જીવ

૧૪ ખ તે સાચ

૧૫ અથ જ ત

૧૬ ધ રેવિ

૧ ગ હરિ

૨ ક જીહાઈડ, ખ આગાઈયો, ધ ગાહયો

૩ ક કર્મકયેરા, ધ કર્મકયેરા

૪ ધ તે યવા

૫ ખ સાર્થ મોટા—

મૂન ભવિધ્યની વાત લહેવા અતિ ધણો^૧ મન દોડ;
 ઈરા થવાની આશ મોટી, સાધે પિંડ મન મોડ. ૭
 સિદ્ધિને કાળે તે કરે અતિ ધણા હિપાયે;
 તેણે અહંતા વાધે અતિ ઘણી, જીવ જીડેરાં થાયે. ૮
 માયા સાધે મન વડે, જાણે એ જ પરમાતમપદ;
 મમતા તણાં તેણે પડ^૭ ચડે, ત્યમ ત્યમ વાધે મદ. ૯
 એવા મકાર બળ તણા, સાધે તે જીવ અપાર;
 નાટકમાં નર નાય નાયે, એમ સરાહે સંસાર. ૧૦
 કહે બખો : પદ મૂલને પહોંચ નહીં એ જાંતને;
 મર્મ મૂલગો તે જ પામે,^૯ જે સેવે હરિ-મુરુ-સંતને. ૧૧

પદ ૫

રાગ શૈરવ

મર્મ સમજ રે જનૂઆ મેરા, તોમે સમાસ હોવે જાળ તેરા;
 મન જગતકા ધરનહારા, મન મૂઆ નીમડા સંસાર.^૧
 મર્મ સમ ૦ ૧

ચોદ લોક સ્તુતી હે મનદૂં, તાથે મન પાવે બધનદૂં;
 મન મૂઆ તણ હે સજ રાગા, ઇહલોકી પરલોકી ભાગી કામા.
 મર્મ સમજ ૦ ૨

મન મુએથે રહે જે મનવા, સો હરિ રૂપ રાખણે જનૂઆ;
 કહે બખો રથા નાહીં બાજી, જાળ હિકમત^૨ છૂટી ધરવાડી.
 મર્મ સમજ રે ૦ ૩

૧ જાણી

૭ ગ પડો, ૫ પદ

૮ ક. સરાદે; ખ. ઈમ રાતમ; ગ ત્યમ સરાદે; ઘ. એમ રાસદે

૯ ખ. સમજે; ગ. સમજે

૧ ક. સસરા; ઘ. જાંતરા

૨ ક. છૂટી ને જનૂઆ, ખ. બંધી નિ જનૂઆ; ઘ. બંધી ને જનુઆ

૩ ક.ખ.ગ. હિકમત

કૈવલ્ય-મુર તપે સદા, અને માયા ને મર્દિર કાચ;
 ઇશ્વર નામ તે તેહનું, ૧૩જીવ થઈ માન્યું ૧૪સાચ. ૯
 અધિગત તે તમેા સત્ય સ્વામી, તેણે એ આશુ જાય;
 ત્યાહાં અણુછતો જીવ હું હું કરે, પણ ભેદ ન પાડે પ્રાય. ૧૦
 કહે અમોઃ તમેા નાથ નિર્ગુણ, સગુણ થયા વેપ જતને;
 એ કયા તમારી પ્રીછવા, જન ૧૫ એવે ૧૬ હરિ-ગુરુ-સંતને. ૧૧

કડવું ૨૦

એમ એ નાટક આશુ જાયેજી,
 જહીના સ્વામી તમેા પ્રભુ ૧ રાયેજી,
 કૈવલ્ય ઇશ્વર ભૌતિક કાયેજી,
 અણુછતો જિતો મધ્યે જીવ થાયેજી. ૧

જીવેા અણુછતો જીવ થાયે જિતો, તે જાયે હરિને જાણવા;
 નરને જિજ્ઞાસે ૨ કથમ કલે, તે હીડે શુદ્ધભાહાં આણવા. ૨
 જ્યમ હો ત્યમ તે તમેા પ્રભુજી, કાયા માયા સ્વેં આપ,
 મિત્ર પ્રતિમિત્ર એ થાયે દર્પણે, ત્યમ તમારો વ્યાપ ૩
 કૈવલ્યપદ તમેા નિજ રૂપે, અને ઇશ્વરપદ તે અનંત;
 મોહુ સામર્થ્ય માયા કેરુ, ત્યાહાં જીવજે મિથ્યા જંત ૪
 તે જંતને બહુ કામના વ્યસન મારે તે જીવ,
 દેહ આસન્નિ તેહને અતિગણી, જાણે આશુ વાધે થાયે શિવ ૫
 તે પડને બહુ પરભવે, અને કરે તે કર્મકર્મેશ ૬,
 મિરજી થાવા ૪ હીડે, પતને મોટા મન ઉદેશ ૬

૧૩ ન. જેણે જીવ

૧૪ ધ તે સાચ

૧૫ ખ થ જ ત

૧૬ ધ રેવો

૧ એ હરિ

૨ ક જિજ્ઞાસે, ખ આજ્ઞાયો, ધ ડાળવો

૩ ક કમકર્મેશ, ધ કર્મકર્મેશ

૪ ધ તે થવા

૫ ખ ભાઈ મોટા—

એ૧૧ તો ૧૭ અરૂપ૧૮ કેરું રૂપ૧૯ બધાયે, પાછું ૨૦ રૂપ અરૂપ થઈ જાય;
 જીપ-યા પછી તેનું નામ પાડે, પણ થયું શાનું પ્રાય. ૬

એ૨૧ વિચારી જોતે થકે, જોવે૨૨ એ ધનસાર૨૩
 રૂપ બધાઈ૨૪ રમે રમાડે, પણ કાણેકાણે૨૫ ખચાકાર. ૭

ભાઈ,૨૬ જગતનાં કારણ ધણાં, પણ થયા પછી ધરે નામ;
 કહે પંચમૂતનાં પૂતળાં, એ બધા કેરાં કામ. ૮

પણ વિરંચિ આઘે વિશ્વ સધળું, ઘડયો૨૭ કેનો ઘાટ;
 એ૨૮ વિચાર્યે ભુધ્વ ખૂડે, અતિ૨૯ નિરાલો નાટ. ૯

ભાઈ, જે છે તે તા એ જ છે, ખીન્ને વિચાર૩૦ મનનો ઘડયો;
 કરતા૩૧ કાણુ કહું કેહે૩૨ તણો, જો અન્ય પદારથ નવ જડયો? ૧૦

કહે અખો : એ કળા મોટી, તો જ જીવજો જંતને;
 રૂપ અરૂપી આપ દેખે, જો સેવે હરિ-ગુરુ-સંતને. ૧૧

૧૬ પ.મા નથી

૧૭ ગ.પ્ર.મા નથી

૧૮ ગ રૂપ

૧૯ મા તે રૂપ

૨૦ પ.મા નથી

૨૧ ગ. એહેલું

૨૨ ગ. વાઈ જેહેવા, પ ભાઈ જેહેવા

૨૩ ક.અ.પ. કાણુકાર

૨૪ ખ બધાયે

૨૫ ક કાણુકાર્યે, અ કાણુકાર્યે; પ કાણુકાર્યે

૨૬ ગ એમ, પ માં નથી

૨૭ ગ પડયો તે

૨૮ અ.મા નથી

૨૯ ક.અ.પ. અલ્પ, ગ. અર્ધ

૩૦ પ હયાએ

૩૧ ખ કરતા તે, ગ. નિષ્ઠા

૩૨ ક. કહે, પ. કેટ

કંઠુ' ૨૧

દેશી ચાણી

વગી કંઠુ' પૂરણુ પદ મહિમાયેછ,
કોટિ^૧ ઘઘાંક જો નવાં રચાયેછ;
પણુ^૨ અદકું ઓણું કાંઈ ન થાયેછ,
જોતાં^૩ જોતા જો^૪ વિવાઈ^૫ જાયેછ.

૧

ઘાયો: વિવાઈ જાતા વિજુએ^૬ નહી, નવા^૭ ચાતા નવ વધે;
પ્રાપે વસ્તુ અરૂપ અણુલિંગ, હેતુ^૮ વિના કારણુ નિધે

૨

હેતુ વિના કારણુ^૯ તણું દષ્ટાન વિધે કરી;
✓ આકાશ વિધે જ્યમ અમ્ર નાના ચાયે જાયે પાછા ફરી

૩

નીચ પીત ને રયામ ઉજ્જવળ રક્ત જાત અનંત,
વચિત્ર પેરે વિનસે,^{૧૦} પણુ^{૧૧} ત્યા જ^{૧૨} આવે અત.

૪

૧૩પણુ વ્યોમ ત્યમતુ ત્યમ ચાતે, જાતે તે^{૧૪} ત્યમતું ત્યમ,
વારક પ્રેરક નહી અમ્રને, વસ્તુ જાણેરી^{૧૫} એમ.

૫

૧ ગ કોટિક

૨ ગ મા નથી

૩ ખ વડી જોતા

૪ ખ ગ ધ. તે

૫ ક વિલઈ જાયેછ, ખ વિલાયછ, ગ વીડે જાયેછ, ધ વિડે જાયેછ

૬ ક બ્યણસે, ખ બણસો, ગ વણસે

૭ ધ. વડી નવા, ગ અને નવા

૮ ક ખ હેત, ગ જો હેતુ, ધ તે હેત

૯ ગ કારણુ નિધે તણુ

૧૦ ક વિલસે, ખ વીલસિ, ગ વીલસા

૧૧ ખ ધ વડી, ગ મા નથી

૧૨ ગ તે

૧૩ ધ મા નથી

૧૪ ગ મા નથી

૧૫ ક જાણેરી, ખ ગ ધ જાણેરી

ન્યમ દરપણુ મૂળજો સામસામાં, તે પ્રતિબિંબે એકએકમાં;
 તે અન્યોઅન્યે અનંત યાયે, જો દૃષ્ટિ પહોંચે જઈ છેકમાં. ૧
 તે દરપણુ દરપણુ માંહે^{૧૬} રચના દીસે પ્રગટ પ્રમાણુ;
 એકએક માંહે અળગા^{૧૭} અળગા ચંદ્ર તારા બહુ^{૧૮} ભાણુ. ૨
 અનંત ભાસે સામસામાં, એકના ઉદરમાં^{૧૯} એક;
 સિદ્ધાંતને તમે એમ જાણો, કંઈ વસ્તુવિવેક. ૮
 આદર્શ^{૨૦} નિર્મળ અતિથલુ, પરબલ^{૨૧} સ્થાને તેહ;
 ત્યાં અજા આછી અણુજી, આવી^{૨૨} ભાસી એહ.^{૨૩} ૯
 તે અજા મધ્ય ઉપાધિ બહોળી, તે જાણે^{૨૪} અહંકૃત્ય;
 ન્યમ મકરમહિ^{૨૫} અનંત દીસે રૂપની^{૨૬} સંસૃત્ય. ૧૦
 હહે અખો : સહુ કો^{૨૭} મુલો, સંસૃતિ ન ભાસે જંતને;
 એ ખીતાનું હાઈ પ્રીછે, જોર^{૨૮} સેવે હરિ-ગુરુ-સંતને. ૧૧

૧૬ ગ. માંહાં

૧૭ ધ. અલગમાં અલગમાં

૧૮ ખ. ભેદુ

૧૯ ક. બેર—

૨૦ ક.ખ. આદર્શ; ધ. આદરશ

૨૧ જ. પરિચલ

૨૨ ખ. ભાઈ આવી; ગ. આવીને

૨૩ ખ. તેહ

૨૪ ગ. જાણજો

૨૫ ખ. આદર્શમાંહે; ધ. દરપણુમાંહે

૨૬ ગ. ત્વમ રૂપની

૨૭ ખ. સહુ સાંભળો; ધ. સહુ સાંભળો

૨૮ ગ. ને

કંઠુ ૨૨

એ અનુભવ મોટા મોટા^૧ જાણેછ,
બુધ્ધ તે બાપડી યયુ પ્રભાણેછ,
૨૬૩ સંમિળ્યુ સહુ વિખાણેછ,
પણુ^૩ અણુચર્યુ^૪ કે એક ઉરમા આણેછ

૧

જીવડો, ચર્યુ^૫ જ^૬ નથી તેને ચરિત્ર શાના^૭ એ તો આજ્ઞામે છે અણુજ્ઞા,^૮
અણુચિત્રી એ અર્થ સમજે, કહું દદાત જે પહોચતા^૯

૨

અધિનન છિકુંદ મોટે ચૈતન્યતા^{૧૦} ત્યા અતિ દણી,
તેજે^{૧૧} અરૂપ જ્ઞામે રૂપ સરખુ, ત્યા અહકૃત્ય^{૧૨} જોરે આકૃષ્ટી

૩

તે અહકૃત્ય થાયે અનત રૂપે, પોડી થઈને પાગરે,
તેનો લક્ષ નરને કહું, કેા ધીમંત રદયા ધરે

૪

જાઈ^{૧૩} દદાત આવે બુધ્ધમા, તો^{૧૪} સિદ્ધાન્ત^{૧૫} સમજે સહી,
જે^{૧૬} દદાત સમજી^{૧૭} નવ શકે, તેને ઉકેપ હોયે નહીં.

૫

૧ બુધ્ધ તે મોટા

૨ બુધ્ધ મા આ લીધી નથી

૩ બુધ્ધ રૂપ નથી

૪ ધ અણુચર્યુ

૫ ગ મા નથી

૬ બુધ્ધ અણુજ્ઞા

૭ બુધ્ધ પહોચનો

૮ ક ચૈતન્યતા, બુધ્ધ ચૈતન, ધ ચૈતન

૯ બુધ્ધ ગ મા નથી

૧૦ ક અહકૃત્ય, બુધ્ધ અહકૃત્ય ગ અહકૃત

૧૧ ગ જેદેને

૧૨ ગ તે

૧૩ ગ સિદ્ધાન્ત

૧૪ ધ તે

૧૫ ધ પ્રીતી

તેને ઓપમા^{૧૯} દીને કમી, એ ને ની કમી ૧૧
 જે કહીએ તે અણુજનું, બાઈ, ને તારું ને^{૨૦} ને^{૨૧} ને^{૨૨}
 દશાન્ત ઓપમા જેરડ દીને, તે તારૂં સરે રંડે અણુ;
 શું કરે એ બુધ્ધ બાપડી, એ અણુથી ૧૪ ૬૫ પડું.
 જયમ આકાશમાં બેડે વિહંગમ, એક એકથી આપો ૧૨,
 બસ દેખાડે બહુ પ્રકારે, પલુરૂપ સરે સામર્થ્ય તે ૧૨.
 જયમરૂપ અગમ અગાધ અનંત અંગર, ત્યમ વસ્તુરૂપ અનંતરૂપ અપાર;
 તેને શા સરખો કહે કવિજન, કહેતું^{૨૬} તે બુધ્ધનો^{૩૦} અણુસાર.^{૩૧}
 જયમ મરતકની^{૩૩} ગત જાણે મરતક, ^{૩૩} જે જન જીવનથી^{૩૪} દળ્યો;
 ત્યમ શાતાની ગત જાણે શાતા, જે અંતરમાં પાછો^{૩૫} વળ્યો.
 બાઈ, ^{૩૬} સાને સમઝે સંત શરૂ, પલુ કર મહીને નથી આશવા;
 એ તો પોતે હોંકારો દે પોતાને, તો જય કેને આશવા ? ૧૦

૧૯ ગ. ઓપમા

૨૦ ગ. તો

૨૧ ગ. ત્યાંહી

૨૨ ગ. નત્વ

૨૩ ગ. જે જે

૨૪ ગ. તો

૨૫ ગ.માં નથી

૨૬ ગ.માં નથી

૨૭ ક. વસ્તુ; ખ. વસ્તુ

૨૮ ક. અસંક્ષ

૨૯ ગ. કેહે

૩૦ ખ. બુધ્ધ

૩૧ ખ. અનુસાર; ગ. અનુસાર, ધ. અનસાર

૩૨ ખ. મૃતકની; ગ. મરતકની

૩૩ ક. મરતક; ખ. મૃતક; ગ. મરતક; ધ. 'મરતક' પછી 'જીવે' આપે છે

૩૪ ગ. જીવનથી

૩૫ ક. પડે

૩૬ ધ.માં નથી

કંઠુ' ૨૩

૪ળી કંઠુ' પરબહા' પદ નિર્વાણુ,
જ્યા' નવ પહેંચે મન ને વાણુ,
ત્યા' નવ હોય ઉત્પત્ત' રિયત્ત' ને હાણુ,
સ્વસ્વરૂપની' જ્યાં છે જાણુ. ૧

છાપલો: સ્વસ્વરૂપની' જાણુ એરી, જ્યાં જાણુનુદારો સ્વે' રહે;
અણુજીતુ' તે જીતુ' યાચે, અને' જીતુ' તે' બ્રહ્મ અગ્નિ' રહે. ૨
સિદ્ધાન્તનું' સિદ્ધાન્ત એહજ, માહાનુભાવની' રિયત્ત' જા'હાં;
આકાશ' આધેરુ' જેહ પદ, તે કંઠુ' ન જાયે પરુ' આહાં. ૩
તે' વેતા વેણુ વેજા વિના પૂરણુ પદ નિર્વાણુ;
જેને ગ્રાહી ગ્રાહક બાવ નહીં, જાણુ' વિદોષી જાણુ. ૪

૧ ગ. પૂરણુ

૨ ગ. ત્યાહાં

૩ ગ. જાહાં, ધ. તીહા

૪ ક. ઉત્પત્તિ, ખ. ગ. ઉત્પત્ત

૫ ગ. મા નથી

૬ ક.ખ. સ્વસ્વરૂપની, ગ. સ્વે સ્વરૂપની, ધ. સ્વસ્વરૂપની

૭ ક.ખ. સ્વસ્વરૂપની, ગ. સ્વે સ્વરૂપની, ધ. સ્વસ્વરૂપની

૮ ધ. અણુજીતો

૯ ધ. છતો

૧૦ ગ. જે, ધ. માં નથી

૧૧ ગ. ધ. મા નથી

૧૨ ક. અહો, ખ. અહો, ધ. અગ્નિ

૧૩ ક.ખ. માહાનુભાવની

૧૪ ક.ગ. રિયતિ, ખ. ગ. સ્થિતિ

૧૫ ગ. આકાશથી

૧૬ ક. યેર, ખ. આરેર, ગ. ધ. આધેરુ'

૧૭ ગ. માં નથી

૧૮ ગ. એ જાણુ

તેને ઓપમા^{૧૯} દીજે કશી, જો તે વડે સર્વ કાચ^૨
જે કહીએ તે અણુજીવું, બાઈ, તે તા^{૨૦} તેહ^{૨૧} નર^{૨૨} હોય ૫

દશાન્ત ઓપમા જે^{૨૩} દીજે, તે તા^{૨૪} સર્વ રહે અરુ,
શુ કરે એ બુધ્ય માપડી, જો માલ્યાથી દસ હગ પરું. ૬

જયમ આકારમાં જીડે વિહગમ, એક એકથી આપો વડે,
બલ દેખાડે બહુ પ્રકારે, પથુ^{૨૫} સરે સામર્થ્ય તે ઘટે ૭

જયમ^{૨૬} અગમ અમાધ અનંત અ મર, ત્યમ વસ્તુ^{૨૭} અનત^{૨૮} અપાર,
તેને શા સરખો કહે કવિજન, કહેવુ રહ તે બુધ્યનો^{૩૦} અણુસાર^{૩૧} ૮

જયમ મરતકની^{૩૨} ગત જાણે મરતક, ^{૩૩} જે જન જીવતથો^{૩૪} ટળ્યો,
ત્યમ જ્ઞાતાની ગત જાણે જ્ઞાતા, જે અતરમા પાછો^{૩૫} વળ્યો ૯

બાઈ,^{૩૬} સાને સમજે સત યસા, પથુ કર મહીને નથી આસના,
એ તો પોતે હોકારો દે પોતાને, તો જાય કેને જાયરા ? ૧૦

૧૯ ગ ૧ ઉપમા

૨૦ ગ તો

૨૧ ગ ત્યાહા

૨૨ ગ નલ

૨૩ ગ જે જે

૨૪ ગ તો

૨૫ અધમા નથી

૨૬ ગ ૧ મા નથી

૨૭ ક વસ્તે, અ વસ્તુ

૨૮ ક અસક્ષ

૨૯ ગ કહે

૩૦ ખ બુધ્ય

૩૧ ખ અનુસાર, ગ અનુસાર, ધ અનસાર

૩૨ અ મૂલકની, ગ મલકની

૩૩ ૯ મલક, અ મૂલક, ગ મલક, ધ 'મરતક' ધણી 'જાણે' આપે ૭

૩૪ ગ જીવનથી

૩૫ ક યજો

૩૬ ધ મા નથી

કંડુ ૨૩

૧ગી ઠડુ પરબહા^૧ પદ નિર્વાણ,
 ૧૧^૨ ના પહેલે મન ને વાણ,
 ૧૨^૩ નવ હોય ઉત્પત્તિ^૪ સ્થિતિ^૫ ને હાણ,
 સ્વસ્વરૂપની^૬ જ્યાં જી જાણુ.

૧

હયરો સ્વસ્વરૂપની^૭ જાણુ એવી, જ્યાં જાણુયુદ્ધરો સ્વે^૮ રહે,
 આણુજીવ^૯ તે જીવ^{૧૦} થાયે, અને^{૧૧} જી તે^{૧૨} બ્રહ્મ અગ્નિ^{૧૩} દહે
 સિદ્ધાન્તન સિદ્ધાન્ત એકજ, માહાનુભાવની^{૧૪} સ્થિતિ^{૧૫} જાદા,
 આકાશ^{૧૬} આધેરુ^{૧૭} જેઠ પદ, તે કથુ ન જાયે પરુ આદા
 તે^{૧૮} વેતા વેણુ વેજા વિના પૂરણુ પદ નિર્વાણ,
 જેને આણુ આદર જાવ નહી, જાણુ^{૧૯} વિહોણી જાણુ

૨

૩

૪

૧ ગા પૂરણુ

૨ ગ ત્યાહા

૩ ગ જાહા ધ તીહા

૪ ક ઉત્પત્તિ, ખ ગ ઉત્પત્તિ

૫ ગ મા નથી

૬ ક ખ સ્વસ્વરૂપની, ગ સ્વસ્વરૂપની ધ સ્વસ્વરૂપની

૭ ક ખ સ્વસ્વરૂપની ગ સ્વસ્વરૂપની, ધ સ્વસ્વરૂપની

૮ ધ અણુજીવો

૯ ધ જીવો

૧૦ ગ જે ૧ મા નથી

૧૧ ગ ધ મા નથી

૧૨ ક અગ્નિ, ખ અગ્નિ, ધ અગ્નિ

૧૩ ક ખ માહાનુભાવની

૧૪ ક ગ સ્થિતિ ખ ૧ સ્થિતિ

૧૫ ગ આકાશી

૧૬ ક ઘેર ખ આધેરુ ગ ધ આધેરુ

૧૭ ગ મા નથી

૧૮ ગ એ અણુ

- તેને ઝોપમા^{૧૯} દીજો કશી, જો તે વડે સર્વ કોય ?
જે કહીએ તે અણુજીતું, ભાઈ, તે તારું તે^{૨૦} તે^{૨૧} નરર હોય. ૫
- દયાન્ત ઝોપમા જે^{૨૩} દીજો, તે તારૂં સર્વ રહે અરું;
શું કરે એ જીવ્ય જાપડી, જો માલ્યાથી દસ હમ પરું. ૬
- જ્યમ આકાશમાં જોડે વિહંગમ, એક એકથી આયો વરે;
બસ દેખાડે બહુ પ્રકારે, પણ^{૨૫} સરે સામર્થ્ય તે ઘટે. ૭
- જ્યમ^{૨૬} અગમ અગાધ અનંત અંબર, ત્યમ વસ્તુ^{૨૭} અનંત^{૨૮} અપાર;
તેને શા સરખો કહે કવિજન, કહેયું^{૨૯} તે જીવ્યનો^{૩૦} અણુસાર. ૮
- જ્યમ મરતકની^{૩૨} ગત જાણે મરતક, ^{૩૩} જે જન જીવતથો^{૩૪} દલથો;
ત્યમ જ્ઞાતાની ગત જાણે જ્ઞાતા, જે અંતરમાં પાછો^{૩૫} વહ્યો. ૯
- ભાઈ, ^{૩૬} સાને સમજે સંત શ્રરા, પણ કર મહીને નથી આલસા;
એ તો પોતે હોંકારો દે પોતાને, તો જાણ કેને આલસા ? ૧૦

૧૯ ગ. ઝ. ઝપમા

૨૦ ગ. તો

૨૧ ગ. ત્યાંહી

૨૨ ગ. નત

૨૩ ગ. જે જે

૨૪ ગ. તો

૨૫ ખ. ય.માં નથી

૨૬ ગ. ય.માં નથી

૨૭ ક. વસ્તુ; ખ. વસ્તુ

૨૮ ક. અસંદ્ધ

૨૯ ગ. કહે

૩૦ ખ. જીવ્ય

૩૧ ખ. અનુસાર; ગ. અનુસાર; ધ. અનસાર

૩૨ ખ. મૂલકની; ગ. મરતકની

૩૩ ક. મરતક; ખ. મૂલક; ગ. મરતક; ધ. "મરતક" પછી 'જાણે' આપે છે

૩૪ ગ. જીવતથી

૩૫ ક. પાછો

૩૬ ધ.માં નથી

કહે અખો : સદુ કે સુજો, ૩૭ અકલ્પેલ હલા માદતને;
મરી જીઆનો ૩૮ મર્મ લહેવા સેવા હરિ-શુસંતને. ૧૧

કલ્પું ૨૪

વળી કહું એક અપૂર્વ સારજી,
વાયુ કર્મે દોચે પચને પારજી,
જ્યા ન લાગે શબ્દ ઉચારજી,
તે જાણેવો^૧ બોલણુદારજી. ૧

જાયો : બોલણુદાર ને બોલણું જાણુજોર જુકતે^૨ કરી;
એ સમજ્યે સિદ્ધાન્ત થાયે, જો જુએ જન પાછો કરી. ૨

બાઈ^૩, પરા પારથો^૪ શબ્દ જોડે, તે જુકને^૫ જડો થાય,
ઉપાર છે પરમાતમા, તે સ્વે^૬ ચૈતન ધન રાય. ૩

તે મન દારા મહાતમ ધરે, તે મનને જોડે કલ્પના;
કલ્પનામાં કામના^૭ છે, તે કરે^૮ ગુણ જલ્પના

૩૭ ધ. સંમયો

૩૮ ધ. એકલી અકલ

૩૯ ખ. જીવવાનો.

૧ ગ. જાણુવો, ધ. જાણુવોજાણુદારજી

૨ ગ. તે જાણુજો, ધ. તે જાણુ

૩ ક. યુક્તે, ખ. ચૂકતિ, ધ. જુકને

૪ ગ. એ

૫ ધ. પરથો

૬ જી. યુક્તે; ખ. ચૂકતિ, ગ. જુકતિ

૭ ગ. તેજને ચાર

૮ ખ. અનિ કલ્પનામાં, ગ. તે કલ્પનામાં, ધ. અને કલ્પનામાં

૯ ગ. જે કામના

૧૦ ગ. કરે છે

પરાતીતથુ' હોયે પોષણ, તે શબ્દ રૂપ પરા^{૧૧} કરે,
 પશ્યંતીએ^{૧૨} તે^{૧૩} યાયે પોઢો^{૧૪}, અરૂપ ફીરી^{૧૫} રૂપ ધરે ૫
 મમમાએ ઘાટ ઘડાયે, અને વૈખરીથી^{૧૬} વીખરે;
 સસૃત્ય વાધે શબ્દ કેરી, અનંત^{૧૭} પ્રકારે^{૧૮} બિચરે. ૬
 અક્ષર બાવન અનંત રૂપે વૈદ પુરાણ સ્મૃતિ લખે,
 મંત્ર જન્મ ને વિદ્યા અવિદ્યા કાર્ધ નોહે વાણી પખે ૭
 ખટકોનના મત નાના એમ વાણી^{૧૯} મન તણા,
 પશુ પખી ને^{૨૦} નર^{૨૧} નાગ^{૨૨} સુર લગે મેદ સર્વ એના ધણા. ૮
 પરાપર^{૨૩} તે^{૨૪} પર રહો, એ રામત્વ^{૨૫} વાણી મન તણી,
 મધ્યે માની લીધું છવડે,^{૨૬} અણફતો^{૨૭} યથો ધણી. ૯
 મોટું સામર્થ્ય મહાપ્રભુનું,^{૨૮} વણુચક્ષાંયુ અળવળે;
 જ્યમ સૂર્ય^{૨૯} વડે સર્વ કામ આને, પણ કિરણી^{૩૦} કેમાં નવ ભળે ૧૦

૧૧ ક.ગ પ પરા

૧૨ ગ. પશ્ય તીથેથી

૧૩ ગ.મા નથી

૧૪ ક.ગ. બડો, ધ પ્રોડી

૧૫ ગ. ફૂતો, ધ. માહે

૧૬ ગ. વૈખરીથી, ધ વેખરી

૧૭ ગ. ખડે અનંત, ॥ અનંત

૧૮ ખ. સ્થિ, ધ. રૂપે

૧૯ ગ. એ વાણી

૨૦ ખ.ગ ધ મા નથી

૨૧ ક મા નથી

૨૨ ॥ નાર

૨૩ ગ. પરાતપરથી

૨૪ ગ.મા નથી

૨૫ ક રામત્વ, ગ. રમત્વ

૨૬ ગ. છવે

૨૭ અ ને અણફતો, ધ તે અણફતો

૨૮ ખ. માહે

૨૯ પ. સૂર્ય

૩૦ ક ગ. કણરણી, ખ.મ કરણી

હદે અખો, એ મર્મ મોટો, એમ સમઝો અનતને, ૩૧
એ૩૨ સમઝાપી રવે થાયે, જો સેવે હરિગુરુ-સંતને ૧૧

પદ ૬

રાગ દેસાખ^૧

મમ મોટો પરમજનો^૨ ઠરસનાયે નાવે,
શબ્દ વેધી મરતા અરા તેને લક્ષ આવે મર્મ^૩ ૧
જેણે સ્થપ કાર્ધ^૪ નથી, તેણે^૫ સ્થપ સ્વામી,
ખ્યાતા ન રહે શેષ જે^૬, તેણે વસ્ત્ર પામી. મર્મ^૭ ૨
શબ્દ વિના સોહ સદા, હવેતા વિના વેતુ,
જાણે કેા સત સીધી હલા, આકાશ વસેવું. મર્મ^૮ ૩
ગુરુ શિષ્ય વિનાની સદા, સૂષો શિષ્ય પ્રીટે,
તે સદગુરુ કહી શકે, જો ગુરુપણ ન ઈછે મર્મ^૯ ૪
જો વાચા બોલે અવાચ્યને, તે વાચા નોહે,
સ્વસવેદ જાણે અખા, જો ગુરુમમ હોયે મર્મ^{૧૦} ૫

૩૧ ૫. અનત હે

૩૨ ૬ એમ સમઝયે રવે જ થયે, ખ એમ સમઝિતે રવે જ થાય, ૫ એમ
સમઝાપી રવે જ થયે

૧ ૬ ખ દેસાક, ૭ દેસાખ કેસારો, ૫ દેસાખ ૫૬

૨ ગ પરમજનો

૩ ગ તે તો રસનાયે

૪ ગ કેહેવા

૫ ૬ તેણે, ખ તેણે

૬ ૫ મા નથી

૭ ૫ વેતાનો જાવેબુ

૮ ૫ સૂષો સૂષો

કંડુ ૨૫

દેશી આત્મી

હવે કંડુ મોટો પરબ્રહ્મ^૧ બેઠો,
જેણે કરી દેતનો હોય^૨ ઉચ્છેદ^૩,
જેને કહે અગમ અગોચર વેદ^૪,
તે ૫૬ જાણે સ્વસવેદ^૫

૧

જયશ્રી સ્વસવેદ^૫ તે ૫૬ સદા, આપે લહે તે આપને,
જપમ ધૂધૂતો^૬ હોયે^૭ અગ્નિ^૮ અગ્નિ^૯ યાચે^૮ શિખા તેજ તાપને ૨

તેને^૯ જ્યોતજ્વાલા અનિધી, અને^{૧૦} દીપે^{૧૧} તે^{૧૨} જાજુહ્યમાન,^{૧૩}
૧૪ કટકીને થયો ફરફરો, તેણે કાઢ્યું રૂપનિદાન ૩

પરબ્રહ્મ^{૧૪} વહ્નિ એમ જાણે, ધાધટ રહ્યો સમાર્ધ,^{૧૫}
જપમ છે કાઠ પાપાણ્ય મહિ, તે દેહ સાથેયો જર્ધ^{૧૬} ૪

૧ ગ પરિબ્રહ્મ

૨ ક દેતનો હુધ, ગ ૦ હોયે દેતનો, ધ દેત ન હોયે

૩ ધ અચ્છેદ

૪ ક પ સ્વસવેદ, ખ સ્વસવેદ

૫ ક સ્વસવેદ, ખ ધ સ્વસવેદ

૬ ક ધૂધૂતો, ખ ધૂધૂતો ગ ધૂધૂતો

૭ ક હોયે અગ્નિ, ખ હોય અગ્ની, ગ અગ્નિ હોય, ધ હોયે

૮ ગ મરે

૯ ગ જોડને

૧૦ ખ ગ મા નથી

૧૧ ખ ધ દીરો, ગ દીરતો

૧૨ ખ ગ પ મા નથી

૧૩ ક જ્યુહ્યમાન ખ જ્યુહ્યમાન ગ જ્યુહ્યમાન

૧૪ ગ તે કટકીને

૧૫ ગ પરિબ્રહ્મ

૧૬ ખ ગ સમાર્ધ

૧૭ ખ ગ જર્ધ

કહે અખો, એ મર્મ મોટો, એમ સમજો અનંતને; ૩૧
એર સમજાયાથી રવે થાયે, જો સેવે હરિ-ગુરુ-સંતને. ૧૧

પદ ૬

રાગ દેસાખ^૧

મર્મ મોટો પરબલનો^૨ ઝરસનાએ નાવે;
શબ્દ વેધી સૂરતા ખરા તેને લક્ષ આવે. મર્મ^૦ ૧
જેણે સ્થપ કાઈ^૩ નથી, તેણે^૪ સ્થપ સ્વામી,
ખ્યાતા ન રહે શેષ જે^૫, તેણે વસ્તુ પામી. મર્મ^૦ ૨
શબ્દ વિના સોહ સદા, ઉવેતા વિના વેગ;
જાણે કેા સત સીધી કલા, આકાશ વસેવું. મર્મ^૦ ૩
ગુરુ શિષ્ય વિનાની સંજા,^૬ સૂચો શિષ્ય પ્રીતે,
તે સદગુરુ કહી શકે, જે ગુરુપણું ન ઈછે મર્મ^૦ ૪
જે વાચા બોલે અવાચ્યને, તે વાચા મોહે,
સ્વસવેઇ જાણે અખા, જો ગુરુમમ હોએ. મર્મ^૦ ૫

૩૧ ૫ અનંત છે

૩૧ ૬. એમ સમજાયે રવે જ થાયે, ખ એમ સમજી તે રવે જ થાય; ૫. એમ
સમજાયાથી રવે જ થાયે

૧ ક ખ દેસાક, ગ દેસાખ કેદારો, ૫ દેસાખ ૫૬

૨ ગ પરિવ્રજનો

૩ ગ. તે તો રસનાથે

૪ ગ કેહેવા

૫ ક તણે, ખ. તેણે

૬ પ.માં નથી

૭ ધ. વેતાનો બાવેબૂ

૮ ૫ સૂચો સૂચી

કડવું ૨૫

દેશી ચાલતી

હવે કહું મોટો પરબ્રહ્મ^૧ બેદજી,
જેણે કરી રૂઢતનો હોય^૨ ઉગ્રહેદજી^૩;
જેને કહે અગમ અગોચર વેદજી,
તે પદ જાણો સ્વસંવેદજી.^૪ ૧

જયહો : સ્વસંવેદ^૫ તે પદ સદા, આપે લહે તે આપને;
જ્યમ ધૂધૂતો^૬ હોયે^૭ અગ્નિ^૮ અચાનક થાયે^૯ શિખા તેજ તાપને. ૨
તેને^{૧૦} જ્યોતજ્વાલા અનિ ઘણી, અને^{૧૧} દીમે^{૧૨} તે^{૧૩} જગજ્જ્વામાન;^{૧૪}
૧૪ કટકીને થયો ફરફરો, તેણે કાઢ્યું રૂપનિદાન. ૩
પરબ્રહ્મ^{૧૫} વહ્નિ એમ જાણો, ઘટઘટ રણો સમાર્ધ;^{૧૬}
જ્યમ છે કાઢ પાપાણુ માંહે, તે દેહ સાચેયો જાઈ.^{૧૭} ૪

૧ ગ. પરિબ્રહ્મ

૨ ક દૈતનો હુધ; ગ. ૦ હોયે દૈતનો; ધ. દૈત ન હોયે

૩ ધ અગ્રહેદ

૪ ક.પ. સ્વસંવેદ; ખ સ્વસંવેદ

૫ ક. સ્વસંવેદ; ખ ધ. સ્વસંવેદ

૬ ક. ધૂધૂતો, ખ. ધૂધૂતો; ગ. ધૂધવતો

૭ ક હોયે અગ્નિ; ખ. હોય અગ્નો; ગ અગ્નિ હોય; ધ હોયે

૮ ગ. ધરે

૯ ગ. જોડે

૧૦ ખ.ગ.માં નથી

૧૧ ખ.ધ. દીશે; ગ. દીસતો

૧૨ ખ ગ.ધ.માં નથી

૧૩ ક જગજ્જ્વામાન; ખ જગજ્જ્વામાન, ગ. જગજ્જ્વામાન

૧૪ ગ. તે કટકીને

૧૫ ગ. પરિબ્રહ્મ

૧૬ ખ ગ સમાધ

૧૭ ખ ગ. જા

કહીં ધૂધૂનો૨૮ ઘાંજે ભરો, તે શ્યવાદીનો વાદ,
 ધૂધૂનો૨૯ અનિ ધૂધૂનો૩૦, તે સાધ્યો જાણે અનાદ૨૦
 તે કાક નોદે અને૨૧ કસામ્મ નોદે, અને કરે તે ધેર અવાર,
 રરદારના દસયા દળ્યો૨૩, અને કયકયો૨૪ નદી જાનકા
 ત્યમ૨૫ શ્યવાદી તે સત્તા ખરી, પણ આતમ નદી ઉઘોન;
 કહે પણ તેદનો કલેશ ન દળે, જેની ચિત્તામણી જ્યોત.
 જ્યમ ચિત્તાપ દીસના લાગે, પણ અજ્ઞવાણું નવ થય,
 ત્યમ૨૬ શ્યવાદી સર્વ નાસ્તિ કહે, પણ મૂલમદિમા ન પ્રિય.
 તે પ્રપચને મિથ્યા કહે, અને૨૭ પરમાત્માને તે૨૮ કહે નથી,
 કર્મકર્મને તે નવ૨૯ પરે, કહે જગત પ્રગટે શ્યથી.
 કહે શ્ય૩૦ જોપજો શ્ય૩૦ સમાયે, શ્યમાં સદુ સ્થિત્ય કરે,
 શ્યમય૩૦ આશય છે તેદનો, ૩૧ કહે મૂકુટર ફરી નવ અવતરે.
 કહે અખો. એ શ્યવાદી ન પામે મૂલ તાંતને, ૩૩
 પ્રશ્ન પરમારથ તે જ પામે, ૩૪ જે સેવે હરિ-ગુરુ-સાંતને. ૧૧

૧૮ ખ ધૂધૂનો, ગ ધૂધૂનો

૧૯ ખ. ધૂધૂનો, ધ. સાધ્યો

૨૦ ધ. અનાદ

૨૧ ગ ધ મા નથી

૨૨ ખ તે કાકના, ગ તે દારના, ધ. કાકના

૨૩ ખ ગણે

૨૪ ખ. કયકયો, ધ. કયકયો

૨૫ ધ. મા નથી

૨૬ ધ પણ

૨૭ ગ ધ મા નથી

૨૮ ગ. માં નથી

૨૯ ક ગ ન, ખ. ધ. નવ્ય

૩૦ ગ શ્યમાલો

૩૧ ગ જેદેનો

૩૨ ગ. મૂલો

૧. તાંતને

ખીલ

કહ્યું ૨૬

હવે કહું અધમ જે^૧ શૂન્યવાદીજ,
 જેહને^૨ શૂન્યનીયે^૩ શોધ^૪ ન વાધીજ,
 જેજે^૫ મિથ્યા બુધ્ધ જ સાધી જ,
 પરપચ ન દળ્યો અને^૬ નિહા વાધીજ

૧

૭૫૨૦ તે પરપચ મિથ્યા કહે, પશુ રુદે^૭ જગત સાચું સહી,
 અધમ નામ તે માટે એકનું,^૮ જે^૯ શૂન્યવાદીયે પૂરા નહી.

૨

તે કર્તાવધા નન ઓસરે,^{૧૦} ઉત્તમ તમે તે મધ્યમ ભને,
 દેહાસકત^{૧૧} રહે સદા, સુખદુઃખ પામે જે^{૧૨} — વિજે,^{૧૩}

૩

૧૪ જગત જગતના^{૧૫} દોષ દેખે, ૧૬ પોતા પ્રત્યે તે વસે,
 અગાનને તે યાન માને, ઇન્દ્રીના સુખને ધસે

૪

ક્યારે કહે તે આત્મા,^{૧૭} ક્યારે કહે તે^{૧૮} શૂન્ય છે,
 ક્યારે કહે એ જગત^{૧૯} સાચુ, ક્યારે કહે અહીં^{૨૦} મૌન છે

૫

૧ ખ ગો

૨ ગ તેહને

૩ ક ઓ, ખ ગ ધ મા 'એ' નથી

૪ ક સોધ્ય, ખ સીધ, ગ સોધ્ય, ધ શૂધ્ય

૫ ગ તેજે

૬ ખ ગ મા નથી ધ ને

૭ ક રહે, ખ, રુદિ, ગ રહેમા

૮ ખ તેહનું

૯ ધ તે

૧૦ ક ઉસરે, ખ ઓસરિ, ધ ઓસરે

૧૧ ગ દેહાસકતને ધ દેહ આસકત તે

૧૨ ॥ જે, ગ જય, ધ જીવ

૧૩ ખ વિજે ગ વિજે, ધ જે

૧૪ ખ ગ તે જગત

૧૫ ૧ જગતા

૧૬ ગ જે પોતામાહા સરે^૧ વસે

૧૭ ખ આત્મા છે, ગ આત્મા

૧૮ ગ એ

૧૯ ॥ જગત

૨૦ ગ એહ

કહી ધૂધૂતો^{૧૮} ધોખે ભર્યો, તે શૂન્યવાદીનો વાદ,
 ધૂમ્રમર્યો અતિ ધૂખતો^{૧૯}, તે ચાટ્યો જાયે અનાદ.^{૨૦} ૫

તે કાષ નોહે અને^{૨૧} કસાણુ નોહે, અને કરે તે ધોર અવાર,
 રરદારના દલથી ટળ્યો^{૨૩}, અને ઝનકો^{૨૪} નદી જાતકાર. ૬

લમર^{૨૫} શૂન્યવાદી તે સત્તા ખરી, પણ આતમ નદી ઉઘોત,
 કથે પણ તેહનો કરેશ ન ટળે, જેની ચિનામણુની જ્યોત ૭

જ્યમ ચિત્રીય દીસવા લાગે, પણ અજ્ઞવાણુ નવ થાય,
 ત્યમર^{૨૬} શૂન્યવાદી સર્વ નાસ્તિ કહે, પણ મૂનમંદિમા ન પ્રિયાય ૮

તે પ્રપચને મિથ્યા કહે, અને^{૨૭} પરમાત્માને તે^{૨૮} કહે નથી,
 કર્મધમને તે નવર^{૨૯} પરકે, કહે જગન પ્રગટે શૂન્યથી ૯

કહે શૂન્ય^{૩૦} કાપજે શૂન્ય^{૩૦} સમાયે, શૂન્યમા સહુ સ્થિત્ય કરે,
 શૂન્યમય^{૩૦} આશય છે તેહનો,^{૩૧} મહે મૂકે^{૩૨} ફરી નવ અવતરે. ૧૦

કહે અખો એ શૂન્યવાદી ન પામે મૂલ તતને,^{૩૩}
 મહુ પરમારથ તે જ પામે,^{૩૪} જે સેવે હરિ-શુદુસતને ૧૧

૧૮ ખ ધૂધૂતો ગ ધૂધૂતો

૧૯ ખ ધૂધૂતો ધ ધોખ્યો

૨૦ ધ અનાદ

૨૧ ગ ધ મા નથી

૨૨ ખ તે દારના ૧ તે દારના, ધ દારના

૨૩ ખ ઝળે

૨૪ ખ. ઝલકો ધ ઝલકો

૨૫ ધ મા નથી

૨૬ ધ ખણુ

૨૭ ગ ધ મા નથી

૨૮ ગ મા નથી

૨૯ ક.ખ. ન. ખ.ખ. ન.ખ.ખ.

૩૦ જ શૂન્યમાહા

૩૧ ગ જેહેનો

૩૨ ગ.ખ. મૂલો

૩૩ ક.ખ. તત્ત્વને

૩૪ ગ પ્રીત

કડવું ૨૬

હવે કહું અધમ જે^૧ શૂન્યવાદીજ,
 જેહને^૨ શૂન્યનીયે^૩ શોધ^૪ ન લાધીજ;
 જેણે^૫ મિથ્યા શુધ્ધ જ સાધી જ,
 પરપંથ ન દળ્યે^૬ અને^૭ નિંદા વાધીજ.

૧

કથણે : તે પરપંથ મિથ્યા કહે, પણ દુદે^૭ જગત સાચું સહી;
 અધમ નામ તે માટે એહનું,^૮ જે^૯ શૂન્યવાદીયે પૂરા નહીં. ૨
 તે કર્તાવ્યથા નવ ઓસરે,^{૧૦} ઉત્તમ તજે ને મધ્યમ ભજે;
 દેહાસક્રાન્તે^{૧૧} રહે સદા, સુખદુખ પામે જે^{૧૨} — વિજે,^{૧૩} ૩
 ૧૪ જગત જગતના^{૧૫} દોષ દેખે, ૧૬ પોતા પ્રત્યે તે વસે;
 અતાનને તે જ્ઞાન માને, ઇન્દ્રીના સુખને ધસે. ૪
 ક્યારે કહે તે આત્મા,^{૧૭} ક્યારે કહે તે^{૧૮} શૂન્ય છે;
 ક્યારે કહે એ જગત^{૧૯} સાચું, ક્યારે કહે અહીં^{૨૦} મૌન છે. ૫

૧ ખ ગા

૨ ગ. તેહને

૩ ક. એ; ખ. ગ. ધ. મા 'એ' નથી

૪ ક. શોધ્ય, ખ. સીધ, ગ. સોધ્ય; વ. શૂધ્ય

૫ ખ. તેણે

૬ ખ. ગ. મા નથી, ધ. ને

૭ ક. રહે; ખ. દુદિ; ગ. રહેમા

૮ ખ. તેહનું

૯ ધ. તે

૧૦ ક. ઉસરે, ખ. ઓસરિ; ધ. ઓસરે

૧૧ ગ. દેહાસક્રાન્તે, ધ. દેહ આસક્રાન્ત તે

૧૨ ક. જે, ગ. જય; ધ. જીવ

૧૩ ખ. વજિ, ગ. વીજે, ધ. જે

૧૪ ખ. ગ. તે જગત

૧૫ ધ. જગતા

૧૬ ગ. જે પોતામાંહાં સર્વે વસે

૧૭ ખ. આત્મા છે; ગ. આત્મા

૧૮ ગ. એ

૧૯ ક. જગત

૨૦ ગ. એહ

- વાદ કહે તે સુ જી૨૧ સાથે, નિદે પણ નક્કર નર લહે
 બ્રહ્મવિદ્યાને ભેદ ન જાણે, વેદવિદ કે તેડને કહે ૬
- નાસ્તિ કહે નારાજીને સ્થન, ખજુર પ્રપચ ન છૂટે મનથી,
 ર૪સ સારના સુખ અતિ વલ્લભ, રખમન મથુ પાપપુણ્યથી ૭
- નમે નહીં૨૬ મહાપુરુષને, દોષ દે તે અણુજ્ઞા,
 ર૭અજ્ઞાનને આગળ કરીને, ર૮ પરમોષે૨૯ પોતાડો હતા ૮
- આચારજી૩૧ ચર્ચિતર અન્યને વાત કહે તે નાસ્ત્યની,
 ભાવ ભરૂંસો નહીં જ કેનો, જુકત્ય ન સમજે આસ્ત્યની ૯
- અધમ શૂન્યવાદીના ઐહિક લક્ષણ ૩૪ તે શૂન્યવાદીયે પૂરા નહીં,
 ખરા શૂન્યવાદી તેડને કહીએ જે વસ્તુ વિશ્વ૩૫ મે૩૧ ન કરે સહી ૧૦
- કહે અખો સદુ૩૭ કે સુણો, એ સમજશે સુખ બહુ જતને,
 સમી સમજણ તે જ સમજે, જે સેવે હરિચરુસતને ૧૧

-
- ૨૧ ધ મા નથી
 ૨૨ ધ લક્ષણ
 ૨૩ ખ અતિ ૧ અને, ગ મા નથી
 ૨૪ ધ મા આ લીધી નથી
 ૨૫ ખ અતિ મન્ય
 ૨૬ ખ નહીં તે
 ૨૭ ગ અજ્ઞાનને તે જ્ઞાન માને
 ૨૮ ધ કરી
 ૨૯ ક પરમોષે, ખ પ્રભેદિય ગ પ્રવિભેદ
 ૩૦ ગ પોતે
 ૩૧ ખ આચાર્ય ગ આચારજી
 ૩૨ ધ યેને
 ૩૩ ગ એ જ
 ૩૪ ક લક્ષણ
 ૩૫ ખ વીશ્વવરુ ધ વિશ્વવસ્તુ
 ૩૬ ક બહે ખ બિહિ ગ ૨ ભેદ
 ૩૭ ધ શુદ્ધ શામળી

કડવું ૨૭

હવે^૧ કહું આઘો અનુભવ જેહજી,
જે જે સમજ્યા^૨ પુરુષ વિદેહજી;
ઠકા એક જાણે મર્ગ તાં એહજી,
જેજ જઈ નીસરે^૫ શ્યને હેહજી.

૧

ઘયલો : શ્ય મધ્યે છે વાટ એની,^૧ પરમાતમ પદ તે સદા;
અગમ અગાધ મન મહામનોહર, જ્યાં ન મળે દૈતની આપદા.

૨

તેહને જગત^૭ નહીં તો શ્ય શું કહે, યુધ્ધદોષ તે કેના ગણે ?
પરમારથ આઘો^૮ પ્રીતમાં, તો^૯ આપ વિના અન્ય શું જાણે ?

૩

જયમ રાતાંબરને રાત ન^{૧૦} મળે, ^{૧૦} તો દિવસ પરકે શા વડે ?
એ તો^{૧૧} કાલ માપે ભૂતલવાસી, પશુ સૂર્યને^{૧૨} કાંઈ^{૧૩} નવ અડે.

૪

તમ વિશ્વદેખી^{૧૪} મિથ્યા કહે^{૧૫} છે^{૧૫}, આસ્ત્ર ભણીને^{૧૬} જ કતની, ^{૧૭}
નિકાલ તેહને નથી જડતો, તેણે પેર બાંધી મુકતને.^{૧૮}

૫

૧ ક. વહી; ગ. હાવે

૨ ધ. રમરા

૩ ધ.માં આ પકિત નથી

૪ ગ. તે

૫ ગ. નીસરથો

૬ ગ. જેહેની; ધ. જેહની

૭ ખ જગ

૮ ક. આઘ્યુ; ગ આઘ્યુ

૯ ધ.માં નથી

૧૦ ખ ધ. નોહ

૧૧ ધ માં નથી

૧૨ ખ ધ. તેહને; ગ. કચરાણીને

૧૩ ખ. કાઈ

૧૪ ખ ભણીને

૧૫ ખ. કહે; ગ. કહે છે

૧૬ ગ. ભણી; ધ. ભણે

૧૭ ખ.ગ. જમતની; ધ. ન જમતની

૧૮ ખ.જ. મુકતની; ધ. મુકતની

ભાઈ,^{૧૯} અણુલિંગીને આપ ન મળે, તો બાપ પરદે કે તણો;
અણુચતુરં^{૨૦} આપ અનાઘ^{૨૧} વર્જિત એવો લક્ષ આપો ધણો. ૬

શન્યવાદી તે શરીર દેખે, પણ કૃત્ય નર^{૨૨} માને દેહનું;^{૨૩}
અધ લક્ષ આપો ન આવે, ન સમજે કારણ ઉદનું ૭

ન્યમ કાષ્ઠ મથતે ઉણુના પ્રથમ પ્રગટે મહિયી;
પછે પ્રગટે ધૂમ્ર તેહને, મૂળ અગ્નિને દાહેથી. ૮

ઉણુના તે જરૂર અગ્નિ જાણ્યો^{૨૪}, પણ આપો આદર નવ લલો;
ત્યમ જરૂત^{૨૫} જરૂતના^{૨૬} કૃત્યદીકાં, પણ^{૨૭} આતમ અણુજાણ્યો^{૨૮} લલો. ૯

શન્યવાદી તે એમ જાણો, કે સુધી તેની^{૨૯} દૃષ્ટ્ય છે;
પણ પરમારમ્ભા પદોચ નોહે, જેહની પુષ્ટ્યે પુષ્ટ્ય છે. ૧૦

કહે અખોઃ એ^{૩૦} લક્ષ^{૩૧} સમજે, ^{૩૨} તે^{૩૩} જ પામે અતંતને;^{૩૪}
પરપચ પાર તે રહો^{૩૫} જોયે, ^{૩૬} કક્ષા મોટી સંતને. ૧૧

૧૯ ગ. ને

૨૦ ગ. અચણુ

૨૧ ગ. તે આઘ

૨૨ ગ. મા નથી.

૨૩ ધ. દેહને.

૨૪ ન. મા નથી

૨૫ ગ. માન્યો, ધ. માન્યો

૨૬ ખ. દેહદેહના, ગ. જગત જગતના, ધ. જગત જગત

૨૭ ધ. માં નથી

૨૮ ધ. તે

૨૯ ધ. મા નથી

૩૦ ખ. કક્ષા

૩૧ ગ. અમે

૩૨ ગ. તે

૩૩ ગ. અતંતને

૩૪ ગ. રહી

૩૫ ગ. તે કક્ષા

કડવું ૨૮

વળા વિદેહી તથાં કહું ગ્રેહેનજ,^૧
 જ્યા નવ પહોચે વાણી^૨ મંનજ;
 જેનેડ વિશેઝ ન મળે સ્થણી^૩ દંનજ,
 જે વેત્તા તે તનમે તંનજ.

જીયણો : તનમે તન તે માટે એણે, તે કહું દષ્ટાતે કરી,
 જ્યમ ભાસ્કર ભાસે^૪ તો^૫ ભાડે, પણ ત્યાનો ત્યા જોતે ફરી
 તે વારિમાંહેથો વાયુ^૬ યોગે ડોલતો દીસતો^૭ ધણું;
 પણ તરણી^૮ ત્યમનો ત્યમ પ્રાપ્તે અમલ મંડલ આપણ
 તે તપ્તજલમાં તપ્ત^{૧૧} નોહે, ^{૧૧} અને ^{૧૨} શીતલતા નોહે ^{૧૩} શીતથી;
^{૧૪} રક્ત જલમાં નોહે રાતો, ^{૧૫} પીણો નોહે પીતથી
 તે ^{૧૬} અશુભિ જલમાં ભાસ્યા માટે અશુદ્ધતા પામે નહીં;
 વારિ વિષધર માહે દોઠે અતરમાં આમે ^{૧૭} નહીં.

૧ ક ખ ચહન- ધ. ચીફ-

૨ ગ. વાંણીને

૩ ગ. જે

૪ ગ. સ્થલ

૫ ક. રૈઆળી, ખ. રેળી, ગ. રેમી ને

૬ ગ. ભારયો, ધ. ભાસતો

૭ ધ મા નથી

૮ ક. વાઈ, ખ. વાય, ધ. વાએ

૯ ગ. દીરો

૧૦ ગ. વડુણી

૧૧ ગ. નોહે તપ્ત

૧૨ ગ માં નથી

૧૩ ગ. ન પામે

૧૪ ધ. તે સ્ત્ર

૧૫ ધ. અને પીયો

૧૬ ગ. મા નથી

૧૭ ખ. આગિ, ગ. અગિ, ધ. આને

ભાઈ,^{૧૬} અણુલિંગીને આપ ન મળે, તો વ્યાપ પરે કે' તણો,
અણુચંચુ^{૨૦} આપ અનાઘ^{૨૧} વર્જિત એવો લક્ષ આપો ધણો ૬

શૂન્યવાદી તે શરીર દેખે, પણ કૃત્ય નર^{૨૨} માને દેહનું,^{૨૩}
અધ લક્ષ આપો ન માને, ન સમજે કારણ ઉદનું ૭

જયમ કાપઠ મયતે હિચ્છુતા પ્રથમ પ્રગટે માહેથી,
પછે પ્રગટે શૂન્ય તેહને, મૂળ અગ્નિને દાહેથી ૮

ઉચ્છુતા તે જરૂર અગ્નિ જાણ્યો^{૨૪}, પણ આપો આદર નવ લલો,
ત્યમ જકત^{૨૫}જકતના^{૨૬} કૃત્યદીક્ષા, પશુ^{૨૭} આતમઅણુજાણ્યો^{૨૮} ૯

શૂન્યવાદી તે એમ જાણ્યો, કે' સુધી તેની^{૨૯} દૃષ્ટિ છે,
પણ પરમારથમા પડોય નોહે, જેહની પ્રુષ્ટે પ્રુષ્ટ છે ૧૦

કહે અખો એર^{૩૦} લક્ષ^{૩૦} સમજે, ^{૩૧} તેડર જ પામે અતને, ^{૩૩}
પરપંથ પાર તે રણો^{૩૪} જોને, ^{૩૫} કલા મોગી જાતને ૧૧

૧૬ ગ ને

૨૦ ગ અચંચુ

૨૧ ગ તે આઘ

૨૨ ગ મા નથી

૨૩ ધ દેહને

૨૪ ગ મા નથી

૨૫ ગ માન્યો ધ માન્યો

૨૬ અ દેહદેહના ગ જગત જગતના ધ જગત જગતના

૨૭ ધ મા નથી

૨૮ ધ તે

૨૯ ધ મા નથી

૩૦ અ કલા

૩૧ ગ જાણે

૩૨ ગ તો

૩૩ ગ અતને

૩૪ ગ રહી

૩૫ ગ તે કલા

કડવું ૨૮

વળા વિદેહી તણું કહું ચેહેનજ,^૧
 જ્યા નવ પહોચે વાણી^૨ મનજ,
 જેને^૩ વિશેષ ન મળે રથણી^૪ દનજ,
 જે વેત્તા તે તનમે તનજ.

જયયો : તનમે તન તે માટે એણે, તે કહું દષ્ટિ કરી,
 જ્યમ ભાસ્કર ભાસે^૬ તો^૭ ભાડે, ષણુ ત્યાનો ત્યા જોતે ફરી
 તે વારિમાંહેથો વાયુ^૮ યોજે ડોલતો દોસતો^૯ ધણુ;
 પણ તરણી^{૧૦} ત્યમનો ત્યમ પ્રાચે અચલ મંડલ આપણ
 તે તપ્તજલમાં તપ્ત^{૧૧} નોહે, ^{૧૨} અને^{૧૨} શીતલતા નોહે^{૧૩} શીતથી;
 ૧૪ રક્ત જલમાં નોહે રાતો, ૧૫ પીળો નોહે પીનથી
 તે^{૧૬} અશુચિ જલમાં ભાસ્યા માટે અશુદ્ધતા પામે નહી,
 વારિ વિવધર માહે દોઢે અતરમાં આમે^{૧૭} નહીં.

૧ ક ખ ચહન- ધ. ચીજન-

૨ ગ વાણીને

૩ ગ જે

૪ ગ રથણ

૫ ક રેખણી, ખ. રેણી, ગ રેખી ને

૬ ગ. ભાસ્કરો, ધ. ભાસતો

૭ ધ મા નથી

૮ ક વાઈ, ખ વાય, ધ. વાએ

૯ ગ. દોસે

૧૦ ગ. તરુણી

૧૧ ગ. નોહે તપ્ત

૧૨ ગ માં નથી

૧૩ ગ ન પામે

૧૪ ધ. તે રક્ત

૧૫ ધ. અને પીયો

૧૬ ગ. મા નથી

૧૭ ખ. અમિ, ગ અમિ, ધ આ

મુર સરી કરા નીર માટે પવિત્ર ન હોયે દિનમણી;
 ૧૮ મુધારસમાહે ભાર્યા માટે ૧૯ ૨૦ અમર ન થાયે અદર્શણી. ૬
 પાત્રમા હોડો ૨૧ દોઢે ૨૨ પાતાલ માટે નથી પડ્યો;
 અણુલિંગી પદ એમ જાણો વિત્રેક કારણ પરવર્થો. ૨૩ ૭
 ૨૪ અર્ક ત્યાં ઉપાધ્ય ન મળે ઉત્તમ મધ્યમ અવની તણા;
 મહાપદનુ ૨૫ તા માહાતમ એનુ ૨૬, જ્યા પક્ષ ન મળે અન્ય આપણી. ૮
 વિશેષણ જેટલા ૨૭ કલા ૨૮ તે રક્ષા ભૂતા જૂ વિશે,
 વિત્રેક નાવે વાણી માહે, અ-વયવ ૨૯ પદમાં એ ખપે. ૯
 અતિ આધો લક્ષ વધુ વિના સમજવા ૩૦ સરખો સર ૩૦ છે,
 વિદેહી કરી વાત મોટી ૩૧ શબ્દ કરે ૩૨ તે ૩૩ પાર છે. ૧૦
 ૩૪ અખો સહુ કો ૩૪ મુણો, ૩૪ એ સમજ છે માહાંતને;
 એ અથને ૩૫ ૩૬ સમજતે ૩૭ રહે પાર વેદાંતને ૧૧

૧૮ ક. ૦ માહા, ૦ ૦ મા

૧૯ ૦ ભાર્યા માટે, ૦. પ્રતીબલિ, ૦ ૫. ભાર્યા માટે

૨૦ ૦. અમર ના હોયે એ ધણી

૨૧ ૫. હોડો

૨૨ ૦ ૫ણ પાતાલ

૨૩ ૬ પડવડો, ૦ પડવડો, ૫ પિંડ વડે

૨૪ ૦ લહા અર્ક

૨૫ ૫ માહાપદનો

૨૬ ૫. બેહથો

૨૭ ૦ કહીયે જેટલા

૨૮ ૦ અનવિ, ૦ અનુભવ, ૫. અનવે

૨૯ ૬ ૦. સરખૂ, ૦ તે સરખો, ૫ સરખુ

૩૦ ૫ સારસે

૩૧ ૦. તે શબ્દ, ૫ શબ્દ

૩૨ ૦. કરે

૩૩ ૦. મા નથી

૩૪ ૦ ૫. સાબણો

૩૫ ૦. અર્થ

૩૬ ૦ સમજિ, ૦. તે જ સમજે

૩૭ ૦ જે રહ્યો

પદ ૭

રાગ સારંગ

સતો, ખાત બડી મહાપદકી

શબ્દ સયાન કછ નહિ^૧ લાગત,

એસી સ્થિતિ બેહકીર,

સતો, ખાત બડી ૦ ૧

હાલીત ઈત સા^૩ લાસે,^૪કહા કહ્ન^૫ કાવિધ^૫ કી ?આપ અવાચ વાચા કરી^૬ બોલત,^૭

અજબ કયા મહાનિધકી સતો ૦ ૨

જહા કછ નાહી વાહિ મેં તરીઆ,

દામ નહી જહા^૮ હદકી

શ્યાલીત સુરતકી હિ લગત

એજ મહો^૯ ચિહનકી. સતો = ૩માહક^{૧૦}મહણ^{૧૧}માણ^{૧૨}નહી તામે,^{૧૩}

વાણી ખૂરી જહા શ્રુતિકી;

૩૫ અરૂપી આપ^{૧૪} અખા હે,

બૂઝ બડી ૨૫એ મદકી સતો = ૪

૧ જ ન

૨ ક. બેહકી, જ. બેહકી

૩ જ સો

૪ જ લાસલ

૫ ખ કાવચ, જ. કાવિધ

૬ ધ કર

૭ જ. બોલે

૮ ખ તાહા

૯ જ. મહી

૧૦ ક જ. માહક, ખ. મહાક

૧૧ ખ. માહાણ, જ. માહાણ, ધ. માહાણ

૧૨ ખ. મહાણ, જ. માહાણ, ધ. માહાણ

૧૩ જ. જ્યાં એ

૧૪ જ. આપે

૧૫ જ. અખાચી

કડવું ૨૯

૨મી ગાથા

જે ધટ ઊપન્યુ^૧ એનું^૨ જ્ઞાનજી,
ત્યાં તારં થયું સર્વે સમાનજી;
જીવ ઈશ્વરનું પામી^૩ નિદાનજી,
ત્યાંથી^૪ ટળિયું પ્રકૃતિનું જ્ઞાનજી.

૧

કથણા : પ્રકૃતિનું જ્ઞાન ટળ્યું ત્યાંથી^૫ જ્યારથી જન્મત્વમ થયું;
હવે કહું દરશન ખટ જે અપૂરવ અમથું^૬ રથું.

૨

ન્યાય પાતજીવ મીમાંસા વૈશિષ્ઠિક સાંખ્ય વેદાંત,
ઉદરશન ઉપદરશન ભેદ ક્રીધા, તે જાણીને તમે સંત.

૩

શૈવ સાંખ્ય જ્ઞામાંસા આનુવાક બોલ ને જૈન,
એ ઉપદરશનના ભેદ જાણી^૭ તે^૮ શરીરસંબંધી એહેન.

૪

જનિલ મુક્તિ^૯ માલધારી^{૧૦ ૧૧} કરે ખંચન કેશ;
કે^{૧૨} વાલાગરડાં શીશ^{૧૩} વીટે, ^{૧૪}કંઈ સિંગ સિય ઉપદેશ.

૫

૧ મ. એહેન

૨ મ. તો, ધ મા નથી

૩ ખ. પાનું, મ પામ્યું, ધ. પાનું પામ્યો

૪ ૧. ત્યાંહા તાંહાથી

૫ મ.માં નથી

૬ મ. એક અં

૭ મ. ધટ દર્શનના ભેદ

૮ મ. તેં યજ કરતા, ધ. ને મીમાંસા

૯ ખ. ક્રીધા

૧૦ માત્ર ગ.મા

૧૧ ક. મ કીત; ખ.ગ. મૂકીત

૧૨ ક. મલાધારી

૧૩ મ. કેા કરે

૧૪ ગ.ધ.માં નથી

૧૫ ખ. શીર

૧૬ ખ. કેા કું

૭ દરશન તે^{૧૭} મૂળગા, બાધ^{૧૮} શાસ્ત્ર કેરા નામ,
 તેના થયા પાખંડ છન્યુ, તે માલ્યા આમે ગામ. ૬
 તે^{૧૯} પાખડના બહુ ફડસ્યા, ગણુતા તે^{૨૦} નાવે છેક,
 તે મત ભાખે જૂઝૂઆ, પણ માલ્ય ન મળે એક. ૭
 એક એક ન દે માહોમાહે અને પોતાનો કહે સાર,
 એમ^{૨૧} ખટે દરશન^{૨૨} ખટપટે, પણ^{૨૩} ન કરે મૂળ વિચાર ૮
 બહુ બહુ ને ભેદ પાડે, અક્ષર તણા લે ઓટ,
 સિક્કાત નાવે સમજમા, બાધી^{૨૪} રચા ખટકોટ ૯
 ખટે કરે વાદ માહોમાહે, ત્યારે સડુને પોખે માધી^{૨૫}
 સમાસ માયા આપે સરખો, ર^{૨૬}હાર્યો કાપર^{૨૭} ન જાય. ૧૦
 કહે અખો સહુ કો^{૨૮} સુણો, ^{૨૮}મત^{૨૯} નોહે માહતને,
 નિર્દાવે^{૩૦} નારાણ મગશે, ^{૩૧}સેવો હરિ-ગુરુસતને. ૧૧

૧૭ ગ એ

૧૮ ગ અને ધ મા નથી

૧૯ "

૨૦ ગ ંતા ન આવે

૨૧ ગ ધ.મા નથી

૨૨ ગ દરશન છે

૨૩ ધ.મા નથી

૨૪ ક બાધી ધ. બાધા

૨૫ ન માયે

૨૬ ગ ધ પણ હાં

૨૭ ક ખ કોણ, ધ કોણે

૨૮ ખ ધ શાભલો

૨૯ ધ પણ મત

૩૦ ક નર્દાવે, ખ નિર્દાવે, ગ નિરદાવે, ધ નરદાવે

૩૧ ગ ને સેવો

કંઠકું ૩૦

શ્રુતિ રમૃતિ તે એમ વખાણેછ,
જીવને જીવના કર્મ પરમાણેછ,
કર્મર અણુસારેજ જીવને જાણેછ,
એવો^૧ સિદ્ધાંત અગારે^૨ પુરાણેછ.

૧

જથથો સિદ્ધાંત કાષી^૩ વેદપુરાણે, કર્મ ને જગા જીવનો,
કહે કર્મ ને જીવ આદ્યા જાણે, એ દાઠ છે સર્વવનો.

૨

જથે પરતી ચાને આધા, કર્મને જાડા કરે,
૭ કર્મ ત્યાં તા જીવ સાચો, એમ જગત જ^૪ પરવર^૫ ૧૦

૩

૧૧ વેદે યાધ્યો જીવ સાચો, રમૃતિએ ૫૩ પરકથો ખરો
કર્મ કર્મ આચરજી કખિયા, એમ^{૧૨} શ્રેણી^{૧૩} પરપથ પરવરો

૪

૧૪ પણ આઘ ન કાઠી જીવની, જે પ્રયે^{૧૫} જત^{૧૬} શનિ કડયો
નિયતા કાણુ ને^{૧૭} નિમિત્ત સાચી ૧૮ એવડો ખપ કરવો ૫૩ થો

૫

૧ ગ ને રમૃતિ

૨ ગ. કર્મને

૩ ગ ન અણુસારે

૪ ક એકેજ ખ એવ ગ એકજ

૫ ખ અગાર

૬ ગ કથીડુ

૭ જા અને કર્મ

૮ ધ લીધો

૯ જ ને

૧૦ ધ ઉપર વરે

૧૧ ગ અને વેદે

૧૨ ક મા નથી

૧૩ જ શેઠે ખ જ શેઠે

૧૪ ગ પણ મણિ આધ—

૧૫ ક પ્રઈ ખ પ્રાએ

૧૬ ખ ધ જીવ

૧૭ ગ મા નથી

૧૮ ખ વડો જ જે એવડો

- ૧૯ પરંપરા ૨૦ કો ૨૧ નરર જુએ, અને જુએ તે રર જત નવ રહે; ૬
 નયમ વાયે વાંસ ઘસાયે ખાહોમાંહાં, ર૪ વહિ વન આપુ ૨૫ દહે. ૨૬
- નૈયાયિકનો ન્યાય ૨૭ સાચો, તે ન્યાયે જીવ પરો ૨૮ ખરો; ૭
 તે કૃત્ય ૨૯ દેખી ૩૦ જીવ દેખે, ૩૧ દીકા માટે જાયરો, ૩૨
- દેખે તે તાં ૩૩ કહે ખરું ૩૪, ન્યાયવાદી નામ તેહનું; ૩૫
 હવે ૩૬ પાતંજલી ૩૭ જે ૩૮ પ્રાણુ સાધે, ૩૯ કૃત્ય માને દેહનું. ૮
- ૪૦ તે દેહ પ્રાણુને કહે સાચા કહે : જીવ પિતા દેહ ૪૧ કેમ રહે ?
 ૪૨ ૫ંડ દેખી જીવ પરો પાતંજલી તાં એમ કહે. ૯

-
- ૧૬ ગ. તે
 ૨૦ ગ. પરાપારમ
 ૨૧ ક. કોએ; ગ. કોઈ
 ૨૨ ગ. નયમ; ધ. જન
 ૨૩ ધ. માં નથી
 ૨૪ ખ. જહો, ગ. ત્યમ વહિ—
 ૨૫ ખ. દેહે, ધ. આપો
 ૨૬ ખ. દેહે
 ૨૭ ક. ન્યાયે
 ૨૮ ગ. પરોયો, ધ. પરો
 ૨૯ ગ. કૃમ
 ૩૦ ખ. દેખે આને; ધ. દેખેને
 ૩૧ ગ. મ. તે દીકા
 ૩૨ ધ. જાયરે
 ૩૩ ગ. ત્યાંહા
 ૩૪ ગ. સાચુ (?), ધ. પરા
 ૩૫ ગ. એકનું
 ૩૬ ગ. હાવે
 ૩૭ ક. પાંતંજલી, ગ. પાતાંજલી, ધ. પાંતરી
 ૩૮ ગ. તે
 ૩૯ ગ. તે કૃત્ય
 ૪૦ ખ. તે પ્રાણુ દેહને
 ૪૧ ધ. પિંડ
 ૪૨ ગ. તે ૫. ૬૫, ધ. પિંડ

મીમાસા ૪૩ કહે જીવ નોહે તો સ્વર્ગભોગ કાષ્ટ ભોગવે,
 પુરજન ૪૪ પ્રાચે ૪ છે, તો ૪૫ ૪૬ સસારને રહી ભોગવે ૧૯
 કહે અખે એ શાસ્ત્ર સધળા સત્ય થાયે જતને,
 નિર્વાણ ૫૬ તો પ્રગટે, એ મહે ૪૭ હરિ શુદ્ધ સતને ૧૧

કડવું ૩૧

વૈશેષિક કહે જત વિશેષજી,
 જત વિના નોહે નાના વેષજી,
 ૧ એમ તે મણે ગુણના લેખજી,
 ૨ કાણે જ ૩ નોહે જીવનો ૪ ઉવેખજી ૧

ભયલો કાણે જ નોહે ઉવેખ જીવનો, સદુ જ દેખે દેહને, ૫
 હવે ૧ કહું સિદ્ધાંત મોટું, ૭ સાખ્ય મોલે તેહને ૨
 ૮ સાખ્ય સખ્યા કાઢે તત્ત્વની અને ૯ જીવ કેટુ રૂપ કહે,
 કહે માયા સમસિત ૧૦ બ્રહ્મ કે ૧૧ કર્મભારને તે વહે ૩

-
- ૪૩ ક મિમાસા, ખ મીમાસકિ
 ૪૪ ગ તો પ્રાચે
 ૪૫ ગ મા નથી
 ૪૬ ગ તે સસારને
 ૪૭ ક શેવા, ખ શેવિ
 ૧ ગ તે એમ—
 ૨ ધ. પણ કાણે—
 ૩ ધ. મા નથી
 ૪ ધ. જીવ
 ૫ ગ એહને
 ૬ ગ હાવે
 ૭ ગ ને સાખ્ય—
 ૮ ગ. હાવે સાખ્ય
 ૯ ગ ધ. મા નથી
 ૧૦ ક માયાએ મળીણ
 ૧૧ ધ તે કર્મ.

- ૧૨ માયા કેરો સગ છૂટે, તો પ્રાચે વસ્તુ^{૧૩} જ^{૧૪} છે સદા,
 એ^{૧૫} તો આવરણના^{૧૬} વિશેષ^{૧૭} માટે^{૧૮} ભોગવે છે આપદા ૪
- ૧૬ વેદાત કહે છે વાત મોગી, એ તો અજ્ઞ રમે છે^{૨૦} અણુછતી^{૨૧},
 કરતાકારીતા^{૨૨} એ જ માયા, દીસે છે જતી^{૨૩} આવતી ૫
- એ^{૨૪} માયાને માયારૂપ સ્ફુરી છે, કર્મ જીવ ને કલ અજ્ઞ,
 જે જે કર્તાવ્ય એ^{૨૫} માયાનું, ^{૨૬} જો ધર્મની બાધે^{૨૮} ધન ૬
- એ^{૨૯} મૂળ મન ઉદરશનનું શાસ્ત્ર કેરુ કહ્યું રહે,
 જે^{૩૦} અરીકી એહના^{૩૨} ઉપાસક, તે મનના મત બોહોળા વહે ૭

૧૨ ગ એ માયા—

૧૩ ગ રીવ

૧૪ ગ ને ધ તે

૧૫ ગ ધ મા નથી

૧૬ ક ધ બે

૧૭ ક વિશેષ ખ વધેષ, ધ વીરૂપ

૧૮ ખ પાથિ ધ પાથે

૧૯ ગ હાવે વેદાત

૨૦ ધ મા નથી

૨૧ ક ખ. અણુછતી

૨૨ ખ કર્તાકારીતા ગ કરતાકારવતા, ધ કરતાકરતા

૨૩ ગ જતી

૨૪ ગ ધ એ તો

૨૫ ગ માયા જ

૨૬ ગ તે ધ એ જ

૨૭ ધ માયા

૨૮ ગ બાધી

૨૯ ગ મા નથી

૩૦ ગ એ દરશનનું, ધ દરશન કેરુ

૩૧ ગ ધ ખલ

૩૨ ધ એહના

જીવ ધાધ્યો મત સધળે, પછે આગળું જૂઠુંઆંતર આચર્યા;
 ૫૫૩૪ જીવ રૂપે માનારૂપ ઉદરથી અગમ કાઠર નવઠ નીસર્યા. ૮
 સાંખ્યને આંખડા પા વિસાની, રહ્યો ચાલે તો ચાલી રહે,
 વેદાંતને વાદરૂપ સૂત્રે સૂચી, જો માયા મુખથી નવ બહે. ૯
 એક એક માહોર્માદાં ખટપટે, પણ હાઈ હેત મળે નહી,
 મધ્યે બેડી માયા મોઝી, તે અપત્યને રાખે અહીં. ૧૦
 હદે અખોઃ સદૃ કા મુલો, એ સમજ છે માહતને,
 એકનૃત્ય હાઈ તો હાથ આવે, જો એવારૂ દરિ-ગુરુ સંતને ૧૧

કડવું ૩૨

સંતનો મોટો અતિ મહિમાવળ,
 સીઝે કારજ^૧ સંત પસાવ^૨જ;
 સંતના યશને ગીતા માવ^૩જ,
 સાધુ સેવતા કાર્ય^૪ ચાવ^૫જ. ૧

ઊથયો કાર્ય ચાચે ને ગેહનરૂ પગાયે, જ્ઞાન જથારથ ઊપજે;
 નિર્મલ નેત્ર તેરૂ કરે દરિજન, જો લાવે સંતજનને^૫ લજે. ૨

૩૩ ૫ અલગા

૩૪ ગ.પ.મા નથી

૩૫ III માયાના

૩૬ ગ. કોયે

૩૭ ગ. ના

૩૮ ગ. આપ્ય તે

૩૯ ગ. અને જો

૪૦ ગ. વાલ

૪૧ ધ. ઝને

૪૨ ગ.૫ રોજ

૧ ક. કારજ, ખ. કાર્ય

૨ ક.ગ.પ. ઠયે.

૩ ક. ગેહન, વ. મહન

૪ ગ.મા નથી

૫ ખ. દરીજનનિ

- ૧ ભાઈ, ૬ ભાવ ન જીવજો જ્યાં લગેજ તૃપાવંતને જ્યમ તોપનો, ૩
ભાવ વિના પુંચ્ચીતન જેવો કહાવે નહી તે કાઈનો.
૨ ભાઈ, ૭ રત વિના રામ નવ મળે, ખરી કાષા વિના ખેપ, ૪
જ્યમ પિપાસા જાયે પાન કાષે, શું હોય કાષે જલલેપ ?
૩ ભાઈ, ૧૦ આદર વિના આવે નહિ ૧૧ સ્વે આતમારામ; ૫
સંતને ૧૨ સેવી કાર્ય સાધો, ૧૩ મુખે પામો નિજામ.
૪ સંતસંગ કાષા વિના, જેવો ૧૪ વનમાંહાનો ૧૬ પશુ, ૬
જીવજો ખપે તે વનનો વનમાં, પશુ ૧૭ વસ્તીનું સુખ નહિ કશું.
૫ સંતસંગે સર્વ સમજે, પશુ ૮ ણી યાયે પાત્ર; ૭
સંત કૃપાદષ્ટિ કરે, તો નવપલ્લવ યાયે ગાત્ર.
૬ કામ ક્રોધ લોભ મોહ તાયે બળી રહ્યા જે ૧૮ મન, ૮
તે ૧૯ જીવને ટાઢા થવાને સંત તે પરજન્ય.
૭ ૨૦ મમતા-ધાણી જેતયાં જીવ ચક્રવાતે ૨૧ કાળને હાય; ૯
તેને ૨૨ સત કૃપાદષ્ટિ કરીને કાપી મૂકે નાય. ૧૦

૬ ખ. એહવો, ગ.મા નથી

૭ ખ. જેહવ ત્રીપાવંતને, ગ. જ્યમ ત્રપાવતને—

૮ ખ. તોપાન

૯ ગ.મા નથી

૧૦ ક.માં નથી

૧૧ ક. સ્વે; ખ. આત્મા કેડુ જ્ઞાન, ગ. સ્વે તે આત્મા, ધ. આત્માનું જ્ઞાન

૧૨ ધ. સેવા કાળ સીધા

૧૩ ગ. તો મુખે

૧૪ ખ. ભાઈ સત

૧૫ ખ. જેહવ; ગ. જેહવા

૧૬ ખ. વનમાંહાનું, ગ. વનમાંહાના

૧૭ ખ. ગ.પ. તેહને

૧૮ ગ. જેહવા

૧૯ ક. ચે

૨૦ ગ. મમતા તે ધાણીયે—

૨૧ ખ.પ.મા નથી

૨૨ ખ.પ. માહાજન કીપા કરી

જ્યમ કેસરી^{૨૩} કેરા મધથી, લાઈ,^{૨૪} કરી પગાયે કોડ,^{૨૫}
 તમ સંત કેરા શબ્દ સુણનાં બધન જાયે બહુ ^{૨૬}ખોડ. ૧૦
 કહે અખો : એ દામ મોટા દરવાનો છે જાતને,^{૨૭}
 હરી દામ ત્યારે જ,^{૨૮} બેસે,^{૨૯} જ્યારે એવે હરિ-ગુરુ-સતને. ૧૧

પદ ૮

રાગ સિંધુકો^૧

હરિ હરિજન અજગા કરી રખે મલો,^૨
 રસત સેવ્યા તેજે સ્વામી સેવ્યા,
 નિર્ગુણુ બ્રહ્મ સગુણુ સંત જણવા,
 જ્યમ વહિથી તેજવંત^૪ થાયે દીવા.
 હરિ હરિજન^૦ ૧

જ્યમ^૫ અખિથી દીપ થાયે બહુ જ આદર કથે,^૬
 પણુ દીપથી દીપ થાયે અતિ^૭ સહેયે;
 તમ જાની^૮ મૂર્તિ તે જલો^૯ એવિદની,
 ત્યાહા^{૧૦} ભગવાન^{૧૧} ભેટે જ વહેનો.
 હરિ હરિ^૦ ૨

૨૩ ક ખ કંહરી, ધ કોહરી

૨૪ ધ.મા નથી

૨૫ ક ગ. કોડય, વ કોડ

૨૬ ગ ભવ સોડય

૨૭ ધ જ ટુને

૨૮ ખ ધ.મા નથી

૨૯ ધ વરો

૧ ક સિંધુકો, ખ રીપૂક, ન સિંધુકો, ધ રીપૂકો

૨ ખ જલો

૩ ગ જલે સત

૪ ગ. જવત તે

૫ ગ.પ મા નથી

૬ ગ દીપ જો

૭ ગ. મા નથી

૮ ગ. જાનીની

૯ ક. જલો

૧૦ ગ. તેજો

૧૧ ગ ભગવાનને

દષ્ટિ^{૧૨} ઉપદેશ તે^{૧૩} આપે મોટી કલા,
૧૪જેણે તે^{૧૫} જતનાં કાજ સીઝે;
સેવતાં મુખ હોયે અતિશે^{૧૬} ધણું,
જો સદ્ગુરુ^{૧૭} તણું ૧૮મન રીઝે.

હરિ હરિ૦ ૩

પ્રત્યક્ષ રામ તે તત્ત્વવેત્તા વિશે,
૧૯ન્યમ કુંડલ ને કનક દીસે;
મન કર્મ વચને જો કો ભજશે અખા,
તેહનું દેત દેખી મન નહીં જ હીસે.

હરિ હરિજન૦ ૪

કડવું ૩૩

દેશી આલતી

સંતસંગ શ્રીજે વળી વળી જનનજ,
૨અનુભવ વાધે આયો ઘનઘનજ;
માયા ઉપરથી ઊતરે મનનજ,
હરિ શું દળે બિન્નાબિન્નાજ.^૨

૧૨ ખ. દષ્ટ; ગ. દષ્ટ; ધ. દષ્ટે

૧૩ ગ.માં નથી

૧૪ ગ. જેણે કરી

૧૫ ખ.અ.ધ.માં નથી

૧૬ ગ. અતિ

૧૭ ધ. સદા ગુરુ

૧૮ ગ. ત્યાંહાં મન

૧૯ ગ. ન્યમ કનકને કુંડલ બીન્ના દીસે

૧ ગ. તો અનુ૦

૨ ક. વચનાવચનથી, ખ. બીનાબીનજ, ધ. બીન્નાબીનજ

- જાપણો : ત્રિન્ન^૩ દુગ્રે ને^૪ વરને^૫ મળે, ગોટા મહિમા હરિજનને^૬;
 ચૈતન સાગરમાંહે^૭ જાળે, અખાસ દુગ્રે એ^૮ તનનો^૯. ૨
- ગોમે અવિન^{૧૦} સંતજનનુ^{૧૧}, જાવમાંહે તે અનિ,
 મુખદાયક તેહને હોયે સદુ કો, જોહને સંત સાથે રતિ. ૩
- ૧૨ આપ સરીખો કરી મૂકે, એહવી સનની રીત;
 જાપ^{૧૩} વહેરા ન કરે વરસનાં, એહવી^{૧૪} ધનની નીત^{૧૫} ૪
- ગીચે^{૧૬} સરખા સદુ જને, તેણે ફો^{૧૭} તે ભાર અદાર;
 હરિ હરિ તે કરી મૂકે, એહવી સંતસંગતિ સાર^{૧૮} ૫
- મૂકે જવાસા^{૧૯} તેણી^{૨૦} રહે, તો મેઘનો સો વાંક ?
 ૨૦ પરજન્ય પાયે પય ધણું, પથુ પી ન શકે તે દાંક. ૬
- ત્યમ^{૨૧} અસંત સંતસંગતિ કરે, ૨૨ પથુ લાગે નહિ તેહને સંગ;
 મેલ ન દે માયા મધેથી, જ્યમ ત્યમ પડે^{૨૩} તેહને^{૨૪} અંગ. ૭

૩ ક જ્યન, ખ. જીન, ધ. જીન

૪ ખ.ગ.મા નથી

૫ ખ.ગ. વસ્તુ

૬ ખ. સતનો

૭ ખ. ઓમાંહા

૮ ગ. આ

૯ ખ. જ તનો

૧૦ ક. પીવતજ્ય, ખ.પ. અવતજ્ય, મ. અવન તે

૧૧ ખ. સતજ ન કુંડુ

૧૨ ગ. સત આપ

૧૩ ખ.મા નથી

૧૪ ખ. જમહિ, મ. જ્યમ છે, ધ. જેમ છે

૧૫ ॥ નામ

૧૬ ધ. સરથે શાસ્ત્રા—

૧૭ ધ. ફૂલે

૧૮ ખ.ગ. જવાસો

૧૯ ગ. તેણી જ

૨૦ ગ. પરજન્ય તો પય પાયે—

૨૧ ગ. જે

૨૨ ગ. તેહને ન લાગે—

૨૩ અ.ધ. પાડે

૨૪ ગ.પ. માં નથી

જ્યમ તેલ કુમ્ભે^{૨૫} કરી^{૨૬} વાસીએ, ^{૨૭} તેણે^{૨૮} સધળે તે^{૨૯} લાગે વાસ;
તે મધ્યે આવે કાંકરો તેહને^{૩૦} ન લાગે આભાસ.^{૩૧} ૮

જ્યમ સલિલ મધ્યે શિત્તા રહે, પણુ^{૩૨} અંતરે ન દળે આગ, ^{૩૩}
તો નીર તેહને^{૩૪} શુ કરે, ^{૩૫} એવો ભેદવા નહિ જાગ. ૯

જ્યમ ચંદનને મધે કરી થાયે ચંદન આક પલાશ;
પણુ ગાંઠય હોયે રદે^{૩૬} વાંસને^{૩૭} ઉજતેહને ન લાગે વાસ. ૧૦

કહે અખોઃ હરિ કૃપા હોયે, તો જ^{૩૮} સમુ પડે ^{૩૯} જાંતને;
દોષદરશન નોહે તેહને ^{૪૦} સેવે હરિ-ગુનુ સંતને. ૧૧

કડવું ૩૪

અંતસંગ કરના વિલંબ ન કોળેજ,
જ્યમ ત્યમ કરીને હરિરસ પીળેજ,
મહાજન સંગે કાર્ય સીએજ,
વરગુરુ થેને તો જીનીએ જ

૨૫ ધ કુમ્ભ

૨૬ ધ કરી

૨૭ ધ, વાસીએ

૨૮ ધ. તેહને

૨૯ ધ. માં નથી

૩૦ ધ. તેણે; ધ. તેહને; અ.ધ. તેહને

૩૧ ધ. પાસ

૩૨ ધ. પણુ તેહને અ.ધ. તેહને અ.ધ.

૩૩ ધ. અગ્નિ, ધ. અ. આગ

૩૪ ધ. તેહને

૩૫ ધ. ભાઈ ભેદવાઈ —

૩૬ ધ. તે રદે વાસની

૩૭ ધ. તેહને લાગે નહી; ધ. તેહને લાગે નહી

૩૮ ધ. માં નથી

૩૯ ધ. તે જાંતને

૪૦ ધ. જે સેવે; ધ. અને સેવે

ઊથયો : વસ્તુરૂપ ધૈને છીએ—તે કુળ^૧ આપે માહતં;
તત્ત્વ સધર્મા એમ હીમે, જ્યમ પદ વિશે તાંત્ર^૨ ૨

જ્યમ છીપને રત્ન ઉખરી ઊપજે, ૪ તો ઉપર આવે જળમહિથી;
તેહની^૫ સુરતનો તાણ્યો તે^૭ પરજન્ય આવી વરસે ક્યાહિથી. ૩

તેહનાં મુખ વિકમીલ રહે^{૧૦} ૧૧ જેવા કાળે ખિંદુને,
તો^{૧૨} મુક્તા નીપજે મનોહર, ૧૩ ૧૪ પામે નિજઆનંદને. ૧૫ ૪

જો મહેરામણથી બહાર નાવે, તે તાં કાલી રહે ખરી;
ત્યમ હરિ-હરિજનને^{૧૬} જો ન સેવે, તે ન પામે નિશ્ચે હરિ ૫

તે જ વર્ધાના ખિંદ જીભ^{૧૭} પડે અહિના મુખ વિશે;
તેહનું હયાદલ ધૈ નીમડે, ૧૮ તેણે ત્રત^{૧૯} પામે જો કો^{૨૦} લખે ૨૧ ૬

૧ ગ. કુલા

૨ ખ ગ વવ

૩ ગ. ઉપજે વરી

૪ ધ ઊને

૫ ધ મા નથી

૬ વ. સુરતવ્રુમાખુ તે

૭ ગ. મા નથી

૮ ગ. તે આવી —, ધ આવે ક્યાહાથી

૯ ખ. વલ્લણી

૧૦ ગ. રહા

૧૧ ગ. લેવા તે—

૧૨ ગ. તો જ

૧૩ ગ. મહામનોહર

૧૪ ગ. તે પામે

૧૫ ક. નિજઆનંદને, ખ. નીજ આનંદને, ધ. નીજ આનંદ

૧૬ ખ. હરી ગુરુ સહનિ

૧૭ ગ. તે પડ્યો—

૧૮ ગ. નીમણુ, ધ. નીપજે

૧૯ ગ. મુલ્ય

૨૦ ગ. કાઈ

૨૧ ગ. લખે, ધ. લખે

સંત વચન તે કહે જ્યારય; જો૨૨ વાંકું ગ્રહે ખવ બુધ્ય વડે,
તો૨૩ પાત્રયોગે ભયુંશુંકું; ૨૪ક્ષેત્રનો વહેરો પડે. ૩૩

ભાઈ, નિર્મલ૨૫ બુધ્યે૨૬ હરિ૨૭ સેવીએ, તો જીવજો નિર્મલ જ્ઞાન;
મનસા વાચા કર્મણાએ રાખો હરિ વિષે૨૮ ધ્યાન. ૮

જયમ કુંજ મૂકે ઈડાં, તે દૂર જઈ ચારે કરે;
તેહની સુરત રહરહે સરખી માહોમાંહાં, તો૩૦ અપત્ય ત્યાંયાં જીજરે. ૯

વણસેએ સેનાયે બાળક, ત્યમ૩૧ કૃપા આવે યુરુ તણી;
એમ૩૨ સવક્ષણાને૩૩ મળે શ્રી હરિ, જોહનું૩૪ મન રહે યુરુ ચણું ભણી. ૧૦

કહે અખો : સહુ ૩૫કા સુણો, એ૩૬ કહ્યું છે બુધ્યવંતને;૩૭
જો સુણતામાં ૩૮ઝડયે વચનને ૩૯સેવે હરિ-યુરુ-સંતને. ૧૧

૨૨ ગ ખણ

૨૩ ગ ખણ

૨૪ ગ. તે ક્ષેત્રનો—

૨૫ ક નિર્મલ, ખ નીર્મલ, ૧ નીરમય

૨૬ ક. બૂર, ખ બુધિ

૨૭ ખ. સત

૨૮ ગ સાચે

૨૯ ગ સરખી રહે—

૩૦ ગ મા નથી

૩૧ ગ બે

૩૨ ખ ગ ત્યમ, ધ. તેમ

૩૩ ખ સવક્ષણા

૩૪ ધ તેહનું

૩૫ ખ. ૧ સામલો

૩૬ ગ એહેતું

૩૭ ધ. ધીમ તને

૩૮ ગ વચન ઝડયે

૩૯ ગ જે સેવે

કલ્પ ૩૫

સંત ૧સેવે તો સર્વ મુખ પામેજ,
મન ન લાગે ધીજે ભામેજ,
જનમ મગ્ધ નેર મુખદુખ વામેજ,
જ્યમ જલ દળી આવે નીચે પામેજ

૧

૧૫૭. જ્યમ ૩ નીચી મૂમે જલ દળી આવે, ત્યાંદી ખામા માટે રહે ભયુ; ૧
ત્યમ રામ રદેમાં રહે વામે, ૪ ત્યા ૫ ગુરુ ગોવિંદે ૬ધર કપુ. ૨
જ્યમ ભક્તને ભગવાન વદાયા, ત્યમ ભક્ત વદાયા ભગવાનને,
અતર માહેનો આરો જાણી, શકે ન મૂની ધામને ૩
જેવા ૭ ભક્તને ભગવાન દુર્લભ, એવા ૮ ભક્ત દુર્લભ રામને, ૯
ભક્ત ખીજા છે ૧૦ ધગ્યા, — ૧૧ છે ધર્મ અર્થ મોક્ષ કામને ૧૧ ૪
સકામ ૧૨ જે સ્વામીને ભજે, આશ્વર્થ એહનુ નહી કથુ; ૫
નિષ્કામ વદાયા નાથને, હેત ૧૩ તેનુ ૧૪ મન વચ્ચુ. ૫
જે આણુનિગની ભક્તિ વ્યાપીમી, હા એક જાણે તે કરી,
ત્યા બે વ્યાતાનુ કારણુ ન રહે, તે ૧૫ જાણે, ૧૬ જેણે આશરી ૧૭. ૬

૧ ખ. શેવે તે, ગ સેવતા

૨ ખ. ભનિ, ગ ભના ધ બનુ

૩ ગ ધ મા નથી

૪ ખ. વાસિ, ગ વાસો

૫ ખ. ગ ધ મા નથી

૬ ખ. તાહા ધર —, ગ જ્યાહા ધર —, ધ ત્યાહા ધર —

૭ ગ. જ્યમ

૮ ખ. હ. તેહવો, ગ ત્યમ

૯ હ. ગ. રામ, ધ રામ

૧૦ ધ. મા નથી

૧૧ ક. ધ. કામ ગ. કામ

૧૨ ખ. સગમી, ગ સકામી

૧૩ ખ. હેતે, ગ હેતે

૧૪ ગ. જેહેનુ

૧૫ ધ. એ તે

૧૬ ધ. જાણે

૧૭ ગ. આશરી

ભાઈ, ૧૮ સંતસંગ પ્રતાપ મોટો, ૧૯ રસના તે બાપડી શું કહે ?
જેહને વીતશે ૨૦ તે જાણશે, ૨૧ અયો તાં એટલું લહે. ૭

જેહને કૃપાનિધાન કૃપા કરે, તેહને ૨૨ સંત ને સદ્ગુરુ મળે;
સદ્ગુરુ રહ્યો તે પાર પામે, ૨૪ જીવ જલમાંહે બળે. ૮

જીવ ૨૫ જલમાંહે બળ્યાનો અયોગીતામાં ૨૬ ભેદ છે;
એ ૨૭ અનુભવતાં ૨૮ અદૈત ૨૯ થાયે, અવિમલ વાણી વેદ છે. ૩૦ ૯

કામકલેશ કાધા વિના, કૃષ્ણમાં ૩૧ તેર જન ૩૩ બળે;
એ ગીતાનો ૩૪ ભેદ ૩૫ સમજે ૩૬, તે નર ૩૭ જીવ તત્ક્ષણ દળે. ૧૦

કહે અયો : એ ગીતા ફરી રહ્યો થાયે તે જાતને,
તેહને રામ રહ્યા ધરે પ્રતાપ હરિ-ગુરુ-સંતને. ૩૯ ૧૧

૧૮ ગ. માં નથી

૧૯ ક. મોટો

૨૦ ક. ચીચરો, ખ. વીત્ય (૧) સિ; ધ. વાચરો

૨૧ ધ. ભાઈ અયા —

૨૨ ગ. તે; ખ. તેહને

૨૩ ક. ધ. મળતે; ખ. મળિ તે

૨૪ ગ. અને જીવ

૨૫ ગ. જીવને

૨૬ ધ. અયોગીતામાંહે

૨૭ ગ. એટલું

૨૮ ગ. અનુભવતામાંડો

૨૯ ક. અદૈત

૩૦ ધ. વેદ છે

૩૧ ગ. શ્રી કૃષ્ણમાંહે

૩૨ ગ. માં નથી

૩૩ ગ. જાંવ

૩૪ ગ. જનું

૩૫ ગ. દારૂ

૩૬ ગ. પ્રીત

૩૭ ગ. માં નથી

૩૮ ગ. અથ છે માંડતને

૩૯ ગ. સદ્ગુરુ-સંતને

કંઈકું ૩૬

અદૈત^૧ પદ તે વાણીમા નાવેજ,
જે આવે તે દૈત^૨ જ દાહાવેજ,
એ ગીતા તે દૈત^૩ સમાવેજ,
વાગ્ગનલ વામે ઇમારો લક્ષ આવેજ

૧

છાયો^૪ વાગ્ગનન તે વિશ્વમાહે^૫, એ^૬ અણુજી જાણો સદુઃ
નાનાવિધની વાણ્ય આલી, મનના મન બોધ્યા બહુ.

૨

ઉવસ્તુ વિચારે^૭ વિશ્વ નહી, તો કૃત્ય તેના શા ખરા^૮
એ તો વંધ્યાપુત્રે પોતા કરા મરેન લખી સાચા^૯ કર્યા.

૩

સંસાર સુત વધ્યા^{૧૦} તણો^{૧૧} જાણુજો નિર્ધાર,
૧૨ પોતે કહે, પોતે સાબગે^{૧૩} વાણ્યનો વિસ્તાર

૪

૧૪ ધર્મ અર્થ મોક્ષ કામ લખિયા જૂત ભવિષ્ય ને વર્તમાન,
લક્ષ્યચારી^{૧૫} ગૃહસ્થ વાનપ્રસ્થ સન્યાસી એ વધ્યા^{૧૬} સુત નિદાન

૫

૧ ॥ અદૈતીત

૨ ક. દવીત

૩ ક ને ન્યાયુ લક્ષ આવેજ

૪ ખ ૧ બાર્છ વાગ્ગનન

૫ ક આહા

૬ ગ મા નથી

૭ ખ ૧ બાર્છ વરે

૮ ક શીખરા

૯ ખ ઉભા

૧૦ ॥ વ્યંજમા, ખ. વધ્યા

૧૧ ગ તે જાણુજો ૫ બાર્છ જાણુજો

૧૨ ગ અને પોતે

૧૩ ગ. એ વાણ્યનો, ૫ એ વાણ્યનો

૧૪ ગ તેણે ધર્મ

૧૫ ક ૫ લક્ષ્યચાર

૧૬ ક વિદ્યા, ખ વધ્યા

અંડજ ઉદ્દશિજ્જ સ્વેદ જરાયુજ, —ચાર ખાણુ, ચોરાશી લક્ષ,
સ્વર્ગમૃત્યુ પાતાલ દશે દિશ^{૧૭}, —સર્વ^{૧૮} વધ્યા^{૧૯} સુતની પક્ષ. ૬
જન્મ મૃત્યુ ને દેહકર્મ ગુણુ ૨૦ નથી કાર્ધ પ્રાય,
મત્ર જત્ર ને યજ્ઞન-યાજ્ઞન એ વધ્યા^{૨૧} સુતની કાય ૭
દાતા બોક્તા^{૨૨} દેશકાલ કર્મકલ સર્વ જાણેા એહ,
—યયુ નથી તેતો થાપ શાનો ? —એ તો રઝમિથ્યા પુરુષનો દેહ ૮
ભાર્ધ, વસ્તુ વિચાર્યે^{૨૪} કાર્ધ^{૨૫} નથી; એ તો અણુજીવ^{૨૬}
થાય, રહે, જાય,
પણુ^{૨૭} શિન તો ત્યમનો^{૨૮} ત્યમ^{૨૯} સદા, ૩૦ જેહને લિગ
નહી પ્રાય ૯
જેહને^{૩૧} ગ્રાહ્ય માહક^{૩૨} હાન નહી ડડઅન્ય વિના ગહે તે કાણુ ?
આરોપણુ^{૩૪} એ વિષ સધણું; ^{૩૫} એ તો રકુર્યા છે ત્રણુ ગુણુ ૧૦
કહે અખો . એ વસ્તુ વિચાર્યે^{૩૬} ન મળે ^{૩૭} કાર્ધ સ્થવ જાંતને,
જ્યમ છે ત્યમ તે શિવ સદા નિજ રકુરણુ માહાંતને ૧૧

૧૭ ક. દશે દિશ, ખ. દશિદિશ, ગ. દશેદિશ

૧૮ ગ. એ

૧૯ ક. વધ્યા

૨૦ ગ. તે નથી

૨૧ ક. વધ્યા

૨૨ ક.ખ. ભૂકા, ધ. ભુકા

૨૩ ગ. બનરનો, ધ. વધ્યા સુતનો

૨૪ ગ. • વિષે, ધ. • વીષે

૨૫ ગ. કાર્ધયે, ધ. કેહેવા

૨૬ ધ. અણુજીવો

૨૭ ગ.મા નથી

૨૮ ક. ત્યમનું, ધ. તેમનો

૨૯ ધ. તેમ

૩૦ ખ. ભાર્ધ જેહને

૩૧ ખ. ત્યાહી

૩૨ ક. પ્રકાજ્ય માહક, ખ. ગૃહાય ગાહક, ધ. ગ્રાહ્ય માહક

૩૩ ખ. તુ અન્ય વ્યણુ —

૩૪ ખ. આરોપીન

૩૫ ધ. રાતો

૩૬ ॥ સ્થલ કાર્ધ —

૫૬ ૯

રાગ માડુ

એ [મદ^૧ જ્યુકા^૨ ત્યુલી સદાઈ,
જ્યાંદા આપાપર ન મગે અહનિંશ,
બેહદ હદ ન કદાઈ.

એ ચિદ^૩ ૦ ૧

હન્દાતીત અપર^૪ નિયુન ગુન
એ સમ કહેવે^૫ તાઈ;
આપાપર બીચ^૬ રમત નિરંતર,
નહી પંચમૂત ન કાઈ. ૭

એ ચિદ ૦ ૨

જાતાપાત^૮ નહી તાહા^૯ રહેણી,
મયા સકે^{૧૦} નહી આઈ;
૧૧થોબણુ થોભ રથન બિન સ્થિરતા,
નહી^{૧૧} ધમકક ઈજાઈ.

એ ચિદ ૦ ૩

૧ ધ વેદ

૨ ॥ યુકા, ખ જ્યુકા, ગ ? [ઉકાક ઉ], ધ જ્યુકા

૩ ખ મા નથી

૪ ક ખ ધ અપરસ

૫ ક. કહેલે, ખ કહેલે, ગ. કહેલે, ધ કહેલે

૬ ગ વીન, ધ. બિન

૭ ક ખ ન કાઈ

૮ ક. જાતા આપાત, ખ જાતા અપાત, ધ જાતા આપાત

૯ ગ જ્યાંદા

૧૦ ક સકે, ખ સકિ, ગ સકલ

૧૧ ક. થોભ એ થોભ, ગ થોભણુ થોભ

૧૨ જ્ઞાતા જ્ઞાન જોય બિન જે ધર,
૧૩ જ્યાં પહોંચત નહીં ગીરાઈ ૧૪;
લક્ષાલક્ષ અખા જ્યાંહાં નાહી,
સદા સદોદિત સાંઈ.
એ ચિદ ૦ ૪

કડકું ૩૭

દેશી ચાલતી

વરતુ કેડું વક્તવ્ય કીધું ન જાયજી,
જેહનો મહિમા મોટો પ્રાયજી;
જયમ અર્ચુવનું નીર જમાવજી,
પણખાધે^૧ સાયર^૨ ત્યમ રહો જાયજી.

૧

ભયલો : સાયર જયમનો^૩ ત્યમ સદા,^૪ ત્યમ માહાપદની મોટમ ધણી;
તીરે કહીં એક લવણુ જાગ્યું, તો શી ઓછમ સાગર ભણી ? ૨
જમાતાં^૫ કાંઈ જન નોહો,^૬ જનીર નથી ઓછું થતું;
સહજ ઐશ્વર્યમાંહે નીપજો,^૮ ન જણાયે જતું આવતું. ૩
ત્યમ જગત જગદીશ મહિ, ઉત્પત્ત સ્થિત્ય દીસે ખરી;
૧૦ ઓછું અદકું કાંઈ ન થાયે, સાગર^{૧૧} દૃષ્ટિ કરી. ૪

૧૨ ક. જ્ઞાતા જો જ્ઞાન બિન યે ધર, ખ. જ્ઞાતા જ્ઞાન જો વણ જ ધર;

ગ. ૦ બીન૦; ધ. ૦ જો બીન૦

૧૩ આટલું ધ.માં નથી; ગ.માં 'જ્યાં' નથી

૧૪ ખ. અરાર્થ

૧ ક. ખાધુ, ખ. ખાધો; ધ. વાધે

૨ ધ. અરણ્ય

૩ ક. ખ. ધ. જયમનો

૪ ખ. ઇ; ધ. ૩ સાર્થ

૫ ક. જમાનો; ખ. જમાતિ; ધ. જમાને

૬ ક. ન દોંઝ

૭ ગ. અને નીર

૮ ક. નીપમ; ગ. નીપજ્યે; ધ. નીપજ

૯ ગ. લવ દીસે

૧૦ ખ. તાંદાં ઓછ; ગ. ઝગ૦

૧૧ ધ. સમુદ્રે

અતિ^{૧૨} મોટમ સ્વામી^{૧૩} ફેરી, રસનાએ ^{૧૪}નથી કહી જતી,
 સુરતે^{૧૫} ને સમગ્રી શકે છે, તે વાણીમા નથી આવતી ૫
 ભાઈ, મોટી દશા^{૧૬} ને ગ્રમટે, તો^{૧૭} ૧૮ કાઈ એક મોટમ લહે,
 મોટા અનુભવ પાળે એ જુધ્ય કાઈનું કાઈયે કહે ૬
 ને અનત કોટિ બ્રહ્માડ છે, તો તેણી મોરે તળે^{૧૯} નથી,
 એ^{૨૦} મહા મોટમ મહારાજ ફેરી, ને ચાલી શકે મન^{૨૧} હૃદયી ૭
 રસનાએ કલાથી^{૨૨} જાણનામા ભાર, ભાઈઓ, છે ધણો,
 બ્રહ્માડ ફેરી જાવના મૂળ કરે વિચાર ને^{૨૩} એ તણો ૮
 ૨૪ ને મહાપદમાદ્વા^{૨૪}સ્થિત્ય ફેરીને પછે જુએ બ્રહ્માડને,
 તો બ્રહ્માડને દામ અણુ ન દીમે,—તો પરમાણુ શુ પડને ^{૨૫} ૯
 જયમ આકાશી કો નર ચડે અતિશે તે આલો જય,
 અવનીના અદ્વાર^{૨૬} નાના ન દેખે તે ગ્રામ ૧૦
 કહે અખે। ૨૭ સહુ સાલગો, આકાશ સુધુ માહતને,
 પડ બ્રહ્માડ સતતર ચર્ચને દેખે તેહના અતને ૧૧

૧૨ અ માહા, ખ ત્યમ

૧૩ ગ મહારાજ

૧૪ ગ કહી નથી જતી

૧૫ ક સુત્ર, ખ મૂલ્ય, ગ સુચી, ધ સ્તુત્ય

૧૬ ગ ધ દિશા

૧૭ ક ખ ૨ તે

૧૮ ક કાઈ એક મોટમગ્રમ, ખ કાઈ અક માહાતમ ગ કાઈક મોટમ, ધ કાઈ
 મોટમ

૧૯ અ કાઈ

૨૦ ક ખ ૧ મા નથી

૨૧ ગ.ધ જુધ્ય

૨૨ ધ કલાકાથી

૨૩ ન ને

૨૪ ક યે પદમાહે ખ ને કો પદમાહા, ધ ને પદમાહે

૨૫ ખ માહનિ, ન મહને, ધ મહને

૨૬ ગ અકુર

૨૭ અ સહકો સણો, ધ સહકો રાણો

કડવું ૩૮

એ અનતને બોલ્યો ન જાયેછ,
મહતા નાવે વાણી માહેછ,
વચન ન લાગે તો કષમ કહેવાયેછ,
મહા ચૈતનધન નહી મન કાયેછ^૧ ૧

બયલો કાયા મન કોણુ કહે તેહને, જ્યાં કહણુહાર કહેતુ નથી^૨
અધકીર્ણ^૩ તે શુ શાથી, જ્યાં ગ્રહણુહાર ગ્રહેતુ નથી^૪ ૨
દૂર નિકટ તે શા થઈ શુ,^૫ જે મધ્યે પદારથ નહી કરી^૬
સદા નિરતર છે જ સરખો, વસ્તુ વિચાર્યે^૭ એ અશો ૩
કપૂરણુ બ્રહ્મ પૂરી રહ્યો છે, જગત નથી નિર્ધાર,
પરકણુહાર^૮ પ્રહુ નથી, નહી વિચારાવિચાર^૯ ૪
મહાતીત ચિનમ્યે થકે, રહે તે અદબદ વસ્ત^{૧૦},
અતુલ આશે અનત મોટો, ત્યાં^{૧૧} નહી ઉદે ને અસ્ત ૫
હોદે અસ્ત બ્રહ્માડ માહે ૧૦ દિનકર વડે દિનરાત,
૧૧ દિનરાતે કરી કાલમાપન, મરણુજીવણુ બાત ૬
એ સ્થલ બોગ બ્રહ્માડ માહેનો,^{૧૨} ચોદ લોક ફરી વૃત્ય,
અનિરંચની ત્યા વચન^{૧૩} ન લાગે,^{૧૪} નથી ત્યાહાં સસૃત્ય ૭

૧ ક કાશ્યી, ખ કામછ, ધ કાએછ

૨ ગ મા નથી

૩ ખ, એ તો પૂર્ણ

૪ ખ પરકણુ નથી, ગ વીના પરક, ધ પરકણુ નથી

૫ ધ વિચાર વિચાર

૬ ન બાઈ રહે

૭ ક ખ ધ વસ્તુ

૮ ગ જ્યાંડા

૯ ધ બાઈ કદિ

૧૦ ખ જમ દિનકર

૧૧ ગ દીનરાત્ય કીધી કાલમાપન એ મરણુ જીવન બદ્ધ બાવ્ય

૧૨ ક માટેલ્યે, ખ માટેલો ધ માટે

૧૩ ખ વાણુ, ગ વાવ્ય, ધ વાણુ

૧૪ ખ મોડેલ્યે, ગ ધ મોડેલ્યે

સતંતર સ્વામી સદા, ત્યા ન્યમ છે ત્યમનું ત્યમ,
 યયુ ગયુ કઈયે^{૧૫} નથી, ^{૧૬}સહેજે જ એ છે એમ ૮
 આપાપર કાચે^{૧૭} નથી, નથી^{૧૮} જીવ જીવિમહે ક્રોડ;
 પૂર્વ પશ્ચિમ નથી રહેવા, ^{૧૯}વસ્તુ વિચારે એ અગો. ૯
 જ્ઞાન મેષ^{૨૦} સાતા વિના, ^{૨૧}ન્યમનું ત્યમ સદાય,
 એ પૂરણની પૂરણતા, ^{૨૨}વેત્તા વેણુ વિનાય ૧૦
 કહે અગો બહા અનિવર્તની, વચન નહી અનંતને,
 અક્ષરાતીત આનંદ પદની^{૨૩} ગમ છે આહંતને ૧૧

કડવું ૩૯

સત સયાણા મહાપદ જાણેજ,
 તે આપ ન દેખે, અન્ય ન વખાણેજ,
 આપ અણુમન્યુ તે પરમાણેજ,^૧
 શુણ્ય નિર્ગુણને ઉરમા નાણેજ^૨ ૧

અથવા • શુણ્ય નિર્ગુણ કોઈયે નથી, સમતત્ત્વ સમજ્યા સહી
 પ્રાયે નહી તેનો પ્રભાવ શાનો ? ^૧રજુએ નહી તેા શો અહિ ? ૨

૧૫ ક પ કાઈ

૧૬ ક સહેયે જ એ છે યમ, ખ સદા હિ એમ, ગ સહેજે એ જ હિ એમ

૧૭ ખ કોય, ગ કાઈયે

૧૮ ખ મા નથી

૧૯ ગ કાઈ વસ્તુ, ધ કાલજ કારણુ વિન અગો

૨૦ ક ખ ધ જો

૨૧ ખ કાઈ જમનૂં, ગ ત્યાહા ન્યમ છે ત્યમ સદાયે

૨૨ ગ કાઈ વેત્તા વેણુ વીણાયે

૨૩ ગ અનંતશક્તી

૧ ખ ન પ્રમાણિજ

૨ ગ ન આણેજ

૩ ખ કાઈ ન દીશે, ન કાઈ ના કહે તે

૪ ગ જે સમતત્ત્વ

૫ ગ કાઈ રજુયે

એ તો અણુછતાને અણુછતું બાસ્યુંતું જામે કરી,
તે જ્યારથ જ્યમાત્રમ ચયું; પ્રાપ જ્યમ છે ત્રમ હરિ. ૩

૧૫૨૫અ ફેરું પેખતું, ખરીચી જલવત સદા;
તે ઉસેચે એાધું ન થાયે, સમજચે થમ ગયો તદા. ૪

બાઈ,^૬ સમજ્યે સાધન થાયે સર્વે, પાર આવે પંથનો;
જ્યમ રંચ^૭ પહિ વન દહે, ત્રમ મહા વિચાર માહંતનો. ૫

એ અધ ધધ^{૧૦} ત્યારે ટળે, જ્યારે ગુગુમ હોયે ખરી;
બલવેતા મળે જ્યારે, ત્યારે જ^{૧૧} મન^{૧૨} બેસે ઠરી. ૬

સદ્ગુરુ વિના ૧૩બહુ મરે કાચા, આપ ઉઘોત થયા વિના;
સતસંગ પ્રતાપ મોટો, ૧૪ અવેવ ફરી જાયે જંતના. ૭

જ્યમ શરદકાળે અખર એાપે, નીર^{૧૫} નિર્મલ હોયે ધણું;
૧૬ત્રમ સદ્ગુરુ સંત પ્રતાપ પ્રાયે, એહવુ^{૧૭} કરે મન જનનણ. ૮

૧૮બલદુઃખ લામે, મહાસુખ પામે, અંતરથી આમય^{૧૯} ટળે;
જીવ શિવ તે એક^{૨૦} હોયે, ૨૧જ્યમ સસિલમાં શકંરા બળે ૯

૬ ગ. એ પરપચ

૭ ગ. એ મરીચી; ૫. તે મરીચી

૮ ગ માં નથી

૯ ખ. રચિક

૧૦ ખ. મૂંધ, ગ. મૂંધ

૧૧ ગ. માં નથી

૧૨ ખ. ગ. જત

૧૩ ખ. બેહુ મરિય જ કાચા; ગ. મલે બહુ કાચા

૧૪ ક. પ. મોટા

૧૫ ક. નિરે; ખ. વલી નીર; ગ. અને નીર

૧૬ ગ. ત્રમ સંતસંગ પ્રતાપ—

૧૭ ગ. મન કરે

૧૮ ગ. એ જાવ

૧૯ ક. આંમે; ગ. આંમે; ધ. આદમે

૨૦ ક. એમ

૨૧ ગ. જ્યમ સરીના સામરમાંહાં જાયે

નરનારાયણ એક વરતે, વંદનીક^{૨૨} તે નર સદા;
દુઃસ્તગતારક નાવ^{૨૩} દરિજન, નિઃકારણમહિ^{૨૪} મુદા. ૧૦

કહે અખો : રમ્યુખે દોષે યોગક્ષેમ માદંતને;
દેહધારી ર^{૨૬}સરખા તે દીમે, પણ રહે ૫૬ અનંતને. ૧૧

કડવું ૪૦

અખેગીતા^૧ જે નર^૨ ગાયેછ,
અણુ આધામે^૩ નર દરિ^૪ યાયેછ,
સાંભળતામાં ગેડેન પગાયેછ,
એવો મયનો છે મહિમાયેછ. ૧

છાયો : મંથનો મહિમા તે^૫ મોટો, સાંભળતામાં સદા રહે;
જો^૬ મનસા વાચા કર્મણ્યએ, અત^૭ દર્દને સંભળે ૨

રામ તારકમત્ર જે, તે^૮ જ^૯ અખેગીતાનો ભાવ,
જનમ છેવો ૧૦જેને હોયે, તેને મયે મસ્તા ૩

૧૨ ક ખ ધ વ હ ની

૧૩ ધ નામ

૧૪ ધ મા 'માહે' નથી

૧૫ ગ. એ મુખે

૧૬ ગ તે સરવો દીસે, ૫ શરી તે ભાસે

૧ ધ. અણેગીતા

૨ ખ ધ. જન

૩ ખ અણુ આસિ

૪ ખ. દરચ; ૫. હર

૫ ગ. છે

૬ ક ખ ધ મા નથી

૭ ક. યે મુલ્ય; ખ. જે મૂલ્ય, ધ. જે કૂલ્ય

૮ ગ. એ

૯ ॥ અણેગીતાનો

૧૦ ગ. હોય જેને

સસારરૂપી મોહ^{૧૧}-નિશાને નિર્તાવના^{૧૨} દાબ^{૧૩}
 દિનમણિ છે અખેગીતા,^{૧૪} ખામે સદા^{૧૫} સદોદિત રાબ^{૧૬} ૪
 એમા માન લક્ષિત વૈરાગ્ય છે, માહે^{૧૭} માયાનિરીક્ષણ દષ્ટય,^{૧૮}
 જીવનમુક્ત^{૧૯} ને મહામુક્તાના^{૨૦} મૃચિત્ત ને વળી પુષ્ટય^{૨૨} ૫
 પદ દશ ને આલીસ કડના છે પરમપદની વાટ,
 સસારસાગર હિપરે એ સેતુ બાધો ધાટ ૬
 એણે ધારે જે આવી અરશે, તે મુખ પામશે^{૨૩} પાર
 ન ખૂડે તે ગિરદ બાધી કહે અખે નિર્ધાર ૭
 ૨૪ખાર લેણા પામ્યસે છે અખેગીતાના^{૨૫} અરણ્ય
 અરણ્યે અરણ્યે આભપિદા, અશરણ કેરુ શરણ ૮
 નાથ નિરંજન ત્રય કરતા, ૨૧અખે તે નિમિત્ત માત્ર,
 બ્યમ વાળુ દીસે વાળતુ, પણ વળાડે મુણપાન ૯
 જે પૂરણ છઠા પૂરી રહ્યો છે ઘટઘટ બેભણુદાર,
 તેણે આપે આપતુ વર્ણુન^{૨૭} કીડુ,—સ્વસ્વરૂપ નિર્ધાર ૧૦

૧૧ ૬ મોહો

૧૨ ૬ નિર્તાવના મ નિર્તાવિ ન નિ વરતાવા

૧૩ ૬ કાથે

૧૪ ૧ અખેગીતા

૧૫ ખ સદા

૧૬ ખ શ મ ન રાથે

૧૭ ૬ માહો ખ માલી ન માહે

૧૮ ખ દષ્ટિ

૧૯ ૬ જીવનમુક્ત

૨૦ ૬ મહા મુક્તને

૨૧ મ માહે ચિત્ત

૨૨ ખ મુષ્ટિ

૨૩ મ પામે

૨૪ ખ આરો મ મૃચિત્ત આગના પામરો મ ૦ પામ્યસેહે ૪૮૮

૨૫ ૬ અખેગીતાના

૨૬ ખ પણ અરશે

૨૭ વર્ણુવ ન વર્ણુવ

૨૮ સંવત સતર પચોતરો, શુભવપક્ષ ચૈત્રમાસ,
સોમવાસર,^{૨૯} રામનવમી,—૩૦ પૂરણ અથ પ્રકાશ. ૧૧
કાંદે નિરંજન અખેગીતા,^{૩૧} —સ્વસ્ત્યુપ નિઝ સંતને;
અખાને ગિર નિમિત્ત દેશ, ઇચ્છા દુની અનંતને. ૧૨

પદ^૧ ૧૦

રામ ધનાગારે

દાસ^૨ વધામણાને^૩

અભિનવો આનંદ આજ,
અગોચર ગોચર પદ્મુ^૪ એ,
જે^૫ પરપચ પાર મડાગજ,
તે પૂરણુ જલિ^૬ હુ મતુ^૭ એ.

૧

હરિહર અજ છુવનેશ,
તે તણો^૮ ઈશ અગ્રપતિ એ,
તે જાણ્યો^૯ અગ્ર^{૧૦} ઈશ,
જેને ગાયે નિય શ્રુતિ એ

૨

૨૮ ક સંવત સતર પચોતરો ॥ ૧૭૫ ॥, ખ સંવત ૧૭૭૫ પચોતરો, ગ સંવત
સતર ૧૦૫ પચમે ('પચોતરો'નું ઉછી અને બદલીને), ધ. સંવત્ સતર
પચોતરે ૧૭૭૫.

૨૯ ખ. સોમવાસ, ગ સોમવાસર, ધ સોમવાસરે

૩૦ ન. હવે પૂરણ

૩૧ ધ અખેગીતા

૧ ખ. માં નથી

૨ ક. ધ ધન્યારી, ગ. ધન્યારી

૩ ક. ડાયો, ધ. મા નથી

૪ ક વ તામણાનો, ખ માં નથી

૫ ગ જે હરુ એ

૬ ગ મા નથી

૭ ગ જાણને

૮ ધ જાણે

૯ ગ. અજો

૧૦૨વે ચૈતન ધન રાય,
શન્યમા સોદામણો એ;
તે નાવે વાણીમાહે,
તે^{૧૧} નહીં વિરાટ ને વામણો^{૧૨} એ. ૩

તે જાયે ન આવે કચહિ,
સ્થિર પૂરણુ અવિનાશ છે એ;
લિંગભગ તે માહે,
જે વડે આકાશ છે એ ૪

તે નાણે ગયુ^{૧૩} જન્મન,
જયારમ જ્યમત્યમ થયું એ,
જ્યાં કર્મ ન લાગે કાળ,
સખર^{૧૪} ભરાઈ તે રહ્યુ^{૧૫} એ ૫

ત્યા હવુ^{૧૬} મન લેલીન,
૧૭જે ચૈતન સભરા ભર્યું એ
નહી કો દાના ૧૮દીન,
તન્મયસહેજે^{૧૯} સહેજે^{૨૦} કર્યું એ ૬

મગટયા કોટિ કલ્યાણુ,
આપાપર વિના રવે રહ્યુ એ
^{૨૧}સદા સદોદિત ભાણુ,
ઉદે-અરત કારણુ ગયુ એ. ૭

૧૦ ગ. તે ગ્હે

૧૧ ગ. મા નથી

૧૨ ધ. વામણુ

૧૩ ખ. ગયો

૧૪ ખ. મુબર

૧૫ ખ. રહો

૧૬ ક. ગેહ

૧૭ ગ. ચૈતન્ય સભરા ભરાઈ રહેયુ એ, ધ. જે ચૈતન્ય સભરા ભરા એ—

૧૮ ખ. દેન, ધ. ને દિ ન

૧૯ ખ. સહેજ

૨૦ ગ. સજ

૨૧ ખ. ત્યાહો રહો

કહે અખો આનંદ
અનુભવીને લહેવા તણો ૨૨ ઓ.
પૂરણ પરમાનંદ
નિમ સરાહો ૨૩ અતિ ધણો ૨૪ ઓ.

૨૨ ગ તણ

૨૩ ક સરાહો, ખ. સરાયુ, ગ સહરાહો, વ સરાહો

૨૪ ગ ધણુ

विवरण

વિવરણુ

અખેગીતા—અખાદ્ય ગીતા, ‘અક્ષયગીતા’ અને ‘અક્ષેગીતા’ પાદાન્તર પણ મળે છે. અક્ષયતત્ત્વ-બ્રહ્મતત્ત્વ એ ‘અખેગીતા’નો વિષય છે એ અર્થ પણ લઈ શકાય એમ છે. ‘ભગવદ્ગીતા’નાં પદ રૂપાન્તર આપણી ભાષામાં ધનદાસ આદિએ આપેલાં છે. તે ઉપરાંત પણ સ્વતંત્ર ગીતાઓ કવિઓએ આપી છે. અખાના પુરોગામી નરહરિએ ‘ભગવદ્ગીતા’ ઉપરાંત બીજી સારાત્મક અનુવાદની કૃતિ ‘વસિષ્ઠસારગીતા’ આપી છે અને સ્વતંત્ર ‘સાનગીતા’ની રચના પણ કરી છે.

કડવું ૧

હરિ, ગુરુ અને સંતની સ્તુતિ

મંથાંગે ગણપતિ, સરસ્વતી, ગુરુ આદિની સ્તુતિ કરવાની પ્રણાલિકા હોય છે તેને અખે પહેલા કડવામાં અનુસરે છે, પણ પોતાની રીતે. ગણપતિને નહિ પણ ત્રિગુણપતિને (પરબ્રહ્મને) એ પાથે લાગે છે. સરસ્વતીની સ્તુતિ કરવા વખતે તે બ્રહ્મતત્ત્વની આનંદદાયિની ચિત્-શક્તિની સ્તુતિ કરે છે અને ગુરુને સ્તવવા પ્રસંગે પણ ગુરુ એ જ ગોવિંદ છે, પરબ્રહ્મ છે, એવી ગુરુ અને બ્રહ્મની એકતા સમજીને તેમની સ્તુતિ કરે છે. ગુરુ એ પ્રત્યક્ષ અનુભવાતી બ્રહ્મની મૂર્તિ છે અને ગુરુ-ગોવિંદની એકતાશુદ્ધિ કૃપાવનાર સહેજે હરિને પામે છે એમ કહી અખે હરિ અને ગુરુની જ નહિ પણ હરિ, ગુરુ અને સંતની એકતા કડવાને અંતે ગાય છે.

૧. ત્રિગુણપતિ-ત્રણે ગુણો(સત્ત્વ, રજસ્, તમસ્)નો સ્વામી. સામાન્ય પરંપરા કાવ્યારંગે ગણપતિનું સ્તવન કરવાની છે. પણ અખે તો એક જ બ્રહ્મતત્ત્વને સ્વીકારતો હોઈ, ‘ગણપતિ’ના નામનો અણસાર આવે એવા શબ્દપ્રયોગ દ્વારા, બ્રહ્મતત્ત્વને જ સ્તવે છે.

૨. ચિદશક્તિ બ્રહ્મદેવી: ૧. બ્રહ્મતત્ત્વની આનંદદાયિની ચિત્-શક્તિ; ૨. બ્રહ્મની પુત્રી, સરસ્વતી, સરખાવો અખાદ્ય ‘અનુભવમિંદુ’ના આરંભની સ્તુતિમાંના ‘ચિદશક્તિ મહાસરસ્વતી’—એ શબ્દો, જે ‘બ્રહ્મદેવી’ શબ્દ

‘મહાસરસ્વતી’ને સ્થાને ચોખવાનું સ્થાન કરે છે વળી મધ્યારને અનુક્રમે ગણપતિ, સરસ્વતી અને ગુરુ એ ત્રણની સ્તુતિ કરવાની પ્રણાલિકા પણ ‘અક્ષાનદની’ના ઉપર કરેલા અર્થને પુષ્ટિ આપે છે જીજી બે પ્રતોનો પાઠ ‘અક્ષાનદની’ છે, તે સ્વીકારાય તોપણ ‘અક્ષા-નદની’—અક્ષાની પુત્રી—સરસ્વતી એ અર્થ ઇષ્ટ છે અત્યાર સુધી ‘અક્ષાનદની’ પાઠ જ પ્રચલિત હતો અને એ શબ્દમાં અખાના અક્ષાનદ નામના ગુરુનો ‘નેપથી ઉદ્ભવ’ થયો છે એવો અર્થ ઘટાવવામાં આવતો, પણ તેને અવકાશ નથી એ ભેદ શકાશે આ અંગે જુઓ ‘સરસ્વતી’ સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૫માં ઉપાસ કર ભેદીનો લેખ “‘અક્ષાનદની’ નહીં પણ ‘અક્ષા-નદની’” અણુજનો—જે હાકીકતમાં છે જ નહીં એવો—અખો સ્તવનના શબ્દો આરોપે છે તે તો અક્ષતત્ત્વની પોતાની લીલા જ છે

૩. ગુરુની સ્તુતિ અહીં અખો ‘ગુરુ ગોવિંદ, ગોવિંદ ગુરુ’ એમ કહે છે, અને પછી ચોથી કડીમાં ‘ગુરુ તે અક્ષ’ એમ સ્પષ્ટતા કરે છે જુગમ-યુગમ, જોડકુ બુધ્ધમાને—શુદ્ધિના માન (માપ) વડે

૮. ચાહીન—ચિહ્ન સમી—સરખી

૧૧. હીડા—આનો માગો જ તને—પ્રાણીભાવને, છત્રભાવને આરતશુ-આર્તિપૂર્વક હરિ ગુરુ સતને—અખો ગુરુને હરિથી અભિન લેખે છે એટલું જ નહિ સતમાત્રમાં પણ ગુરુ અને હરિને જુએ છે અને ત્રણેની એકતા અનુભવે છે ‘અખેગીતા’ના કડવનિ અતે બહુરા અખો આ એકતામત્રનું પુનરુચ્ચારણ કરે છે મધ્યસ્થનામાં આવી નિરૂપણરીતિ પ્રચલિત લાગે છે સરખાવે પુરોગામી નરહરિની જ્ઞાનગીતા’ના કડવનિ અતે બહુરા જોવા મળતા ‘વિરને ભોગીન્દ્ર લાહુ’—એ શબ્દો ‘હરિગુરુસત’ એ સમાસ પણ પ્રચલિત લાગે છે જુઓ નરહરિકૃત ‘વસિષ્ઠસારગીતા’ ‘હરિગુરુસત પ્રતાપથી દશે તે કર્મકેશ’ (૧-૫) ‘તે સેવે હરિગુરુસતને એમ કહે નરહરિદાસ’ (૧-૨૨)

કડવું ૨

નવા કવિઓની ઔપચારિક નમ્રતા: અખાની કેકિયત

અમાઉ ઉત્તમ કવિઓ થઈ ગયા છે તેમની આગળ પોતે કાઈ વિસાતમાં નથી એવું નવકવિઓ કહે છે અને એનાં વચનો દ્વારા પોતે કેવા

નમ્ર ❶ એવું એક રીતનું આત્મગૌરવ કરે છે અખે એકરાર કરે છે કે પોતે તો માત્ર કાષ્ઠપૂતળી ❷ અને કાંઈ સ્તંધાર (ભગવાન) કળ માંધે તે પ્રભાવે નાચે છે-ખોલે છે

૧. આગે-આગળ જુગતે-સુકિતપૂર્વક ખટદરાન-સાખ્ય, યોગ, ન્યાય, વૈશેષિક, પૂર્વમીમાંસા અને ઉત્તરમીમાંસા એ છ દર્શનો કરીતા-કવયિતા, કવન કરનાર, કવિ નવે-નવા(કવિ)ઓએ બહોળા ધર્મા-મોટા કરીને આગળ ધર્મા

૨. ખઘોત-આગિયો નીત્ય-નીતિ

૩. વહેકળો-વોકળો, નાનો વહેળો સુરતડુ-કલ્પવૃક્ષ બદરી-મોરડી પારિજાતક-હારસિંગારનું વૃક્ષ અરણી-એક વૃક્ષ, જેને ઉનાળામા ફૂલ આવે છે એમાથી અગ્નિ પ્રગટાવતા

૪. કુરરી-ગીટોડી તૂપ-ધી

૫. બાવનામંદન-હિતમ મંદન, બાવના 'બાવના' એ કલક લાવાનો શબ્દ છે અને એનો અર્થ 'મંદન' એવો થાય છે * બેહેક-મહેક, સુમધ કરીર-કેરડાતું કાટાણુ ઝાડ રસપ્રપિકા-માતૃને સુવર્ણથી રસતું પ્રવાહી ધરાવતી કુખી

૬. કેહી-કર્ષ, શી અખેપાત્ર-અક્ષયપાત્ર

૭. ગલિત-ગળેલું નમ્ર બાળકસુખ્યે-માળક જેવી સુદ્ધિએ

૮. મગચુ-તણે શુરુ શ્રુતિરાજો મચુ, દા ત 'માતાજી' જગચુ-અનુક્રમે લધુ, શુરુ લધુ શ્રુતિનો મચુ, દા ત 'જગત' મગચુજગચુ-પિંગળશાસ્ત્ર વ્રકે-અસાનુપ્રાસ યોજ-અઅ, રહસ્ય (?) લલ્લા-સમજ્યા

૯. ગલિતપણે-નમ્રતાથી શુરુઆ-ગૌરવવાળા, ભારેખમ જે કાંઈ નવેા કરિ આવે છે તે મચના આરબે ખીજથી આકમી કરીમા છે તે જાતનાં વચનો ગોને છે આગાઉ ઘર્ષ ગયેવા કવિઓ મોટા છે, તેમની આગળ પોતે અત્પ છે અને પોતે પિતૃમંદરા અ જાણતા નથી અને અસ કારણાસનો ઉપયોગ

* જુદી જુદી ભાષાના બે શબ્દો વપરથી થયેલા અનુવાદ-સમાસ જુની ગુજરાતીમા પ્રચલિત હતા વિશેષ માટે જુઓ ડૉ બોમીલાલ સારોસરામૃત 'શબ્દ અને અર્થ', પ ૧૫૧-૧૫૨

સમજ્યા વિના જેમ તેમ પોતે કરતા નથી—એવા શબ્દો દ્વારા આભાસી નમ્રતા દાખવીને ઊલટા પોતાનું એક રીતનું આત્મગૌરવ કરે છે અને પોતાની કાંઈ ઊંચુપો હોય તે માટે દયા યાચવાની ભૂમિકા તેવાર કરી લે છે. પણ અખાની વાત તો સીધી છે. હું વળી ને મને કવિ માનતો હોઉં તો મારે તો ચોખ્ખી આટલી જ એક સ્તુતિ કરવાની છે—

૧૦. — કે હું તો દાર(કાક)ની પૂતળી છું અને ધણાં નખરાં કરું છું,
પણ એ બધું તો સૂતધાર (ભગવાન) કળ દબાવે છે એના પ્રતાપે.

સરખાવો : ‘શાનેશ્વરી’ના પહેલા અધ્યાયને આરંભે શાનેશ્વરની ઉક્તિ :

આતાં દેહજો ભવધાન ।

હુમ્હોં ઘોલવિલ્લા મી બોલેન ।

જેસેં જેટેં સુત્રાધીન ।

દાશ્યંત્ર ॥ ૮૧

—“હવે ખ્યાન આપો, તમે (શ્રીયુગુ નિવૃત્તિનાય) મને બોલાવો છો ને હું બોલું છું. જેમ કંઠપૂતળીના અભિનય સૂતધાર દેરી જેએ તેને આધીન હોય છે—”

૧૧. જતને—દેહભાવને, જીવભાવને. આપણે જીવભાવે વર્તીએ છીએ તે પણ પાછળથી સૂતધારે દબાવેલી માંપથી નાચતી પૂતળીની પેઠે જ. આ રીતે કંઠવાને અતિ કર્તા પોતાના વિષય ઉપર આવે છે.

આ કંઠવામાં ખીજથી આઠમી કડીમાંના ઉદ્દગાથે અખાએ પોતાને વિશે કયાં છે અને પોતે મગલજન્યથુ જાણતો નથી વગેરે પોતાને વિશે એ કહે છે એ રીતે કરવામાં આવના અર્થઘટનને અવકાશ નથી. આ કંઠનું ચોખ્ખ અવતરણ ચિહ્નો સાથે ઝાખ્યું છે તે ઉપરથી એ પ્રતીત થશે.

કંઠવું ૩

વેદાંતજ્ઞાનની પ્રાચીન પરંપરા : વસ્તુજ્ઞાનની અનિવાર્યતા

આપણાં ધર્મશાસ્ત્રોમાં નિરૂપાયેલી જુદી જુદી સાધનાઓનો ધીમતે ઉદ્દેશ્ય કરીને અખો આ કંઠવામાં વસ્તુજ્ઞાન—પરબ્રહ્મનું જ્ઞાન—મેળવવા ઉપર ભાર મૂકે છે.

૧. શરે-સરે, અતે. છેવટ જોતાં જીવાત્માનું કાર્ધ પદ (સ્થાન) છે નહિ, તો જોલે શું? જે કાર્ધ વર્ણવાય છે તે પોતે જ કરેલું પોતાનું વર્ણન છે. સાંખ્ય અને યોગ તપાસતાં પણ છેવટ તો હરિ જ ઊગરે છે-શેષ રહે છે.

૨. અર્ગ-અણ

૩. શિવના તન કાર્તિકેય એ જ પડાનન - છ મુખવાળા. રકંદ, ગુહ વગેરે નામોથી પણ એ પ્રચલિત છે. દત્તાત્રેયે 'ગુરુગીતા' રૂપે કાર્તિકેયને આપેલા ઉપદેશનો ઉલ્લેખ છે.

૪. શ્રીરામને વસિષ્ઠે બોધેલા અધ્યાત્મગ્રંથ યોગવાસિષ્ઠનો ઉલ્લેખ.

૫. 'ભગવદ્ગીતા' માં શ્રીકૃષ્ણે નિઃકામ કર્મયોગનું શાસ્ત્ર ભારતને-અર્જુનને સમગ્રચું એનો સંદર્ભ.

૬. કૃષ્ણદ્વેપાયન વ્યાસનો પુત્ર શુકદેવ, જેમણે જનક પાસેથી જ્ઞાન મેળવ્યું હતું. ભેવ-ભેદ, સાચું તત્ત્વનું જ્ઞાન.

૭. મહાભારતના શાંતિપર્વમાં બીજો શરણ્યા પરથી આપેલો તત્ત્વબોધ. હારદ-હાર્દ, રહસ્ય, મર્મ; અહીં મર્મવેદના.

૮-૯. શ્રીમદ્ ભાગવતની રચનાનો ઉલ્લેખ છે. (જુઓ શ્રીમદ્ ભાગવત પ્રથમ રકથ અધ્યાય ચોથો-પાંચમો.) વ્યાસે પ્રજ્ઞના બધા વર્ગોને સુગમ પડે એ દષ્ટિએ એક વેદમાંથી ચાર વેદ કર્યા અને ત્યાં સુધી પણ ન પહોંચી શકે એવાઓ માટે ઇતિહાસ તથા પુરાણનો પાંચમો વેદ રચ્યો અને મહાભારત આખ્યાન રચ્યું છતાં તેમને સતોષ થયો નહિ. તેમના આશ્રમમાં આવેલા નારદજીને તેમણે પોતાના આત્માના અપરિતોષનું કારણ પૂછ્યું. નારદજીએ જણાવ્યું કે તેમણે (વ્યાસે) વેદ-મહાભારતની રચના કરી હોવા છતાં હજુ ભગવાનના ગુણાનુવાદ ગાયા નથી. આ ઉપરથી વ્યાસે ભાગવતની રચના કરી.

૧૦. શિવે શિવાને - પાર્વતીને જે ઉપદેશ આપ્યો એનો ઉલ્લેખ છે.

૧૧. અખાને આપણી અધ્યાત્મ-પરંપરાનો અને જુદી જુદી સાધન-પ્રણાલીઓનો કેવો પરિચય દેતો તે ટૂંકાણમાં પણ સચોટતાપૂર્વક ઉપર ઉલ્લેખાયો છે. પણ અખો ભાર મૂકે છે 'વસ્તુતાન' ઉપર—મૂળ પદાર્થ ઉપર—પોતાને ઓળખવા ઉપર. મનુષ્ય જ્યાં સુધી પોતાને ન ઓળખે-આત્મતત્ત્વને ન પિછાને ત્યાં સુધી બીજા ધાર્મિક વિધિ-પરંપરા એને સાચી શાંતિ-પ્રસન્નતા-સંપાદવી શકે નહિ.

કડવું ૪

માયાનો પ્રભાવ : જીવની સ્થિતિ

માયા વડે મોહિત થઈને મનુષ્ય જીવભાવે વર્તે છે. પોતાનું સાચું સ્વરૂપ વીસરી જઈને ઇન્દ્રિયનાં બાંધક, આભાસી સુખો પાછળ એ દોટ મૂકે છે. આવશ્યકતા છે માત્ર મોક્ષ-ફેર કરવાની. પોતાનું અસદૃશ રૂપ ઓળખી-ને પરમાત્મા પ્રત્યે વળવું જોઈએ એમ આ કડવામાં સૂચવાયું છે.

૧. જન્મ-જીવ. દશ-દિશા. મોડપો-મૂંઝવે. જેણે પોતાનો આત્મા જાણ્યો નથી એ માયાના સંજર્માં જાટક્યા-જામ્યા કરે છે. જે રાત્રે (અજ્ઞાનરૂપી નિશામાં) મૂંઝો પડ્યો હોય તે પ્રાતઃમાં (જ્ઞાનોદયરૂપી સવારમાં) પોતાનું ઘર (અસદૃશ સ્વરૂપ) પામે, પણ જે દિવસે જ દિશા મૂંઝવે હોય તે તો જીલ્લું રાત્રે ધણું જામ્યા કરે! અખાની અભિવ્યક્તિની વેધકતા અહીં જોવા મળે છે. માયાની આન્તિમાંથી અને માની લીધેલા જ્ઞાનમાંથી નિર્માન્ત યવાનું એ સૂચવે છે. કડવાનો મુખ્ય વિષય આ એક પહેલી કડીમાં અસરકારક રીતે સ્ફુટ થયો છે.

૨. આતમયો-આત્માથી. આવાવતો-આવાવાળો. અજ્ઞાને આવયો-અજ્ઞાનથી ઠંઠાયેલો. સરખાવો : જ્ઞાનેનાદૃશ જ્ઞાનં લેન મુદ્ધન્તિ જન્તવઃ । (ગીતા, ૫-૧૫.) જોતજોતે-દૂર જઈને.

૩. પચે-મગ્ન થાય. સરખાવો : ‘રચ્યોપચ્યો.’

૪. અસંભાવના બે પ્રકારની હોય છે : (૧) પ્રમાણ્યગત અને (૨) પ્રમેયગત. આ વિશે નર્મદાશંકર મહેતા કહે છે : “અસંભાવના વેદાન્તશાસ્ત્રમાં બે પ્રકારની વર્ણવી છે. વેદાન્ત વાક્યો એટલે ઉપનિષદ જે પ્રમાણ્યવાક્યો છે, તે જીવ-બ્રહ્મના અમેદને જાણાવે છે, કે ખીજા કાર્ધ તાત્પર્યને—સૈવ્ય સેવકલાવને અથવા ઉપાસનાને—જાણાવે છે—એવો સદેહ તે પ્રમાણ્યને લગતી અસંભાવના તે ઉપનિષદોને બરાબર અવતોકવાથી એટલે શ્રવણ કરવાથી દૂર થાય છે. પ્રમેય એટલે જાણવા યોગ્ય જીવબ્રહ્મનો અમેદ, જે આર વેદનાં આર મહાવાક્યો (૧) પરમેશ્વર જ્ઞાનમય ઓ (પ્રજ્ઞાનં બ્રહ્મ), (૨) હું બ્રહ્મ છું (અહં બ્રહ્માસ્મિ), (૩) છું તે છે (તત્ત્વમસિ), અને (૪) આ દેહમાં રહેલો આત્મ બ્રહ્મ છે (અયમઆત્મા બ્રહ્મ) જાણાવે છે. તેનો એટલે પ્રમેયનો સદેહ ઉપરના સિદ્ધાન્તની ઉપર

મનન કરવાથી દૂર થાય છે. આ જાને અસંભાવના 'હું' સંસારી બ્રહ્મરૂપ શી રીતે હોઈ ?' એવી અવળી ભાવનાને નિર્દિધાસન અથવા શુદ્ધ ધ્યાન-યોગ દૂર કરે છે." ('અખાકૃત કાવ્યો'—ભાગ ૧, પૃ ૬૪)

થોડે મળે—ઓછી શક્તિને લીધે.

૫. પંચ-પરવા—“પાંચ પેરવારી, પાંચ ભાગ વાળી, જેમ આંગળીના વેળા હોય, જેમ શેરડીનો પેર હોય, તેમ મૂલ્ય માયા-અવિદ્યાના પાંચ વિભાગ હોય છે. પહેલા મૂલ્યને અવિદ્યા કહે છે. તેમાંથી 'હું' કોઈ જુદો પદાર્થ છું. — એવી ભાવના સ્ફુરે છે, તેનું નામ અહંકાર અથવા અસ્મિતા; ત્યાર પછી હું જુદો અભિમાની છું તેને અનુકૂલ તે પ્રતિ રાગ અને જે પ્રતિકૂલ તે પ્રતિ દ્વેષ એવા બે પર્વા ત્રીજાં-ચોથા બગે છે. છેવટે હું જે સ્વતંત્ર અભિમાની છું તે અજરામર રહું અને મારો નાશ ન થાય એવી ભાવના અથવા મરણભાવ પ્રગટે છે તેને અભિનિવેશ નામનું પર્વ કહે છે આ પ્રમાણે મૂલ્ય અવિદ્યા, અસ્મિતા, રાગ, દ્વેષ, અને અભિનિવેશવાળી 'પંચ પર્વા' અવિદ્યા કહેવાય છે. સામ્યયોગની આ સંજ્ઞા છે, અને તેને 'વેતાશ્વતર ઉપનિષદમાં ('ત્રે શ્વ જ ૧-૫) સ્વીકારી છે, તેથી વેદાંતીઓ તેને સ્વીકારે છે." ('અખાકૃત કાવ્યો'—૧, પૃ ૬૫.) મણિ નિગમ્યે—મણી નીકળી જવાથી અહીં—સાપ

૬. મૂર-મૂર્ખ, અમુલ્ય

૮. આપોષુ—પોતાપણું, આત્મત્વ, સ્વ-રૂપત્વ પરમાત્મા પ્રત્યે મોહું કરવાને બદલે જીવાત્મા ઇન્દ્રિયો પ્રત્યે મોહું ફેરવે છે અને પરમાત્મા સામે તો પૂંઠ જ કરે છે પરિણામે દિનપ્રતિદિન ઇન્દ્રિયો વિષય તરફ એને બેચે બેચે છે અને જીવાત્મા પોતાના મૂળરૂપને વીસરે છે

૯. વિષે-વિષય. વગૂતો—ગૂમરાયેયો સરખાવો વિગુતળે

૧૦. જાન-નુકસાન પ્રાણુપતિ—પરમાત્મા

૫૬ ૧

જીવદશા

આ પદમાં જીવનું મૂળ વિચારવા કહ્યું છે માયાથી મોહિત થયેલો જીવ પોતાનું સાચું સ્વરૂપ વીસરીને ભવસાગરમાં ભટક્યા કરે છે.

૧. ધર—સૂર્ય.

૨. ઓતળે—દૂર જાય. સ્વપ્નાર—સુધાર.

૩. હાયથી વાત વટકી—વાત કાબૂ બહાર ગઈ. નેડે : નેડે. આ શબ્દના ૧. પાસે, ૨. સ્નેહ, ૩. બારીક તપાસ, એ અર્થ મળે છે. પ્રસ્તુત સંદર્ભમાં આ અર્થ બધાએ સ્વીકાર્યા નથી. 'નક્કી' એ અર્થ અહીં લઈ શકાય? સરખાવે 'નેટ' = નક્કી.

૪. ગુરુ અને ગોવિંદનું શરણ લેવું સમજી નથી. માયાદાસી મા ઘણી વહાલી લાગે છે. પણ એ મા એવી છે કે જન્મ આપીને પછી આંતરે રાખે છે.

કડવું ૫

દગાખોર માયાની મોહશક્તિ

માયાના મોહપાશમાં જીવ કેવો સપડાય છે તે આ કડવામાં ઘેટા અને ખાટકીનું દૃષ્ટાન્ત આપી સમજાવ્યું છે. ઘેટા (ખેરી, મીઠો) ખાટકી ઉપર વિશ્વાસ રાખી જેમ મરણ નોતરે છે તેમ જીવ પણ માયા ઉપર વિશ્વાસ રાખી મંસારમાં ભટક્યા કરે છે અને એના રક્તગપાટનો અંત આવતો નથી. માયાનું સ્વરૂપ પ્રગટ કરવાનો પ્રયત્ન અહીં થયો છે. જીવને ઘેટા કે બકરા સાથે સરખાવેલો છે અને માયાની મોહ પમાડવાની શક્તિનું—એના પ્રભાવનું વર્ણન કર્યું છે. કસાર્થ જેમ વધ કરતાં પહેલાં બકરાને ખવડાવી પિરકાવીને ખૂબ તાજેમાજે કરે છે. ખાટકી બકરો કેવો હૃદયુષ્ઠ થયો છે એ જોયા માટે એના ઉપર હાથ ફેરવે છે ત્યારે બકરાને તો એમ લાગે છે કે એ પોતાના ઉપર કેવું વહાલ કરે છે! ગામનું મહાજન બકરાને છોડાવવા જાય છે ત્યારે પણ બકરો તો પેલા ખાટકીની સાથે જ જાય છે. બકરો જેમ પોતાનો વેરી કાણુ અને ક્ષિતસ્તી કાણુ એ સમજી શકતો નથી તેમ જીવ પણ પોતાનું સાચું ક્ષિત જોઈ શકતો નથી. લોભનો માર્ગો વિવર્ણનમાં તે જીંડે જીતરતો જ જાય છે. જીવની ભોગતૃપ્તિને અંત નથી. અનેક ભોગ ભોગમરતો તે મહાભોગ થી રીતે પમાય એવો પ્રશ્ન કહેવાતા પંડિતને કરે છે. માયા પંડિતનું રૂપ ધારણ કરીને એને કર્મની જટાજામાં ગૂંચવી દે છે. આ બધામાંથી છૂટવા માટે અખો હરિ-ગુરુ-સંતને સેવવાનું કહે છે.

૩. વારુ—સારુ. ખેરી—ઘેટા. ખાટકી—કસાર્થ. અખ-માયા.

આ કડવામાં ખાટકીને હાથે વધ પામતા-વેદાન્તકરાનું મિત્ર છે. જૈન આગમ સાહિત્યના મંથ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રની સાતમા અધ્યયન(ઓરગ્રીય અધ્યયન)ની ગાથા ૧ થી ૪ માં આ દષ્ટાન્ત વિસ્તારપૂર્વક આપેલું છે.

૪. ખીંદો—ગોળ શીંગડાવાળો ઘેટો. અખો ઘેટો માટે ‘ખેરી’, ‘ખીંદો’ એ શબ્દો યોગ્ય છે. વધ્ય પ્રાણી માટે ‘અમ’—બકરો, શબ્દ પણ તે યોગ્ય છે. મોટમ-મોટાઈ

૬. હીતુ—હિતસ્વી. સૂતા—કસાઈ.

૭. વપુએ—શરીર વડે.

૮. નેટ-ચોક્કસ, નક્કી.

૯. સરે-અતે.

૧૦. કારત્મ-કાર્તિ.

૧૧. ગેહેન-ધેન. વામના—નાખી દેવા. વહાણ કૂળાનું હોય ત્યારે તેને બચાવવા સામાન દરિયામાં ફેંકી દે તે ક્રિયાને ‘વામનુ’ કહે છે.

કડવું ૬

માયાન્તળામાં જીવની રસામણી

ભવચક્રમાં જીવ માયાથી કેવો છેતરાઈ જાય છે એ અહીં બતાવ્યું છે. માયા અનેક રૂપો ધારણ કરીને જીવાત્માને એના ફંદમાં સંડોવે છે. માનવીના મનમાં જોડતા સંકલ્પ-વિકલ્પો એ પણ માયાના જ પુત્રો છે. અને આ સંકલ્પ-વિકલ્પ અનેક રીતે જીવને ફોસલાવે છે સ્વર્ગની સાલસ આપીને અને નરકની બીક બતાવીને માયા કૂવાના રેંટની જેમ જીવને ફેરવે છે. માયાના હાથમાં જીવ એક સામન બની જાય છે. ક્રમે, ધામ, લક્ષ્મી, સ્ત્રી, માતૃપિતા, પુત્ર, ભાઈ, જાતિ, વેષ, રૂપ, દેવવદના, પૂજાઅર્ચન આદિ તેમ જ પડિતાર્થ, કવિપણું, વ્યવહારુ ગુણગતતા કે ઉદારતા એ સૌ માયાની આરાધનાનું પરિણામ છે. લિસ્ટુની પાછળ મર્કટ તણાતો બાવે છે એમ અનેક ભવોમાં માયાથી બ્રાન્ત ચલેલો જીવ ભટક્યા કરે છે. માયાનું સ્વરૂપ યથાતથ સમજી શકાય તો જ એની જાળમાંથી જીવ છૂટી શકે એ બને હરિગુરુસંતને સેવવાથી.

૧. પુરંજન-દેહરૂપી નગરીમાં જન્મેલો જીવ. જુઓ, ‘ભાગવત’, ચતુર્થ સ્કંધ, અધ્યાય ૨૫થી ૨૯.

૩. જ્યે-અકમલ જીવને માયા બંધનમાં જ રાખે છે.

૪. ઇન્દ્રગપ-એન્દ્રગપિક, ભદ્રગર. જોટકા-જોગીએ એન્દ્રગપિક જેમ ન હોય ત્યાંથી પદાર્થો રજૂ કરે છે તેમ જીનાત્માને બરમાવતી માયા મનરૂપે સંકલ્પ વિકલ્પ જન્માવે છે સંકલ્પ વિકલ્પમાં અટવાતો જીવ મૂળ પદાર્થ પ્રત્યે અભિપ્રાય યર્ષ શકતો નથી

૫. માયાની એન્દ્રગપિક પ્રકૃતિઓ વિશે વધુ માયા જીવના મનમાં અમુક કર્મનું અમુક ફળ આવે એમ જોડું જોડું રચાયે છે એમાં વિષયવૃષ્ટિનું તત્ત્વ હિમેરાય છે. આખા જન્મનને માયા એ રીતે ભેડવે-ટકરાવે છે ભેડવે-ખીડવું (જોડવું, ટકરાવવું) ઉપરથી

૭. હમચ-હમણી, હવણી, વાચની વખતે ધર્મપુસ્તક મૂકવાની ઘોડી

૮. ચૌદ વિદ્યા ન્યાય, મીમાંસા, પુરાણ, ધર્મશાસ્ત્ર અને શિક્ષા, કલ્પ, વ્યાકરણ, નિરુક્ત, જ્યોતિષ, છદ્દ એ છ વેદના અંગો અને ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ અને અથર્વવેદ એ ચાર વેદ મળી ચૌદ વિદ્યા ગણાય છે

કડવું ૭

માયાનું સ્વરૂપ : બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ

માયાનું સ્વરૂપ કેવું છે, બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થઈ અને પરબ્રહ્મ તત્ત્વ તો કેવું થયાવતું અપરિવર્તિત છે એ તથ્ય જ્ઞાનનો આ કડવામાં રજૂ થઈ છે માયા મોગી નગી છે, 'સમઝી ન જાયે એરી' છે દેખાતી નથી, વસ્તુતઃ છે પણ નહીં અને તે જાણ ભારે સમર્થવાણી છે, ૧ ચિન્તરાક્ષિત, ૨ શૂન્યસ્વામિની, અને ૩ પ્રકૃતિરૂપે આ સ્વચરાચર સૃષ્ટિની એ આદ્ય જન્મની છે આ નામરૂપવાળી સૃષ્ટિ તે બ્રહ્મનું માયારાક્ષિતથી રાજસિત (વિવિધ રંગે રંગાયેલ) રૂપ છે, વસ્તુતઃ પચીસ તત્ત્વોથી બનેલી એ સૃષ્ટિ કરતા નિરાળો એવો 'જીતિસમો પરમાત્મા' છે બ્રહ્મતત્ત્વ તો એ બધાથી પર છે અને તે જેમનું તેમ છે નથી એમાંથી કાંઈ જન્મનું, નથી એમાં કંઈ પરિવર્તન થતું આ વાત સમજવામાં આવે તો માણસનું કામ સરે—માયાનું સામર્થ્ય એની સામે લેશ પણ માને નહીં અને એ બ્રહ્મભાવથી વર્તી શકે

૧. હરિહર અજ્ઞાતી • —વિષ્ણુ, મહાદેવ અને બ્રહ્માથી પણ એ વ્યાગળ પહેચેલી છે જુઓ કહી ઝનું પિતરણ

૨. ચોઢે લોકને પ્રથમ જન્મ આપનારી એ માયા જ છે ઝંકારની પણ પહેલાં એ હતી અખાએ પોતાના ‘પચીકરણ’મા બતાવ્યું છે કે બધી સૃષ્ટિ ઝંકારમાથી થયેલી છે

વસ્તુ વિષે સ્વભાવે શૂન્ય તેમાહા પ્રણવ બીઠે ધૂન
તે આકાર બાણે ત્રિવર્ગ, તત્ત્વ તે તેહેનો ઉપસર્ગ ૪

અહવસ્તુ તો સ્વ-ભાવે શૂન્ય છે તેમા પ્રણવની-ઝંકારની ધૂન બીઠા ત્રણ ગુણો (ઓમ ના અ, ઇ અને મ્ અનુક્રમે સર્વ, રજ્ઞસ્ અને તમસ્) અને તેમાથી મહાબૂતો આદિની સૃષ્ટિ સર્ગાય છે

૩. અખો માયાને ત્રણ સ્વરૂપે ઓળખાવે છે

૧ ચિદ્રશક્તિ અહમ્યૈતન્યની સ્વ-ભાવ સામર્થ્યવાળી સ્ફુરણશક્તિ,
‘ચિદ્રશક્તિ ચતુરાચરાચર’

૨ શૂન્યસ્વામિની માયા અહવસ્તુ જે સ્વ-ભાવે શૂન્ય છે તેની સ્વામિની—પત્ની—નુ રૂપ આ શૂન્યસ્વામિની એ સર્વ, રજ્ઞસ્ અને તમસ્ એ ત્રણ ગુણની પહેલાં હતી, એટલે કે ઝંકારની પહેલાં હતી ગુણોને એણે જ જન્મ આપ્યો ત્રણ ગુણમૂર્તિવાળા દેવો—બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહાદેવ—ને પણ એણે જ જન્મ આપ્યો પણ પછી આવરણના પ્રભાવે એ જ માયાશક્તિ સરસ્વતી, લક્ષ્મી અને કાલીના રૂપ ધારણ કરે છે અને તે દેવોની ચોષિતા-પત્ની બને છે આમ જન્મનીરૂપે પોતે જેને ઉછેર્યા હતા તેમને જ એ વરે છે

૩ પ્રકૃતિ કહી ૬-૧૦ સુધીમા જેનું વર્ણન છે તે

નર્મદાશકર મહેતા(‘અ કા’-૧ પૃ ૬૬-૭૦)ના આધારે આ નોંધ લખી છે તેઓ ‘ગુણજન્મી’ને સમાસ ગણી તેનો અર્થ ‘ગુણોમાથી જન્મેલાઓ—બ્રહ્મા, વિષ્ણુ મહેશ્વર એવો કરે છે

૫. જેમ કરોળિયો પોતાની અદરથી જ તત્તુ કાળી જાગ ગૂથે છે એમ માયા (અહની સ્ફુરણશક્તિરૂપ ચિદ્રશક્તિ, શૂન્યસ્વામિની અને પ્રકૃતિ એ ત્રણ રૂપે) બધું પોતાનામાથી ઉત્પન્ન કરવા અને પોતાનામા લય કરના સમર્થ છે

૬-૯ બ્રહ્મ ‘માયા સમલિત’—માયાશક્તિથી સમવિત—થતા આ નામ રૂપવાળી સૃષ્ટિરૂપે વિનસે છે જેમ કહીને લીધે પાણીમા જડતા પ્રગટે અને એ બરફરૂપે પ્રતીત થાય તેમ બ્રહ્મ જ માયા સમલિત થતા સૃષ્ટિરૂપે પ્રતીત થાય છે

ત્રણ ગુણમાંથી ચોવીસ તત્ત્વ પ્રગટે છે. તમે ગુણમાંથી પાંચ જૂન અને પાંચ તન્માત્રા, રમે ગુણમાંથી પાંચ કર્મેન્દ્રિયો અને પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો (તે' તેના દેવના સંગેત) અને સત્ત્વગુણમાંથી મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અદ્વંદાર એ ચાર અંતઃકરણ પ્રગટે છે.

આ ચોવીસ તત્ત્વો ઉપરાંત 'પ્રકૃતિ તે પચસીશમી'. એ રીતે કુલ પચ્ચીસ તત્ત્વો અખે ગણાવે છે.

૧૦. સૃષ્ટિના કારણરૂપ પચ્ચીસે તત્ત્વો ધ્વજનું માયાશબ્દિત રૂપ બતાવે છે. પણ જાત્રત સ્વપ્ન જેવું ચિત્તે પ્રકટપેક્ષું નામરૂપની સૃષ્ટિવાણું માયાશબ્દિત ધ્વજનું રૂપ સાચા જ્ઞાનના પ્રભાવથી શમી જતાં, એ બધાથી પર 'હવીસમે પરમાત્મા' (પરધ્વજ) જેવો હોતો તેવો, યથાર્થિત, જેમનો તેમ અનુભવગોચર થાય છે. નથી એમાંથી કાઈ જન્મનું, નથી એમાં કશું પરિવર્તન થતું આ રીતે, અખે આ કડવામાં મોડપાદાર્થના અજ્ઞાતિવાદ પ્રમાણેનું અને એમુકાર અથવા પ્રણવ અથવા શબ્દધ્વજ વડે જન્મતનાં સર્જન સ્થિતિ ક્ષય નિર્દેશતા પ્રણવાનુસન્ધાનના વિચાર પ્રમાણેનું પોતાનું દર્શન નિરૂપે છે. જુઓ મોડ-પાદાર્થિકાનું પ્રથમ આગમ પ્રકરણ.

કડવું ૮

માયાનો પ્રભાવ : કાલમાયાનું નાટક

જગતમાં જે કાંઈ દેખાય છે અથવા તે જેવું આપણને જ્ઞાન હોય છે તે સઘણું માયા વડે ઉત્પન્ન થયું છે અને અતે એના વડે નારા પામે છે સામાન્ય કોટથી માઈને ધ્વજા સુધી જે કાંઈ ઉત્પન્ન થયું છે એનો નારા નિશ્ચિત છે. દેવ, દાનવ, ચદ્ર, સૂર્ય કશું જ રચાયી નથી. મોઢા મોઢા સાધકની પણ જ્યારે આ જ ગતિ છે ત્યારે સામાન્ય માણસનું તો પૂછવું જ શું ? મેઘ, અર્જુન, કૃષિકારના દૃષ્ટાન્તો આપીને અખે પ્રતિપાદન કરે છે કે સમગ્ર સૃષ્ટિ અને એમાં થતી રહેતી હવચન માયાને કારણે છે પણ એ બધાથી ધ્વજ તો અસ્પૃષ્ટ જ રહે છે માયાની આ આભાસી લીનાનો અંત આવે તો જ પોતાનું સાચું સ્વરૂપ—ધ્વજસ્વરૂપ ઓળખી શકાય.

૨. માટ-માટે શ્રુત્યન્-શ્રુતિનો, સાંભળેનો.

૩. જાણો-જાણ્યો. મેટ જે-મિટવું, મટવું ઉપરથી ? 'અમર સંશે મેટ જે'નો અર્થ સ્પષ્ટ થતો નથી

૪૮. જાણે વલે-જન્મે અને પાછાં વળે. યોગ અષ્ટાંગ ૦—૫મ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર, ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિ, એ યોગનાં આઠ અંગો.

૫. લીલાવધુ—“સ્વેચ્છાથી વિશ્વની વ્યવસ્થા અર્થે જન્મત્તા આરંભમાં જે શરીર પ્રગટ થઈ જહાદેવને આગાચક્રના સ્ફુરણ વડે પ્રબોધ આપે છે તેવા ધર્મરતના શરીરને લીલાવધુ કહે છે.” (‘અ.કા.’-૧, પૃ. ૭૭.)

૬. કરસણી-કૃપિકાર, ખેડૂત. કરસણ-કૃપિ, ખેતી. પખે-સિવાય.

૮. જીઘક્ષી-જીજ્ઞા.

૯. વિત્રેક કારણ—“વ્યતિરેક કારણ...જે અધિકરણમાં અથવા આધારમાં કોઈ જાતનો ફેરફાર થયા વિના જીજ્ઞે પદાર્થ જાણે તે આધાર અથવા અધિષ્ઠાનને ‘વ્યતિરેક કારણ’ કહે છે. તેનું જીજ્ઞુ’ નામ ‘વિવર્ત કારણ’ છે... માયા જન્મતું અન્યથી અથવા ઉપાદાન કારણ છે; પરમાત્મા વ્યતિરેક અથવા વિવર્ત કારણ છે.” (‘અ.કા.’-૧, પૃ. ૭૭.)

૧૦. મા’લે-માહાલે. અપત્ય-સંતાન. ધંધોલીઆં-નાનાં ઘર. ‘હેમચંદ્રકૃત દેશીનામમાલા’(૨-૧૦૫)માં ઘંઘ (= ઘર, ગૃહ) નોંધાયેલો છે. પ્રાકૃતકોશ ‘પાદઅસમદ્ધપણ્ડવો’માં ઘણસાલા (=અનાથમંડપ) મળે છે. ‘ધંધ’ને ‘ઓળિયું’ પ્રત્યય લાગીને ‘ધંધોલિયું’ શબ્દ થયેલો છે. સરખાવો : બચ્ચું-બચોળિયું; કાલ-કાલોળિયું; સાપ-સાપોલિયું વગેરે.

૫૬ ૨

માયામાંથી છૂટવા પરબ્રહ્મની આરાધનાની આવશ્યકતા

માયાનો પ્રભાવ વર્ણવ્યા પછી આ પદમાં અખે સર્વાત્મભાવે સદ્ગુરુ-સંતાનો આશ્રય લઈ પરમાત્મની આરાધના કરવાનું કહે છે. જેમ અગ્નિની હાજરીમાં ઠંડી લાગે નહિ તેમ ગુરુપ્રતાપે પરબ્રહ્મનો બોટો ચાપ તો માયારૂપી ઘેન જતું રહે. પરબ્રહ્મની અનન્ય આરાધના કરવાથી માયા પરાસ્ત થઈ જાય છે અને કશી પીડા કરી શકતી નથી.

૧. ચંત-ચિત્ત. પૂરે-પૂર્ણરૂપે. આદર-સન્માન. મન સૂરે-ચરા મનથી.

૨. માન મૂંઝી જહાદેવ્ય પીજે—માનાપમાનને દૂર કરી જહાદેવી દ્રવ્ય પીવાનું અહીં કહેવાયું છે. જહાદેવો અનુભવ, અખે નિરૂપે છે એ પ્રમાણે,

સંધન અનુભવ છે અને એ અનુભૂતિમાં રસના ઘૂંટડા જ રચા છે એ અર્થ લઈ શકાય 'અઘાદવ'—અઘાદપી પ્રવાહી—એ પાઠ પશ્યુ મળે છે.

૩. જોત-જ્યોત માવારપિયુ ધેન—આભાગી અતાન તિમિર

૪. સાદે-પકડે, ઘડે

કડવું ૯

આંતર અભીપ્સાનું સ્વરૂપ : ત્રિવિરહવૈરાગ્ય

સાધનામાં પરમાત્મા માટેની ત્રિવિધ ઝંખના જે તાસાવેલીનું ધણું મહત્ત્વ છે આ વસ્તુ સૃષ્ટિના પદાર્થો પ્રત્યે સાચો વૈરાગ્ય જન્મે ત્યારે જ શક્ય બને છે. હવે વૈરાગ્યવાળા મન સ્થિતિમાં શમદ્રવ્ય ટકી શકતા નથી આ આરતનો—પરમેશ્વરથી દું વિખૂટો છે એવા દુઃખમાનનો—આંતર અભીપ્સાનો અભિ એ ધણી મોની વસ્તુ છે અખો 'આતુરતા મન અતિ ધણી' એ શબ્દોમાં એ સ્થિતિને કથાવે છે. માણ્યાને બાળપણી ઉપાડીને કિનારા ઉપર નાખે ત્યારે પાણી વચર એને કેવી વેદના યાચા. કાઈ એને કામધેનુના દૂધમાં મૂકે તોપણ એને શાંતિ મળે નહિ એ તો બસ પાણી જ ઝંખે છે. સર્વભાવે પરમાત્મા માટેની ઝંખના—પરમાત્માનો વિરહ 'તડકડે', 'તયરે', 'કડકડે', 'કળકળે' જેવાં ક્રિયાપદોના ઉપયોગ દ્વારા અસરકારક રીતે નિરૂપાયો છે.

૧. આરત—આતિ, દુઃખ સાગ—અવસર, પ્રસંગ નહીં આતુરતા—એ આતુરતાનું વર્ણન કર્યું કરાય એવું નથી.

૨. વિહર્ષ—હ્રદ્ય પડ્યુ બિહર્ષ—સરખાવો હિંદી વિહંગ મી ચાલો—બાળપણી.

૩. વેહ વિરહ સર—સર્પ

૪. પસઆડે—પડખે પસઆડું—પસવાડુ, પાસુ.

૫. આપ-ચા-સાતા મકર-માછડુ

૬. ધણ (સ ઘુણ)—કાષ્ટ ઠેરી પાતો કીડો, બિહર્ષ

૮. પરમાત્માના વિરહથી અદિક સૃષ્ટિપદાર્થોમાં ઉદાસીન રહેતા જીવની સ્થિતિનું ચિત્ર જૂન ભાગી-જૂન શમી ગઈ, તુમિ વળી ગઈ

૯. ઊપન્યો-ઊપન્યો.

૧૦. કૃષ્ણાગર-કાળું અગર-ચંદન. વિરાગ-વૈરાગ્ય.

૧૧. નિર્વેદ ટાળે જતને-નિર્વેદ-વૈરાગ્ય જતને-જીવભાવને ટાળે છે.

કંડુ ૧૦

ભક્તિસ્વરૂપ, ભક્તિમહિમા

ભગવાન ભારેની તીવ્ર ઝંખનાની વાત આ કંડુમાં અખો આગળ મૂકાવે છે અને એની સાથે ભક્તિને જોડી દે છે. એ રીતે અખાએ નિરૂપેલો વૈરાગ્ય નિષેધાત્મક નથી પણ એક પરમ વિધેયાત્મક મૂલ્ય બને છે. સાંસારિક પદાર્થો પ્રત્યેના દૃઢ વૈરાગ્ય પરમાત્મા પ્રત્યેના અભિસારમાં એકાગ્રતા લાવે છે. વળી હરિનું-પરમાત્માનું સાચું સ્વરૂપ જોળખીને જે ભક્તિ થાય તેને જ અખો ખરી ભક્તિ ગણે છે. જ્ઞાન અને વૈરાગ્યનો ભક્તિ સાથે અંગાંગી સંબંધ છે એ અખો ભક્તિને પંખિણી તરીકે જોળખાવીને અને જ્ઞાન-વૈરાગ્યને તેની બે પાંખો સાથે સરખાવીને દર્શાવે છે. અને સદ્ગુરુ તો અખાને મન એ પંખિણીની આંખને સ્થાને છે. આવી શુદ્ધ ભક્તિ જેનામાં પ્રગટે તે સર્વત્ર સમ્યક્ વિલસતા પરબ્રહ્મની સઘન અનુભૂતિ કરવા પામે છે.

૩. ઉપરે આદર્યો-૦ના વિષયમાં પ્રયત્નશીલ થયો.

૫. આદરે-આરંભે, પ્રયત્નશીલ થાય.

૭. નરસિંહરાવ પોતાનાં ઠક્કર વસનજી માધવજી બ્યાખ્યાનોમાં અખાની આ કડી સાથે દયારામની ‘રસિકવલ્લભ’માંની નીચેની પંક્તિઓ સરખાવે છે:—

‘એ ભક્તિના બે પુત્ર છે, જ્ઞાન વૈરાગ્ય કહેાવે,
જ્યાં ગાય ઘરમાં આવી, સહેજે વલ્લ આલ્યાં આવે.’

અને એ ઉપરથી દૈતવાદી અને અદૈતવાદી કવિઓની ભક્તિ વચ્ચે રહેલા ભેદનો નિર્દેશ કરે છે.

૮. પાદુપાણિ-પગ-હાથ.

૯. અખાની આ કડીમાં પરબ્રહ્મની વ્યાપકતા વિશેના નીચેના મુખાપિત-
ની હાયા રહેલી છે:

જાહે વિષ્ણુઃ સ્વયં વિષ્ણુઃ વિષ્ણુઃ પરંતમસ્તકે।

વકાલામાલયુક્ટે વિષ્ણુઃ સર્વં વિષ્ણુમયં જગત્॥

નત્સ ને માલ — ઉપરના મુખાપિતમાં પણ ‘જ્વાલામાલાકુલ’ શબ્દનો
અર્થ અચાર્યપદ બનેલો છે. તૈત્તિરીય આરણ્યક(૧૦, ૧૧, ૨)માં આ શબ્દ
‘જ્વાલંત તેજ પ્રકાશતુ’ એવા અર્થમાં વપરાયો છે, એ જોતાં ધખધખની
અમિજ્વાલામાં પણ વિષ્ણુ રહેલા છે, એવો અર્થ લઈ શકાય. અખાએ
‘નત્સ’ અને ‘માલ’ એ શબ્દો અલગ અલગ યોજ્યા છે તે કદાચ હંદ
અને પ્રાસની દૃષ્ટિએ હોય. ન. દે. મહેતા કહે છે, “નત્સ અને માળનો
અમિની જ્વાલાપંક્તિ એવો અર્થ ટેટલાક સ્થળે વર્ણવ્યો છે તે બરાબર
નથી, આખી પંક્તિનો ભાવ એવો છે કે જનમાં અને ઘરમાં પરબ્રહ્મ
ઓળખાય છે.” (‘અ.કા.’-૧, ૫. ૭૮.)

૧૦. પરબ્રહ્મ વિના નહિ કામ કાંચો — પ્રચલિત ઉદ્દગાર. સરખાવો
નરહરિકૃત ‘દાનગીતા’, (પદ ૧-૬): ‘પૂરણ બ્રહ્મ પૂરી રહ્યો, કાંચો નહિ
બાણ કામ.’

કડવું ૧૧

સર્વાત્મભાવયુક્ત ત્રેમલક્ષણભક્તિ

ભક્તિનું સ્વરૂપ અને એનો મહિમા વર્ણવ્યા બાદ આ કડવામાં અખે
સર્વાત્ત પરમાત્માનું દર્શન કરતા ભક્તનું હૃદયસ્પર્શી ચિત્ર આલેખે છે. બધે
જુદે જુદે રૂપે પરમાત્માને જ વિલસી રહેલો એ જુએ છે, પછી ટાઈનીય
ઉપેક્ષા કરવાનું એને માટે શક્ય જ નથી. પોતાનો પ્રિયતમ જ બધે રહેલો
એ જુએ છે. જેનું હૃદય નવનીત સમું સુકામલ છે, જેના હૃદયમાં હેત
જીભરાય છે, જેની આંખોમાં ત્રેમામૃત ભર્યું છે એવા, ‘નિત્ય રાસ નારાયણનો’
જોતા ભક્તજનનું સુરેખ ચિત્ર અહીં અપાયું છે. બાવો ભક્ત સંસારનાં
પ્રવાહપ્રાપ્ત કર્મો તો કરે જ છે પણ એના અભિગમમાં મોટે ફેર પડી ગયો
છે. સંસારી કામો કાર્ષક શિથિલ બને છે પણ જે કાર્ષ એ કરે છે એ
પૂરા રસથી કરે છે. ફેર છે તે એ કર્ષ જૂમિકા પરથી એ કામો યાય છે તેને
લીધે છે. પોતાના ત્રેમીમાં લુપ્ત બનેલી ત્રેમિકા ગમે તે કામ કરતી હોય

તોયે આખો વખત એનું ચિંતવન તો એકમાત્ર પોતાના પ્રિયતમનું હોય છે, એ રીતે ભક્તનું ચિત્ત પણ પરમાત્મામાં જ સતત વળગેલું રહેતું હોય છે.

૪. પોતે-પોતથી.

૫. હીસે-હથે પામે.

૭. સરખાવો, નરહરિકૃત 'જ્ઞાનગીતા' (૧૭-૭): 'હરખાશુ ગદ્ગદ ક'હે, તેહનાં હોય રોમાંચિત અંગ.'

૧૧. અંતને-ચિત્તને. મહાવનુ-મહાવ-માધવ-નું.

કડવું ૧૨

જ્ઞાનપ્રકાશથી ભેદદષ્ટિનો નાશ

જુદાં જુદાં દષ્ટાન્તોથી અખો સ્ફુટ કરે છે કે જ્યાં સુધી જ્ઞાનપ્રકાશનો ઉદય થયો હોતો નથી ત્યાં સુધી અજ્ઞાનાવરિત ભેદદષ્ટિ રહે છે. જ્ઞાનનો ઉદય થતાં ચરાચર વિશ્વમાં એક જ આત્મા લીલા કરી રહેલો જણાય છે, યથાર્થદર્શન શક્ય બને છે અને આવા શ્રેયાર્થીને માયા કરી પીડા કરી શકતી નથી.

૧. વનવીથિમંદ્રમાં-વનમાં, માર્ગમાં અને મંદિર(ધર)માં. ઉલાલો-ઉજાળો, હૃદયાકંદમાં-હૃદયરૂપી કંદરા-ગુહામાં.

જેમ ચંદ્રમાના પ્રકાશનો ઉજાળો થતાં એનાં કિરણ વનના માર્ગમાં તેમ જ ધરમાં સરખી રીતે પ્રસરી જાય છે તેમ કીટ(કીડા)માં અને છદ્માં એકસરખો આત્મા રહ્યો છે એનું જ્ઞાન હૃદયરૂપી ગુહામાં પ્રગટવું.

૨. પાણી-પણટો.

૩. પાણી તે પાણી થઈ રહે: પાણી-ગરમનો કરો સૂર્યના તેજથી પાણી થઈ જાય છે તેમ જેને પરમાત્મદષ્ટિ લાગે તે માયાના દોષને સહેજે બાળી નાખે છે. સરખાવો નરહરિકૃત 'જ્ઞાનગીતા' (૧૬-૯):

“જ્યમ પાણીથી પાણી હોયે, પાણી તે પાણીવપ,

ઈમ નિર્ગુણ સગુણ પરમાત્મા, સખે તે સત્ય સ્વરૂપ.”

૪. જેમ ગનઘોવન-ઘોવને પહેગિલી સ્ત્રી પ્રસન્નિ સુધી વધતી રહે છે,

તેમ ન્યાં સુધી આત્મા જાણ્યો દોતો નથી ત્યાં સુધી જ માયાનો પ્રભાવ વધતો લાગે છે.

૫. આનન્દ-ધી. તક-છારા.

૬. ગદેન-ધેન. સદ્વિચાર-સત્ તત્ત્વનો-પરમાત્માનો વિચાર. જીપનો-જીપન્યો. નવનીત-માખ્યુ.

૭. પ્રાભવ-પરાભવ.

૮. અર્ક-સૂર્ય. ઉદ્ધે-ઉદય થયે. પદાયે-જતું રહે.

૯. અધ્યુક્તા-જેનું અસ્તિત્વ નથી તેવા. નાના-વિવિધ પ્રકારના. જોગવે-મેળવે, અકાવે.

૧૦. જેમ નિદ્રા ચાલી જતાં સ્વપ્નાવસ્થાની આગપંપાગ જતી રહે છે અને જાગ્રત અવસ્થાની સભાગતા રહે છે, તેમ તુરીયાવસ્થામાં (જાગ્રત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ અને તુરીયા, એ ચાર અવસ્થાઓમાંની છેલ્લી અવસ્થામાં) ભેદદષ્ટિનો લોપ થઈ જાય છે અને આત્માની અધિકાર જતો રહે છે. આ અનુભૂતિ યતાં ચિત્ત ચમકી જાય છે અને 'તું' અને 'મે' એવી પૃથક્દષ્ટિ જતી રહે છે.

૧૧. દરિ-દારિદ્ર, ગરીબી.

૫૬ ૩

સદ્ગુરુની કલાનો મહિમા

ગુરુ એ તો પારસમણિ જેવા છે. ગુરુનો ભેદ જે લહે છે તે માયાની ભાજમાંથી છૂટે છે. સજ્જમપ્રમથી એ દૂર રહે છે. સદ્ગુરુની કલાને પ્રતાપે એ પોતાની અંદર જ માયાના અધિપતિ ધાળને જુએ છે અને પોતાપણ દાળાને ધાળવામાં રમે છે.

૧. ગુરુભેવ-ગુરુનો ભેદ, ગુરુનું રહસ્ય. ગોતુ-વાણીનું.

૨. વતોલ-વટોળ. જોર્મે-ભરમાય. વ્યર્મે-વિરમે, દૂર જાય. સદ્ગુરુ બાલ-સદ્ગુરુનો આજક, શિષ્ય, સુશ્રુ.

૪. પેરશું-સુકિત વડે. પરનાલિકા-પ્રણાલિકા. ધરની-મૂળની, અસલ વસ્તુની.

કડવું ૧૩

દેહભાવરહિત જીવન્મુક્ત

જેણે ક્ષણઅગ્નિમાં પોતાપણું બાળી નાખ્યું છે તે સાવક સંસારમાં રહેવા છતાં નિર્વેષ રહી શકે છે-તટસ્થ રહી શકે છે. દેહના ધર્મે બળવતો હોવા છતાં તેનો દેહભાવ તો ક્યારનોય વળ્યો થયો હોય છે. જેમ સમુદ્રમાં રહેતો મગરમઝ સપાટી ઉપર આવીને પાછો પાણીમાં ચાલ્યો જાય છે તેમ મુમુક્ષુ સદૈવ આત્મામાં જ રમમાણ રહે છે, જીવભાવે બાહ્ય કામો કરતો હાગવા છતાં એની સ્થિતિ તો આત્મતત્ત્વમાં જ હોય છે. સાપ અને કાંચગાંનું દર્શાત બાપીને પણ અજો એ વસ્તુ ઉપર જ ભાર મૂકે છે કે દેહભાવ-જીવભાવથી સાધક વેગળો થઈ જાય છે. સંસારમાં હોવા છતાં સંસારથી તે લેપાતો નથી, કર્મ કરવા છતાં કર્મના બંધનમાં આવતો નથી. જીવન્મુક્ત-દશાનું આયુ વર્ણન અહીં થયું છે.

૨. જાણનહારો-જાણવાવાળો, પરમાત્મા.

૩. ધ્યે-ધ્યેય, ધ્યાનનું લક્ષ્ય. ધ્યાતા-ધ્યાન કરનારો. સુરત-સુરતા, ધ્યાન. યજેવજે-આલેહાલે, હિલચાલ કરે. ઇદી આરામ-ઈદિયારામ, વિષયાસક્ત. જલ્પ-દલિત.

૫. જેનામાં આવી તટસ્થવૃત્તિ જાપણ હોય તે જ જીવન્મુક્ત છે. જીવનમાં રહેવા છતાં તે તો ન્યારો ને ન્યારો જ રહે છે. જેમ આકારા જુદા આકારોમાં બધે બાપેણું હોવા છતાં નિર્વેષ છે, તેમ જીવન્મુક્ત પુરુષની સ્થિતિ છે.

૬. મહાજલમાં રહેતો મગરમઝ આમ તો પાણીમાં જીડે રહે છે. કાઈ વાર સપાટી ઉપર પણ આવે તેમ છતાં એની સ્થિતિ તો જલમાં જ હોય છે, એમ જીવન્મુક્ત પુરુષ પણ ચેતનાની સપાટીથી સંસારના ધર્મે બળવતો હોય પણ એની આંતરસ્થિતિ તો પરમાત્મતત્ત્વમાં જ છે.

૮. જેમ સાપને કાંચગી સાથે એકતાનો સંબંધ રહેવા પામતો નથી, તેમ જીવન્મુક્તના ચૈતન્યને દેહ સાથે એકતાનો સંબંધ રહેતો નથી.

૧૦ જીવન્મુક્તને દેહ છે અને દેહ નથી. દેહના ધર્મે એ બળવે છે એ અર્થમાં દેહ છે, પણ દેહભાવે તે વર્તતો નથી એ અર્થમાં દેહ નથી.

કુણ્ડ-કુણ્ડ, ફેણવાળો સાપ, નાગ.

કડવું ૧૪

આત્મરત જીવન્મુક્તની મહાકલા

સાચા સંત પુરુષો, જેમાં હૃદયમાં સત્યજ્ઞાન ઉદય પામ્યું છે તેઓને કાંઈ વસ્તુની કમીના રહેતી નથી. પરમ તત્ત્વમાં જ તેઓ જીવે છે. જેમ માછલાને પાણીમાં જ અવકાશ મળી રહે છે તેમ આનંદસાગરમાં જીવના જીવન્મુક્તોને માટે એ જ જીવનતત્ત્વ છે. તેમને કાંઈ જનની ભૌતિક ભાવના-બૈદિક જીવનની લાલસા-એના પદાર્થો પ્રત્યે આસક્તિ-હોઈ શકતી નથી. આત્મજ્ઞાન થયા પછી અનેદદષ્ટિ ધર્મ જાય છે અને એ દષ્ટિએ જોતાં જગત પણ બ્રહ્મમાંથી જીપજેલું બાંધે છે અને બ્રહ્મમાં સમાઈ જતું અનુભવાય છે.

૧. જીવન્મુક્તનાં લક્ષણો આગળ વર્ણવાયાં છે. ઉદ્યો-ઉદય પામ્યો, જીમ્યો. બાહ્ય-સૂર્ય. વસ્તુ-આત્મતત્ત્વ.

૨. તેણે-તે વડે. ત્યૂનતા-ખોટ. આરો-આરાધ.

૩. જેમ અગ્નિમાં લોહું નાખવાથી લોહું પણ અગ્નિ ધર્મ જાય છે, તેમ શિવમાં જીવ પોતાની જાતને સમાવે ત્યારે કેવળ શિવ જ રહે છે, જીવ અને શિવનો અનેદ ધર્મ જાય છે.

૪. આપાપર-આપ અને અપર, પોતે અને અન્ય. પ્રીત-(નામ) જોબખ, ઘાન.

૫-૬. ભૌતિક ભાવના-ભૌતિકતાની દષ્ટિ. જેમ પાણીમાં રહેલું માછલું કંઈક જતું નથી, પાણી એ જ એનો અવકાશ બની રહે છે, તેમ જીવન્મુક્તને ભૌતિક ભાવના ટળી જતાં સર્વજ મિદાકારા જ લાસે છે. લોકાસ-અવકાશ.

૭-૮. હેમ-હિમ, બરફ. ખાણ-દર. જેમ બરફના પર્વતની મધ્યમાં ઉંદર ચાલે તો તેને ખણીને પોતાને રહેવા માટે દર તૈયાર કરવાની જરૂર રહેતી નથી, કારણ કે ઉંદરની ગરમીથી જ બરફ ઝોગળી જાય છે અને એને માટે જગ્યા ધર્મ જાય છે, તેમ અણુલિંગી આત્માનો અનુભવ થતાં ભૌતિક ભાવનાઓ આપોઆપ નામગેય ધર્મ જાય છે. ઉંદર પાસે આ મહા-કલા છે. અગ્નિ પ્રાણીસૃષ્ટિમાંથી અને વનસ્પતિસૃષ્ટિમાંથી દષ્ટિના લઈને પોતાનું કથયિતત્ત્વ રજૂ કરે છે, એમાં મૂર્તતા પણ આવે છે.

૯. આત્મા અણુલિંગી છે. જ્યાં સુધી દેહભાવ હોય ત્યાં સુધી સંસારના પદાર્થો પ્રત્યે આસક્તિ રહે છે પણ આત્મામાં સ્થિતિ થતાં દેહના

રાગાવેગો દક્રી શકતા નથી. લિંગ — “જે વડે કાઈ પણ પ્રાણીપદાર્થની કુટ થાય અથવા જુદા રૂપમાં જોગી નીકળે અથવા જન્મે તેનું નામ લિંગ.” લિંગ ચાર છે : મહાકારણ, કારણ, સૂક્ષ્મ અને સ્પૃશ્ય. (જુઓ ‘અ. કા.’-૧, પ્રસ્તાવના, પૃ. ૫૩-૫૪.)

૧૦. જેમ જરાસ વાયુરૂપમાંથી-અરૂપમાંથી રૂપ બધાઈને ગાંગડો થાય છે અને એ જોડી જામ છે ત્યારે અરૂપ થઈ જાય છે, તેમ જીવન્મુક્તને સપશુ બ્રહ્મમાં નિવસી રહેલું જણાય છે અને એ પાણું નામરૂપાત્મક જગતથી બિન્ન એવું કેવળ બ્રહ્મ થઈ રહે છે.

કડવું ૧૫

જીવન્મુક્તની અસંગ દશા

આત્મજ્ઞાનીનું પોતાપણું બ્રહ્મમાં ગળી જાય છે અને સૃષ્ટિના પદાર્થોમાં એને મારાપણાનો કે પરાપાપણાનો જ્ઞાત નહિ હોવાને કારણે દેહમાં રહ્યા છતાં દેહભાવથી એ પર રહે છે માનાપમાન આદિ દંડોથી તે મુક્ત હોય છે. ઉદાસીનભાવે તે કમપ્રવૃત્ત થાય છે અને સદાય અસંગી રહે છે.

૧. પરપંચ-મપંચ વસ્તુ-આત્મતત્ત્વ. પાછો ન થાયજી-જેને ફરી વાર જન્મવાનું રહેતું નથી, જીવનમરણનો ફેરો ટળે છે

૨. આપ મળિયું આપ માહે-પોતાપણું આત્મતત્ત્વમાં વિગણિત થઈ ગયું. દંદાતીત રહ્યા સુખે-મધાં દંડોને અતિક્રમીને આનંદમાં રહે છે.

૩. મનો — મન, મનમતાંતરો. વાર્ય — વારિ, પાણી. નહીં તરેવા સાધ્ય — તરી શકતા નથી.

૪. ઉનાળાનો સૂર્ય તપે તોપણ સમુદ્રનું પાણી ગરમ થતું નથી તેમ તત્ત્વદર્શી પુરુષના દેહને દોષ સ્પર્શી શકતો નથી.

૫. દેહભાવ તત્ત્વદર્શી પુરુષને સ્પર્શી શકતો નથી-દેહ હોવા છતાં દેહભાવનો આત્મતિક અભાવ હોય છે.

૬. સંટિકના મચ્છિરી પાસે જુદી જુદી જાતના રંગો મૂકાએ તો તે એમાં જાગી ગયેલા જેવા જાસે જી પશુ મચ્છિ પોતે તો રંગ વગરનો જ હોય છે તેમ તત્ત્વદર્શી પુરુષ ઉપાધિ-આવરણથી લેપાતો નથી, તે તો ઉદાસીન જ રહે છે.

૮. જેમ યશ્વંતી પડતી દટિ ફાટી નથી, જિવતું એથી એને પોષણ મળે છે, તેમ અણુવિગ્ની આત્મનત્વમાં સ્થિતિ યથાથી સાંસારિક કામો કથગતાં નથી. ચૈતન્ય ભૂમિકાએથી એ કમો પણ નથી જ ક્ષમતાપૂર્વક થાય છે.

૯. અંતર-ગીતર. અનુભવી પુરુષને ગીતર પોતાપણું રહેતું નથી પોતાપણાનો ભાવ જ જનો રચો હોય છે એનો આશી-આશાય અમય-નિર્મલ-પરિત હોય છે. માત્ર એને સાંસારિક કામોમાં જિવટ થતી નથી ઉદાસીનભાવે તે પ્રવૃત્ત થતો હાગે છે.

૧૦. આત્મતાનીના પરિચયમાં-સંગમાં જે આવે છે તેને તે સિદ્ધાંતજ્ઞાન વડે પોષે છે અને ત્રેમ વડે પવિત્ર કરે છે, આત્મવિદ્યાનો ઉપદેશ આપે છે. એની વાણી સદૃશભાવે પ્રવૃત્ત થાય છે. આત્મતાનીનું લોકહિનચિંતકસ્વરૂપ અહીં વર્ણવ્યું છે

૧૧. માન—માનાષમાનનો ભાવ

કડવું ૧૬

કલ્પવૃક્ષ સમા જીવન્મુક્ત

જીવન્મુક્તશામાં દેહભાવ જતો રહેવાથી ક્રોધ-પતમથી માંડીને બ્રહ્માંડ સુધી એક જ પૂર્ણ આત્મા દેખાય છે. જ્ઞાનદટિ આવવાથી પોતાના દેહને પણ તે અન્ય દેહ જેવો અક્ષમ જુએ છે એકત્વ દટિગેતર યથાથી જીવન્મુક્ત માયાની વિવિધ ભાતમાં ફસાતો નથી આવે. આત્મદટિવાળો સાધક કલ્પવૃક્ષ જેવો છે. એના સંસગ વડે સધળી સાત્ત્વિક ભાવનાઓ ફળે છે. પોતે આત્મનત્વમાં લીન રહે છે એટલું જ નહિ પણ એનો દેહભાવ અને અન્ય સ્થૂણતા પણ આત્મનત્વમાં ઓગળી જાય છે, આત્મનત્વરૂપ ધર્મ રહે છે

૧. જેની અહંતા અને અમર્ષ (ક્રોધ, અસહિષ્ણુતા) જતા રવાં છે એવો તત્ત્વદર્શી પુરુષ સ્વજાવથી જ કલ્પવૃક્ષ જેવો છે, કલ્પાંતકાળે પણ એ બ્રહ્મસ્વરૂપે જ રહે છે.

૨. જે દેહમાં આત્મતત્ત્વરૂપે પોતે ગિરાજમાન છે તેને તે અન્ય દેહોની જેમ જ જુએ છે

૩. પોતાનો દેહ આવે દેહને-પોતાનો દેહભાવ સૌ પહેલાં વળી દર્શને.

૪. દષ્ટ તત્ત્વ-દેખાતું તત્ત્વ તે બ્રહ્મ છે એનું યથાર્થ જ્ઞાન. ‘ગુરુશિષ્યસંવાદ’ (ચોથો ખંડ, કડી ૨૭થી ૪૩)મા અખો આ વિષય નિરૂપે છે એમા ગુરુ કહે છે :

દષ્ટિતત્ત્વ તે એવું નામ, જે દેખી જે દષ્ટે ધામ,
દષ્ટે દેખે તે જ અસત્ય, બાકી તે અનુમાનેનૃત્ય.

૫-૬. જેમ જ-મથી આધરો હોય તેવો માણસ રૂપને જાણતો નથી, દેહાકૃતિ સાથે તેને અખ્યાસ નથી, તે તો માત્ર શબ્દના ભશુકાર સાંભળે છે તેમ જ્ઞાની પુરુષને દેહાખ્યાસ નહિ હોવાથી તેને પોતાપણાનો અને પારકાનો ભાવ હોતો નથી. દેહભાવનાળી વ્યક્તિ તો સર્વત્ર કર્મથી લેપાય છે અને પાપપુણ્યથી ખરડાય છે.

૭. અ જનવિદ્યા — “આખમા આજવાથી પૃથ્વી માહેતો ખજાનો નજરે પડે એવા સિદ્ધાંતનની વિદ્યા” (અંગોગકેશ) ન દે મહેતા જા-દોગ્ય ઉપનિષદ(૮-૩-૨)નાં વચનો તરફ ધ્યાન ખેંચે છે “દાદેશા ધન ઉપર હરતાહરતા છતાં મનુષ્ય નિર્ધન રહે છે, અને જેને તે ધનનું દર્શન થાય છે તે ધનવાન રહે છે, તેમ અખંડ સુપ્રતિ સમયે બ્રહ્મ સંબંધમા પ્રગ્ન આવે છે છતાં બ્રહ્મથી વિખૂટી રહે છે” (‘અ કા.’-૧, પૃ. ૭૬)

૮. સતંતર-સ્વતંત્ર

૯. અણુમગી અભ્યાસ-અણુમગી એવા આત્મતત્ત્વ પ્રતિ વાણું તે

૧૦ દેહના અધ્યાસ(મિથ્યા આરોપણ)મા બધા દોષ છે. દેહશુદ્ધિ છે ત્યાં સુધી સંસાર છે, માયા સાચી લાગે છે

૫૬ ૪

જ્ઞાની પુરુષનો અકલ કલા

જેમ સમુદ્રમા ફરતી નાવડીનું લક્ષ મુવ તારા ઉપર જ હોય છે તેમ સસારચાગરમા વિહરતા જ્ઞાની પુરુષનું લક્ષ પણ પરમાત્મામા જ હોય છે. જેમ બરફ ઝોગળીને પાણી યર્ષ જાય છે તેમ જ્ઞાની પુરુષ પણ પરમાત્મામા સમાર્ષ જાય છે જેને અદિ, અત અને મધ્ય નથી અને જ્યાં મનરાણી પહેાંચી શકતાં નથી એવા પરમાત્મામા જેની સ્થિતિ યર્ષ છે એવા જ્ઞાની-ઝોની પ્રાપ્તી અવસ્થા જ્ઞાની પુરુષ જ જાણી શકે

૨. નત્પસમાસ-તત્ત્વ(પરમાત્મા)માં સમાસ થવો.

કડવું ૧૭

બ્રહ્મતત્ત્વની અનિર્વચનીયતા-૧

અનિર્વચનીય બ્રહ્મ(અર્થો જેને 'વસ્તુ' કહે છે)તત્ત્વને આ સત્તરમા અને હવે પછીના અઠારમા કડવામાં નિરૂપ્ય છે. ઉપનિષદની 'નેતિ નેતિ'— 'આ નહિ, આ નહિ'—વાણીનો અઢી રજુકાર સમગ્રમાં છે. મહા અવાચ્ય છે, અનુભવથી જ એ ગમ્ય બને છે

૧. યકે-યાકી ગય સ્વે-પોતે તેણી પતકે-તાકાણુ તકે-તાકમે, તાકવાથી 'યાકે'નું જેમ 'યકે' તેમ 'તાકે'નું 'તકે' થયુ હોય 'તક મળ્યે' એવો અર્થ પણ લેવો શક્ય છે

૨. અમય-શુદ્ધ અનામ-નામરૂપાદિથી પર

૫. દનરાત્ર્ય-દિનરાત્ર ભાત્ય-ભાત (પેટનું)

૮. પ્રેહ-સ્પૃહાવાળો નિસપ્રેહ-નિસ્પૃહ

૧૭. અવસ્થા ચાર-ગમત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ અને તુરીયા એ ચાર અવસ્થાઓ

૧૧. તેજ-તે જ વાયવું

કડવું ૧૮

બ્રહ્મતત્ત્વની અનિર્વચનીયતા-૨

બ્રહ્મ મન-વાણીથી પર છે તેનામાં સપગ્ન છે-એ બધામાં રહ્યુ છે અને છતાં બધાથી પર છે બ્રહ્મ તો અનુભવ વડે જ જાણી શકાય. બ્રહ્મની અનિર્વચનીયતા વિશેનું આખાનું આ નિરૂપણ પરાક્ષ રીતે સુમુક્તને અનુભવ તરફ પ્રેરવાનું છે

૧. પ્રમુ-બ્રહ્મ પામણુકારો પામે વિનારેછ-મનને પામનારો અતે બ્રહ્મમાં સમાર્ધ જાય છે આશે-આશય.

૨. સહરાયે-ગાડીપચીના જેવો આનંદ પામે અચર્યો-અચરિત, ન કહેતો

૪. વસ્તુગતે-વસ્તુ બ્રહ્મમાં ગતિ યથેથી પહોંચેથી અનુપ-અનુપમ

૭. જાણુ-જાન

કડવું ૧૯

જીવ અને બ્રહ્મની એકતા : જીવનું પરમાત્માને સંબોધન

વસ્તુનાં તો જીવ અને બ્રહ્મ એક છે પણ જીવ જ્યારે પરમાત્માને સંબોધે છે ત્યારે કૈતને ઝૂકીન કરીને ચાલવું પડે છે. અખાએ આ કડવામાં એમ કરીને પણ છેવટે તો જીવ-બ્રહ્મની એકતાનું જ વર્ણન કર્યું છે. છેલ્લાં બે કડવાંથી જે બ્રહ્મતત્ત્વનિરૂપણ મળ્યું આવે છે એ જ આ કડવામાં પણ આગળ આવે છે. ફેર માત્ર એટલો છે કે જીવ અને બ્રહ્મની એકતાના સંદર્ભમાં બ્રહ્મના—અનિર્વચનીય પરમાત્મતત્ત્વના—સ્વરૂપને વધુ સ્ફુટ કરવાનો પ્રયત્ન થયો છે.

૧. સમાણે-સંસાધી

૨. વિગાનું કરીને—અક્ત કરીને. મારડી-મારુડી, મહારી મહુઅર-મોરલી જેમ મહારી મોરલીમાં પોતે જે બોલે છે તે જ અનાજ પાછો બહાર નીકળે છે તેમ જીવ અને બ્રહ્મ એક હોઈ બ્રહ્મની સ્તુતિ થાય છે ત્યારે પોતે જ પોતાનું વર્ણન કરતો હોય એવું થાય છે.

૩. દેહમાં તો સ્વયં પરમાત્મા છે તો જીવ ક્યાંથી આવ્યો? અને જીવને પિંડ ક્યાંથી હોય? જે હવનચવન છે, ગતિ છે તે તો તાહાડું—હે પરમાત્મા, તમારું—ચિદ્રૂપ છે મહા-માહશી(?). આ બધી માહશી પોતામાંથી બહારે કરી છે

૪. 'દીસું' અને 'થાઉ'ને બદલે શુદ્ધ પાઠ 'દીસો' અને 'થાઓ' છે.

૬. અણુજીવી-જેનું અસ્તિત્વ નથી તેવી "કૈવલ્ય અથવા નિસ મુક્ત બ્રહ્મપદ ઈશ્વરરૂપે, માયારૂપે અને જીવરૂપે બાસે છે કૈવલ્યપણ્ય-પ્રાપ્ત-ભીષ" જ્યારે માયામાં પડે છે ત્યારે ઈશ્વરભાવ ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેના ઐશ્વર્ય પડે અનેક આભાસરૂપ જીવો સ્ફુરે છે શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વપ્રતિભા જેવું રહી તેનાં કિરણો કોઈ પથરગી કાચના મહિરમાં બિનરે અને વિચિત્ર રૂપો દેખાય તેમ જીવેલા અનેક આત્મામાં માયાના મહિર વડે દેખાય છે...શુદ્ધ કૈવલ્યપદ તે સાચો સ્વર્ગ (નિર્ગુણ) માયાના પથરગી કાચમાં જે કેવલ્ય, વિવળતાં જે કિરણ બગે જીતરી અનેક રૂપે સ્વપ્રતિભા પદ્મદાસ તે સચ્ચુ ઈશ્વર, અને તે ઈશ્વરના અનેક રંગોમાં સામાપત્તિ માન્યા કરે એવો આભાસ તે જીવ આ બધા બેસ

એક જ દેવત્વપદના માયા કારથી બિભા થાય છે." ('અ. કા.'-૧, પ્રસ્તાવના, પૃ. ૨૬-૩૭.)

નરસિંહરાવે એમનાં દક્ષર વસનજી માધવજી વ્યાખ્યાનોમાં અખ્યાની આ પંક્તિઓ સાથે શેઢીના 'Adonais'ની નીચેની પંક્તિઓના આશ્રય-જનક સંવાદનો નિર્દેશ કર્યો છે:

"The one remains, the many change and pass.
Heaven's light for ever shines. Earth's shadows fly;
Life, like a dome of many-coloured glass,
Stains the white radiance of Eternity,
Until Death tramples it to fragments."

કડવું ૨૦

સંસારનાટકના સૂત્રધાર, કેવલ્યસ્વરૂપ પરમાત્મા :
એ ભૂલીને જીવના સિદ્ધિ માટે ઉધામા

વાસ્તવિક રીતે તો જીવનું અસ્તિત્વ જ નથી. એ અણુછતો-આભાસી છે. કેવળ બ્રહ્મ જ આ મરાયર સૃષ્ટિમાં વ્યાપ્ત છે, એ ભૂલીને સિદ્ધિ માટે જીવ ઉધામા કરતો હોય છે.

૧. આ માયાવી નાટકના નિયામક-સૂત્રધાર તો કેવલ્યપદના સ્વામી પરમાત્મા છે. એ તો જીવ પણ નથી અને ઈશ્વર પણ નથી. આ બે તો પરમાત્મામાંથી ઉદ્ભવેલી માયાશક્તિએ સર્જેલા આભાસો છે. ઈશ્વર અને ભૌતિક કાયા પાછળ મૂળ તો કેવલ્ય છે, અને જેનું અસ્તિત્વ જ નથી એવો જીવ પણ બીજો થાય છે.

૨. ઉર્જાધરો-ઓછાચો. 'ઓછાચો' જેવા અર્વાચીન શબ્દોના વિદ્યન 'ઓ'ને રથાને મધ્યકાલીન યુગ્મશક્તિમાં 'ઉ' લખેનો મજા છે. જીવ દરિને જાણવાનો ઉધામો કરે છે, પુરુષ જોખવાને જાણી શકે પણ ઓછાચો પુરુષને શી રીતે જાણી શકે! તે જુદામાં જાણવાનો પ્રયત્ન કરે છે.

૩. પરમાત્મા તો અવિકારી છે. એ તો જ્ઞાનનો ત્વમ છે. દેહ અને માયા એ પોતે જ છે. જેમ આશુમાં પ્રતિબિંબ પડે એમ દેહ અને માયાનાં પ્રતિબિંબ પડે એવો પરમાત્માનો વ્યાપ છે. પરમાત્મા એ બિંબ

૨. જનુઆરી-જન, મુખ્ય. હિકમત-કામિયો. ધરવાણી-વહ ધર ડી, એ ધરની, પરમામાની.

કડવું ૨૧

બ્રહ્મની સ્વયંપૂર્ણતા

બ્રહ્મ નિઃશય, અધિકારી, નિત્ય, શુદ્ધશુદ્ધ અને મુક્ત છે. કશીડો બ્રહ્મહિંસરમાય કે નાશ પામે તો પણ એ પરમનત્ત્વમાં કંઈ વધવટ થતી નથી. જગત પણ તત્ત્વતઃ તો બ્રહ્મ જ છે પણ જગતમાં થતાં રહેલાં નાનામોટાં સંયમનો બ્રહ્મને કોઈ રીતે સ્પર્શી શકતાં નથી. એ તો અધિકારી જ રહે છે. જુદાં જુદાં ઉદાહરણો આપીને અખાએ આ કડવામાં બ્રહ્મને વર્ણવ્યું છે.

૧. વિલાઈ ભયેજી-નાશ પામે.

૨. વિશ્વસે-વશ્યમે, વિનાશ પામે, લોપ પામે. પ્રાપ્તે વસ્તુ અરૂપ અણુ-સિંગ-બ્રહ્મનું વર્ણન “આદ્ય ઇન્દ્રિય વડે અન્યથા થાય તે પદાર્થ ‘રૂપી’. તેથી હિસટો એટલે પ્રત્યક્ષ ન થાય તે ‘અરૂપ’. કોઈ હેતુ વડે એટલે સાધન વડે કાર્યનું અથવા સાધનનું અનુમાન થાય તે સિંગ. કાર્ય અથવા સાધ્ય તે સિંગી. જેમ કે ધૂમ વડે અગ્નિનું અનુમાન થાય છે, તેથી ધૂમ તે સિંગ અને અગ્નિ તે સિંગી. જે અનુમાન વડે પણ પ્રદણ ન થાય તે ‘અણુસિંગી’. ‘હેતુ વિના કારણ નિષે.’ સામાન્ય રીતે જે વસ્તુ પોતે વિકારી થઈ અથવા પક્ષટાઈ નહું રૂપ દેખાડે તે કારણ કહેવાય છે. જેમ કે ખીજ પક્ષટાઈ આંકુરનું રૂપ પકડે તેથી ખીજ કારણ કહેવાય. આવી ખરી કારણતા જેમાં નથી, છતાં જેના વિના કાર્ય અનુભવાય નહિ તે વસ્તુ હેતુ વિનાનું કારણ કહેવાય. જેમ કે ખારી જમીન સૂર્યના તાપથી તપેલી હોય ત્યાં જલનો ભાસ થાય છે. આ મૃગજલ એક પ્રતીતિ અથવા કાર્ય છે. પરંતુ ખારી જમીનરૂપ અધિકારન વિના તેવો ભ્રમ થતો નથી તેથી મૃગજળનું ‘હેતુ વિનાનું કારણ’ ખારી જમીન કહેવાય. તેની જ રીતે આકાશમા મેઘની પ્રતીતિમાં આકાશ હેતુ વિનાનું મેઘનું કારણ કહેવાય.”—ન દે. મહેતા (‘અ. કા.’-૧, ૪. ૭૬-૮૦).

૩-૪-૫. આકાશમાં જેમ જુદા જુદા રંગનાં વાદળો દેખાય છે પણ થોડી જ વારમાં તે જતાં રહે છે. આકાશ વગર વાદળોની હસ્તી નથી એ રીતે બ્રહ્મને લીધે અને બ્રહ્મમાં સધળું સમાવિષ્ટ હોવા છતાં એ પોતે તો યથાસ્થિત-જ્યમનું તત્ત્વ જ રહે છે. ઉપરના દર્શન-ત અનુસાર વસ્તુ-બ્રહ્મને જાણવું જોઈએ.

૬. અરૂપ-નિરાકાર બ્રહ્મમાંથી જ રૂપ-સાકાર થાય છે અને એ સાકાર પાછું નિરાકાર બને છે. રૂપ બધાવા પછી એનાં વિવિધ નામો પડે છે પણ એ સામાંથી થયું એના, અર્થાત્ મૂળ બ્રહ્મનો, વિચાર કરવો જોઈએ.

૭. ધનસાર-કપૂર.

૮. વિરંચિ-બ્રહ્મા.

કડવું ૨૨

માયાની સંસ્કૃતિ બ્રહ્મ

બ્રહ્મ જ જીવ, હિંદુ અને માયારૂપે જાણે છે. બ્રહ્મની ચિત્શક્તિ માયા અનંત રૂપે ધારણ કરે છે. ભુદ્ધિ પાંગળા છે, એ તો જે દેખાય છે એને જ સસ બાને છે. જ્યારે બ્રહ્મત્વ વાણીમાં જોતરી શકે એવું નથી. બ્રહ્મની શક્તિ વડે માયા જે આભાસવાળાં રૂપો રચે છે તેને મનુષ્ય સાચાં માની ગાને છે. અખો આ કડવામાં બ્રહ્મનું સ્વરૂપ ઉદાહરણે આપી સમજાવે છે. અરૂપ બ્રહ્મ સૃષ્ટિનાં વિધિવિધ રૂપે ધારણ કરે છે અને મનુષ્ય એથી લોભાય છે અને એનામાં અહંકૃત્ય-અહંકૃતિ-અભિમાની વૃત્તિ-પેદા થાય છે. આ અહંકારનો પછી વિસ્તાર થાય છે. બ્રહ્મ તો દર્પણ સમાન છે, માયા વડે એમાં પ્રતિબિંબો પડે છે અને એકમેકની મદદથી અનંત થાય છે, એ રીતે સંસાર અસ્તિત્વમાં આવે છે. આ બધાં દેખાતાં રૂપો એ માયાવી છે અને એની પાછળ એક જ અરૂપ બ્રહ્મ વિલસી રહ્યું છે એ વસ્તુજ્ઞાન ઉદભવે તો સંસાર કે એની માયાજાળની હસ્તી રહેતી નથી.

૧. બુદ્ધ્ય બાપડી-પરમાત્માને ઓળખવા માટે ભુદ્ધિ એ પાંગળું કરણ છે. અણુચંચું-ન કહેલું, બ્રહ્મ.

૩. સમમ બ્રહ્માંડનું અધિષ્ઠાન બ્રહ્મ ઉત્કૃષ્ટ હોઈ ત્યાં ચૈતન્યવિદ્યાસ ધણા સધન રૂપે છે. તેના વડે જ અરૂપ એ રૂપવાળું જાણે છે અને નાનાવિધ રૂપોને કારણે અહંકારવૃત્તિ આદિની પોતાની મેળે-જન્મી થાય છે.

૪. પોલી-મૌલી. (વિશેષણ.)

૬. જેમ સામસામાં દર્પણ જોડવીએ તો એકબીજામાં પ્રતિબિંબો પડી પ્રતિબિંબોની એક સૃષ્ટિ રચાય છે તેમ બ્રહ્મરૂપી દર્પણમાં માયારાક્તિને

કારણે મિથ્યા પ્રતિબિંબોની એક આખી સૃષ્ટિ રચાય છે, પણ તત્ત્વતઃ તે તે આભારી છે એકમાત્ર બ્રહ્મપદાર્થનું જ અસ્તિત્વ છે

૬. બ્રહ્મરૂપી અરીમો તો સ્વતઃ છે જેનું અસ્તિત્વ જ નથી એવી માયા એવી વિવિધ રૂપલીલાને કારણે મિથ્યા હોવા છતાં વાસ્તવિક બાબે છે

૧૦. મહર-મુકુર, દર્પણ સમ્યક્-સમ્યક્, સસાર.

કડકું ૨૩

પરબ્રહ્મપદ વર્ણન

પરબ્રહ્મપદનું વર્ણન શક્ય નથી. આ પદ એવું છે કે જ્યાં મન અને વાણી પહોંચી શકતા નથી ને કોઈ ઉપમા આપવામાં આવે તે બ્રહ્મને વર્ણવવા અપૂરતી છે, કારણ કે બધું જ બ્રહ્મ છે સૃષ્ટિના સ્વપ્ના પદાર્થોમા બ્રહ્મ છે અને એ બધાથી એ પર પણ છે આકાશમા ઊડતા પક્ષીઓ અનંત અગાધ આકાશનો પાર પામી શકતા નથી તેમ બ્રહ્મનો પાર પામવો શક્ય નથી

૧. ઉત્પત્ત્ય-ઉત્પત્તિ સ્થિત્ય-સ્થિતિ હાણુ-હાનિ, લય

૩. આકાશઆધેરુજેઠ પદ-પરબ્રહ્મપદ, દેવત્વપદ. પરુ-દૂર આંહા-અહી

૪. વેતા-જાણનાર વેણુ-વચન વેગ્ર-વેલ, જાણવાની વસ્તુ, જેય જાણુ વિહોણી જાણુ-જ્ઞાન વિનાનું જ્ઞાન “જેય વિનાનું જ્ઞાન Objectless or contentless consciousness — ન દે મહેતા (‘અ કા’-૧, ૫ ૮૦)

૫. ઓપમા-ઉપમા

૬. અરુ-પાસે દસ ડગ પરુ-સરખાવો બાલ્યતિષ્ઠદશાહુલભ્ ।

૭. વટે-જમ્ય સરેન્-છેવટે એનું સામર્થ્ય ઓણું થાય છે

૮. બ્રહ્મનું વર્ણન કરવું એ તો શુદ્ધિઆપાર છે, અને બ્રહ્મ તો શુદ્ધિથી પર છે

૯. મરતક-મૃત જાતાની ગત-જાણનારની મતિ-અવસ્થા

૧૦. સતજનો તો સાનમા સમજ જાય છે, પણ આ વસ્તુ હાથમાં પકડાવી શકાય એવી નથી એ તો પોતે જ પોતાને અણુસાર આપે છે

૧૧. અકલ્પ કલ્પ-બ્રહ્મજાણવાની ન કળી શકાય એવી કળા

કડવું ૨૪

શબ્દબ્રહ્મ અથવા પ્રણવની મહદંથી પરબ્રહ્મપદપ્રાપ્તિ

પરમાત્મા વાણીથી પર છે વૈખરી, મધ્યમા, પરચંતી અને પરા એ ચાર પ્રકારની વાણી છે. પણ પરમાત્મા તો એની પાર છે વૈખરી ઉચ્ચારો દ્વારા (કડી ૬), મધ્યમા જદ્વપના દ્વારા (કડી ૪), પરચંતી કામના દ્વારા (કડી ૪), પરાવાણી કદ્વપના દ્વારા (કડી ૪) અને પરાપારનો શબ્દ ચૈતન્ય દ્વારા (કડી ૩) વ્યક્ત થાય છે પરમાત્મતત્ત્વનો બોધ પ્રણવાનુસંધાન દ્વારા શક્ય છે પેલી ચારે જુદી જુદી જાતની વાણી પણ પોષણ તો પરમાત્મામાથી મેળવે છે પણ એ એનું જ્ઞાન આપવાને સમર્થ નથી વેદ, પુરાણ, સ્મૃતિ આદિ ધર્મશાસ્ત્રો અને મતગત્ર કે વિદ્યા-અવિદ્યાના નિરૂપણમા વાણીનો નિસ્તાર છે. જ દર્શનો પણ પરમાત્માને પામવાનો માર્ગ બતાવવાનું કરે છે, પણ એ 'બાવન બદ્ધાર'નો છે એ તો બધી મન અને વાણીની લીલા માત્ર છે જેમ સૂર્ય વડે સૃષ્ટિનો ચરખો ચાલે છે પણ સૂર્ય પોતે તો અલિપ્ત જ રહે છે, તેમ અનંત પરમાત્મા પણ સૃષ્ટિના માલક-વિધાયક હોવા છતાં એ બધાની પાર છે

૧. જ્યાં શબ્દનો ઉચ્ચાર નથી,—બધકે તે જ બોવાવાળો—પરમાત્મા છે

૪. મન દ્વારા મહાત્મ ધરે—એ મન વડે મહિમા ધરે છે

૫. પોટો-પ્રોહ, વિસ્તીર્ણ

૭. સરખાવો “બાવનનો સંધગો વિસ્તાર, અખા ત્રેપનમે બાધયે પાર” —અખાના હરખા (૨૪૭)

૯. રામત્વ-રમત

૧૦. કિસ્મી-સૂર્ય

પદ ૬

પરબ્રહ્મ વસ્તુ સ્વસવેદ છે

પરબ્રહ્મનો મર્મ વાગીતી પામી શકાય એમ નથી જેઓ એકાગ્ર ચિત્તે બ્રહ્મનું ધ્યાન ધરે છે તેઓ જ એનો લક્ષ પામી શકે છે જે સ્થળે કાઈ નથી ત્યાં પરમાત્માના જ ઉદાર છે પરમાત્માનું ધ્યાન કરના ધ્યાન કરનારો જ ન રહેવા પામે ત્યારે પરબ્રહ્મ વસ્તુ હાથ લાગી એમ ગણાય અહીં શુદ્ધ શિષ્યની સહા નથી જિજ્ઞાસુ પોતાની મેળે પ્રતીતિ મેળવી શકે છે જે શુદ્ધને શુદ્ધપણની ધન્ય નથી હોતી તે સાચો શુદ્ધ છે પરમાત્મા સ્વસવેદ છે અખે કહે છે કે શુદ્ધની વાત પૂરી મનમાં જીતરી હોય તો પોતાની જાને આનો અનુભવ કરે

૧. રસના-શબ્દ

૩. વે'તુ-જાણુતુ (?) વસેતુ-વસતુ

૪. સુધી-સીધી

કડવું ૨૫

પરબ્રહ્મનો ભેદ : શૂન્યવાદીનો પૂર્વપક્ષ

અગાઉના પદમાં પરબ્રહ્મના સ્વરૂપ વિશેનું નિરૂપણ આ કડવામાં આગળ આવે છે અને એની સાથે શૂન્યવાદીનો પૂર્વપક્ષ આપી એ વાદનું નિરસન કર્યું છે જેને વેદ અગમ-અગોચર કહે છે તે પરબ્રહ્મ તો પોતાની મેળે જ જાગી શકાય તેવું — સ્વસવેદ — છે અને એને જાણવાથી દૈત્યો નારા થાય છે જેમ ધૂંધવાતો અગ્નિ એકદમ મોટો થાય છે અને જ્વાળાઓ ફાટે છે અને વિસ્ફુટ થાય છે એ એના અસન રૂપથી અભિન્ન છે, એમ પરબ્રહ્મ રહિ પશુ પ્રાચેક ઘમ્મા રહેતો જ છે જેમ લાકડામાં, પથ્થરમાં એ રહ્યો છે તેમ એ દેહ સાથે જ જન્મેલો છે શૂન્યવાદીનો મન સૃષ્ટિને ચૈતન્યજ્વાલાને બદલે ધુમાડાના મોટેમોટરૂપે બનાવે છે તેઓ આત્માનું અસ્તિત્વ સ્વીકારતા નથી ચિત્તના દીરાથી જેમ અધારાનો નારા થતો નથી તેમ શૂન્યવાદીના મતથી સંસારકરેશનો નારા થતો નથી જ્યત તો શૂન્યમાંથી પ્રગટે છે પરમાત્મા જેવી કાઈ વસ્તુ નથી, કર્મધર્મનું મહત્ત્વ નથી બધું

શૂન્યમાંથી જન્મી, શૂન્યમાં ધારણ કરાઈ, શૂન્યમાં પરિણમે છે અને મરેલો ફરી જન્મતો નથી—એવું એવું શૂન્યવાદીઓ કહ્યાં કરે છે. પણ મૂળ તાંત્રને તેઓ કદાપિ પામી શકતા નથી.

૨. ધૂંધૂતો—ધૂંધવાતો.

૩. જનજુલ્યમાન—જનજુલ્યમાન. ફટકીને—ફટાકે અવાજ કરીને. ફરફરો—સ્ફુરી રહેતો (?).

૫. ઘોંખે બરો—ધૂંવાડાથી બરેલો. ધૂંખતો—ધૂંવાડિયો. શૂન્યવાદીનો વાદ —“...પુદ્ગલ એટલે શરીરની અંદર કોઈ પુરુષ અથવા સાચો સ્થિર આત્મા નથી, તેમ બાહ્ય ધર્મ એટલે અર્થમાં પણ કોઈ સ્થિર વસ્તુ-તત્ત્વ નથી, એવો ખંને પક્ષમાં (બાહ્ય અને આંતર) નૈરાત્મવાદનું સ્થાપન કરનારો સિદ્ધાન્ત તે શૂન્યવાદ.” —ન. દે. મહેતા ('અ. કા.'-૨, પૃ ૮૧).

૬. કસાન—ફૂંશાતું, અગ્નિ. દાર-દારુ, કાષ. દલ-સમૂહ. ઝલકયો—ઝંકાર્યો. ઝાતકાર—ઝળાંકળાં.

કડવું ૨૬

અધમ શૂન્યવાદીનાં લક્ષણ

આ કડવામાં અખે શૂન્યવાદીનાં લક્ષણો વર્ણવે છે. આ તે કેવા શૂન્યવાદી કે જેને શૂન્યની પણ શોધ લાગી નથી! આ વાદ તો મિથ્યા વિતંડાવાદ છે. શૂન્યવાદી પ્રપંચને મિથ્યા ગણે છે, પણ તેના હૃદયમાં તો જગત જ સાચું છે. આવા લોકો પૂરા શૂન્યવાદી પણ નથી એટલે એમને તો 'અધમ' જ કહેવા જોઈએ. ઇન્દ્રિયોનાં મુખોમાં એ રચાપચ્ચા રહે છે, જપ-પરાજપ, સુખદુઃખ આદિ હૃદોમાં ફસાય છે. આ શૂન્યવાદીઓ કોઈ મહાત્મ્યમાં ફસાયેલા છે. અજ્ઞાનને તેઓ જ્ઞાન માને છે અને ઇન્દ્રિયોનાં મુખો પાછળ આંધળી દોટ મૂકે છે. પાપપુણ્યનો હોજ તેમને નથી. મહા-પુરુષને તે નમે નહિ અને તેમનામાં નહોય તેવા દોષો આપ્યા કરે. પોતે અજ્ઞાનમાં ગમાનૂડ અને આચાર્ય થઈ બેસે! તેમને ઈર્ષ્યા ઉપર વિશ્વાસ

નથી અને આસ્તિકતાની — પરમાત્મની દમ્તીના વાદની જુલિ તે સમજતા નથી આ તો પૂરા શૂન્યવાદી પણ નથી દેદમુખો ભોગવના માટે શૂન્યવાદનું તો તે એકું ને છે એના કરતા જેઓ પરમાત્મા અને વિશ્વનું ભિન્ન-વરીકારતા નથી એવા આસ્તિકતાવાળા યાનીઓ જ ખરા શૂન્યવાદી છે

૩ જે વિગે-જન્યવિજય

૬ વેદવિગ્ન-વેદની વિતડા કરનારો

૮ ‘પરમો’ હાપમૂન છે ‘પરમોષે’ વાનવું પરમો-પ્રમોષે, ઉપદેશ આપે પોતા દૂતા-પોતા યગ

૯. આચારજ-આચાર્ય નાસ્ત્યની-નાસ્તિકતાની, નાસ્તિકભાવની જુદા-જુદા આસ્ત્યની-આસ્તિકતાની, અસ્તિકભાવની

કંડવું ૨૭

આત્મજાનીનો અનુભવ • શૂન્યવાદીના સંદર્ભમાં

આ મહાનીના અનુભવનું વર્ણન કરતા અખે કહે છે કે શૂન્યના છેડે જઈ આત્મા પડી જ એનો મર્મ મનુષ્યને સમજાય છે આ પરબ્રહ્મપદને પરમ અતૈત અનુભવના સંદર્ભમાં જ સમજી શકાય છે અહીં દૈતનું કોઈ દુષ્ક નથી આ તો આલેખિક આનંદાનુભવ છે એને કોઈ જગત નથી તો પડી શૂન્ય શી રીતે કહેવાય? અને ગુણદોષ પણ કેના ગણાય? અહીં કોણ કેનું વર્ણન કરે? સૂર્યને રાત્રિ નથી તો પડી એ દિવસને શા વડે જાણે? શૂન્યવાદી તો માત્ર શરીરને જ જુએ છે પણ નવાઈની વાત તો એ છે કે પોતાના કૃત્યો એ શરીરના માનવો નથી! એની આશ્ચર્ય દષ્ટિ જે ઉવળું કારણ-બ્રહ્મ-તેને પામી શક્તી નથી ઉચ્ચતાનો દાખનો આપીને અખે કહે છે કે કાંઈને ઘસવાથી ગરમી પેદા થાય છે, પછી ધૂમ પેદા થાય છે અને પછી અગ્નિ પેદા થાય છે શૂન્યવાદી તો ઉચ્ચતાને જ અગ્નિ લેખે છે એથી આગળ એની મતિ જતી નથી તે તો જગત અને જગતના કૃત્યો જુએ છે પણ જેની શક્તિ વડે એ સક્રિય થાય છે તે આત્મા તો એને માટે અજ્ઞાનરૂપો જ રહે છે શૂન્યવાદીની દષ્ટિ દેહ સુધી જ પહોંચે છે જેની પ્રેરણા વડે આ સમજી પ્રેર થયું છે તે પરમ અર્થ-આત્મા-સુધી જવાનું

એનું ગજું નથી. આત્મતત્ત્વની ખોજ વગર અધ્યાત્મપાત્રા થઈ શકે નહિ એ પાયાના વિચાર ઉપર અખો ભાર મૂકે છે.

૧. શત્રુને છેલ્લ-શત્રુના છેડા સુધી.

૨. મત-અભિપ્રાય, ધર્મમત.

૪-૫. રાતાગર-સૂર્ય. સૂર્યને રાત્રિ જ નથી, તેા દિવસને એ શા વડે જાણે? તે રીતે જેને માટે જગત જ નથી, તે મુક્તિ શામાંથી મેળવે, મુક્તિનો વિચાર જ એને શી રીતે આવે? જેને મન જગતની હસ્તી છે, તેને આ બધું વિશ્વ ભેઈ એને મિથ્યા કહેવાનું પ્રાપ્ત થાય છે, અને એને સમસ્યાનો ઉકેલ આ મિથ્યામાંથી મુક્તિ મેળવવા દ્વારા જ લાધે છે. અખો અહીં જગન્નિમિષ્ણા લેખતા શાંકર-મત કરતાં જગત કે કશું જન્મ્યું જ નથી એવા અગતિવાદનો પુરસ્કાર કરતો જણાય છે.

૧

૬. વ્યાપ-વિસ્તાર. કે'તણો-કોનો. આત્મતત્ત્વ વાચા દ્વારા વ્યક્ત થયું નથી અને અનાદિ છે. વર્જિત-બધાં લક્ષણોથી રહિત. એવો લક્ષ આધો ધણો-આત્મતાનીનું દર્શન એટલું બધું દૂર સુધીનું-બૃહત વિશાળું છે. આ કહી લખતાં અખાના મનમાં ગીતાના ૧૩મા અધ્યાય ક્ષેત્રક્ષેત્રયોગના ૧૨થી ૧૪ શ્લોકની અસર કદાચ હોય. સરખાવો—અનાદિમત્ત પરં પ્રજ્ઞ ન સત્ સન્નાસદુચ્યતે! ... સર્વમાણસ્ય તિષ્ઠતિ ... સર્વેન્દ્રિયવિવર્જિતમ્.

૭. અધલક્ષ આધો ન ચાલે-એ આંધળું દર્શન દૂર સુધી પહોંચતું નથી.

૧૦. કે' - કેહ.

કડવું ૨૮

વિદેહીનાં લક્ષણ

આ કડવામાં વિદેહીનાં-મુક્ત 'માહંત'નાં લક્ષણ વર્ણવ્યાં છે. સંસારમાં રહેવા છતાં એ એમાં લિપ્ત થતો નથી. એનો પરમાત્માનુભવ મન અને વાણીથી પર છે. જાણનારો એમાં તન્મય રહેતો છે. સૂર્યનું દર્શન આપીને અખો કહે છે કે ગમે તેવા અશુદ્ધ જગમાં એનું પ્રતિબિંબ પડે તો એથી એ અશુદ્ધ થતો નથી. એના હૃદયમાં કોઈ પણ જનની પ્રથિઓ હોતી નથી. આ એક સ્થિતિ છે. દેહભાવ ત્યાગવાથી એનો અનુભવ થાય છે. આવા વિદેહીનો અનુભવ સજ્જની પારનો છે.

૧. ચેદેન-ચિદ્. રચણીદન-રજનીદિન. તનમે-તનમય.

૨. તો-તો', તોય, પાણી. લાંડ-વાસણ.

૩. તરણી-તરણિ, સૂર્ય. પતનના ગોગથી પાણીમાં પડેયું સૂર્યપ્રતિબિંબ
ડોલે છે તેનું ચિત્ર. આપણું-પોતાનું.

૪. વિષ ધારણ કરતા પાણીમાં સૂર્યનું પ્રતિબિંબ પડ્યું હોય તો તેથી
સૂર્યને પોતાની અંદર કરો! આમે-આમય-રોગ વરતાતો નથી.

૬. સુરસરી-ગંગા, અહર્ધણી-દિનનાથ, સૂર્ય.

૭. વિત્રેક-વ્યતિરેક. વિત્રેક કારણ—જુઓ કશું ૮, કડી ૯ ઉપરનું
વિવરણ.

૧૦. અતિ આથો સફ વપુ વિના-દેહદષ્ટિ ન હોય તો દર્શન દૂર સુધીનું
અર્થ શકે છે.

૧૧. રહે પાર વેદાંતને-વેદાંતજ્ઞાનની પારનો એ અનુભવ છે.

પદ ૭

મહાપદ

પરમાત્મ અનુભવને આ પદમાં 'મહાપદ'રૂપે વર્ણવ્યું છે. પોને
હન્દાતીત છે પણ દૈત જેવો ભાસે છે, પોતે અવાચ્ય છે પણ વાચા ધારણ
કરીને બોલે છે. અહીં માણ, માલક કે મદલ્ય નથી. બધું એક તત્ત્વ જ
છે. તે ૩૫ અને અ૩૫ બંને છે. આવા અદ્વિતીય એકાત્મતાવાળા અનુભવને
વર્ણવવા શ્રુતિ પણ અસમર્થ છે.

૧. મહાપદ-પરબ્રહ્મ-સાક્ષાત્કાર. સર્વાન-એવાણુ, મિદ્ધ ('સ + અભિ-
જ્ઞાન'માંથી?). બેહદધી-નિઃસીમની, જુગાની.

૨. મેનિદ્-મેનિદ્, નિશ્ચુત. પરમનિદ-મહાનિદિ.

૩. તડાઆ-આશયસ્થાન, વિસામે.

૪. યૂજ-સમજ. એ મદધી-(?) સં. ગદ-રોગ. ભવરોગ અંગે એ મોટી
સમજ છે. (૧) 'અગાધ્યકી' એ પાદ લેતાં, અગાધ એવા પરમાત્માની-એ
અર્થ થાય.

કડવું ૨૯

પદ્દર્શનશાસ્ત્ર : શાસ્ત્રવિધાનની મર્યાદા

આ કડવામાં અખે ૭ દર્શનો, ૭ ઉપદર્શનો અને એમના અનુયાયી એની વેશભૂષાનો ઉલ્લેખ કરીને એ ૭ દર્શનોના ૭નું પાખડ થયા છે અને વળી એના પશુ ઉપબેદો થયા છે અને એમ એની વચ્ચે ગામેગામ ચાલ્યા કરે છે એનું વર્ણન કરે છે આ મતમતાતરોમાં સપડાયેનાઓ અહર અહર વાદનિવાદમાં અને પોતાનો કલ્લો ખરો કરવામાં પોતાનું સાર્થક્ય સમજે છે પણ જે ખરો સાધક છે તે આમાં ફસાતો નથી એને તો બ્રહ્મ જ્ઞાન સાથે જ નિરખત છે અખે કહે છે તેમ ‘મન નોહે માહતને’, એ તો મૂળ વિચાર જ પકડી લે છે આ બધી આળપ પાળ તો માયાની જ લીના છે

૫. જ્યારથી જ્યમ ત્યમ થયું-સરખાવે નરહરિકૃત ‘જ્ઞાનગીતા’ (૧૪-૨૦) ‘ક્રમ મથાર્થ જ્યમ ત્યમ થયું’ અપૂરન અમથુ રહ્યું-અપૂવ એવો બ્રહ્માનુભવ તો બાકી જ રહ્યો

૩. (૧) ત્યાય (૨) વૈશેષિક, (૩) સામ્ય, (૪) યોગ, (૫) પૂર્વ મીમાંસા અને (૬) ઉત્તરમીમાંસા—એ ૭ દર્શનોનો ઉલ્લેખ

૪. ૭ ઉપદર્શનોમાં અખે (૧) શૈવ (૨) સામ્ય, (૩) મીમાંસા, (૪) ચાર્વાક, (૫) બૌદ્ધ અને (૬) જૈનનો સમાવેશ કરે છે આ વિશે નર્મદાશ કરે મહેતા કહે છે ‘શૈવ ઉપદર્શનમાં તે પાશુપત મત ગણે છે, જે ખાસ વેદવાદી નથી, સામ્ય ઉપદર્શનમાં તેણે સાત્વત અથવા પાચરાત્ર વૈષ્ણવ મત ગણેનો હોવો જોઈએ મીમાંસકના પશુ જે બેદ છે કેવળ નિરીશ્વર કર્મવાદી, અને સૈશ્વર મીમાંસક પહેલાં ૭ આસ્તિક દર્શનોમાં [કડી ૩ આ ગણુ-આ મુજબનાં] એ સૈશ્વર મીમાંસક ગણીએ તે નિરીશ્વર મીમાંસા ઉપદર્શનમાં આવે ચાર્વાક, બૌદ્ધ અને જૈન—એ ત્રણ ઉધાડા નાસ્તિક ઉપદર્શનો છે” (‘અ કા’-૧ પૃ ૮૨) ચારુવાક-‘ચાર્વાક’ શબ્દ આ રીતે લખાયો હોય ચારુ જેની વાક છે તેવા—શુ મોતનારા—એ કટાક્ષયુક્ત અર્થનો લાભ પણ ‘ચારુનાક’ રૂપે મળે

૫. “જટિલ-એ પાશુપત મતના છે મુકિન-તે ત્રિદી સન્ધારી છે, માલાધારી-જોવો અને વૈષ્ણવો છે, વાનાગરડા શીશ વીટે-એ જટાધારી

સાધુઓ અથવા ગોસાંઈઓ છે; ક'હલિંગ શિવ ઉપદેશ-એ સિંભામન અથવા પીરસૌવો છે." ('અ. કા.'-૧, પૃ. ૮૨-૮૩.) કહે ખંચન કેશ-કેશ ખેચી કાઢે છે. જૈનપતિઓનો ઉલ્લેખ.

૬. પાખંડ હ-નું-સરખાવો કળીરની પકિતઓ :

“તે પુનિ રમિનિ ખંડ ક્ષહંડા,

હ દર્શન હાનએ પખંડા.”

(‘અંતર જયોતિ શબ્દ વક નારી’ પદમાં.)

૭. હકસૂઆ-હાડિયાં. જૂજુઆ-જુદા જુદા. ચાલ્ય ન મળે એક-એમના વચ્ચે એકમતી નથી.

૮. એમ ખટે દરમન ખટપટે-સરખાવો કળીરની પકિત : ‘ખટ દર્શન સખ શબ્દ કરત દે.’ (‘શબ્દદિ ગુરુ, શબ્દ સુનિ સિખ લે...’ એ પદમાં.) મૂળ વિચાર-ક્ષહનો વિચાર.

૯. ખટ કાટ-હ કિલ્લાઓ, હ દર્શનોના હ ચોક્કા.

૧૦. માર્છ-માતા, માયા.

૧૧. નિર્દાવે-દાવા વગર-મારું જ સાત્ર સાત્રું એવા અહ'મૂલક દાવા વગર.

કડવું ૩૦

વિવિધ શાસ્ત્રમતોનું વૈતથ્ય-૧

વિવિધ શાસ્ત્રમતો જીવનું અસ્તિત્વ કોઈ ને કોઈ રૂપે સ્વીકારે છે પણ જીવ શાનો બન્યો છે એ વિશે વિચાર કરતા નથી. દેહની દૃષ્ટિથી તેઓ વ્યાગમ જતા નથી. આ રીતે સંસારના ભોગ ભોગવાય છે પણ મોક્ષનો વિચાર થતો નથી. આત્મનિરૂપનો અસત્ત્વ વિચાર થતો નથી. આત્માની બોજ વગર નિર્વાણ શી રીતે મળે? વિવિધ શાસ્ત્રમતોનું વૈતથ્ય સંક્ષેપમાં અહીં બતાવાયું છે.

૧. શ્રુતિ, સ્મૃતિ અને પુરાણોના કર્મ'વાદનું નિરૂપણ.

૩. જથે-જથાજથ.

૪. પંડ-પંડ, દેહ-પુદ્ગલ. પ્રોટો-પ્રોટ.

૫. આઘ ન કાઠી જીવની-જીવનુ મૂળ ન શોધ્યુ જ ત-જીવ ખપ-
પ્રયત્ન

૬. જેમ વાસ અદરોઅદર ધસાઈ અગ્નિ પેદા થાય તો તે આખા
વનને બાળી મૂકે છે, તેમ આત્મજ્ઞાનનો ઉદય થાય તો બી સાસારિક
વાસનાઓ બાળીને ખાખ થઈ જાય છે અને પછી જીવનુ અસ્તિત્વ રહેતું નથી

૭. પ્રત્યક્ષ કર્મના પ્રમાણુ ઉપરથી જીવનુ અસ્તિત્વ નક્કી કરવાની
નૈયાયિકાની પદ્ધતિ

૮. યોગશાસ્ત્ર પ્રાણને કેળવવા ઉપર ભાર મૂકે છે, દેહ વગર પ્રાણ શી
રીતે હોય એટલે દેહને સ્વીકારે કે, પણ જીવ વગર દેહ શી રીતે હોય એ
રીતે જીવને સ્વીકારે છે પ્રાણ-દેહ-જીવ એ ત્રણેની સ્વીકૃતિ યોગમાર્ગમાં છે
પણ જીવ જાનો બનેનો છે, એનો નિયંત્રક કોણ છે, ક્યા નિમિત્તે જીવ ઉત્પન્ન
થયો છે, આદિ પાયાના પ્રશ્નો બાકી રહે છે 'સાચા' પછી પૂર્ણવિરામ જોઈ એ

૧૦. પૂર્વમીમાંસા યજ્ઞન્યાજન કર્મકાંડની વાત કરે છે અને જીવ ન
હોય તો સ્વર્ગના ભોગ કોણ ભોગવે એમ માની જીવનુ અસ્તિત્વ સ્વીકારે છે

કડવું ૩૧

વિવિધ શાસ્ત્રમતોનુ વૈતથ્ય-૨

આ કડવામાં બીજા શાસ્ત્રો — વૈશેષિક, સામ્ય અને વેદાંત — ના મતો
તપાસી તેમનુ વૈતથ્ય બતાવવામાં આવ્યુ છે માયા જ એ બધામાં રહેલી છે
અને મૂળ વિચાર તરફ જવામાં પ્રિલેપ કરી રહી છે

૧. વૈશેષિક મતવાળા જીવને જ વિશિષ્ટ માને છે જીવ વગર આ બધા
વિવિધ વેપ હોઈ શી રીતે શકે ? — એમ તે પનથોના મુણ્ડોની વાત કરે છે
(લેખા ગણે કે) જીવ પ્રત્યક્ષ છે તો એ જીવની હસ્તી ઉપર આવીને બિલા
રહે છે, જીવની ઉપેક્ષા કરી શકતા નથી પણ એથી આગળ પણ જતા નથી

૩. સામ્યશાસ્ત્ર સૃષ્ટિના પદાર્થોની સખ્યા નક્કી કરે છે અને જીવનુ
સ્વરૂપ બતાવે છે થઈ એ તો માયા પર સમલિત-શબ્દિત-૨ ગાયેલુ
છે અને કર્મભારને વહે છે

૪. માયાનો સંગ છૂટે તો કેવળ બ્રહ્મ જ દેખાય છે. માયા એને ઢાંકી દે છે અને વિશેષ કરે છે એને કારણે પુરુષ આપત્તિ બોગવે છે.

૬. જો ધર્મની બાંધે ધર્મ—જો, માયા કર્મફળવાળા ધર્મની ધર્મ બાંધે છે.

૭. રદે-હૃદય, રદસ્ય. અર્વાંગી-અર્વાચીનો. શાસ્ત્રોનો મૂળ મન તો ઉપર કલા પ્રભાણે જ છે. પણ જે મનનો પોતે ઉપાસક હોય તે મનનો પોતે વિસ્તાર કરે છે.

૮. બધા મતોએ જીવને સ્થાપ્યો.

૯. દર્શનશાસ્ત્રોમાં સાંખ્ય અને વેદાંત કંઈક કામનાં હોય એમ અખાને લાગે છે. સાંખ્યને આંખ —જોવાની દૃષ્ટિ—છે, પણ અતિ અલ્પ ત્રીજી કડીમાં કલા પ્રભાણે જીવના રૂપની અને કમભારની વાત કરવાને બદલે બ્રહ્મતત્ત્વ ઉપર જ ભાર મૂકે તો એ દૃષ્ટિ કામ આપી શકે. વેદાંત પણ માયા માયાના રહસ્યથી છૂટે તો એ સાચો રસ્તો પામે.

કડવું ૩૨

સત્સંગ મહિમા

દર્શનશાસ્ત્રોના વિવિધ મતોનું સંક્ષિપ્ત બધાન ક્યાં બાદ અખો સતતનું મહિમાગાન કરે છે અને સત્સંગની અનિવાર્યતા બારપૂર્વક સમજાવે છે. અહીં પણ અનુષંગે ભક્તિ ઉપર ભાર મુકાયો છે અને પરમાત્મા પ્રત્યેના અભિસરણમા ઉત્કટતાની આવશ્યકતાનું મહત્ત્વ થયું છે.

૧. પસાય-પ્રસાદ, કૃપા.

૭. તરસ્યો માણસ જેમ પાણી વગર રહી ન શકે એ પ્રભાણે ન્યાં સુધી પરમાત્મા માટે ઉત્કટ ભાવ ન જન્મે ત્યાં સુધી એ મુમુક્ષુ પુશ્પીન્તન જેવો—વઢેલી સ્ત્રીના પુત્ર જેવો—છે, જેનું કાઈ રણીધણી થતું નથી—એ કાઈનો કહેવાનો નથી. અર્થાત્ સાધક નથી રહેતો સંસારનો કે નથી રહેતો ભગવાનનો.

૮. જેમ પાણીનો લેપ કરવાથી તરસ ન છીપે એમ ખરી સાધના ક્યાં વગર ભગવાન મળે નહિ. એ માટેની પણ પગ હોય છે. ધૃતિયુક્ત સાધના ઉપર અખો ભાર મૂકે છે.

૮. જે મન ક્રમ-ક્રોધ-લોભ-મોહ આદિના તાપથી બગી રહ્યાં છે તેને તો સંતજનરૂપી પર્જન્ય-મેઘ જ શાતા અર્પે છે. સંતની પરાપકાર-વૃત્તિ અને શામકતાનું કેવું આદ્ભૂતક ચિત્ર આપ્યું છે !

૯. જીવો એ તો મમતારૂપી ઘાણીએ જોતરેલા બગદ છે અને તે કાળના હાથમાં આવી ગ્રહણ છે એમ કહીને અખો સંસારના તાપમાં સિઝાતાં મનુષ્યોની વેદનાનું વેધક ચિત્ર આપે છે. પણ જીજી પંક્તિમાં તે સક્રિય આશા-વચન પણ ઉચ્ચારે છે કે સંતની કૃપાદષ્ટિ પ્રાપ્ત થાય તો તેઓની નાથ એ કાપી નાખે છે, પછી ઘાણીના બગદની જેમ એમને ભવચક્રમાં ફરવાનું રહેતું નથી.

૧૦. જેમ સિદ્ધની મધથી હાથીનું ટોળું પદ્મવન કરી જાય છે તેમ સંતના શબ્દ સાંભળતાં જીવનાં બધાં જતાં રહે છે. ખોડ-ક્ષતિ.

પદ ૮

ગુરુ-ગોવિંદની એકતા

આ પદમાં સંત અને સ્વામીની, ગુરુ ગોવિંદની, શાની અને પરમાત્માની એકતા બતાવી છે. હરિ અને હરિજન અંગગા નથી. પરમાત્મા જો નિગુંથુ છે, તો એનું સગુંથુ સ્વરૂપ તે સંત છે. જેમ અગ્નિ વડે દીવો પેટાવવો હોય તો વાર લાગે છે પણ દીવા વડે દીવો જલદી સળગે છે એ પ્રમાણે ગુરુ વડે-શાની સતની મદદથી-આત્મજ્ઞાનની જ્યોત સહેલાઈથી પ્રગટે છે અને ભગવાનની પ્રાપ્તિ જલદી થાય છે. સંત દષ્ટિવિપદેશ આપે છે—આમાર દ્વારા જ અનુભવમાં ગતિ કરાવે છે—ગુરોડસુ મૌનં વ્યાખ્યાનમ્. આવા તત્ત્વવેગમાં પરમાત્મા પ્રત્યક્ષરૂપે રહ્યો હોય છે. જેમ સોનું અને કુંડલ તત્ત્વનઃ એક જ છે, તેમ શાની અને પરમાત્માનું સ્વરૂપ સમજવું. આવા સંતને જે ભજશે તે દૈત દેખી હરખાશે નહિ. અદૈતમાં એની સકળ-સ્થિતિ થશે.

કડવું ૩૩

સંત અને અમંતનો ભેદ : સંતનો મહિમા

સત્સંગનું મૂલ્ય ઘણું મોટું છે જાગવાન સાથે પૂર્ણ એકનામા એ મૂકી આપે છે, અને દિવમે દિવમે આત્માનુભવ વધતો જાય છે સત્સંગની ખૂબી એ છે કે તે સાધકને પોતાના જેવો કરી દે છે મેઘ વરે છે ત્યારે એ વહેરોવ્યો કરતો નથી, તેમ સત્સંગની કૃપાનું અભીવર્ધન પણ સર્વત્ર સરખું જ થાય છે એના વરસવાથી અદારે ભારની વનસ્પતિ ફગે છે પણ વર્ષા-સત્તુમા જ જવાસાનો છોડ સુકાઈ જાય તો એમા મેઘનો શો વાક ? મેઘ તો મમતક વરસે કે પણ એ જો સજ્જ પણ પી શકે નહિ તો એમા મેઘ શું કરે ? એ પ્રમાણે અસત સત્સુરુનો સંગ કરવા જાય તો શાયું પરિણામ આવતું નથી માયા છોડી એને માટે મુશ્કેલ બને છે અને એ ભગ પડાવે જ છે ત્રણ ઉદાહરણો આપી અખેત્ર કહે છે કે હરિની કૃપા હેય તો જ છાંને સમુ પડે છે-સસંગ તેને વાલસાથી નીવડે છે

૧. આયો-દૂરનો, બિડો ઘન ઘન-દિવસે દિવમે બિન્નાબિન્ન-પરમાત્માથી પોતે બિન્ન છે અથવા અબિન્ન છે એવો અભિનિવેશ સદગ જ્ઞાનભાવ વિનમી રહે એ અર્થ છે.

૨. બિન્ન-ભેદ વસ્તે-વસ્તુમા, પરમજ્ઞમા

૪. વહેરો-આતરો, ભેદભાવ નીત-નીતિ

૫. ભાર અદાર-અદાર જાતની વનસ્પતિ

૬. જવાસા-એક જાતનો કાઠાનો છોડ, જે ઉનાળામા ખીને છે અને ચોમાસામા ફરમાય છે રત્ન-ઝગુ ટાક-પૈસાભાર

૭. મેવ-મેળ

૮. વાસીએ-સુગંધિત કરીએ

૯. જગ-જગ્યા

૧૦. આક-આકડો પનાશ-ખાખરો

કડવું ૩૪

સત્સંગ માટેની આરત : સંતની કૃપા

આ કડવામાં અખે સત્સંગ કરવામાં ઢીન ન કરવાનું કહે છે સ સગ વડે જ પરમાત્મા મળે છે પરમાત્મા સાથે એવો અમેદ અનુભવીને જ જીવન જીવવું જોઈએ અને એની અધ્યાત્મની ચાલી-આત્મજીનની કળા-સતોના સગથી હાથ લાગે છે આમ, સત્સંગનો યોગ્ય મહિમા કરવા છતાં અગત પુરુષાર્થનું મહત્ત્વ અખે ઓછું આકતો નથી છીપવું ઉદાહરણ આપીને એ વસ્તુ તે રકુટ કરે છે સમુદ્રના તળિયે પડેલી છીપમાં જો ખરી રતિ-તાવાવેલીવાળો પ્રેમ-છીપજો તો તે જગમાથી બહાર આવે છે અને એની આરતની ઉત્કટતા મેધને એની તરફ ખેંચી લાવે છે એમાં જો મેધના મિદુ પડે તો મહામનોદર મોતી નીપજો છે પણ જો એ સમુદ્રમાથી બહાર જ ન આવે તો ઠાલી ને ઠાલી જ રહે છે । એ પ્રમાણે જો હરિ-હરિજનને (બને એક જ છે એવો અખાનો દહ પ્રત્યય છે) સેવતો નથી તે હરિને પામી શકતો નથી હરિને પામના માટે છીપ જેવી નિર્મળતા અને સાચી આરત જોઈએ એમ અખે કહે છે સર્પ જેવા અપાત્રમાં પડેલુ સ્વાતિમિદુ મૌકિતકને બદલે, ઝેર નીવડે છે સતના વચનમાં વિશ્વાસ રાખી નિર્મલ બુદ્ધિએ હરિને સેવીએ તો નિર્મલ જ્ઞાન મળે કુજડી દૂર રહ્યો સ્નેહમિતવન દારા બચ્ચાને ઉઝેરે છે એમ યુગુ પણ સાધકને સહાય થાય છે

૧. સીએ-સિદ્ધ થાય જીવીજો-જીવીએ (જૂની યુજસતીના જીવિજગદ ૩૫ ઉપરથી)

૬. ત્રત-મૃત્યુ બિદ-બિદુ અહિ-સાપ નીમડે-નીવડે

૭. વાકુ ગ્રહે ખન યુધ્ય વડે — ખન (માથુસ) બુદ્ધિ વડે વાકુ સમજે પાત્રયોગે બહુ બૂકું — સતનો ઉપદેશ પાન અનુસાર બનો કે બૂડો થાય છે ક્ષેત્રનો વહેરો પડે-જો ક્ષેત્રમાં, જો પાત્રમાં સતનો ઉપદેશ પહોંચે છે તેને લીધે પરિણામમાં તકાવન પડે છે

૮-૧૦. કુજડી ઈંડા મૂકીને દૂર જઈને ચારો ચરે ■ પણ એની સુરતા — ખ્યાન તો એ ઈંડામાં જ હોય છે, પરિણામે ઈંડા દૂર રહ્યો રહ્યો પણ સેવાય ■ અને બચ્ચાં બિહારે છે એ પ્રમાણે જેનું મન યુગુના ચરણમાં લાગેતું છે તેને યુગુપા મળે જ છે અને આવા સપક્ષણાને એ યુગુપા દરિનો ભેટો કરાવે છે

કડવું ૩૫

સંત સેવચાનું કૃણ

સંતને મેવવાથી જ્યાં પ્રકારના સુખો મળે છે, જન્મમરણનો દેરો ટળે છે અને સાંસારિક મુખદૂ ખનાં દૂરી પીડી શકનાં નથી. હૃદયમાં અદર્શિત ભગવાનનો વાસ ગદે છે ભક્તને ભગવાન દુર્લભ છે, તો ભગવાનને પણ સાચો ભક્ત મળવો દુર્લભ છે. કેટલાક ધર્મ, અર્થ, મોક્ષ અને કામ એ ચારે પુરુષાર્થોની સિદ્ધિ અર્થે ભગવાનને ભજે છે આવી સકામ ભક્તિ પણ દોષી શકે છે, પણ ભગવાનને તો નિકામ ભક્તો વિશેષ પ્રિય છે આવી અદૈત્ય ભક્તિનો અખો મદિમા કરે છે. તે એને ‘વ્યાધીમી’ ભક્તિ કહે છે. આવા સત-સદગુરુ મળવા એ પણ પરમાત્માની કૃપા જ લેખાય. એમના સત્સંગથી પરમ પ્રાપ્ત્ય-શ્રવણ એકતા-સુલભ થાય છે. આ ‘અખેગીતા’ ગ્રંથમાં એનું જ રહસ્ય આપ્યું છે

૧. મન ન લાગે બીજે ભામેજી—મન બીજી ભમણામાં—માયાના ભ્રમમાં જતું નથી ખામે—ખામણામાં.

૩. જેમ ભક્તને ભગવાન વદાતા છે તેમ ભગવાનને ભક્ત પ્રિય છે. ભગવાન ભક્તના હૃદયનો આશય જાણીને ભક્તના હૃદયમાં જ હમેશાં રહે છે—એ ધામ (ભક્તાનું હૃદય) તે હોડી શકતા જ નથી !

૪-૫. સરખાવો ગીતા (૭.૧૬-૧૭)

વતુર્વિધા મન્નન્તે માં જના સુકૃતિનોડરૂંમ ।

ભાષોં જિજ્ઞાસુરર્ષાર્ષી જ્ઞાની ચ મરતર્પમ ॥

તેષા જ્ઞાની નિત્યયુક્તૃ પૃથમર્ષિર્વિશિષ્ઠૃ ॥

પ્રિયો હિ જ્ઞાનિનોડ્યર્થમહૃ સ ચ મમ પ્રિય ॥

૬. જે કરે તે જ જાણી શકે એવી વ્યાધીમી ભક્તિ તો અણુચિગીની છે અહીં ધ્યાન કરનારો અને જેનું ધ્યાન કરાય છે તે બનેનો અવકાશ રહેતો નથી—એક તરફ જ રહે છે. ‘વ્યાધીમી ભક્તિ’ વિષે ન દે મહેતા કહે છે : “એકાધી પ્રકારની ભક્તિનો ઉત્તેજ ચિત્તવિચારસંવાદમાં ઉદ્ભવી કડીમાં આવે છે એકાધી પ્રકારની ભક્તિ સગુણ પરમેશ્વરની છે, અને વ્યાધીમી નિર્ગુણ પરમેશ્વરને લગતી છે. મૂળ ભક્તિ અથવા પરમેશ્વર સંબંધની પ્રીતિના પ્રકાર ત્રીયે મુજબ ત્રણ પડે છે :—(૧) સાત્વિક, (૨) રાજસ,

(૩) તામસ. આ બેઠ અધિકારીના ચિત્તાના સ્વરૂપ ઉપર બધાયેલા છે. સાત્ત્વિક મનુષ્ય પ્રભુભક્તિ ત્રણ પ્રયોગન અર્થે કરે છે : (૧) કર્મના દાયને અર્થે, (૨) પ્રભુની પ્રીતિ મેળવવા અર્થે, (૩) ઈશ્વર ભજનીય છે એવા વિધિવાક્યને વશ વર્તવા અર્થે. રાજસ મનુષ્ય પ્રભુભક્તિ ત્રણ હેતુ સિદ્ધ કરવા કરે છે : (૧) ઇદ વિષયની પ્રાપ્તિ અર્થે, (૨) યશને અર્થે, (૩) ઐશ્વર્યને અર્થે. તામસી મનુષ્ય પ્રભુભક્તિ ત્રણ પ્રયોગન અર્થે કરે છે : (૧) અનિષ્ટ પ્રાણીની હિંસા અર્થે, (૨) દંભને અર્થે, (૩) માત્સર્ય વડે અથવા પોતાની ખીજ કરતાં સરસાર્ધ કરવા અર્થે. આ નવ પ્રકારની ગુણ-ત્રયવાળી ભક્તિના અવશ્ય^૧, વંદન^૨, કીર્તન^૩, પાદસેવન^૪, અર્ચન^૫, સ્મરણ^૬, દાસત્વ^૭, સખ્યત્વ^૮ અને આત્મનિવેદન^૯—એવા ભજનના નવ પ્રકાર સાથે મેળવતાં ૯+૯=૮૧ પ્રકારની ભક્તિ થાય છે. આ સર્વ પ્રકારો અપરા ભક્તિના છે. બ્યાસીખી ભક્તિ પરા, અથવા સહજ રતિ રૂપ છે, અને તે પરમેશ્વરના આનંદસ્વરૂપ સાથે અખંડ જોડાયેલા રહેવાની ઉત્કટ ભાવના છે. તેને અખંડ ‘વિરહવેદના’ તરીકે અખો ધણે સ્થળે વર્ણવે છે.” (‘અ. કા.’-૧, પૃ. ૮૩-૮૪).

૯. બેઠ-૨૬૨૫

૧૦. તે નર-તે પુરુષનો જીવભાવ તત્કાલ નાશ પામે.

કડવું ૩૬

અદ્વૈતપદ : વાચાતીત વસ્તુવિચાર

આ કડવામાં વાણીની પાર રહેલા પરબ્રહ્મનો અને એની સાથેના અદ્વૈતનો વિચાર રજૂ થયો છે. ‘અખેગીતા’નું હાર્દ પણ એ જ છે. એ સિવાયનું સઘળું તો વાગ્બલ છે. સંસાર, ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ત્રુત્ય પુરુષાર્થ-ત્રયવસ્થા; જૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન એ કાલગણના; બ્રહ્મચર્ય, ગૃહસ્થ, વાનપ્રસ્થ, અને સંન્યસ્ત એ ચાર આશ્રમો; અંડજ, ઉદ્ભિજજ, સ્વેદજ, જરાયુજ એ ચાર પ્રકારનાં પ્રાણીઓ અને ચોરાસી લાખના તેમના આવાગમનના ફેરા; સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાલ એ ત્રણ લોક અને દશે દિશાઓ—આ સઘળું વંધ્યાસુતની વાત કરવા સમાન છે. એ જ પ્રમાણે જન્મ, મૃત્યુ, દેહકર્મ, ગુણ-ત્રયવસ્થા, મંત્ર-જાંત્ર ને યજ્ઞ-યાજ્ઞ, દાતા-મોકતા,

દશાક્ષ ને કર્મફલ એ સમગ્ર પશુ વધ્યામુનને આકાર આપવા જેવું છે વાસ્તવિક રીતે આમાનું કાર્ધ નથી શિવત્વ તો જ્યમનું ત્યમ છે એ કરાથી લેખાતું નથી અખે એથી કરીને જે મૂળ વસ્તુ-બ્રહ્મ-એ તેનો પિયાર કરવાનું કહે છે, જેથી જીવભાવને લેગમાત્ર અવમાગ રહે નહીં ન દે મહેતા આ કડનામા “અખેગીના”ની “મોક્ષદાપિની બ્રહ્મવિદ્યા”ની તિગ્ગેરી તેની અરેતનિ ૧”નું વર્ણન છે એમ કહે છે

૧. એ ગીતા-અખેગીતા

૨. વાગ્ય-વાણી મનના મન મોત્યા બહુ-વિવિધ શાસ્ત્રમનો ઉચ્ચાર્યા

૩. ચક્રેન-ચિહ્ન, લક્ષણ

૪ અડજ-ઈકામાથી જ-મેહુ ઉદ્દિશિતજ-વનરૂપિત સ્વેદજ-સ્વેદ-પરસેવા-માથી થયેના જીવજાતુ જરાપુજ-જરાપુ-ઓર-માથી જ-મેહુ

૬. શાપ-સ્થાપના મિથ્યા પુરુષનો દેહ-વધ્યામુલ જેવા અવાસ્તવિક પુરુષનો દેહ

૧૧. સ્થન-જગ્યા, અવકાશ જ્યમ છે — એ શિવત્વ તો જેમ છે તેમ જ છે, એવો અનુભવ સતને પોતાને સદજસ્કુરણરૂપે થાય છે

પદ ૯

અદ્વૈતપદવર્ણન

અગાઉના કડવાનું જ અનુસંધાન આ પદમા છે બ્રહ્મ-ચિત્-દમેશા જ્યમનું ત્યમ છે ઉપનિષદની જેમ નિષેધવાચક વાણીથી જ એને શબ્દમા વર્ણવી શકાય છે ત્યાં પહોંચ્યા પછી પાછા આવવાપણું નથી ત્યાં સ્થન વગરની સ્થિરતા અને ઇચ્છાનાર કે ઇચ્છા કરી નથી એ નિવાસ એવો છે કે જ્યાં કાર્ધ માતા, સંન કે જેમ નથી અને જ્યાં વાણી પહોંચી શકતી નથી લક્ષાનક્ષ નથી, કેવળ સાર્ધ-ચુરુ-ગોવિદ-નો નિરતર બ્રહ્મવિધાસ જ છે

૨. તાર્ધ-તાર્દી તે જ, એને જ

૩. જતાપાત-માતાપાત જતુ-આવણુ, અવરજવર

૪. ગીરાર્ધ-ગિરા, વાણી

કડવું ૩૭

યથાવત્ અનંત બ્રહ્મનો મહિમા

બ્રહ્મ અનંત છે, એનો મહિમા વર્ણવ્યો નાથ એવો નથી. જેમ સાગરનું થોડું પાણી કિનારા ઉપર આવે અને ત્યાં મીઠું જામે તો સાગરનું પાણી કાંઈ ઓછું થતું નથી એ પ્રમાણે જગત આપું જગદીશ-બ્રહ્મ-માં છે જગતની ઉત્પત્તિ, રિયતિ જણાય છે ખરી, પણ એથી બ્રહ્મમાં કંઈ વધવટ થતી નથી, એ ઉપરના-સાગરના-દૃષ્ટાન્તથી સ્પષ્ટ છે મન એની દૃઢથી-મર્યાદાથી આગળ જઈ શકે તો અખિવ બ્રહ્માંડના સ્વામીની મોટાઈ સમજી શકે આ મહાપદમાં રિયતિ કરીને મનુષ્ય જુએ તો બ્રહ્માંડને રચાને આણુ પણ દેખાતુ નથી, તો પછી પિંડ-શુપ-નું અસ્તિત્વ એ ક્યાથી જોવા પામે? સર્વત્ર એક જ તત્ત્વ અનુભવાય છે જેમ આકાશમાં આધે ગયેલા મનુષ્યને પૃથ્વીના અંકુરો દેખાતા નથી, તેમ જે સંત આકાશઆધેશે વર્તે છે, અનંત બ્રહ્માનુભવ પામ્યો છે, તે પિંડ બ્રહ્માંડથી સ્વતંત્ર થઈને તેમને બ્રહ્મમાં લય પામતા જુએ છે.

૧. જમાય-જામે. બાધે-બધે પાઠાતર. 'બાધો'-બધો 'બાધો'-બાંધ્યો-મર્યાદામાં ન બાધેલો સાગર-સાગર

૨. મોટમ-મોટપ. ઓછમ-ઓછપ

૩. સાગરનું પાણી કિનારા ઉપર આવે અને મીઠું જામે તો તેથી સાગરનું પાણી ઓછું થતું નથી, એને કાંઈ જન-નુકસાન નથી બ્રહ્મના સહજ અશ્વર્યમાંથી જગતની ઉત્પત્તિ અને રિયતિ યાય તો તેથી બ્રહ્મ તો અધિકારી અને નિર્દોષ જ રહે છે

૪. સુરતે-ધ્યાનાવસ્થામાં

૬. પાએ-પાએ-સિવાય મોટો અનુભવ થયા વગર શુદ્ધિ તો કાંઈનું કાંઈ કહે છે, શુદ્ધિના ખુલાસા ગેરસ્તે દોરનારા છે શુદ્ધિના કરણની મર્યાદા અખો બતાવે છે

૭. મોરે-પૂવે, આગળ

૧૦. અંકાર-અંકુર

કહ્યું ૩૮

અક્ષરાતીત આનંદપદ

અનંત બલની મહત્તા વાણીમાં આવી શકે એમ નથી. તે શરીર મન નથી. તે નીચું કે ઊંચું, પાસે કે દૂર નથી. બલ તો સદા સર્વદ સમ્યક્ સ્થિતિમાં જ છે. સર્વેજ પૂર્ણ બલ વિશ્વમે છે. વસ્તુના જગતના અસ્તિત્વ જ નથી. બલમાંડમાં ઉદય-અસ્ત, દિવસ-રાત, મરણ-જીવન વગેરે જણાય છે. પણ બલ તો અનિવર્યનીય છે. તેને વચન-વાણીથી કેમ વર્ણવાય? આ તો અક્ષરાતીત પદ છે. સહજ બાવે બલ તો જ્યમનું લાભ છે. એમાં કશી વધવટ થતી નથી. બધી જ્ઞાતા, જ્ઞાન કે જ્ઞેય નથી. છે કેવળ પૂર્ણતા. સંતમનને આની સમજ છે.

૧. મહતા-મહતા. કાચે-શરીરે.

૨. કહણહાર-કહેનારો. કહેવું-કથન.

૩. જે મધ્યમાં કોઈ પદાર્થ હોય તો એનાથી અમુક દૂર અને અમુક નિકટ એવો ખ્યાલ થઈ શકે, પણ જે નિરંતર છે તેની સ્થિતિ હંમેશાં એકસરખી જ છે વસ્તુ વિચારે એ અશો-સરખાવો નરહરિકૃત 'જ્ઞાન-ગીતા' (૧૧-૧૫):

“વસ્તુ વિચારે વસ્તુ ચઈએ.”

૪. પરકણહાર-નક્કી કરનાર પ્રહવું-પરહવું, નક્કી કરવું.

૫. ચક્રાતીત ચિત્તએ થકે-આપણા શરીરમાં જ ચક્રો છે: (૧) મૂલાધાર, (૨) સ્વાધિષ્ઠાન, (૩) મણિપુર, (૪) અનાહત, (૫) વિશુદ્ધ, (૬) આરા. “પ્રપંચનો સર્વ વિલાસ આ ચક્રમય ચિત્તશક્તિની ઉપાસનાથી સમગ્રાય છે. પરંતુ પ્રપંચથી પર વસ્તુનો અનુભવ આ જ ચક્રોથી પર ભૂમિકામાં એટલે બહારધાદિ આકાશસ્થાનમાં થાય છે એવું અખાનું કહેવું છે.”

—ન. દે. મહેતા (‘અ. કા.’-૧, પૃ ૮૪).

૧૦. વેણુ-વચન. વિનાય-વિના, વગર.

કડવું ૩૯

અહવેતા સદ્ગુરુનો પ્રભાવ

અહવેતા સદ્ગુરુના પ્રભાવથી મનુષ્ય ભવસાગર તરી નામ છે. આ સદ્ગુરુ-સંત દેહધારી જેવા લાગે છે પણ એમની સ્થિતિ તો અનંત અહમમાં જ હોય છે. સદ્ગુરુના સમાગમથી માયાની જન્મજામાં અટવાતું મન સ્થિરતા પામે છે. શરદના રવચ્છ આકાશ બને નીતર્યા નીર સમુદ્ર એ નિર્મલ બને છે. મનુષ્યના હૃદયની અંધિઓ છૂટી નામ છે, માયાનો મૃગજળ જેવો પ્રપંચ શમી નામ છે અને જીવ અને પરમાત્માનું અદ્વૈત અનુભવાય છે. અર્થાત્ સદ્ગુરુ-પ્રતાપે જીવ અને શિવનું, નર અને નારાયણનું પૂર્ણ અદ્વૈત રચાય છે.

૧. અણુચંચું-વાણીગમ્ય નહીં એવું પરમાત્મતત્ત્વ-અહતત્ત્વ. ગુણુ-ત્રણે ગુણોની લીલાનો અને નિર્ગુણ અહતત્ત્વ વચ્ચેનો ભેદ એ પારખી શકે છે.

૨. પ્રાપ્તે નહીં તેનો પ્રભાવ શાનો ?-જેનું અસ્તિત્વ સંભવતું નથી, તેનો વળી પ્રભાવ કેવો ?

૪. મરીચી જલવત-મૃગજળ સમાન.

૫. રંચ-ચોડો.

૬. ધંધ-ધમસાણુ, ધમાલ, જન્મજળ.

૮. જ્યમ શરદઝાળે-સર-અખાકૃત 'અનુભવખિંદુ', કડી ૧૫; ઉપરાંત નરહરિકૃત 'જ્ઞાનગીતા' (૫૬ ૬-૩) :

"જ્યમ શરદઝાળે નીર નિર્મલ આકાશ શોભે અતિ ધણું."

૧૦. વંદનીકે-વંદનીય, પૂજ્ય.

કડવું ૪૦

'અખેગીતા'ની ફલશ્રુતિ

આ છેલા કડવામાં 'અખેગીતા'ની ફલશ્રુતિ, 'અખેગીતા'માં નિરૂપાયેલા વિષયો, એનાં ફલ સરણુ અને રચના-સમય આપવામાં આવ્યાં છે. આ પુસ્તકમાં પરમાત્માએ પોતે જ પોતાનું વર્ણન કર્યું છે, અને રચયિતા (અખે) તો નિર્ગિત બાજ છે એ જાતનું નિરૂપણ આ પુસ્તકના કથયિતવ્યને અનુરૂપ જ છે એ નોંધવું જોઈએ. અંધારલનાં વચનો સાથે એ રીતે સંવાદ પણ સંધાયો છે.

૧. અણુ-આવાસે-પ્રયાન વગર, સહજ રીતે.

૪. મોહ-નિશાને-મોહરૂપી રાગિને, દિનમણિ છે અખેગીતા-સરખાવે નરહરિકૃત 'જ્ઞાનગીતા' (પદ ૧૭-૬) -

"જ્ઞાનગીતા શગી લલિયો એ."

૫. 'અખેગીતા'માં નિરૂપાયેલા વિષયોનો કતા ઉલ્લેખ કે છે :
(૧) જ્ઞાન, ભક્તિ, વૈરાગ્ય, (૨) માયાપ્રપચને નીરખવાની દૃષ્ટિ, (૩) જીવ-મુક્ત અને મહામુક્તાના લક્ષણો અને (૪) પુણિ-પરમાત્માનો અનુભવ

૬. સરખાવે અમૃતસ્યૈષ લેહુ । (મુડકોપનિષદ ૨-૨-૫)

૭. બિરદ-પ્રતિષ્ઠા, વચન

૮. બાર ઊણાં પાચમે — ૪૮૮. દરેક કડવામાં ૧૨ કડી (૪૦માં ૧૨) હોઈ ૪૦ કડવાની કડીઓ ૪૪૧ લેખા ૧૦ પદની કડીઓ ૪૪ ઉમેરાતા કુલ કડીસખ્યા ૪૮૫ થાય છે ત્રીજા પદના કુલની જુદી કડી લેખના સખ્યામાં એકનો વધારો થાય અને કુલ સખ્યા ૪૮૬ થાય તેમ છતાં ૨ ખૂટે છે, જેનો ખુલાસો આપી શકાતો નથી 'અખેગીતાના ચરણ'માં ચરણનો અર્થ પક્તિ નહિ પણ કડી કરવાનો રહે લલિયાઓ સરકૃત મયનું માપ જોઈતા માપ ઉપરથી (એટલે કે એક જોઈતા કર અક્ષર ગણીને) ઠાઠતા, તે પ્રમાણે જો એ લીટીનું 'ચરણ' લેખવામાં આવતું હોય તો કડવાના આરભની ચાર પક્તિના બે ચરણ થાય અને એ રીતે ૪૦ કડવાના ૪૮૬ 'ચરણ' અને ૧૦ પદોના ૪૪ 'ચરણ' મળીને કુલ ૫૨૫ 'ચરણ' થાય, જે ૭ અને ૬ પ્રતના 'પચીસ આઠતા પાચસો(હે)' પ્રમાણે છે

૧૧. પૂરણ મય પ્રકાશ — સરખાવે નરહરિકૃત 'જ્ઞાનગીતા' (પદ ૧૫-૨૦) "હવે પૂરણ મય પ્રકાશ"

૧૨. અખાને શિર નિમિત્ત દેરા — સરખાવે નરહરિકૃત 'જ્ઞાનગીતા' (પદ ૧૪-૨૦) "નરહરિને તે નિમિત્ત દીધુ"

પદ ૧૦

પરબ્રહ્મનો અભિનવ આનંદ

પરમાત્મ સાક્ષાત્કારના અભિનવ આનંદનું આ ઉલ્લાસગાન અગોચર હવે તે હવે ગોચર બન્યું, એનો આનંદ અખે ગાય છે પણ તે પોતે તો એની જાણે કે સ્તુતિ જ કરે છે ! જેની આમળ મન અને વાણી યની જાય એવા પારમાર્થિક અનુભવને અખાએ ગમીર લય-દિવ્યોત્સાહ ઉતાર્યો છે. અનાપાસ રાજદંડદગી-ઉચ્ચિત સ્વર-અંજન શ્રવણ દ્વારા એ અનુભવને વ્યક્ત કર્યો છે

૮. સરાહો-અરાસા, વધામણી, આનંદોત્સવ

મહત્ત્વના શબ્દોનો કોશ

[શબ્દના ઉપયોગના સ્થાનનિર્દેશો બધા જ આધ્યા નથી.]

અર્ક-સૂર્ય. ૧૨૦૮, ૨૮૦૮
 અપેક્ષા-અક્ષયપાત્ર ૨૦૬
 અગોચર-ઇન્દ્રિયોપી ન જાણાય તેવું
 ૫૬ ૧૦ ૧
 અચંચો-અચલિત, ન કહેયો ૧૮૦૦
 અજ-બ્રહ્મા ૫ ૭, ૭૦૧
 અજ્ઞ-માયા ૫૬ ૩૦૮, ૧૬૦૬,
 ૨૦૦૧૦, ૨૨૦૬, ૨૨૦૧૦,
 ૩૧૦૫
 અગ્રપતિ-માયાનો પતિ, બ્રહ્મા ૫૬
 ૧૦૦૨
 અણુચ-ધુ-ન કહેતું, બ્રહ્મા ૨૨ ૧,
 ૨૭૦૬, ૩૬૦૧
 અણુજ્ઞતા-જેનું અસ્તિત્વ નથી તેના
 ૧૨ ૬, ૧૪૦૪, ૨૬ ૮
 અણુલિંગ-વિગ્રહ ગરુડ, બ્રહ્મા ૨૧૦૨,
 ૩૫૦૬
 અણુનગી-અણુવિગી ૧૫ ૮
 અણુહતો-જે યોગ નથી તે ૨૪ ૬
 અદબદ-અદ્વૈત, અતીતિક, પરમતત્ત્વ
 ૩૮૦૫
 અધ્યાસ-મિથ્યા આરોપણ ૧૬૦૫
 અધ્યારોપ-આરોપણ કરવું તે ૧૦૨
 અધિગ્રાહ-સ્થાન ૧૬૦૧૦, ૨૨૦૩
 અનોપમ-જેની ઉપમા ન આપી શકાય
 તેનું, મુદર ૫૬૪૪

અપત્ય-સુતાન. ૮૦૧૦
 અમય-મય વગરનું, પવિત્ર ૧૭૦૩
 અનુ-પાસે ૨૩ ૬
 અહર્ધણી-સૂર્ય. ૨૮૦૬
 અહિ-સાપ. ૩૪૦૬
 અવાચ-વાણીમા ન જાતરી શકે તેનું
 ૧૭૦૧૧; ૫૬ ૬ ૫, ૫૬ ૭ ૨
 અર્વાકી-અર્વાચીનો ૩૧ ૭
 અવેલ-અવધન ૩૬૦૭
 અહ કૃત્ય-અહ કૃતિ, અહ કાર ૨૨ ૩,
 ૨૨૦૪, ૨૨૦૧૦
 અકાર-અકુર ૩૭૦૧૦
 આક-આકડો ૩૩૦૧૦
 આચારજ-આચાર્ય. ૨૬૦૬
 આજ્ઞ-ધી ૧૨ ૫
 આદર-આરભ, પ્રયત્ન ૨૭૦૬
 આદરે-આરભે ૧૦ ૫
 આદર્શો-પ્રયત્નશીન યોગ ૧૦૦૩
 આપના-શાતા ૬૦૬
 આપાપર-પોતે અને અન્ય ૧૪ ૪,
 ૧૫૦૨, ૫૬ ૬૦૧, ૫૬ ૬૦૨,
 ૩૮૦૬, ૫૬ ૧૦૦૭
 આપેણુ-પોતાપણુ, સ્વરૂપત્વ ૪૦૮;
 ૧૦૦૧, ૧૩૦૧, ૧૫૦૬
 આકૃષ્ટી-પોતાની મેળે ૨૨૦૩
 આમય-રોગ ૩૬૦૬

આરત-આર્તિ ૯૦૧	ગણિતપત્રે-નમ્રતાથી ૨૦૯
આશે-આશય ૧૪-૨; ૧૮-૧, ૩૫-૩	ગારડી-ગારુડી, મદારી ૧૯-૨
આરત્ય-અસ્તિભાવ, આસ્તિકતા ૨૬-૯; ૨૭-૫	ગેટન-ગેન ૫-૧૧, ૩૨-૨; ૪૦-૧
ઓપમા-ઉપમા ૨૩-૫, ૨૩-૬	ગોટકા-ગોટીઓ ૬-૪
મન્દ્રભાસ-મન્દ્રમરની કળા ૬-૪	ઘનમાર-કપૂર ૨૧-૭
ઉર્લાઈયો-ઓછાચો ૨૦-૨	ઘણુ-ઘાઘનો કીડો ૯-૭
ઉદ્ભિજ્જ-વનસ્પતિ ૩૬-૬	ઘઘોલિયા-નાનાં ઘર ૮-૧૦
ઉસાલો-ઉછાલો ૧૨-૧	અગવળે-હાનેચાને ૨૪-૧૦
ઉકાસ-અવકાશ ૧૪-૬	અળેવળે-ચાનેહાને, ફિલચાલ કરે ૧૩-૩
ઊધતી-મર્યાદા મૂળી ૮-૮	અનણુરપણુ-હવનચવન ૧૩-૮, ૧૯-૩
ઊર્ધુનાભ-કરોળિયો ૭-૫	અહેન-જુઓ, 'એહેન' ૩૬-૩
ઊરણુ-ઊન, જાગ ૭-૫	અત-અિત ૫૬ ૨-૧
કરતાકાનૈતા-કર્તા કે કારયિતા, કરતા કારવતા ૩૧-૫	અત-જુઓ 'અત' ૧૧-૧૧
કરસણુ-ખેતી ૮-૬	આરુવાક-૧ આર્વાક, ૨ મીઠી વાણી- વાગા ૨૯-૪
કરસણી-ખેડૂન ૮ ૬	ચીતરી-ચનુ ચિતન કરી ૧-૧
કપીતા-કવયિતા, કવન કરનાર ૨-૧	ચેહેન-ચિફ ૨૮-૧, ૨૯ ૪
કચ્ચલી-કાચગી ૧૩ ૮	ચોજ-ચમચ, રહસ્ય (?) ૨-૮, ૫૬ ૭ ૩
કિરણી-સૂર્ય. ૨૪ ૧૦	ચાહીન (ભીમિમ)-ચિફ ૧-૮
કારત્ય-કાર્તિ ૫-૧૦	જલપના-ખડમડાટ ૨૪ ૪
કુરરી-ટિટોડી ૨-૪	જથામધ-અકમધ ૭-૧૦
કૂપચક-કૂવાનો રેંટ ૬ ૬	જથારથ-યથાર્થ ૨૯ ૨ ૩૪-૭, ૫૬ ૧૦ ૫
કંસાણુ-કંસાનુ, અગ્નિ ૨૫ ૬	જથે-અકમધ ૬-૩
ખટ્ઠદર્શન-જ દર્શન ૨ ૧, ૨૪-૮	જનુઆ-જન, મનુષ્ય ૫૬ ૫ ૩
ખલોત-આગિયો ૨-૨	જરાયુજ-ઓરમાથી જ-મેનુ ૩૬-૬
ખપ-પ્રયત્ન ૩૦-૪	જવન-પરન, ખાટકી ૫ ૫, ૫-૭
ખામે-ખામણામા ૩૫-૧	જવાસા-ઉનામામા થતો કાઠાળો ઉડ ૩૩-૬
ખેપ-સફર, મુસાફરી ૩૨-૪	
ખેરી-થેરા ૫-૩	
ગણિત-ગણેય, નમ્ર ૨-૭	

જાજુલ્યમાન-મજુલ્યમાન ૨૫.૩
 જાડેરો-રધુ જાડો, હાટપુષ્ટ ૨૦ ૮
 જાણુ-જાન. ૧૮.૭
 જાણુનહારો-જાણુનારો, પરમાત્મા
 ૧૩ ૨
 જાતાયાત-અરજવર ૫૬ ૬ ૩
 જાન-તુકસાન ૪.૧૦, ૩૭ ૩
 જાપ ને માસ-જવાવાની માળા (?),
 જાણુ અને ઘરનો માગ (?) ૧૦૮
 જુક્ત્ય-જુક્તિ ૨૬.૬
 જુગમ-યુગમ, જોડકું. ૧.૩
 જુગતે-યુક્તિપૂર્વક, ઔચિત્યથી ૨.૧
 જુજુઆ-જુદા જુદા. ૨૬.૭
 જોગવે-મેજવે, અમાવે ૧૨ ૬
 જાનક્યો-પ્રકાશ્યો ૨૫ ૬
 જાતકાર-જાગાહજા ૨૫ ૬
 તજીઆ-આશ્રયધાન વિસામો
 ૫૬ ૭ ૩
 તક-જારા ૧૨.૫
 તરણી-અર્ધ. ૨૮.૩
 તલ-તણ ૨૫.૧૧
 તૂપ-ધી ૨ ૪, ૧૨ ૬
 તેજે-તેના વડે ૬ ૧, ૧૦.૫, ૧૨.૨
 દ્વીપાયન-પાયન, વ્યાસ ૩.૬
 ધંધ-તોશાન, ધમસાણુ ૩૬ ૬
 ધૂખનો-ધુધાડિયો ૨૫ ૫
 ધૂધનો-ધૂધવાતો ૨૫ ૨, ૨૫ ૫
 નામ્ય-નાસ્તિભાવ, નાસ્તિકતા ૨૬ ૬
 નિદેવે-દાના વગર. ૨૬ ૧૧
 નિરજન-નિરોધ, દેવરદિન, નિર્ગુણ
 અન ૪૦.૬, ૪૦.૧૨
 નિર્વેદ-કંટાળો, પેરાન. ૬ ૬, ૬.૧૧
 નીન-નીનિ ૩૩.૪

નીત્ય-નીતિ ૨ ૨
 નીમડા-નીમટ્યો, નિવૃત્ત થયો ૫૬ ૫.૧
 નીમડે-નીમડે ૩૪.૬
 નેટ-નક્કી ૫ ૮, ૮.૫
 પ્યે-અદર ને અદર મમ યાપ ૪.૩
 પરડે-નક્કી કરે, કરાવે ૨૭.૪,
 ૨૭.૬, ૩૦.૭
 પરજુહાર-નક્કી કરનાર ૩૮.૪
 પરનાલિકા-પ્રણાલિકા ૫૬ ૩.૪
 પરમોધે-પ્રમોધે, ઉપદેશ આપે ૨૬.૮
 પરપચ-પ્રપચ ૧૫.૧, ૨૬.૧;
 ૨૬.૨, ૩૦ ૪, ૫૬ ૧૦.૧
 પસાપ-પ્રસાદ, કૃપા ૩૨.૧
 પસઆડે-પડખે, પાસા પર ૬ ૫
 પચપરવા-પાચ પર્વ(પેર)પાળી, પાચ
 સાધાવાળી ૪.૫
 પડ-પિડ, દેહ પુદ્ગલ ૧૬.૬
 પાકુપાણિ-પગ અને હાથ ૧૦.૮
 પામજુહારો-પામનારો ૧૮.૧
 પાનટો-પનટો ૧૨.૨
 પાવો-બરફનો કરો ૧૨.૩
 પુરજન-દેહરૂપી નમરીમા જન્મેયો જીવ.
 ૬ ૧
 પોતે-પોતથી ૧૧ ૪
 પ્રાંતુ-પરંતુ, નક્કી કરતુ ૩૮ ૪
 પ્રાભવ-પરાભવ ૧૨ ૭
 પ્રીછ-(નામ) ઝોગાખ, જાન. ૧૪.૪
 પ્રેદ નિસપ્રેદ-સ્પૃહાવાળો અને નિસ્પૃહ
 ૧૭ ૮
 રૂઝઆ-શરિયા ૨૬ ૭
 રૂજમ-રેજુવાળો સાપ ૧૩.૧૦
 આપના મદન-હિતમ મદન ૨.૫
 વિનદ-પ્રતિજ્ઞા, વચન ૪૦.૭

બુધ્ધ-બુદ્ધિ. ૨૨.૧; ૨૩.૧; ૨૩.૮

બુઝ-સમજ. ૫૬ ૭.૪

ભાણુ-ધૂધ. ૧૪.૧

ભામે-કાંકામાં, પાખંડમાં, કમણામાં.
૩૫.૧

ભૂર-મૂખ, અભુષ ૪.૬

ભૂવણુ-ભૂવ ૬.૧૦

ભેડવે-બીડવે, ભેડે, ટકરાવે. ૬.૫

ભેદ-રહસ્ય ૩૫ ૯

ભેવ-રહસ્ય, ભેદ. ૫૬ ૩.૧; ૩.૬

ભૌતિક ભાવના-ભૌતિકતાની દૃષ્ટિ
૧૪.૫

મકર-માછળુ ૯.૬,

મગરમઝ ૧૩ ૬

મકર-મુકર, ૬૫ થી ૨૨.૧૦

મતો-મન ૧૫.૩

મરતક-મૃત ૨૩.૯

મહાત્મ-માહાત્મ્ય, મહિમા ૨૮.૮

મહાવનુ-માધવનુ ૧૧.૧૧

મહુઅર-મેરલી ૧૯.૨

મડ-માંડણી (?) ૧૯.૩

માહંત-મહંત, મહાત્મા ૧૪.૧૧,

૧૫ ૧૧, ૧૬.૧૧ ૧૭.૧૧,

૧૮.૧૧, ૨૩.૧૧, ૨૮.૧૧,

૨૯.૧૧, ૩૧.૧૧; ૩૬ ૧૧;

૩૭.૧૧, ૩૮.૧૧, ૩૯.૧૧

મીદો-મેદો, ગોળ સીંગડાવાળો ઘેટો.
૫.૪

મુક્ય-મુક્તિ ૨૭.૫

મૂલગો-મૂળનો. ૨૦.૧૧

મેટ-મીટવું, મેટવું ઉપરથી. ૮.૩

મેટમ-મેટપ, મેટાર્ક. ૫.૪, ૩૭.૨;
૩૭.૫

મેડ-(૧) મરડ; (૨) મેડ-મુગડ.

૨૦.૭

મેરે-પૂવે, આગળ. ૩૭.૭

મથણી-રાત. ૪.૧

મથણીદન-રજનીદિન. ૨૮.૧

રાતાંમર-મૂર્ધ ૧, ૨૭.૪

રામન્ય-રમન. ૨૪.૯

રંચ-ચોડો. ૩૯.૫

રુચ્ય-રુચિ ૫.૧૧

લક્ષાલક્ષ-લક્ષ અને અલક્ષ, ૫૬ ૯.૪

સિંગલ મ-અલભાવની પ્રાપ્તિ. ૫૬ ૧૦.

લીલાવપુ-લીલા માટે ધારણ કરેલું

સરીર ૮.૫

લેવીન-લયવીન, એકાગ્ર ૫૬ ૧૦.૬

લગૂનો-મૂચવાયેયો ૪.૯

વસ્ત-વસ્તુ ૩૮.૫

વહે કળો-પ્રાનો વહેગો ૨.૩

વ તોવ-વટોળ. ૫૬ ૩.૨

વહ્નીક-વહ્નીય, પૂજ્ય ૩૯.૧૦

વિમત્ત-વ્યક્ત ૧૯.૨

વિષયુ-વિદિ (વિદિ) વિદુષા, (અવિતામાં)

વિદુરા, વિમુક્ત યયુ. ૯.૨

વિત્રેક-વ્યનિરેક. ૮.૯, ૨૮.૯

વિનાય-વિના, વચર ૩૮.૧૦

વિરચિ-અલ્પા. ૨૧.૯

વેધ્યુ-વિધાયેયુ. ૧૧.૬

વેઝા-વેલ, એવ ૨૩.૪

વેદવિટંડ-વેદની વિતંડા કરનારો ૨૬.૬

વેહ-વિરહ ૯.૧૦; ૧૦.૧

વેપરી-વાણી. ૨૪.૬

જ્ઞ્ય-જ્ઞિ. ૧૩.૫; ૩૮.૭

સત્તા-સત્તા, હસ્તી. ૨૫.૭

સતંતર-રવત ત્ર. ૧૬-૮; ૩૭-૧૧;
૩૮-૮
સદોદિત-હમેશા પ્રકાશમય પદ ૬-૪;
૪૦-૪; પદ ૧૦-૭
સમસિત-શબ્દસિત, વિવિધરંગે રંગાયેલું
૭-૬; ૩૧-૩
સયાણુ-સંગા (સંજ્ઞાન ઉપરથી?)
૧૬-૧
સયાણુ-શાણુ. ૩૬-૧
સયાન-સહા પદ ૭-૧
સરાહો-પ્રશંસા કરે ૨૦-૧૦
સરાહો-પ્રશંસા, વધામણી, આનંદોત્સવ
પદ ૧૦-૮
સરે-અતે ૫-૬
સહરાયે-પ્રશંસા થાય ૧૮-૨

સંસૃત્ય-સસૃતિ, સ સાર ૨૨-૧૦;
૨૪-૬; ૩૮-૭
સીઝો-સિદ્ધ થાય ૩૪-૧
સુરત-સુરતા, ધ્યાન, લગની ૧૩-૩-૪;
પદ ૪-૨, ૧૭-૧; ૩૪-૬
સુરસરી-સુરસરિતા, ગંગા. ૨૮-૬
સૂધો-સીધો પદ ૬-૪
સૌખ્ય-શુભલ્ય ૧-૬
હારદ-હાર્દ ૩-૭
હાણુ-હાનિ, લય ૨૩-૧
હીસે-આનંદ પામે ૧૧-૫
હીડે-ચાલે ૬-૬
હીડો-ચાલો, માગો ૧-૧૧, ૫-૧૧;
૧૨-૧૧

પરિશિષ્ટ

[શ્રી. કે. જી. રાંછીદાસ 'સમક્ષિત ચાલી'માં નોંધેલી એ પ્રતો પાડાતર માટે હપથોગમા લીધી છે તેના સંકેતો નીચે પ્રમાણે છે : પાંડા-અ; પાંડા-છ; પાંડા-જ; પાંડા-ક; પાંડા-દ; પાંડા-ધ; પાંડા-ન; પાંડા-પ; પાંડા-ત; પાંડા-થ; પાંડા-ડ; પાંડા-ધ; પાંડા-ન; પાંડા-પ.]

કડવું ૧

(૧) ઠ. અક્ષય ગીતા, ત.પ. શ્રી ત્રિશુભ્વપતિરાયજી, ચ. તે, ઠ. ચીતની લાગુ

(૨) છ.દ. ચીતરીને, ચ. અસ્તુતિ, છ.ત.દ. તે ચિદશક્તિ, ઠ. અણુકેતો, જ.ક.ત.ધ.ન.પ. તે કથા, છ. તે કથે, ઠ. નીચ આણુંદની

(૩) ઠ. તેના નામ જુગપ, ઠ.ત.થ.ન. તેહેનું નામ જુગપ, છ. તેનું નામ જુગપ, ધ. તેહેનું નામ જુગપ, પ. તેનો નામ જુગપ ચ.દ.થ. સુધ્યમાન, ઠ.છ.ત.ન.પ. સુધ્યમાન, ચ.દ.ક.ક.ત.થ.દ.ન.પ.મા 'દુ' નથી

(૪) જ.ક.ક. પરિબલ, છ.ત.થ.ધ.ન.પ. પરીબલ, ધ.ન.પ. અગમ, ત. અગમ, છ.ત.થ.ક.ધ.ન.પ. તે લક્ષ

(૫) ઠ.ન. શૂકર, છ.ઝ.ર. બીકાર, ચ.ક.ત.ન.પ. બિલાડ, ઠ. રોલામાહેનો, ત.દ.ન. તેહેને તે, ઠ.દ. તેહને તે, છ.પ. તેને તે

(૬) ઠ.છ.ત.થ.દ.ધ.પ. ભાર્ષિ શુરુ, પ. મહેમા, ચ. કામે, ઠ.દ. છ.ત.થ.દ.ધ.ન.પ. કાર્ષિ, દ.ધ.ન. લાગા, પ. લાગા

(૭) ત.દ.ધ. જ્યેષ્ઠ, ત.દ.ધ. ત્યેષ્ઠ, ઝ. દેરાડે, ઠ.દ.છ.દ.ધ.ન.પ.થ. શુરુ તે હરિ, પ. ગોબિન્દ

(૮) ચ. ચિન, છ. ચીલીન, ઝ. ચહેન, દ. ચિદિન, ઠ.દ.છ.દ.પ. ચેહેન, ત. ચેહન ઝ. સમીજે, ઠ. સમ્યા જે, ઠ.દ.ત. રમ્યા જે, ઠ.છ. સમ્યા જે, પ. સમ્ય જે, ઠ. જે સંતના, ઠ.દ.છ.ત.દ.પ. જે સતના,

છ. રસભર્યો, જ. રસભરે, ત.દ.ન. રસભરયુ; થ. રસભરયૂ, ઠ. રસભરયૌ, ડ.દ. રસભરયુ; છ. રસભરયુ; પ. રસભરયુ; ચ. ભર્ષ વણુ ધડે; જ.ઝ. ત્વમ વણુ ધડે, ઠ. વંણુ ધડે; ડ.દ. તે વણુ ધડયુ; ત. વણુ ધડયું, થ.દ.ધ. વણુ ધડયું; ન. તે વણુ ધડયું.

(૯) ચ.ઝ.ટ.ત.દ.ધ. સુવર્ણ; છ. સૌવર્ણ, થ. સ્વર્ણ, ન. સુવર્ણ, છ. અનધણી, ત.અ.દ.ધ.ન. ગુરુના ચરણ, ટ.છ.પ. ગુરુના ચર્ણ.

(૧૦) છ. નાદ સુષને, જ.ઝ.ટ.ઠ.ડ. નાદસુષને, ઢ. નાદસુષને, છ.ત.દ.ધ. નાદસુષને, થ. નાદસુષને; ન. નાદસુષને, પ. નાદસુષને. ઠ. આદ, ડ. અને સ્વાદ, ઢ.છ.દ.ધ.ન. અને સ્વાદ, થ. અને સ્વાદ, ડ.દ.છ.ત.થ.દ.ધ.ન.પ. ન હોએ, થ. રચના, પ. મિના

(૧૧) છ.દ.દ. કેહે અષો કહુ વલીવલી, જ.ઝ.ડ.ઢ.છ.થ.દ.ધ.ન. કહે અષો કહુ વલીવલી, ત. કેહે અષો કહુ વલીવલી, પ. કહે અષો કહુ બલીવલી, ચ. આરત્ય મુ, ચ.દ. તો સેવો

કંઠ્યુ ૨

(૧) ડ. કવિજન, છ. કળીજન, ચ.દ.ન. કવીજન, ચ. કરયાજી, વિસ્તરયાજી, ઓઞરયાજી, ધરયાજી, ચ.ઠ. વિધિવિધિ, છ.ત.થ. વિધિવિધ્ય, ડ. વિધિવીધ્ય, ન. વિધિવીધ્ય, ચ.ઠ.ડ.છ.ત. યુકતે, થ. યૂકતે, ઢ. જુકતે, ધ. જૂકતે, ન. યુકતે; ચ. પુર્વના કવિતા તે નખ્યાં, જ.ઝ. કવિતા તેણે નામં, છ.ટ. કવિતા તેણે નામં, ડ.ધ. કવિતા નામે બહુ ઉધરયા, ઢ. કવિના નામે બહુ ઉધરયા, ત. પૂરવાના કવિના નામે બહુ ઉધરયા, ન.પ. કવિના નામે બહુ ઉધરયા,

(૨) ચ.પ. ઉનરયા બહુ, ડ.દ.૧.દ.ધ.ન. ઓધરયા બહુ, થ. ઓધરા બહુ, ઠ. ગીતી, નીતી, ચ. કહુ સ્પર્શં, છ. કહ્યુ સ્પર્શં, જ. કહ્યુ સ્પર્શં, જ. કર્યો છ.ધ. કિશો, ચ.જ.ઝ.ડ.દ.ખ.ત.ચ.દ. બોવવાની

(૩) જ.ટ. જ્યમ જાદની, ચ.ડ.દ.ત.ન. વોહોકતો, ઠ. વેદેકયો, છ.થ.દ.ધ.પ. વહોકયો, ઝ. એમ યનગુને, ત.પ. પારિજાતિક, દ. પારિજાતીક, ધ. પારિજાતીક, જ.થ. પામે, દ.ત.ન. પામે, દ.ધ.પ. પાસે; છ. માદા કવીજન, ત. ત્વેમ મદાકવિ, થ. ત્વમ માદાકવી, ઢ. ત્વમ મદાકવી, ધ. ત્વમ માદા કવિ, પ. તેમ મદાકવી, પ. આમત્વ મયા દુ તયા.

(૪) ચ.ઝ.ટ.ઠ.ડ.દ. કુરૂરી, છુ.ત.થ.દ.ધ.ન. કુરૂરી, છ.જ.ઝ.ટ.ઠ.મા
'જ્યમ' નથી, ચ કિંઠાં, ચ.ટ.ઠ.ઠ.ત.થ.દ.ધ.ન.પ. તેલને, પ, ત્રુપ.

(૫) છ.જ.ટ.ઠ.જુ.ત.થ.દ.ધ.ન. ચદનની; ચ, કસ્યુ; ચ.છુ. કિંઠા

(૬) ઠ.જુ.ત.ઠ.ધ.ન. પરનાપ, ચ, કુદદેવની, ઝ ઠ. કુદદેવ, છુ.
ભઈ, ઠ.ધ.પ. 'ભાઈ' નથી, જ. કર, છ. અખેપાત્ર, ચ.જ.ઝ.ટ.ઠ.
અસુપપાત્ર, ડ.દ.છુ.થ.દ.ધ.ન.પ. અસેપાત્ર

(૭) જ.ઝ.ટ. એમ કવીજને, ચ.જ. વચન, ઠ, બચન, પ, બચને,
જ.તા. કહુ, ડાન. કહુ, ઠ, કૌપ કૌધ ઠ. બાવકણધી.

(૮) ત.થ.ધ.પ. અમે, પ, જગણે, દ.છુ.ત.દ.ધ. ચોક.

(૯) છુ.દ.ધ.પ. ઈમ, ચ. ગરવા, જ. ગુરુપા, ઠ.ડ.દ.ધ.પ. ગુરુપા;
છુ.દ.પ. અને કુરુણા, દ.થ.ધ. અને કુરુણા; ડ. અને કુરુણા, ચ.જ. દુ એટલુ,
ઠ, દુ એટલુ, ડ, દુ તો એટલુ, છુ.દ. દુ તો એટલુ, થ. દુ તો એટલુ; ચ,
કહિને, ડાતા, કહિનો, દ.છુ.થ.દ. કહેતો, ચ. કવીતા જાણુ મુજને, જ, કવીતા
જાણુ મુજને, ઠ. જાણો મુજને, ડ. રથે કવીતા જાણો મુજને, દ. રથે
કવિતા જાણો મુજને, છુ.પ. રથે કવીતા જાણો મુજને; ત. રથે કવિતા
જાણો મુજને, થ. રથે કવિતા જાણો મુજને, દ. રથે કવીતા જાણો મુજને

(૧૦) જ. દારુકેરી, ટ.ઠ.ડ.ઠ.જુ.દ.ધ.ન.પ. દારુકેરી, ચ.ઝ.મા 'તે'
નથી, છ.જ.ઝ. આઝા કરે તે, છ.જ. તે કાષ્ઠમાહો, ઝ. તે કાષ્ઠમાહા, દ. તે
કાષ્ઠમા, ઠ, કાષ્ઠમાદિ, ડ.જુ. કાષ્ઠમાહેનો, દ. કાષ્ઠમાદિ, ઠ. પણ કવન,
છુ.થ.દ. સુત્રાધાર, ધ. સુત્રાધાર

(૧૧) ચ, એ સમઝો, ઝ. તમે એ સમઝો, છ જ.દ.ઠ. તમે એમ,
દ.છુ.થ.દ.ધ.પ. ઈમ સમઝો, જ. પામવા તો, છ.ઝ.ટ. હીડા પરમપદને
પામવા તો, ઠ. હીડા મર્મપદને પામવા તો, ડ.દ.છુ.ત.થ. પરમ પદને
હીડા પામવા તદ્દમો, દ.ધ. પરમપદને હીડા પામવા તદ્દમો

પરતખિ પાપ સમાગર્હ, મનિ ધમ કાં રે ?
 બોલા ન આંણઈ રીસ, સમજિ મનિ ધમ કાં રે ?
 પાંખી એદવઈ પાત્ર, મનિ ધમ કાં રે ?
 તે માંનધ જગદીસ, સમજિ મનિ ધમ કાં રે ?

દૂહા

રાગ પરજીઉ

સેકિ કહધ, 'કિમ ના કહ' ? જઉ નુંદતરિ આપ્યુ વૃદિ,
 ના ન કહ કિમ્મધ અહો. ખોડિ દીઉ કામૂદો ?
 સત ન છડુ હું દિલધ, જઉ પથમ જગધ બાણુ.
 ના ન કહ માઆ પછી, ખર નઉલધ કેહાણુ.
 માન દેઈ તેડયા પછધ નકારુ કરધ સો,
 ધુરિ પાપીડા તેહ, બોલ્યઈ જસ નવિ સંબરધ હો.
 ધર્મ ધુન્ધર તેહ, જે બોલ્યઈ પાલધ આપણું.
 પશ્ચિ બોલી પીડધ રેહ, તે જાણુઈ કૃપણાંપણુઈ રે,
 ધુરિ આડંબર હોધ, ધુરિ માણસ બોલધ બણું.
 જાણુધ વિગલઉ કેએ વચન સંભારી આપણુઈ રે.
 પરતખિય પથ સમાન, વેધવિદુણાં - માણસાં રે.
 અંતર નવિ તૃણ ધાન; તે માણસાં રાસલ જર્યા રે.
 રાત્ન જામ વ જાઉ શ્રિયા સરીસઉ પ્રાણીઉ રે.
 વચન જ્યા મ યાઉ, જે બોલધ નિજ વાણીઉ રે.
 તવ બોલધ અગાવતી, " સાંભી, સાંભસિ મર્મ.
 હું કાંમિ જાતી હતી તે કહછતાં મુઝ સર્મ.

ચુપધ

તેણી વાદઈ મધઃ દીડઉ ચોર, સહી જપરિ નીંદ્ર અધોર,
 તિહાં જઈ લાવઉ તે માંસ, સંન્યાસીની પૂરુ આસ.
 સુષુતખેવ માહા મંચરધ; ધરમકાજિ એ કરણી કરધ.

તિહાં આપ્યુ કિત્રીતુ ભાવ, લીધું પલ ઋષિઅર્થિ સુભાવ.
 આણી પલ નારીનઇ દીધ; સોએ માંસ સ્ત્રીઇ રાધીધ.
 " બેઠે, સ્વામી, ભોજન કર, આ સંસારઇ અહ બિધરુ. "
 વદ્યે બ્રહ્મ, " જે ચોરી કરઇ, વલી નારિ પરકેરી હરઇ,
 લ'પટ, લાંચ લીધ પર તણી, બેલ ન પાલઇ, હૂઇ અવગુણી,
 ધન પીવારાં લઇ છેતરી, તેહની કાયા પાપઇ ભરી.
 તેહતું માંસ ભખઇ કુણ, બાલ ? તે બેપરિ રાયઇ ચાડાલ. "
 તુ સાહા મુણ્યતાં વિલખુ થયું; કરિઉ આરંભ તે ફેકટ ગયુ
 કહઇ, ' છેદુ' હું વપુ આપણું, તુ સંતોખું' તતુ તુઝ તણુ. '
 ઋષિ ભાખઇ, ' એ મ કરે આજ; વૃધમાંસિ નવિ સીઝઇ કાજ.
 સુકું માંસ, નઇ નારી વડી, બાહણુ મિથુન, બહુ નીવડી,
 ઘુરણું દધિ, નઇ કન્યા સૂર, એ ભોગવતાં જાઇ નૂર.
 તેહ ભણી એ પરહરિ દ્વરિ. ચત્તાગાર જાર તું બૂરિ.
 સાંભલિ, સાહ, અહારી વાત: જેહનઇ વરસ થયાં હૂઇ સાત,
 અંગઇ લક્ષણુ જસ જત્રીસ, તે હૂઇ તુ જાઇ રીસ.
 વલી વિશેષઇ સાંભલિ, સેદિ, ન્યાંન તણી તું જો એ દ્રેદિ.
 તાહરઇ પોતઇ જહિ હૂઇ તેહ, તું આપીનઇ ટાલે છેહ. "
 સાહ વિમાસઇ નારી સાથિ, ' હવે સંપૂરી અહમી આથિ. "
 કહઇ કયન, નઇ આંસ ઝરઇ, પુત્ર એત ત્યાં આવ્યુ સિરઇ.
 હઇઇ કરમ અમારું ક્યંઈ. મંન્માસીઇ એ બિચર્યંઈ.
 કુંપર એલઇઆની ખપ કરઇ, તુ સંતોખું જાઇ સિરઇ.

દ્વલ્લ

રામગિરી

ચંગાવતી કહઇ, " સાહા, મુણ્યઉ. શુભ મ કરસઉ શોક.
 એહ અનીયનઇ દ્વલ્લીઇ તુ પુણ્ય થાઇ ફેક.
 દીજઇ ઈજઇ એહનઇ. સફલ કર નિજ દાય.
 પછઇ આપણુ દો જણ્યાં કરસું એહનઉ સાય.
 અંગારે જલધર ઝરઇ દાઝંતાં નિજ દેદ.

આગ છોરુ દીજીય જગિ જિખાણુઉ તેહ
 કાવગ ચયા નવિ છૂટીય સાહમ કેગ્ગ કાગિ
 જેણે માહસ રાખિઉ હરિચદ બખડિ ગાગિ
 છોરુ જણુતા દોહિલા દોહલી વેવા કાગિ,
 કામ પડું તે છોરડા તે ટાવય મન દાગિ”
 તન કુવગ નેસાલીઉ નેસાનય છય તેહ,
 પચા પામિ વિનય કરય રખિ પાડય છય બેય
 ચઉપઈ

દેવઈ અન્ય રૂપ તિહા કર્યઉ, કરિ કરવત, ઘોતી મિરિ ધર્યઉ
 બાહ્યુવેમ, દૂજઉ ચયુ, જઈ એનઈઆ આગલિ રહઉ
 એનઈયા, સાલમિ તું વાત ગુઝ ધગિ ધૂતારુ નિર્વાત
 આવી બખડિ છય વિકરાલ તે આણેસય તાહરુ કાલ
 માયબાપ તેડેસઈ આજ, તાહરા માસ તણુ જય કાજ
 મારી દેસઈ ઈજયઉ આદાર નાસેવાનઉ છય બ્યવહાર”
 તુ ચેલઈ બોલ્યઉ હસી ‘જોસી વાત કહી એ કસી?
 હું માવીત્રનઉ છઉ છોકરુ એ વાણી તુજે સી ઊચરુ?
 માયબાપની લોપય આણુ તેહનઈ, કુહુ કિમ કહીઈ જણુ!
 માયબાપને બોલે ફિરય તે કુનનિ, કુહુ કિમ બધરઈ’
 થત ।

माता यदि विपं दद्यात् पिता विक्रयते सुत ।

राजा हरति सर्वस्य का तत्र प्रतिवेदना ।”

સાન વરસનઉ બોલ્યુ અસ્મઉ, ઉભયપક્ષ પચાઈયુ જસ્મઉ
 “મરણુ ધખી નવિ ખીઈ સ્વામિ, માવીત્રનઈ હું આણુ કામિ
 તે ધન વાસર, પક્ષ, સુમાસ, તે ધન ધડી, સપૂરી આસ
 આ સિરીરથી કેા લહય રામ, તુ સપૂરુ દૂઈ ધર્મ”
 સત સાહસ કુચરમા ધણું દેખી દેવ કહય, ‘ચુ બણુ!

સમય પુગ્ય મમાગ મઝારિ, જોડિ પાર, અછર્ષ લીધાગિ '
 અદ્રષ્ટિ કરૂ તે વિક્રીય રૂપ ધરમા છઠ તે રહિઉ વિરૂપ
 રખિ.રૂપઈ તે ધીર ચર્ષ ધર અગણુમા બધકઉ જર્ષ

ઢાલ

રાગ મારુણી

કરમ ન છૂટય રે-એ ઢાલ

અગાવતી કહય, સ્વામી તિ સુણુય " ઋપિ ઇછયઉ ઘુઉ આહાર રે ।
 કુચર ચેયઈઆનય તેઝવઉ જર્ષ પોતય ભરતાર

સત મ છડુસુ રે, કપા મ માકુસુ રે,

સત મ છડુ રે

કરમ તણી મતિ કો નવિ છૂટય કરમ કગ્ધ તિમ યાઇ રે ।

રાય રક કો કરમ અપ્પા વિષ્ણુ સિદ્ધિનગર નવિ બાઇ

સત૦ કપટ૦ સત૦

આગય કરમિ નડયા બહ પ્રાણી, તમ કો સાથી ન યાઇ રે ।

હરિચંદ રાય તણી સુણી વાત આશ્ચર્ય જીવ ભરાય રે ।

સત૦ કપટ૦ સત૦

રામઇ સીતા જે વનિ કાઢી તે પગિ જઉ વિચારી રે ।

નમરલોઢ દેખતા લક્ષ્મણુય વનમા લેઈ બસારી સત૦

પડવનારીના ચીર કાઢયા નિજ ભરતાગનઈ જોતા રે ।

ઋપિ દત્તાત્રય જેહ નીપતું કર્મ ન છૂટા રોતા સત૦

તે બણી તે વિચાર સદ્ધી કુચરનય જોવાન્યઉ રે ।

ગેપરવાડય માદ કરીનય વેગઉ અદ્વીઙ્ણિ નાવઉ મત૦

ગ્જે પિંડયઉ એ વાત વિચારય તુ ધરમય વિખવાદ રે ।

રખિજી બ્રૂખ્યા વેલા લાગય, તે લાગય નિમવાય " મત૦

ચેરઇ દહય પાપ લાગીનઇ, "રુપુ કહુ છઉ મોરી માય" ૩

કાજ દઇ તે કૃપા કરીનઇ, બાણુ મુઝનઇ તાય ।' મત

વલતાં ગલગલતા તે બોવઈઃ અનીચ એક ઘડિ આણું રે!
 તે તુ નુંદતરીઉં પુણ્ય બણી. તેણુઇ ધરમ ન નંણ્યુ રે. સત્ત
 તેહનઈ તુંહો જિઆણું, કુંવર; માંસ તુહારુ માગઇ રે!
 અવગ વસત બહુલી દેખાડી જે છઇ પોતઇ આગ રે!" મત
 તવ એલઈ કુંવર જપઈ, હસતુ ફૂલ ખિરાવઇ રે!
 "ધન, ધન, ડીલ અમાહરું, માતા! અપિજી કાંમઇ આવઇ રે। મત
 માતાપિતાને હાથે મરીઇ; રખિ બોજન તે કીજઇ રે।
 તે પુરુષનું મોહુ બાયગ, માનવજવદ્ધ લીજઇ" મત
 સત્ત ધરતુ બાલક દીડઉ; સોએ દેવ મનિ ચિંતઇ રે।
 સાત વરસનઉ બાલક નાહઉ, એ તુ જગત્રવદીત. સત્ત
 માયાબોલઉ નઇ ગુણુધારક, લક્ષણુમત્રીસઉ દીસઇ રે।
 બાહુઅડાની વાણી મીડી, દેખતાં મન હીમઇ સત્ત
 મુખઇ સલૂણુઉ, નયન સહેજ, અંગિ સુકુમાલ સુનેજઉ રે।
 પાએ મોજડી, ચમકતુ ચાલઇ, ધમ્મઇ નવિ કરઇ જોજઉ. સત્ત
 પાય પાણિ કડલી રૂપાની, વીંટી અંગુલિ મોહઇ રે!
 મા વીંટી સોનાની રૂડી હીરે જડી. મન મોહઇ રે। મત
 કોટઇ કાંડલા, મોતીસઇર્ણુ, કડિ કંદોરુ રૂડઉ રે।
 સોએ રૂપાનકે સોવિન સોલિત, બાલક ચિતિ ન કૂડઉ સત્ત
 કાનિ વેદલા કનકતથા તે, કાનિ ઉગનીયાં તેહનાં રે
 કેલિગર્ભઅપકનઇ વાંનઇ, સોલિત લક્ષણુ દેહના સત્ત
 તે દેખીનઇ કુદ દેવ જે ચાંત હૂઇ તતકાય રે।
 મયા હુઈ જે કરઇ પારખૂં તે હુઉ પ્રતિપાય સત્ત
 યતઃ ।

ગાહાણ રસ નહિ

ફસસ ન હરંતિ હૃદયં

દયા કરી તેહનગ બિગારઇ કરી કંદર્પ અવતાર રે

સોએ અદૃષ્ટ કરીનાઇ મુક્યુ નેસાયઇ સુવિચાર. સત્ત

ચરિત્ર

મહાપિ કોહલ દીઠિ એક, દેવ લીધ તતક્ષણ સુવિવેક
 સેક કામનધ ધરમા ગયા દેવ ચિત્તમા આલુષ દયા
 કોહલ કુમર રૂપ તે કયુ' દેખધ કુમર ગુણે આદર્યઉ
 કૃતૃમ રૂપ માયા દેવની જૂધ પરીખ્યા વલી સેકની
 માયાકુપર બોલધ વાણિ 'કાહો, પિતા, કરુ તહો કાણિ ?
 જૂખ્યઉ અતિથિ બારણુધ રણઉ એહ માર્ગ મહીનઉ નવિ કલઉ
 દાનજૂપણુ તા બોલ્યા પચ આનદાશુ કરધ બહુ સચ
 બીજૂ રોમચધ અતિ ઘણુ પ્રીય વચન જ પધ આપણુ
 માન દેધ તેડધ ધર માહધ, દાન દીધ પછધ ઉછાહધ
 દેધ દાન અનુમોદન કરધ જૂપણુ પાયધ ધણી પગધ ધરધ
 લાગધ દૂપણુ દેતા પચ તે ટાનવા મ કરુ ખવખચ
 પહધવુ આદરવિણુ દીજધ બીજૂ એહ વિનય કીજધ
 અગ્રિય વચન બોનતા દોષ મુનિ દી ઉ કોષાદિક પોષ
 દાન દેધનઇ નદા કરધ દૂપણુ પાય જે પરિવગધ
 તે પાપીનધ બહુલઉ પાપ કિમ દેવરાધ પન્નલવિ જાપ ?
 તેહબણી વિનય મ કરુ, બોજન દેવાનધ મતિ ધરુ "
 વલતું બોનધ સેક સુજણુ, "કુમર, કિમ હરીધ તુજ પ્રાણુ ?
 અહોજન્મ દીધઉ તહ તણુઉ કિમ રહધ જય હણુતા અહ ભણુ
 પિતામોહ કિમ ઉછઉ યાધ ? માતા છોજના ગુણુ ગાધ
 મૃગમાલક બપરિ મૃગપતી આવતા સાહમા દપતી
 લડવા કાજિ ઉજમ કરધ તુ માનવ કિમ પુત્ર સહગધ ?
 હણુતા અણયા ન વહધ હાય ને વાત જણુધ જગનાય "
 ચેતધ્યા રૂપધ જે બાલ વાલી બોન વદધ તતમાર,
 'અતિથિધમ તુ પૂરુ હસધ, અત અજારુ જઉ યાધસધ
 વદધના ચાઉ, મ લાઉ વાર કામ સપૂણુ કરુ સાર

હું તુલ્યમ કામધ આવેસિ; પુરપલંડાર સખત પૂરેસિ. ”
 નેને, સેઃ કિસ્યઉ સતવંત ! નપિ કાજધ દીસધ એકંત
 લેધ ખડગ નધ પાખાલિ ફિરધ; ડાવધ હાયધ ચોટી ધરિ
 છેલું સીસ. ક્યંઉં તે કાંમ. કુંવર હણુંતાં કહધ ‘ શ્રીરામ. ’
 માડી દેખો કરધ વિલાપ. લાવ લલઉ. પશુ મરિ-મંતાપ.

દુહા

હર્ષયડો, કાટિ, ખસાય કરિ, છાંડિ ન હેજી વાસ.
 વાઘા હાથિ વહિલાવીધ, પછધ હુયાં ઉદાસ.
 હર્ષડા, તું હેડક હુઉ, જે મારી કરધ વિલાપ.
 એહવઉં જગમાં નહીં દૂધ, હુઉં ન, મોટઉં પાપ.
 પુત્ર પિતાનધ મારતા આગધ સુણા અગ્રેક;
 પુત્ર ન મારધ કે પિતા. આ તુ વાત વિછેદ.
 મોટઉ પાપ લગાડીઉં કરમિ અભારધ એક;
 નિજ કરસ્યુ કાતી કરી મુતનધ દાખ્યું છેદ.
 નકસિ ન જાધ, જીવ ! તુ તે બણી જાણ્યુ દુક !
 એહવા પુત્ર વિયોગથી સ્યું રણઉ, પાપિ

ચુપધ

લેધ મસ્તક નારીકરિ દીધ. અતિ રડતાં તે માના લીધ,
 “ સીકધ ધરી રાખેને સીસ. રખે આણુ મનમાહઉં રીસ.
 રખિ જમાડી રહીધ જદા સાયધ, જઈસધ આપણુ મુદા. ”
 પછરિ જોધ રણઉ કાપડી, ‘ સત ન ચૂકધ એક ધડી. ’
 રૂપ કારિમાં કરીયાં દો એ, પાપ કારિમું જાણુ સોય
 પશુ નહ લહધ કાંધ સેક વિચાર. ખરી પ્રતિન્યાનઉ આધાર.
 સીકધ સીસ કળ્યું પુત્રનઉં; સિદ્ધ ક્યંઉં આમિય અત્રતું.
 જાડઉ, સ્વામિ ! કરુ પારણું, સ્વર્ગતણું લાધધ બારણું.
 એહવધ અતિથધ દીડઉં તેહ, સીકધ મસ્તક મુકયઉં જેહ.

કોપ ચડ્યુ અતિ બોલમ બોલ: “ એ રથું માંડ્યું કામ દોલ ?
એહ ન પ્રામું આમિય અહો; સાર હતું તે રાખ્યું તુલે.
ભુંડમ બોજનમ દિન જામ ઘડી. એહ વાત દીસમ અટપડી.
યત: ।

કુમોજનેન દિનં નદો જન્મ નદ: કુમાર્યયા ।
કુપુચેણ કુલં નદં તં નદં જ ન દીર્યત ॥
સેક વદમ “એ મસ્તક સાથિ કરું દહન રાખું છમ તાથિ.
તક્ષિઈ જથુ સાયમ ચાલીમ રવર્ગપુરી જર્મનમ માલ્લોમ.
એ કુંવર અહા કુલ આધાર. હતું તેહનું મસ્તક સાર.
એ સંધાતઈ બલચું અહો; રીસ મ કરજો, સામી ! તલે.”
કુપડી કોધ્યુ મનમાં હસમ, “ તત્વ આરિ મસ્તકમાં વસમ.
તે મૂંકી બીજું કુલુ ખામ ? જલિ ખામ તુ પાપ ભરામ.”
“ કુંથુ તત્વ તે મસ્તક માંહમ ? ” વદમ સેકિ, “ કુહુ ઉછાહમ.”
“ જિકા જથુમ સર્વ સવાહ, બોલી જથુમ નવ નવ નાદ.
ગીતગાનરસ અવશે સુથમ; તે રસ નાદુ સહુ કેા બથમ.
નયનાં પ્રથમ પીતડી કરમ; નયન પદારથ દીસમ સિરમ.
યત: ।

નયન પદારથ નયન ધન નયને નયન મિલંતિ ।
અણજાણ્યાસ્યું પ્રીતડી પહિલું નયન ફરંતિ ॥
નાક લહમ પરિમલ શુભ સર્વ; ભમરા બોગી હમ અખર્વ.
આર તત્વ બધાં સંસારિ દીસઈ છમ એ સીસ મઝારિ.
દાંનદત્ત જલિ રાખુ સહી, કરુ વાત અઢારી કહી.
તુ મસ્તક ખાંડુ ખાંડલુમ, જલિ સાચી વાચા તુલ તથુમ.
જલિ અંગ મામ તુ એ આદર; નહીતું અઢનમ જિનર કરુ.
કાજ કરી મુડીમ જેતયું, મુખથી કાઢીમ તેતલું.
બેટામસ્તક બેટુ જથુ મિલી આટલે કરુ એણી પરમ દલી.
અતિ વધરાગી આલિ ગીત; પરગટ દાખુ જગવદીત.

લોચને ખાંડું આંસુ ખિરમ તુ તપીકે ભોજન નવિ કરમ. ”
 સુણી વચન હરખમ બધ જણાં, માત્ર ખંડાઈ તેહ તણાં.
 ઝડપિકાજમ મુખ હસતું કરમ, પશ્ચિ ઉદરમાં ચીવટિ ધરમ.
 વાચા અવીચલ. દાનમ સર, જાણે કરિ ગંગાનું પટ.

દાસ રામગિરી

લીધઉ રે મસ્તક સેઠઈ તિહાંધકી રે, બોધાવી નિજ નારિ:
 કુંવર ચેલમયા.
 આજ્યા રે જિલટિ રખિનમ કારણુમ રે ખાંડણુ કરમ હાણિ.
 કુંવર ચેલમયા.
 બોલઉ રે બોલઉ કુંવર અઝ તણા રે

મકી રે ધાનકિ મસ્તક પુત્રનઈ રે બધાં બહુ જણા તામ, કું°
 ખાંડણીયાં બેઢુએ કરિ ધર્યાં રે, કરવઈ માંડવઈ કામ, કું°
 ગામ રે હાલરુ હુલાવતાં રે પુત્ર! સાંભલેજો વાત. કું°
 જોણે રે હાથે સુતનઈ તેડતાં રે, મેહલમ તેણુમ હાથે ધાત કું°
 હમિયડઉ રે ન કાટમ, કુંવર! અહ તણું રે કરતાં આહાવઈ કામ. કું°
 હાંસુનમ સોઠા નગરમ માંડસઈ રે કાએ ન ધાલમ આહીવી હામ કું°
 તઈ નવિ રે લોપી આન્યા માહારી રે; તેડમ આમ્યુ તતકાલ. કું°
 વહમણુ રે વિનયે કાધું એવડુ રે, મુઝનઈ એ કિમ દાલ! કું°
 હૂંતી રે આસ્થા બહુલી તાહરી રે જાંવડું રહમસહમ તુજીયી સત. કું°
 છુ નમ રે બોલ, કુંવર માહારા રે, હમિં હોસમ અહયઈ પુત્ર. કું°
 મરણુઈ ન બીહનઉ, રે બાલક બાદૂયા રે, મુખડું પુણ્યમ ચંદ. કું°
 સાદ કરતાં અવણે સાંભલમ રે, મોટડઉ દીસમ એ હિંદ. કું°
 અહો રે અપુણી બેટા વિણુ હુયાં રે, જે કાધું હાથે પાંપ. કું°
 તેહનું રે મસ્તક ખાંડું ખાંડણુમ રે, અહો એહવાં માયખાપ. કું°
 હુતા રે વજ! વિશેષઈ ગુણ ધણા. રે દેખાડીનઈ દીધઉ હેહ. કું°
 લહુડઉ રે ગુણ બહુલે તું દીડડઉ રે. તઈ કાં પાડયા હાડે વેદ! કું°

દણુ એક રે અગજ ! તુ નવિ વીસગ્રંથ રે, કંઠ હોષસિ નીસાલિ કું
રુકુ રે નામ તુલારું સોહામણુ રે. તોરી રામતડી મલાલિ કું
આણુષ વદનપ્ર રે, કુચર ! હૃધવરાવતી રે, તેમુખ ખડુ આજ કું
ઓકુ રે ગાસે દેતી દીકિરા ! રે તે મુઝનમ નહીં લાજ કું બો
તુલ વિણુ રે પ્રાણુ યાષ અલ આકલા રે કોઠી કાલજ માહર્ધ કું
ભીતરિ રે આગિ છાની જલમ રે ધૂધ ન સહધણુ રે જામ કું બો
નયના રે આસુ ધૃત સમ જાણીષ રે કોઠી તેણુષ મયાષ કું
તેણુષ રે વિરહ દાવાનલ જીવટષ રે અતર જવણુ જલાષ. કું બો
આગણિ રે આવી માગુ સુખડી રે. બોવાવડે કરી માય કું
આવડે રે ઘડે સીગમણુ, વાછડા રે ! તેડષ વાર મ લાષ. કું બો

ફહા

ધમ વલવતા ગામતા વિરહ વૈગમી બોલ
મસ્તક જૂકે નીપનડે એતવષ હુઠે ગોવ.
મરકારી કરમ શાક તે નીપાયુ પન તેહ,
કર જોડી માહા વીનવષ, “નીપનું” બોજન એહ.
જાઉ રખિ કરઉ પારણુ, ધમ્મિયુ છુ તુલ ભાવિ.”
નવ ચીતમ રખિ કારિમઉ, “મન ગમ્મયુ પિય ધાવિ.
મત ન મૂઝા, ચિગ ગલા, દીધુ કર્યુ પ્રમાણિ.
જગમા એ સરીખા બના તણી નહીં કો ખાણિ
જલણી ! તઉ ભલમ જનમીઆ માહ સગાવ સમાન
પુત્ર વધી દષ દાનવર. ધીગપણુ અસમાન.
પગ્ગમકાતર એ મમઉ હમઉ નમહોસમ કાએ.
વણિમ માત્રમા પગ્ગડઉ દાન ચકી તે હોષ.

સુપધ

ગમ્મયુ ચિત મમિ એણુષ ધણુ; તેદનડે વિસ્તર એણુષકે
રગિપડે દમધાઉ એ સે, મત ન મૂઝવડે એણુ. નેટ.

હવે એક જોવાયું મર્મ; તેણે કરી ચૂકીય ધરમ કરું દૂડ; મનિ ન ધરમ રોસ, વાંઝીઆ તણુઉ ચડાવઉ દોસ કિમ દેસમ એ બોજન પછમ ? હવે દીકરુ એહનમ ન છડે. સત ચૂકાંડુ એ પરિ કરી ” હર્ષ્યા માંહમ વાત એ ધરી. તવ તે દેવ રૂપનુ નિરાજ બોલમ, “ ધમ ન સીઝમ કાજ. પુત્ર રહીત ધર સર્નુ ચયું; એ રમશાન તુલ્ય તાં કહ્યું. હવે ન લેવઉ મમ આહાર, ” અપુત્રીયાનઉ દીધઉ ભાર. પુત્ર વિના સત દીવા કરમ તુલમ અધારું નણુઉ સિરમ. યતઃ ।

अपुत्रस्य गतिर्नास्ति स्वर्गो नैव च नैव च ॥

तस्मात्पुत्रमुखं दृष्ट्वा स्वर्गो गच्छति मानवा ॥

સેઠિ વિમાસમ, “ કરવઉ કિમ, ધર્મ રહમ પોતાનઉ નિમ્મ ? નથી પુત્ર પોતમ માદરમ; તેહ લણી બોજન તહી કરમ. આહા માહા મમ તે ધણું, પુણ્ય રહ્યું. નારી ! આપણું જઉ અતિથ એ પાછઉ વલમ તુ જસ સમજઉ જગમાં ખલમ. સિરિળ કાં તમ, સરજણુહાર, જઉ ન રણઉ મોટઉ વ્યવહાર ? અન અવારી મુઝ ધરિ હતું. એહનઉ મમ નવિ કીધઉ વડું માનવલવ મુઝ વિફલી લયુ, પુત્ર વિના વસી આકુલ થયુ. પુત્ર વિનારયુ એ રખિ માટિ, તુલમ ન વાતુ આવી ધાટિ. સમજૂ કર્મ અજારું અરયું, નિહનેનઉ વિમારયું જસયઉ. કુણુ કર્મમ એ જલમાં પડયાં ? કીધાં કર્મ આવીનમ અડયાં. ” કહમ સન્યાસી, “ કા હો વાંણિ, દુઃખ ધરંતુ આણુમ કાંણિ મમલુ પુત્ર વિહુણુઉ જેહ, ચોખઉ નવિ યાઈ તે દેહ. જાતમ મમજઉ જે ચાંડાલ ખીજઉ જીવવધીનઉ દાલ. ત્રીણુ લોભી જે નહુ હોમ, પરઅવગુણુ બોલી મલ ધોમ. ચઉથઉ જે અણુદીકઉ કહમ, આવ ચડાવમ, પરનમ દહમ. દૂહી સાખિ ભરમ પર તણી, અછતી વાત કહમ અતિ ધણી.

ચાંપણિ મોસડિ, ચાડી કરઇ, પરાપવાદ ધણુ ઊચરઇ.
 સ્નેહ વિચઇ જે પાડઇ ભંગ, તે મઇલડિ કર્મઇ માતંગ.
 ચોરીકારક મઇલડિ કલકિ; કોપી, કપરી મઇલડિ લલુ;
 નારિતકમતી તે મઇલડિ ભર્યડિ; જૂઠાબોનડિ આગલિ કર્યડિ,
 મલતુ પીવાહ જેણુઇ લાજુડિ; એતલાથી મઇલડિ વાંઝીડિ. ”
 હાથ ધસઇ સાહ, હર્ષડિ હણુઇ; “ પોતઇ પુણ્ય નહી આપણુઇ.
 ઉજઇ કર્મઇ કાં અવતર્યા ? અરય ન સીધડિ. દુ.ખઇ ભર્યા. ”
 સુકુલીણી નારી કહઇ, “ સુણુડિ, કાઇ દીન વચન તુલે લણુડિ ?
 રાખડિ સત નહી ચૂકડિ ધર્મ. અજઇ સદાશિલ તુમચડિ કર્મ.
 મ કરુ વિમામણુ એહની કસી ઉદર માહરઇ સુત રણડિ વસી
 સાત માસ મુઝ ઉદરઇ ચયા, તે જગદીસઇ કીધી મયા.
 રખિ કહઇ તુ દેખાડુ તેહ, ફાડી ઉદરનઇ કાઢડિ એહ.
 અજઇ પુત્ર એ નથડિ સહી ” તતક્ષણુ શુદ્ધ જરી તવ ઝહી.
 ઊપાડી ધા મેહવઇ જનન, તતક્ષણુ હાથિ પ્રહઇ મુનિ તામ
 “ માગિ, માગિ વર, તડા અલે જે જોઈ તે માગડિ તુલે
 સાવવત, નઇ સાહ સદીર, ગુણે વડુ. વીરાતન વીર.
 તુઝ ગુણુ ધ્રિ વખાણુઇ ધણુ; તેણુઇ ચિર મન ન રલે મુઝ તણુ ”
 પ્રત્યક્ષ દેવરૂપ તે થયુ, “ વગ માગુ ” એ બોલજ ઠણુ
 થયુ દેવ અતિ અદ્ભુત રૂપ ચૂર્ચ થકી તે થયુ સરુપ
 સદસાભણુ ધર્યા નિજ દેહિ, દીકઇ દુસ્કૃત દુયાં છેહિ.
 નર નારી બે રલાં કર જોડિ, “ સ્વામી આ કાં કીધી બોડિ ?
 દેવ, રૂપ રખિતુ તઇ કરી, કા તઇ અહા કાયા દુ.ખ જરી ? ”
 કહઇ દેવ, “ તવ દાન પ્રભાવિ ઈદ્રઇ વખાણુ સદમજ સલાવિ.
 મઇ નવિ માન્યુ એહવડિ બોવ, ઈદ્રઇ બોલ્યડિ બોવ અતોચ.
 વિક્રમ રૂપ કરી મુનિતણુ કર્યડિ નીર વિક્રમ મઇ ધણુ.
 દુઝ સંજય તુઝ નાણુ કર્યડિ, જે સિદ્ધ સિદ્ધ સહી કર્યડિ.
 સત્વ પરીક્ષા જલુ પાર કરી. તાહરી મતિ તેણુઇ નવિ ફિરી.

સગલા ગુણ દીઠા તુલ તણા, ઇંદ્રા વખાણા તેહથી ધણા.
 'બહુ યુગ નામ તુલારું રહ્યું' વયણ એક એ અલે કહ્યું.
 સત્યવંત રા હરિયાંદ દુહા. અનદાની તું સુપરિસંગી
 સત્યવંત તું, સેડિ ! અપાર સતી બહી ચંગાવની નારિ.
 કુંયર માદસ જુરિ ઉદાર. માતપિતા વચિ નદી અવિહાર.
 પિતા ભગત એહવહિ નદી દોએ, નરનારી સગલાં તુલિ દોએ.
 તે બણી તુડા વર હું અલે, જે નોઈય તે માગુ તુલે. "
 બોલ્યુ સેડ, " રહ્યું વર મુઝ કહ ? તુડા બલા. અણુમાત્યા રહ.
 વાહલહિ પુત્ર હવુ અલ તણુહ, 'તુડહિ, તુડહિ.' હવમ રહ્યું બણુહ
 વખણે પુત્ર જે નાહલે બાલ, દોહલી, દેવ, ચેટની ઝાલ
 ફૂડ હરી મરાખુ તુલે, તેહ કથન રહ્યું બોલું અલે ? "
 બોલમ દેવ, " સેડ, તુલે સુણુહ, હમ જીવત મુત તુલ તણુ.
 હરી કારિમું કુંયર સ્વરૂપ દેખાડયહિ એહ નવિ રૂપ. "
 સેડિ કહમ, " કિહાં કુંયર સો એ ? " " નેસાલમ બણુહ હમ જાએ.
 કિરમુ વયર નયો આપણુહ, કાંઈ, સેડ, કિરમુ કણમણુહ !
 ન માનહ, તુ જે નેસાલ. હવુ તરમુ હમ તિહાંકણિ બાલ. "
 પિતા ગમુ જોવાનમ જામ, પુત્ર નેમાલહ દીહિ તાંમ.
 દેમ સાહ બોલાવમ સાહ, હવુ વિપાદ અનમ જીહાહ.
 " એકધવા, આવહિ નિજ ધરે. માય મિલીનઈ આનંદ કરે. "
 આખુ પુત્ર મા હરખી ધણું; સાંધ દીધહિ મોહામણું.
 ઉછંગ લેઈનમ બોડા દીધ, હર્ષાશ્રવિ મસ્તકિ સીમીધ.
 " બજમ મહ્યહિ તું, પુત્ર ! સુહેજ, સોવન કાંતિ, અનોપમ તેજ.
 લોચન મન હરીઆં મલી આજ, તુઝ દરિસનિ સીધાં અહ કાજ. "
 પુત્ર કહિ, ' મા, રહ્યું દુખુ ધરું ? પિતા, વયણ સાચાં જિયર. '
 માંડી વાત કહી જે હતી, " આવ્યુ દે ચર્ધનમ યતી.
 તેણમ પારખું બહુ પરિ કર્ધહિ; તે નવિ જામ હઈ જિયર્ધહિ.
 વજ્જલોહ હર્ષ્યાં અલ તણાં તેહ ચક્રી કાઠાં અતિ ધણાં.
 તે કીધહિ જે ન કરમ કામ, મત્વ ન ચકાં આપણુ તો એ.

પછપ દેવ ઓ પરગટ ચયુ, વર આપપ છપ વલી સામલઉ "
 કહપ કુંયર, " વર માગઉ, માય, રખે સત્ય ઉછેર યાપ
 " દાનોપરિ મન જોહવઈ અછડ, તેહવઉ ભાવ રાહજો પછપ. "
 તે પર દીધઉ તેણપ દેવિ ચગાવતી બોલિ સખેવિ,
 " પતિવ્રતાનઉ જે પાલિવુ, તિહા મન મધ્યુ મુજ ટાલિવઉ "
 " માતપિતાની ભક્તિ વિશેષ હજો મન માહરુ સુવિશેષ "
 ત્રીણપ વર માગ્યા તે દીધા, સુર સનોખીનપ ચાલીયા.
 જઈ સુરલોકિ વખાણ્યુ સાહ " પુણ્ય તણુ તે લખ છલાહ "
 ઈદ્રાગલિ વાણિ જિયરી, સુરલોકપ કીરતિ વિસ્તરી
 હવપ પાછનિ ધર્મનગરી માહિ નગરલોકિ સુણીઉ ઉઠાહિ
 વિરમય રૂપ કોલાહલ ચયુ તસ ધરિ બહુ જન જોવા ગયુ
 સુણઉ રાષ, તિહા આવ્યા ધરિ, વધાવાની કીધી પછરિ.
 નગર શૂગાર કરાનિ રાય ધરિ ધરિ ગૂડી જિયી યાપ.
 તલીયા તોરણ, વનગમાન રગિત સોભપ ઝાકઝમાય.
 ગીત ગાન બહુ નારી કરઈ, સાજન હર્ષડા મહુલા ઠરઈ
 કુકુમહયા વાચક દાન દપ દેવગવપ રાચમમાન
 નર માહપ પુણ્યવત પ્રાણીઉ સગાસસાહ દીસપ વાણીઉ
 આવ્યા વખાવા ધરિ ધણા મામા કાકા ગોત્રી તણા
 સત્વ સાબલી રીઝપ લોક, હર્ષ ધરી તનપ મૂકપ શોક
 " સનય સે સુર ઇણપ કામિ, જપ પાપ વુઝાગપ નામિ
 ઇમ ન રહપ મન માનવ તણુ, તઈ શોભાચુ પુર આગણુ "
 દપ રાગ પચાગ પસાય, જીપરિ આપિ વલી કમાહિ
 નગરિ મત્રિ મુખિ યાપીઉ, તસ યશ તિહુયણુમા બ્યાપીઉ
 અતિ આડજગ નગરપ ક્યઉ, હોડપ બહુ જનસ્યુ પરવયઉ
 આગપ આદ દાન દપ ધણુ, વલી માન હુઉ રાગ તણુ.
 સેક નગર્વા દીસપ સાર, દીન દુસ્છનુ તે આધાર
 જુ પર સુરતમ સમાણુ સોએ તમ જંમલિ નદી બીજઉ કાએ
 તિહાગ પછી બહુ ચતુકાર ધણઉ જમાડપ વણુ અદાર

જતી ગૃહી જે મામણ અજ ધૃતશું જુગતઈ દારણ મન.
 દાંન પ્રભાવઈ મુર સવિ મિલી આવી અમૃત બોલણ વલી.
 'દાંન યદી કેલાસઈ વામ,' શંભુ બલુષ, 'દોલો મુખકાશ',
 વદણ વલી, 'સુર સકલ મઝાર બધસેવું તઈ સન્ની અવધારિ',
 અસી આસીસ દીધ સવિ દેવ, 'સુર નરપતિ તુઝ કરમઈ મેવ',
 સાદા કદમ, "સુરનગર ન કાંમ. આપજો અવિચલ મુખ કાંમ.
 કરવહિ ધર્મ, કહુ, મઈ તેહ, અઝરામર પદ લહીઈ જેહ."
 સુર બોલણ, "તે ધર્મ ઉદાર દયામૂલ ભાખ્યુ મુખકાર,
 દેવ નિરંજન જણુઈ જેહ, તે આણુઈ ભવ કેરુ છેહ."
 મેપુહતા નિજહામિ દેવ કરમ સેક સંતની સેવ.
 ઇમ યૌવન પાંખુ ચેલીહ, પરણાવ્યુ અનુષમ મહેલીહ,
 ધર બ્યાર કરમ મુત સોએ. હલુકર્મો તે પ્રાણી દોએ.
 અમાવતી તીહણ પાણિ તિમ્મ, ભવઅંતરિ મુખ લહણસણ નિમ્મ.

હાલ

(ભાણેજ નાં જવ રાજ એ)

અનુક્રમણ તેહનઈ માધુ મિલીઆ. ધર્મ દેમન આવ એ.
 દયામૂલ મુખર્મ જણ્યુ. મુદ્ધ સમકિત પાવ એ.
 જિનદેવ સેવા, સગુર કેરી બલધારી જે હવા.
 બાલ બીતરિ નહીં ય મમતા. લલા ગુર પણિ તેહવા.
 ગુર કદમ, સમકિન મુદ્ધ પાલુ: રખે શંકા આદર.
 તસ પાય દ્વપણ દુરિ કીજણ. વલી બીજા પરિહર.
 મૂલ સમકિન ધર્મનુ: મત બાર શાખા જણિ.
 આચાર બહુલા તેહના, પ્રતિશાખ રૂડી આણિ.
 શુભ આવકા જે ધણે બેદે, આવલી એ પત.
 પુષ્પ સુરનરમુખ કહીઈ. મધિ તાસ વિચિત.
 મુગતિ કેરાં ફલ સહેજ. તૃપ્તિ બહુલી યામ.
 જે વાવર્ધાથી સકલ દોષા રોગ દુરિ પલામ.
 સજ લોકનઈ આરાધવા મંમ તેહ પૂજણ ચોગિ.

હ્રદ અનતા સુખ ભોગી કહોઈ ન પડિષ રોગિ ”
 તે સાર ગુર દેસન સુણી ઘણી ખપ તહા આદરી
 કારિમા સુખ સમાર કેરા રહુ સાહ તે પરિહરી
 ભાન સયમ શુદ્ધ વેષ લલિત કેવલ ગૃહીપણુષ
 સુરદત વેષઈ જહો પૂજા મુકય સુરપતિ તિહા યુણુષ
 આજિ બહુલઈ તેણુષ ભવચ્છિતિ પાલીઈ નિર્મલ ધર્મ
 ભવ્ય પ્રાણી બૂઝ્યા સુખ ભોગવધ નિશ્ચય ધર્મ
 અનુક્રમઈ અગાવતી નધ સુત પામીઆ સુરલોક
 એકાવતારી સો હુર્ધનઈ હોમઈ ગતગોક

એ સાહ સમયઈ દાનધારી અન્યઈ નહો તે પારખધ
 તાસ ગુણુ જે માલનધ તે દામિ બધસધ સારિખધ
 વૃદ્ધતીરથ ગયા મગા, દારિકા ગોદાવરી,
 કેદાર બદરી, હરિદ્વાગ, સાર મથુરા વગુરી,
 અન્ય આમડિ સખન તીરથ કરધ જે ફલ હોધ,
 સાહ શ્રી સગાલ કેરુ રામ સુણુતા સોએ
 વલી જેન તીરથ કરધ જે એહ જન તે સુણુધ એ ગસ
 અધિક ફલ એ માલવધ ગુણુ સેકની એ ભાસ
 સુણી એદનઈ દાન મહોમા મહધ ગુણુ જે એદનઈ,
 તે લહધ મપદ સકન અવિચલ, સાધ નિર્મલ તેહવઈ
 એ રાસ ભણુતા હર્ષ વાધધ, સુગુણુ સુણુતા પામીધ
 વલી આમ પૂણુ સકય હ્રદ અનધ વચિત કામીધ,
 સોય મવત સતમકધ, માસ વૈરાખધ વલી,
 વદિ બારસઈ એ રાસ પૂણુ હુર્ધ શુભ મનની રની
 વૃદ્ધશાના ગુણુવિશાના x x x ગછપની,
 તસ આણુપાલક કનકસુદર કહધતુ વઝાયા યતી
 વિબુધ ઓતા । ગમ સુણુતા હર્ષઈ ભાવ સુ આણુને
 શશિ સુર મકય તપસના જન રાસ એહ વખાણુને

ષ્ટિ શ્રી મગાવસાદ રામ સંપૂર્ણ ॥ મવત ૧૬૭૦ લખિન ॥

સુરદાસકૃત

સગાગપુરી

રાગ ગાડી

ગમનું વણાએક, પૂરે આશ મવરીનદન ગૂંજી લીલવિવાશ
 ગજવદન ગરબો ગૂંજીપત સુધ સુધ રે તેહેને શત
 મુષકે વાહન. તાત (નરેશ) મહેશ, ઉત્તમ મન આપે ઉપદેશ.
 ચતુરમુખ તો છે રે બ્રહ્મ પ્રોહોહા છે તેહેના પ્રાકમ
 તેહેની તનઆ તૂ, સરસ્વતી તાત તમારો પ્રભપતિ
 હુ લધુ બાવ હો રે મત, કાઈ ન જાણુ અમર, શત
 ધનજી ભટને લાગુ પાએ, ગાઉ જુગજીવન જાદવ રાએ
 ફરી ભટને તું રે તન નિરમલ લેખ કાઈ તાહારુ મન
 ફરીઆદ માહે તાહારો વાશ તાહારી પાશે કવે સુરદાસ
 એ કથા જે અવશે ધરે, પાતિક કોટ નેહેના પરદરે
 પુત્ર તણે તેહેને ન હોએ વિભેગ બૂ અસ્થવમા પામે ભોગ
 અરજીન, બીમ, જીધિધર, ધરમ, નીકુચ શેહેદેવ ને ઉત્તમ કર્ણ
 કરજી તણુ સું કમ વખાણુ, જેહેને તાત તપે રે બાણુ
 કુતા સરખી જેહેને માત, પાડવ પાય સરખા બ્રાત
 પ્રાગુકાન જેણે સમે થાએ, તેણે સમે દાન દેતુ કર્ણ રાએ
 શવા બાર તા આપે હેમ નખેત્ર તો તાં કુશલીએમ
 શવા બાગ શોમણુ આપતો કાદુ જીભ્યાએ ફરી નહી બોવતો
 જતી સન્યાસી આવે કોડ તેહેની સ્તુતિ કરે કર જોડ
 દાન દેતો ન કરે નાકાર એહેવા ખતી કર્ણ દાતાર
 ખતીનું ખતીનદસ ચતર વઢતા વઢતા આબો અંત
 સમર્થ સુધ તે કર્ણજી જાણુ પડયો પ્રથ્વી તે વેધુ બાણુ

ફોન ૧ સપાયે વીસાત ૨ મન

૩ સમર્થ તે સુધ તે કર્ણજી જાણુ પડયો પૃથ્વી તે વેધુ બાણુ

નારાએણું લીએ છે નામ રસનાએ બોલે રામ રામ.
 તેણે સમે આવ્યા શ્રી હરી બ્રાહ્મણ કેરો વેષજ ધરી.
 શ્રી કૃષ્ણજીએ વાણી જોયરી. “માનસાવ ! તું દાનેશરી.
 માહારે મન મોટો ભાવ આવ્યો. તૂંહને જાગ્યવા હું આવ્યો.”
 “માહારા સ્વામી ! સું આપીએ ? કાંઈ સમીપ હોએ તે લેઈ સોંપીએ.
 મણી માંણેક મોતી ભંડાર. કાંઈ નથી, કેહે કણ દાતાર.
 “ હું હરી આવ્યો મોટી આશ. કાંઈ રે, કરજી ! મોકલે નિરાશ ? ”
 સૂરજસૂત કેહે, “સાંભળ. યતી ! કનક તણી માહારે દાંતે રતી.
 પંડિતજી ! લાવો પાપાણુઃ” કુંતાકુંઅર કેહે મતુર સુગણુ.
 વલતા બોલ્યા શ્રી ભગવાનઃ એ તો કંઠીએ મે નથી રોવ્યાં દાન.
 અડવડતા આખડતા કંણુ ગયા, તેટલે દયાલજી પ્રગટ થયા.
 “ માગ, માગ, રે, તું રાજનં ! હું તૂંઝનિ થયો તુષ્ટમાન.
 હું તૂંઝનિ તુઠોરે દેવ. માગ માગ રે કણુ ! અસ્તમેવ.”
 “સ્વામી ! તિલક બંધણુને હાથે સાર. માત હસ્તક માહારો આહાર.
 મુગતણે હાથે પંડાન. મચ્છા કરો મુઝનિ, શ્રી ભગવાન !
 રથાને વાસુ, ને સુકલે જન્મ. એ તું પ્રસંન જનાઅરજૂન.
 નયણે નવ દેણું પર વસ્ત. તાહારે ચરણે રાખું મત.
 પરઅત્મી વેલાં નુંપૂછક થાએ. સેહેદારા સું જોવંન જાએ.
 સ્વામીકાજ માહારુ જાએ જંત. કુંઆરી બોએ દેહન દે અંત.
 ભક્તિ કરતાં ચંત ન ચલે સૂરજનો સુત સ્વર્ગ પલે.
 આનંદો અંજે અપાર દેખી કનક તણા ભંડાર.
 સહુ દેખે સુનુ મોવણુઃ હોયે હરક્ષો ખત્રી કણુ.
 હેમ ભલું ન કરાએ ભક્ષ. અન વિનાં કેમ બેસ સક્ષ ?
 અન વિનાં રજો દલવલી, જેમ જલજંડાવી માજલી.
 બૂખ ખત્રીની દેહને દમે. અન વિનાં લાલણ કેમ ખમે ?
 અન વિનાં તેહેને પડે અપવાસ. રથાનકે બેથી થયો નિરાસ
 જેહેવું દીધું પોતાને પાણુ, તેહેવું પામીને નીરવાણુ

જેહેવું દીધું તેહેવું પામ્યા સહી; વાવ્યા પાખે કાંઈ લણીએ નહી.
 કૃષ્ણ કેહે: “કર્ણ! અવિધાર, તે કાહેને ક્યો ઉપગાર?”
 “સ્વામી! અભ્યાગત આવ્યો એક મંદિર માદારે કરી વિશેષ.
 આગતસ્વાગત કીધી અતી. શોષણ ન લીધું એકજ રતી.
 ખૂધારથી કુતો અપાર, કરે કરી દેખાડ્યું દાર.”
 કૃષ્ણ કેહે રે કર્ણ! અવિધાર, જે આંગલીએ દેખાડ્યું દાર,
 તે આંગલી મુખ માંહે ધરો. કર્ણ! અહમારું કહું કરો.”
 મુખ માંહે મેહેલતાં વાર પંચામ્રત આવ્યા ઓડકાર.
 કર્ણ કેહે, “રે કૃષ્ણ! અવિધાર, એક વાર ત્રત લોક અવતાર,
 અનદાન હું દેઉં ધણું: ખૂધારથીનું દુખજ દરું.
 બુધો આવ્યો ને ઠાલો ગયો. તે માટે મારો દેહ દહો.
 દોષે કર જોડી કેહે સુરદાસ. “અનિશ્ચ આવ્યા શ્રી વૈકુંઠનાથ.
 કંઈકયા ચે રે પૂરી. હવે કેહેસું તે સગાલપૂરી. ૬૧

રાગ જોડી.

કાંતી નગરી તો નીજ વાસ. તાંહાંને લોક છે લીલવિલાસ.
 ધર્મ, દયા, મત સત અપાર. અસત ન જોસે એક લગાર.
 બંગાલનો સુત સગાલ શેક. તેહેને એલઓ પડઓ પેટ.
 સગાલ શેકની અત્રી ચંગાવતી, એલેઆની માતા શતી.
 કૂડ કવચ મારેગ તજે. શ્રી ભગવંતને ભાવે ભજે.
 પતની પતનું એકજ મન, ચતુર એલેઓ તે ધન ધન.
 ખંડ ખંડ તેહેની આલી દયાત તેહેને વખાણે શ્રી વૈકુંઠનાથ.
 કેલાસ વાસો વસે ત્રિપુરાર જોઉં સત એહેનું એક વાર.
 જોઉં પારખું પીડા કરી. બારે મેધ! તમ્યો લાંબો ભરી.
 બારે મેધ! તમ્યો કરજો કાજ. ઉતાવલા ઘર્ષ વરસો આજ.
 જોઉં જતી ઘેર કિમ આવશે. શેક સગાલ ત્યારે શત છાંડશે.

રાગ મહુસાર.

બારે મેધ આવ્યા. ઝડ કરી. ત્યારે વરસ્યો અખંડ ધાર રે.
 ચંદ્ર સુરજ નહી દેખીએ. નહી ઉઘડે એક લગાર રે. ૧

ધરવરે અંતર ભોઈઉ, કેહેવું છે એહેનું મન રે.
એકે ઉદર, પાણુ પોઠા પાતલા. હરનું પરુએ પચું છે તન રે.
કોઠી કરૂપ કરીઓ હરને દાંતે બાધા રોવાલ રે.
પરુ તણા પરવાહા વેહે હરને મોઢિ ગણે છે લાલ રે, ૩
એહેવો મેલો વેશ ધરી કરી નૈ બેઠા દેહેરા માંહે રે
આનંદ અંગે અતિ ધણો ભોવા નીશર્થા નર ને નાર રે ૪
તેહેવે દેવલ દાખલ બેઠા દીઠા દેહેરા માંહે રે.
“સ્વામી ! દેવ તણો તું દેવતા હું પામી પરમ નિધાન રે, ૫
મુઠં દીન હિપર દઆ કરો જેમ ધર પુર પાવન થાએ રે.”
પછી શેઠ શગલ ચંગાવતી પેલા જતીને લાગે પાઅરે.

રાગ અદાલ ગોડી

સ્વામીજી એણી પેર બોલે છે અબ્યાગત રે,
“ સાંભલો નિ સુધી વાત રે.
હું કિમ આણુ? જૂઓની દુખ, સું કરું, બેદીલે રે!
ભોગ ને, જુઓ રે, બાપઓ ! નહી મલે રે.
રગત રાખુ ન રેહે પરુ તણા પરવાહા વેહે,
દારુણ દુખે દેહ ” એમ કેહે રે.

રાગ મહાર

શેઠ શગલ ચંગાવતી વક્તાં બોલ્યાં વાણી એમ રે.
“ માહારા આમી ! મદિર પધારીએ હું તો રોવ કરું અનુદિન રે ૧
વેહેલા થાને વાર મ લાયો. સી માંડી પૂછાપૂછ રે ?
પછે અસ્તી ભરથારે ઉચડ્યો, ઓઠંગે લીધો અતીત રે. ૨
અતીત અંગે હિતરે લોહી પરુ તણા બોધરાલ રે,
મંત કેહે એહેતું (ન) ચલે કણ માન એક લગાર રે. ૩
શતી તાં એહેવી શાધવી: તમ્બો સાંભલો માહરા નાથ રે,
ભો-ભો જતીને વાગતું રખે ખૂચતા આપણા હાથ રે. ૪
જુગતે જતીને જલથે દેઅડે આણે અતિ હાથ રે
એમ કરતાં લેઈ આવ્યાં તે પોતાને અવાસ રે,
દાદાં પાણી; ને મધુરી વાણી; બાવે કરે હરિની ભજત રે

વીઝણો લેઈને વા નાખે એહેવી કરે આગતસ્વાગત રે,
 શેજ તળાઈ ઉશીયડાં હરને મસૂરીઆં બેઠું ગાલ રે.
 એમ કરીને પાથરાં, સૂતી કરે શેડ સગાલ રે.
 પછે વલી ઉતાવલાં એમ રશોઈ નીપાઆં રે.
 પચામ્રત પ્રીશી કરી 'માહરા શાંખી ! તમે જન્મે રે.'
 વલતા અબ્યાગત બોલીયા: "તમ્મે શાંભલો શેડ સગાલ ! રે.
 તમારા મન માંદાં છે જે અંનનો એ કરશે આહાર રે.
 અંન તણી માહારે આખડી કાંઈ ચચા છે બહુ દિન રે.
 મુઝનિ પૂછે તો કહું હું તો માંસ કરું બોજન રે"
 આણું અખાદ અખ તણું તેહેને વેગે ન લાગ્યો વાર રે.
 પ્રીશીને આગલ ધરું. હવે તેહેનો ન કરે આહાર રે.
 વલતા અબ્યાગત બોલીઓ: "તું શાંભલ, સગાલ શેડ ! રે.
 એક અન્યોપમ એલેઓ તે પડ્યો તાહારે પેટ રે.
 તેહેને વધ કરે ઉતાવલો. જાઓ કાંઈ ન લાગ્યો વાર રે.
 મુઝનિ પૂછે તો કહું હું તેહેનો કરીશ આહાર રે."
 "સ્વામી ! પુત્રવાત તો પાધરી, આપણે ઘેર છે જેહ રે.
 માહારા સ્વામી ! શવારું શે ન કહું ? ખૂધા પીડે તહમારી દેહ રે.

રાગ મારુ

વેહેલા થાઓની માહારા નાથ ! રે

લાવો. ગીઓ છે નીશાલીઆની થાય રે. ૧

માહારો લાડગેહેલડો પૂત્ર રે,

તે તો બણવા મગ્યો છે મુજ રે. ૨

માહારા વાહાલા ! તું વેહેલો હોડે રે.

એક જતી ને ખૂધા પીડે રે. ૩

એહેવી શાંભલી જતીએ વાત રે.

એ રૂપ ધર્યાં જહુનાથ રે. ૪

એક ખેડુ રહ્યુ અવાશ રે.

ખીજી ગઈ એલેઆને પાશ રે. ૫

“ તું તો શાંભલે, એલેઆ ! વાત રે.

તૂને મારશે તાહરો તાત રે. ૬
ધેર આવ્યો અભ્યાગત એક રે.

તેણી વાત કરી વરોષ રે. ૭

તે તો અંનની વાટે ન જાએ રે

તાહરા તંનનું અખાત ખાએ રે. ૮

તૂને ખાપ મારે વિશવાસી રે

તું તો જાની ધડી એ નાહાશી રે. ૯

રાગ ધન્યાશ્રી

ત્યારે નાંધીઓ નીશાલીઓ રે બોલ્યો વાણી બાલ:

“ માહગ શન્યાસી ! શાચુ સૂણે રે, સ્વામીજીએ કીધી માહારી સાર. ૧

હું નો ઉમઆ અંગથી ઉપનો રે, પીડાએ પ્રશાવ્યો રે પૂત.

માશ દશ દુખ બોગવ્યું રે, માતાએ ધેયા રે મનમૂત. ૨

હું તો પાલીને પ્રોડો કર્યો રે, તેહેને કિમ દેઉ રે પૂક ?

કહું ન માને માત તાતનું રે તે હોરુને નહી હોએ રે છુટ ” ૩

ત્યારે કુચરે કર ખડીઓ મલો રે, માથે યાટી રે સાર,

ચરણ વાહે ઉતાવલો રે, પિતાજી ને કીધો રે જુદાર. ૪

ચરણ લાગો ચગાવતી રે, માતાએ દીધી રે આશીર્ગ:

“ માહારા કુંચર તું કાડમણા ! હેદવાને આપ્યો રે તાહારું શીશ ! ” ૫

x” માહારી જનુની ! વાર ન લામએ રે, વેહેલી યા રે મોરી માત !

પેલા જતીને જમાડવા રે, અમ્યોને કરો રે ઉપધાત. ૬

વલણ*

ઉપધાત અમ્યોને કરો, માતા કર જોડી કુંચર કહે,

* જનનીને જોડી ન લાકએ રે વેહેલી યા રે માહારી માત.

હવે વધ કરો ઉતાવળી, જૂખ જતીને દેહ દહે. ૭
એહેવા માત વરસનો બોલે વાણી શા માટે શાશો કરો !
હવે વિધ્ય કરો ઉતાવળી, તમ્બે માયા મનથી પરહરો ૮

વસણ

પરહરો માયા છેદો કાયા, હૈએ હરખ આણો હયં
તમાટે હાથે માહારા પ્રાણ જાએ તો વેગે વૈકુંઠ જો વશું.

રાગ કેદારો

વેગી હોરે, માત મોરી । ઊરો કહેતો હે બેરોબેરી.
જૂખ જતીકું પીડા ભારી.

અરથ ગરથકા માત ! લોભ ન કરના, હિડગઆ પછી માતા । પડા રે ભગાણ
હમ તમ છો રે માતા ! દૂર પૈઆણું.

કીશકી બેણું ૧ માતા । કીશકા રે ભાર્ધ ૨ શખા મલે હી ખાટ બટાર્ધ
જો રે છ(એ)ગે માખાપ આર માર્ધ, ત્યારે પાએગે માતા પુત્ર ભદ્રાર્ધ

તખ આપોપે (માતા) મદિર પલાર્ધ
કરે વિલાપ અંતર દૂખ આણી. નૈમણે નીર વેહે જલપાણી

રાગ વેરાડી

ચતુર સંગાર્ધને શેઠ શગાલ જોલે બેસાડો ચેલૈઓ ખાલ,
ભાવે ભજત રામની કરી, ચેલૈએ શમર્ધા શ્રી હરિ.
નાધડીઓ રાખો નિરધાર, પાલી લેધને કરો પ્રાહાર,
પુત્ર ચેલૈઓ ચતુર સુજાણુ મામાપે મલી લીધા પ્રાણ
પુત્ર અખાત પાક જ કરી માતાએ રાંધું લાણડે ભરી
ચાલી પૂરીને મૂકી પાશ, " જમો, જતી મુને દીઓ આશ "

એ તોહોએ પ્રીત જનમ નહી શાર મસ્તકે રાધૂ કહી ?
 એ રાધૂ તમે અગ જ શહી શાર મસ્તકે રાધૂ નહી "
 પતની પત બેહુ લાગે પાએ "માહરા સ્વામી । તમને અણખ જ યાએ "
 "તો ઉતરશે માહારી રીશ, બેહુ જણા મલી એહેનુ ખાંડો શીશ
 અનોઅન્ય ગાએ ખાડણા ને આમ પહે તમ તણા
 તોયે તમ્યોને દેહ આપ જૂખો ઉઠી જાઈશ આપ

રાગ પરજીઓ

દ્વાઝ પોકારે થડ ચઢી ' કાએ જનમી મોરી માએ ?
 પુત્ર ! પોકો પારણે વહવન લાગી રે પાએ
 પુત્ર, પુત્ર કુલતર પુત્ર કરચણ પુત્ર આગેવાન
 બેહેને પોકો પુત્ર નહી તેહેનો પ્રહા કુઆ નવાણુ
 શેઠ શગાલ કેહે રે " હૈઆ । રહેજે હાથ તો

ટલતો રખે અગતો
 મસ્તગ ખાડતા ચેનનુ રે

ખાડણા માહે મેહેલ્યુ છે શીશ
 કાઈ નથી રીશ માએ બાપને રે

માહરા કુચર ! તાહરે કોમલ ખાડણુ અગ
 મિ ખાપણીએ લગ કીધૂ ચેમૈઆ રે

માહરા કુચર ! તૂને લમડલી લાવતી
 બોનાવે ચગાવતી કાલા બોલ છો રે

માહરા કુચર ! તાહારી નાચિકા તો નીરમવી
 દાત તે દાદેમ કલી, માહરા ચેલની રે

માહરા કુચર ! તાહારા અધર તા રાતા
 શેઠ શગાલ કેહે આતા ! મુદ્દને બોલ છો રે

માહરા કુચર ! તાહારી કેડનો કણ્ઠેરો
 વૂઝ સગ્ગો ને ગોરો કાલા ! કો નહિ રે

માહરા કુચર ! તહને પારો લેઈ જમાડતી
 સીધાચણ માંડની કાલા । બેઠણા રે

મે જાણ મોરે પાએ વહ લાગશે
 કુવને અગવાજશે માહરા કચનુ રે

માહારા કૂચર ! તાહારી સૂખડી પડુઆ દાલીઆ
 નાધડીઆ નીચાલીઆ સદુ આરોગતા રે
 ખાંડણૂ ખાંડતા બાંહોડલી ગે ન વૂટે ?
 આખડલી ગે ન ફૂટે ? કાલાને ખાડતા રે
 પુત્ર તણા મોટા તે વિભેગ
 કેમ મન ગખૂં (શોગ) ? અવની વેહેર દીઆ રે
 ખાંડણૂ ખાડતા આંસડા પસાએ
 રખે ઉડી જતી જાએ ઘેર આપણેથી રે
 રાગ રામચી

ચતુર ચેલેઓ ચૂર શીશ તેહેનો કીધો ચૂર
 ખાડીઉ મામાપ મલી રાધઉ આપ
 આગલ તે મેહેલ પ્રીયી
 બોધ્યા તે વાણી હસી
 વહેવા થઈને આરોગો માહરા સ્વામી ! સન્માસી !
 હવે કાર્મ કાદો વાક ?
 સુગત જિમ કરે રાક
 વાઝીઆનું અન કિમ લીજીએ અમજ પાક ?
 લીઓ અન તમ પહરૂં
 માહરિ પાહો હું પરવરૂં
 વીમાસા વીના એહેવૂ સું કરૂં ને સુ કરૂં ?
 તમારૂં ન આવે કાજ,
 પાણી પીવાને અમજ,
 વાઝીઆનું અન તો કીજીએ ત્યાજ
 માથે લાગુ રે કરૂંમ
 હવે કીજીએ સું કરૂં ?
 લાજની હુતી વલી આસ્યા મુવગા ખોહીએ રે કરૂં.
 શતી ફેહેરે 'કથ પ્રાણ
 પ્રયવી બેદુ પડીઆ પાણ
 પુત્રની તે હવી હાથુ જતી જમ્યો નહી નિરવાણુ'

શતી કેહે સીય નામી
 શાબલો, શન્યાસી । સ્વામી ।
 હજી હું વાગશી નથી માહરા સ્વામી । મન્યાસી ।
 ખોલું નહી સ્વામી જી
 દેખાડું નિ તમે ઉડુ
 માહારી કુખે છે સ્વામી । ખીજી રે બેડુ
 ચતૂર ચગાઈ મતી
 હાય માહે લીધી કાતી
 ઉદર વાહે તા વયગા શ્રી કમવાપતિ
 માગ માગ રે તુ વગ
 પુને તુહા શ્રી વીચલર
 ખોલાવ ચેનૈઓ તાહારો પૂત્ર સદર
 તેડતા તે આવ્યો તન
 અંગ દીધૂ આધિવન
 સ્વામીજીએ પૂત્ર આપે જેહેવા આપણ પામ્યા તન
 માએ બાપ તે ચેન પૂત્રને નરખે
 પાશેયા દઆવજીના ચગણુ પેએ

રાગ ધન્યાશ્રી

દીનાનાથ દઆ કરી શાહેનડી ભવદુખ ભાજે જેહ
 એક શગાલ ચગાવતી શાહેનડી રે ભવદુખ ભાજે જેહ
 પુત્ર ચેનૈઓ તેહ શાહેનડી રે
 કાતી દેરા લોક તે આન્યા અમારે શાય શાહેનડી રે ।
 ચોરાસી ચડુટા બના, શાહેનડી રે, જે છે કાતી મુજાર
 તે કેવાશે વાશે વશીઆ શાહેનડી રે ।

દીનાનાથ દઆ કરી

એરે કથા જે શાબને તેહેને દીપા હોએ મોરાગ
 જનમ જનમનાં અધ દને

મે કર જોડી કેહે સુરદામ અગ્રીખ આવ્યા શ્રી વૈ કનાથ

સૂરદાસકૃત

કણ્ઠ વખાણ

રાગ ગુડી.

મમરું વણાયગ પૂરવિ આસ ગવરીનદન લીયવિધામ
 ગજવદન ગિરૂઉ ગણપતિ, સિદ્ધિ શુદ્ધિ જેહનિ મિત્ર સતી,
 મૂપક વાહન, તાત મહેસ ઉત્તમ મતિ આવુ ઉપદેવ.
 ચાતુર્મુખ તા છિ રે જ્ઞાન, જેહનાં મોટાં છિ પ્રાકર્મ,
 તેહની તનયા તૂ, સરસ્વતી ! તુંહનિ શેવધ મુનિજન જાતિ.
 આદિ માતા ! તૂ માહારી માત મું સુતવ મ મૂકિસિ હાય
 જગજનની, અખિકા તું. દાસ તહારુ છ રે હ
 અરે અખા ! તૂ છિ રે અનુષ દેત્ય દળ્યા તિ આણી કાપ.
 છોરુ કછોરુ હૃદય રે આપ, તુહિ ન દિધ છેહ માયનિ બાપ.
 કમલજૂતનયા તા સોષ કહિ સૂરદાસઃ મૂસાહામું નેધું
 સાગ કરુ માહારી, સરસ્વતી ! તાત તાહારુ પ્રજાપતિ.
 વૈષ્ણવજન ! હું તાહારુ દાસ તહારી દયા કરી ગાઉ અભ્યાસ
 અરે, વૈષ્ણવ ! મૂહનિં કરુ રે મયા, દીન જીપરિ આણીજિ દયા
 લધુ કવિની લધુ છિ મતિ કહી ન જાણુ અક્ષરશુદ્ધિ
 એ કથા જે શ્રવણે ધરિ, ૧ પાય પાતક તેહનિ પરિહરિધ
 સાબલતા દયા ધર્મ જીપજિધ, કૂડ કપટ લોભ મોહનિં ત્યજિધ,
 પુત્ર તણુ તેહનિ તુહિ નિયોગ, જૂતલ માહિ તે પામિ ભોગ
 અર્જન ભીમ શુધિજર ધર્મ સદિદે નકુલ નિકર્ણ ઉત્તમ
 કણ્ઠતાણુ હ કરુ વખાણુ જેહનિ તાત તપિ તા ભાણુ,
 કુતા સરિખી જેહનિ માત, પામિ પાંડવ સરિખા ભાત
 પ્રાત કાલ તણુ પોહોર એક કર્ણુ દાન દેતુ સવિશેષ
 સવા ભાર સોનું આપવુ, જિજ્ઞાસુ નવિ બોલવુ

જતિ સન્યાસી આવિ કોડિ તેહની સ્તુતિ કરિછ કબોડિ
 "મુનિ ! કહિ, મનિગમત આપીછ અપાર, સ્વામી શત લીજીછ
 દાન દેતા ન કરૂ નકાર " એહવુ કહ્યું મહી દાતાર
 સોનુ આપી મંતોવિ અતિથ અન્ન ન દેતુ એ દૂમીય
 સમય કરિછ કહ્યું મંગ્રામ સાહસુ કોઇ ન ધાનિ હામ
 મહા પરાક્રમી, અનુપમ વાત, અતિ બલનતુ નિ વિખ્યાત,
 ક્ષત્રી(નિ) ક્ષત્રીવટસ્યુ અત વહતા વહતા આન્યુ અત
 મમરય સૂરુ કરણ સુગણ્ય અવની પડીઉ વેધ્યુ બાણિ
 નારાયણુ લેતુ નામ રસનાઇ બોલિછ રામ ગમ
 એહવિ સમિ આવ્યા શ્રી હરિ વાડવ કરુ વેળ ધરી
 વિમ્રજીછ વાણી ઉચરી, " મા'નભાવ ! તૂ દાનેશ્વરી
 તૂ તા માહારિ મનિ ભાવીઉ, તુ તૂહનિ વાયવા આવીઉ
 કાઈ એક મૂહનિ છુ રે દાન " બ્રાહ્મણુ વેધિ લગવાન
 બાણિ વેધ્યુ બોલિ કહ્યું. " મયા કરુ મૂહિ બ્રાહ્મણુ !
 માણિક મોતી હેમ લગાર કાઈ નથી " કહિ કહ્યું દાતાર,
 " સ્વામી ! તૂહનિસ્યુ આપીછ ? સમીપિ હ્રષ્ટ, તુ લેઈસૂ પીછ "
 વલતૂ વચન કહિ શ્રીરગ, " પ્રાર્થા પૂઠિ ન કીજિ ભગ
 કરી આવ્યુ હૂ મોટી આસ કા, કહ્યું ! તૂ મૂકિ નરાસ ? "
 સૂરસુત કહિ, " સાબલુ, યતિ ! કનક તણી તા દાતેગી "
 પડિત પેલુ લ્યાવુ પાપાણુ " કૂતીકૂપર કહિ ચતુર સુગણ્ય
 અડવડતુ અડવડતુ ગયુ, તેહવિ દયાલજી પ્રગટ જ થયુ
 " માગિ, માગિ રે ! હૂ તુષ્ટમાન ભતુ 'ભલુ ! " કહિ શ્રી ભગવાન
 " હૂ તૂહુ તુમનિ " કહિદેવ, " માગિ, કહ્યું ! તૂહુ અવસ્યમેવ "
 કહ્યું કહિ, " રે, શ્રી ભુગદીશ ! વલી વલી તૂહિં નામૂ, સીસ
 સ્વામી મુખ ! નિ શ્રી વિશ્વનાથ ! સ્તુતિ કરૂ હૂં બોરી દાય
 તિલક બ્રાહ્મણુ આપુ સાર. માર્નિ પાર્ણિ મુઠ આહાર

પુત્રતણે હાથે પિંડાન. મુઝનિં મયા કરુ, ભગવાન !
 * પાતને હાથે માહરું પુણ્ય માહરું મનુ તુ શુ અનુદિન
 ગંગાતટિ માહરું પતન, કરણુ કદિ, તુ માનિ મત
 સ્થાનિક ? વામ; મુકુલિ અવતર્ણ; તૂં પ્રમત્ત તુ સામલવર્ણ !
 નયણે દેખૂં પીયારુ માલ, તાહારે ચરણે ચિત, ગોપાલ !
 પર સ્ત્રી વેલા નપુસક યાઈ. સ્વદારારયૂં યૌવન ગણ
 સ્વામી કાચિ માહારુ જાળે જંત ફૂંયારી બૂમિ મૂલિ દ્વંત
 સ્વામી ! જનકનિ ચાપીછ, મયા કરી મૂલિ આપીછ "

સ્તુતિ કંતા ચિત ન અધ્યુ. સૂર્યનું સુત સ્તર્ગિ પદ્યુ
 આનંદ અંતગિ હૃદિ અપાર, અનિ કનક તણાં પેખિ ધરદાર
 રયૂ દેખિ ? તુ, સાવ સુપર્ણ. અંતરિ હરિષ્યુ ક્ષત્રિય કર્ણ
 હેમદાન તા દીધૂ બહુ કનક તણૂં તાં દેખિ સહ.
 કર્ણતણૂ પીડાછ તન : ભોજન ભખવા જાપરિ મન
 અવદાષ ને અનુદિન કૌતાહૂંયર ન પામિછ અન
 અન વિના રણુ ટલવલી, જિમ જલછડાવી માછિલી.
 અન વિના પડીઉં ઉપનાસ. સ્થાનકિ ? નિકુ થઈ નિરાસ.
 સ્તુતિ કંતિ જિ ધણી રે ધણી, તેતવધ આખ્યુ વૈકુઠધણી.
 કૃષ્ણ કદિછ " કા ? દાનેશ્વરી ! " કર જોડી કર્ણિછ સ્તુતિ કરી :
 " માર કરુ માહારિ, સામલવર્ણ ! સ્વામી ! નથી રે ભરણુ પોષણુ,
 પોતી પીડા, જે નહી અન મયા કરુ મૂહનિ, મધુસૂદન ! "
 " જેહવુ તૂ ચાહ્યુ મૃત્યુલોકિ, તેહવા તૂઝનિં મિલીયા યોગ
 જેહવૂં દીધૂ તેહવૂં પાયા સહી : વાચ્યા વિણુ કિમ નણીછ લઈ ?
 જેહવૂ દીધૂ પોતાનિ પાણિ, તેહવૂ પામીજિ નિર્વાણિ
 હેમ દીધૂ, તુ પામ્યુ હેમ. જે ન દીધૂં તેહનુ નિત નેમ "
 " સ્વામિ ! મેં અનદાન ન દીધ સમાર માહિ અવતરી રયૂકીધ '
 ધરણીતલિ હં જૂલુ ભમ્યુ અન દીધા વિણુ દેહડુ દમ્યુ

* પુનપાણિ માહારુ પાન માહારી મનિ તુ શુ અમ્મ દાન
 • સજનકિ

મિં મદિ નવિ જાણ્યુ મર્મ મંસાગ માહિ રયુ કીધુ શર્મ ?
 હાનુ આબ્યુ નિ બૂહુ ગયુ અજ દીધા વિણુ કુખીહિ મયુ
 સ્તુતિ કરૂ છ વારોવાર ગિરદ વહિ જાણુ બ્રહ્મચારિ ?
 પ્રાકર્મનુ ફ પાર ન લઈ 'એક રમના'—એહવૂ કિમ કહૂ ?"
 "કરણીકહિ, તિંકીધુ ઉપગાર?" સ્વામિ અભ્યાગત આબ્યુ ધરનારિ
 અભ્યાગત તા આન્યુ એક માહારિ મદિરિ કરી વિશેષ
 અભ્યાગતનિ સ્વાગત કીધી અતિ કનક ન લીધૂ એકિ રતી
 'સુધારથી' ફ, જૂખ્યુ અપાર 'કરિ કરી દેખાડૂ દાર
 કૃષ્ણ કહિ "કર્ણુ" તૂ અવધારિ તે અગુલિ મુખ માહિ ધારિ
 કરણુ ! અહારૂં કણુ રે । કરુ "પ્રમાણુ જોવ તે હરિનુ ખરુ ૨
 મુખ માહિ જુજ મેહલતા વાર અમૃતના આબ્યા ઊડકાર
 કરણુ કહિ "રે । ક્ષમા અવધારિ એક વાર મૃતિલોકિ અવતારિ,
 અનહાન દેજી અતિ ઘણુ, સુધારથીનૂ દુખડૂ હરુ
 આ વારનુ આપુ અખધી "સ્વામિનિ કરણિ વાણી વહી
 બિહુ કર જોડી કહિ સૂરદાસ વખાણીઉ કરણુ લીલવિલાસ
 રાગ આસાઉરી

હાતી નગરીનુ નિજ વાસ, જિહાના લોક છિ લીલવિલાસ
 ધર્મ દયા મતિ સતિ અપાર અસત્ય ન જોલિ એક લગાર
 બગાલનુ સુત મુગાથ શ્રેષ્ઠિ, તેહનિ ચેલેઉ જાપનુ પેટિ
 સુગાલની સ્ત્રી અગાવતી ચેરૈયાની માતા મહાસતી
 પત્ની પતિનૂ એક જ મન, ચતુર ચેરૈઉ તેહનુ તન
 અધમ પહાનિ દૂરિ ત્યજિષ્ઠ શ્રી ભગવતનિ ભાવિ ભજિષ્ઠ
 લય લાગી લક્ષ્મીવર સાયિ મુન્ય કરિ પેતાનિ હાય
 યતિ સન્યાસી અતિથિ અપાર તેહનિ વખાણિ વણુ અદાર
 અતિથ અભ્યાગત આવિ લક્ષ ભાવિ કઠિ ભોજનનિ ભક્ષ
 સ્ત્રી ભર્તાર ભલી મકિત જ કરિષ્ઠ, અમૃતવાણી મુખિ ઉચ્ચરિષ્ઠ

પુત્ર તથા પોદરી વાત : વચન ન લોગે જનની તાત.
 અનદાન દીધ તે ઘણું. સ્થાનકિ મન રાખિય આપણું.
 હુધાર્યો કશું માત્ર ન દલિય, તુલિય દલિનું ચિત્ત ન ચલિય
 પુત્ર, પિતા નિ^૧ અગાવતી—કુટિલ ભાવ કુટુનિ નહિ રતી
 જતિ જમાડયુ હ્રષ્ટ જેલ, અનહદક ઉપજિવિ તેલ,
 ॥ તથા જથુ ભોજન ભખિય : એલવી અનોપમ લાગી વિખિય
 એલવી તેલની ચાલી વાત તેલનિ વખાણિ વૈકુંઠનાથ.
 કૈલાસવાસી કહિ ત્રિપુરારિ સત્ય જૂઠિ એલનું એક વાર
 જૂઠિ પારખું પીડા કરી ખારિય મેધ^૧ લાણુ જઈ ઝરી
 વેગિ વૃષ્ટિ કરુ જઈ આજ. અરે, મેધ! કરુ એલ દાજ.
 જિતાવલા વરસુ ખચિર ન ધાર. મ જિલડસુ એક લગાર.
 જોઈ, જતી ધરિ કિમ આવચિય સાહસિક તણિસત છાંડચિય
 અબ્યાગત આવી નહિ સંકિષ્ટ ” કૈલાસવાસી વાણી બકિષ્ટ.

રાગ મહુલાર

ખાર મેધ આવી ચઢ્યા, કાષ્ટ વરસિ અખડ ધાર । રે!
 ચઢ સૂરજ ન દેખીય, અનિ મેધ ન જિલડિ લગાર, રે!
 એછિ સગાલ અગાવતી પુત્ર એલેલ સોય રે!
 વીજલડી, ધન ઝડિ કરિય; અતિથ ન આવિ ખારિ રે!
 જતિનિ જમાડીનિ જમિ. એલવી અગડક અનોપમ સાર રે!
 ચિહુંદશિ ચાલિ એલેલ, જોઈ જતીનિ અપાર રે!
 ખાર ધન ગર્જન બહુ કરિય ધાર ખચિ નહિ કશું માત્ર રે!
 અતિથ આવી ન હ સંકિષ્ટ દેવ વરસિ દિવા નિ રાત્રિ રે!
 સત્યવાદી સહાસિક રે! અનિ દિવસ પડિય ઉપવાસ, રે!
 તુલિ સત્ય ન છાંડિ આપણું અજ ભખિ નહિ એક માસ રે!
 ભૂખ ત્રિહુંના દેહનિ દમિય, તુલિ અતારિ ન આણિ દુખ રે!
 જતી કહી જડિ નાહ; ખીણુ મેધ, ત્રીજી બહુ ભૂખ. રે!

ધશ્વરિ અંતરિ અનલભ્યું : જોયું, ત્રિહૂનું છિ કેહેવું મંન. રે !
 કેલીલિ રૂપ નિ કુષ્ટીઉ રક્તાપિરુષ પચીઉ તંન. રે !
 કાલુ કહંદ નિ કૂળકુ. તેહનિ દેહિ બાધી શેવાલ. રે !
 અદોતર સુ બ્યાધિ આવીનિ તેહનિ શરીરિ કરી સંભાલ. રે !
 બિહુ વેષ મિહુ કરી. તેહનું હીલ દુર્મધ મધાછ. રે !
 ઉદર પોહું. પાણિ પાતલા —એહવુ દીહુ રાજાધિરાય. રે !
 નયણે નિશિ નિહાવતાં દેહડું દીહું વનહ મઝારિ. રે !
 આનંદિ અંગ ઊપતુ ધણુ. જોવા આસ્યાં નર નિ નાર. રે !
 શ્રેષ્ઠિ મંગાલ અંગાવતી પુન ચોલેઉ સોવ. રે !
 આસ્યા બહુ પા

(અપૂર્ણ)

૩-ખ

સુરદાસ કૃત સગાળપુરી (૨) રાગ ગોડી

સમરું વિણાયક પૂરે આસ અવરીનંદન લીલ વિલાસ
 મનવદન અરુઓ મણપતી સિદ્ધિ ભુદિ બેહુએ જોહને ઘેર સતી
 પ્રજાપતિપુત્રી પ્રણમું વાક્યાતુરી હથે કવું
 આદિ માતા એટલું આપીએ અતિ અચાન જડ કાપીએ
 આગે અનુકંપા એહને કરી સાંભલ્ય કથા તે કહું વિસ્તરી
 ગર્ભયોગેશ્વર શુક અભિધાન હેલાં હરિપદ પાંચો નિજબ્યાન
 મુષક વાહન તાત મહેશ ઉત્તમ મતિ આપો ઉપદેશ
 ચતુર મુખનો છે રે બલ તેહનાં પ્રોઠાં છે પ્રાકર
 તેહની તનયા તનયા તું સરસ્વતી તુહને શેવે મુનિજન વત
 આદિ માતા તું માહારી માત હું પુત્રનો મ મૂંડીય હા
 જકતજનુની અંગિકા તું દાસ તહારો છું રે હ

ઊંચું કઠોરુ હોએ રે આપ પણુ છેલ ન દે માય ને આપ
 કમલમૃતનવા તું સોય કેહે સુરદાસ મૂં સાંઢામૂં જોવ
 માર કરો માતા મરવતી તાત તહારો પ્રભાપતી
 વૈષ્ણવજન હું તહારો દાસ તહારી કૃપાએ ગાઢિ અવિનાશ
 અરે વૈષ્ણવો મુજને કરો મયા મુજ દિન ઉપર્ય આજો દવા
 હું લલુ કવિની લધુ છે મતિ કહી ન જાણું અમર સત્ય
 જોડુ કર જોડી કહે સુરદાસ ધનજો વચને કરું અભ્યાસ
 હરિહર ભટનો કહિએ તંત્ર તેહેનું નિર્મલ છે રે મન
 રવાલ માલિ તેહનુ વાસ તેહેની કૃપાએ કરી ગાએ સુરદાસ
 ધનજો ભટ તાહારે લાગૂં પાય તાહારે પસાએ માહારે પદ બખાય
 એહવી કથા કેા શ્રવણે ધરે પાતક તેહેનાં પંચ પરકરે
 માંભણે ધર્મ દયા ઉપજે કૂડ કપટ લોક મોહોને ત્યજે
 પુતતણો તેહેને નોહે વિયોગ જૂતલ માંહિ તે પામે જોગ
 અર્જુન બીમ જો સહોદર ધર્મ મહદેવ નિકુવ ને કર્યું ઉત્તમ
 કર્યું તણુ કરુ રે વિખાણુ જોહેનો તાત તપે રે ભાંણુ
 કુતા શરખી જોહેને માત પય પાડવ શગ્યા જોહેને ભાત
 પ્રાતકાલ તણો પ્રહર એક કર્યું દાંન દેતો વિગેખ
 સવાભાગ આપતો હેમ સદા શિરોમણિ કુશલી જેમ
 મવાબાર મનુ આપતો જિહવા જૂડું નવિ બોલતો
 યતી મન્યાસી આવે કોડિ તેહેની સ્તુતિ કરે કર જોડિ
 મુનિ કહિ મનગમતુ દીજીએ અપાર સ્વામી શત લીજીએ
 દાંન દેતો નવ્ય કરે નકાર એહવેા ક્ષત્રો કર્યું દાતાર
 સુત આપી સતોખે અતીથ અન્ન ન દેતો એકે દીશીય
 કર્યું કાધો સમલ સંગ્રામ સાંઢામૂં કાય ન ધાણે હાંમ
 માહા પ્રાકમી અતિ પુણ્યવંત અતિ બલીઓ ને જલુ કલવંત
 ક્ષત્રીને સુવટશું અંત ભડતા ભડતાં આવ્યો અંત
 સમરથ સુત કર્યું સુગંજ અવની પડિઓ વેધ્યા બાંણુ

નારાયણનું લે છે નામ રસનાએ બોલે રામ રામ
 તેહેવે સમે આવા શ્રી હરી વાડવ કેરો વેષ જ ધરી
 વિપ્રજી વાંણી ઉચ્ચરી માંનલાવ તું દાનેશ્વરી
 કાંઈ એક મુજને દે રે દાંન આહણ વેષે વટે ભગવાંન
 બાંણે વેધ્યો બોલે કહ્યું મયા કરો મુદને શ્રી આહણ
 માંણિક મોતી હેમભંડાર કાંઈ નથી કેહે કહ્યું દાતાર
 સ્વામી તહને શું આપીએ સમીપ હોએ તો ભયમ સોપીએ
 વસતું વચન કહે શ્રીરંગ પ્રાર્થા પૂઠે ન કોને ભંગ
 હું કરી આપ્યો મોટી આસ કાં કહ્યું મેહેલે નિરાસ
 સૂર્યનો સૂત કેહે સાંભલો જતી કનકતણી છે દાંતે રતી
 પંડિતજી દ્યાવો પાપાણ કુંતાકુચર કેહે ચતુર મુર્ખણ
 વલતું વચન કહે ભગવાંન એ તો કહીએ સેવા દાંન
 અડવડતો અડવડતો મયો એટલે દયાલજી પ્રત્યક્ષ થયો
 માગિ માગિ રે કહ્યું તુષ્ટમાંન ભલુ ભલુ કેહે શ્રી ભગવાંન
 તુઠો હું કેહે તુજને દેવ માગિ માગિ રે કહ્યું અશ્વમેધ
 કહ્યું કેહે રે શ્રી જગદીશ વલી વલી ચર્ણે નામું શીશ
 સ્વામી હું હૌઓ સનાથ સ્તુતિ કરે કર જોડી હાથ
 તિલ(ક) આહણને હાથે સાર માની પાણે માહારો 'હાર
 પુત્ર તણે હાથે પિંડકાન મયા કરો મુદને શ્રી ભગવાંન
 પાત્રને હાથે માહારું પુષ્પ માહારું મનુ તુરું અતુહિન
 ગંગાને ત્રિદ માહારું પતાન કહ્યું કેહે તો માને મંન
 રજાને વાસ કુલે અવતર્ણ તો પ્રસન્ન મુદને સામલવર્ણ
 નયણે દેખું પરમ કૃપાલ તાહારે ચર્ણે ચિત્ત ગોપાલ
 પરસ્ત્રી વેલા નપૂંછયક થાષ સ્વદારાજ માહારું યૌવન જાપ
 સ્વામી કારણ માહારો જાવ જંત કુચારી લોભિ દેહને અંત
 સ્વામી સેવકને રજાપીએ મયા કરી મુજને આપીએ
 ભક્તિ કરતાં ચિત્ત નવ્ય ચલે સૂર્યનો સૂત / સ્વર્ગ પલે
 આનંદો અંતરિ અપાર કનક તણાં રેએ ઘર દાર

ચુ દેખે સોડોલ સોવર્ણ હઠડિ હખ્યો ક્ષત્રી કર્ણ
 હેમ દાન તે દીધું આ કનક તણું તા દેમે સદ્
 કર્ણતણૂ પીડાએ તન ભોજન લખવા ઉપરિ મન
 અવટાએ અગિ નિચદિન કુતા કુચર ન અલે અન
 બૂખ ક્ષત્રીના દેહને દમે ઉખધી નહી જે હુધા ત્રીમમે
 ધનેશ્વરીના દેહને નડે સૂર્યના સુતને લધન પડે
 અન વિના રહો ટલારલે જ્યમ જલજડાવી માછળી બને
 અન પવના પાણુ ઉપવાસ સ્થાનકિ બેઠા થે નિગત
 સ્તુતિ કરે છે ઘણી ઘણી તેટલે આન્યા વૈકુઠધણી
 દેખુ કહે રે દાનેશ્વરી કહો કર જોડી સ્તુત્ય જ કરી
 સાર કરો રે સામવર્ણ સ્વામી નથી ર બહુપોષણ
 પોલી પીડા છ નહી અન મયા કરો મુજને મધુસૂદન
 સર્વ નિરંતર દેખુ સોવર્ણ અન ન દેખુ એમ કહે કર્ણ
 હેમ બહુ ન દરાવ બહુ અન વિના નવ્ય દેખું સુખ
 જોહેતુ હું આન્યો મૃત્યનોક સના ચુ અક્ષીયો મંયોગ
 જોહેતુ દીધુ તેહવુ પામ્યો સહી વાવ્યા વિષુ કપમે લણીછ નહી
 જે દીજે પોતાને પાણિ તેહેવુ પામીજે નિર્વાણિ
 દીધુ હેમ તો પામ્યો હેમ જોહેને દીધુ તેહનો નિત નેમ
 દૃષ્ટુછ મેં ન દીધુ અનદાન ફાટ ફેરો ફર્યો ભગવાન
 સ્વામી મે અનદાન ન દીધ તો મેસાર માહિ અવતરી ચ કીધ
 ભોમિ ઉપરિ હ બૂલો લખ્યો અન દીધા વિન દેહકુ દમ્યો
 મે મૂઢે ન જાણ્યો મર્મ તો સંસારમા કીધો મર્મ
 ઠાવો આખ્યો ને બૂલો ગયો અન દીડા વિષુ દુખિયો થયો
 સ્તુતિ કરે છે વારોવારિ બૃદ વહે બાલો બ્રહ્મચારિ
 પગકમનો પાર ન લહું એકિ રસનાઇ કિમ કહું
 માનુષ રૂપ માધવ અવતરી શખાસુર માર્યો શ્રી હરી*
 નૈય વધીને વાલ્યા વેદ બૃધરજી અવની દુ ભેદ

* અર્થાથી શરૂ થઇ અવતારવર્ણન ૩ તથા ૩-૬ માં નથી, પરંતુ
 નહી રીતનું ૭ માં

કૌરવ રૂપ કૃષ્ણજી એ કર્યું વાસગ નાગ કર્યો નેતરૂં
 મંદરાચલ રવાઘરો કીધ હાથે સુર અસુર ને દીધ
 સમુદ્ર વિરોધ્યો તે વીઠલા ચૌદ રત્ન કાઢી કમલા
 વારાહ ડાહ્યો રાખી પ્રથવી
 નરહરિ રૂપ લીધું નરહરી પાપીએ પુત્ર પીડ્યો પેર પેરી
 દિવા નિશા ને ધર બાહ્ય ના આકાશ અવ્યની આધારિ
 અંતરિ ઉભો આદિ અનંત દષ્ટિયે હવી કમલાકંઠ
 મર્જના કરે બગાઈ બહુ દેવ દાનવ ભય પામ્યા સહ
 હિરણ્યકશ્પનો કીધો નાશ અતુચર વચને આપ્યો ઉર્જાસ
 વામન વેષ લીધુ વિશ્વનાથ યજ્ઞે જન્મે ઓડ્યો હાથ
 સુરપતિ કેરૂં કરવા કાજ લિહુક ભલો થયો મહારાજ
 યજ્ઞ તણૂં કર્મ પોતે રજાપિ તપ્ય કર્મ મુહને અવિની આપિ
 પગલાં ભરતાં પુહુતો નહી એક કર્મનો મારગ કપડી
 પિંડ પૂઠે પછે પરક્યો પાગ એહવો અતલીબલ રાજધિરાજ
 બલિ રાજ ચાપ્યો પૈયાલ પછે પોલિયો યે રહ્યો દેવ દયાલ
 દરશુરામ દરશી કરિ કરિ ધરી એકપીસ વાર ભૂ નક્ત્રી કરી
 રામે સાગર બાંધી પાજ પોતાની પત્નીને કાજ
 લીલા લધુ વેલ લક્ષ્મીવર વીર સેન ઉતાર્યું સાયર તીર
 સુગ્રીવ અંગદ કપી હનુમંત નલ નીલ ને જાંબુવત
 રામે રોધ્યો રણ્ય રાવણ કુટુંબ સહિત માર્યો કુંભકર્ણ
 વિભીષણને આપ્યું રાજ્ય સેવક જનનાં શીઘ્રાં કાજ
 આડ્યો કૃષ્ણ અવતાર દૈત્ય સમસ્તનો કીધો મંહાર
 પ્રથમ શોષી તી પૂતના ટાલ્યા મહોત્સવ તે ઈંદ્રના
 ગોવર્દન તોડ્યો તે પાણિ નરકાસુર માર્યો નિર્વાણિ
 અધાસુર બકાસુર જેહ સકટાસુર સકટાસુર સંધાર્યો તેહ
 દાવાનલ ઉપાડી પીધ કાલીને તન કણ્ઠ દીધ
 ચાણૂર મુષ્ટક મલ મારીયા મળના દંત ગલિ કાઢીયા

હાલો કછત્ર ને કૂળડો તેહને દાત વવચુ સેવાલ રે
 અરોતર સો વ્યાધિ આવી કરી શરીરે મંચાવ રે
 બેરો વેપ મેલો ધરી તેહનું દીવ દુર્ગધિ ગધાએ રે
 ઉદર પ્રોઠ પાણિ પાતલા દેહેરે બેઠો રાજધિરાય રે
 નયણે નિશ્ચં નિહાવતા દેહેરું દીધુ વન મુઝાર રે
 આનંદ અગિ ધણો જોવા આઘ્યા દેઉવ માહિ રે
 શ્રેષ્ઠ સગાવ ચગાવતી દેખી આઘ્યા દેઉવ માહિ રે
 મગાવ લાગી ચગાવતી જતીજી દીજીએ જીવતદાન રે
 માહરે દેવ તણો તાં દેવ તું હું પામી પરમનિધાન રે
 શ્રેષ્ઠ મગાલ સેવા કરે જો લાગા જતીને પાપ રે
 અમ દીન ઉપરિ દયા કરો અઠ્ઠાર તો મન હંકુ દાદુ ચાપ રે

રાગ અંદોલ

રનામી એ વવતૂ ઇમ બોલે અખ્યાગત
 સાંભલો ના સંધી વારતા એ
 એમ કહે છે અતિય એ પછે કરશે પીથાપીથ્ય
 તે માટે તલને પેહેલુ પ્રીછૂ એ
 અવશ છે માહાર અગ એકૂ નથી રૂડો ઢંગ
 લગ વ્યાધિ કરી મૂકીઉ એ
 સાંભનો રે સી જતાર રૂડો તો નથી લગાર
 વાર મ લાઉ રે વેગે વતો એ
 રક્ષા તો રાખ્યુ ન રહે પીરુ ના પ્રવાહ વહે
 તમને દારણ દહે દેહને એ
 તરુચો મુહને લ્યષ્ઠ જાશુ આદાવા આગલ કયમ રેહેશુ
 સુગ આણશે એક જણુ એ
 તો હ તલને દેશ ચાપ જૂખ્યો ઉઠી જાણસ આપ
 પાપ હશે તલારા પિડને એ

રાગ સામેરી

શ્રેષ્ઠ સગાવ ચગાવતી જોવીયા વાણી એમ
 જતીજી મદિઃ પધારીએ હં કરું સેવા ત્યમ
 દયા આણો દીન ઉપર્થ સ્વામી કરો રે મહાવ
 વડી વારનો કરુ વીનની એમ કહે શ્રેષ્ઠ મગાવ
 વેહેલા થાઉ વાર મ લાઉ કા માડી પીયાપીથ્ય
 પછિ સ્ત્રી ભર્તાગિ ઉચ્ચત્રી ઉર્જાગિ લીધુ અતીથ
 તિમિ તિમ અતિથ્યને ઉત્તરે પ્યરુના ઝોધરાલ
 ચિત્ત કોહોનુ ચલે નહી ક્ષણ માત્ર એક લગાર
 સતી એહવી માધવી કેહે માલલિ માહારા નાથ
 જોજયો જતીજીને વાગતૂ ખૂચતા આપણા હાથ
 દોલ તવાઇ ઝોશીસડા મથરીયા ગાલ
 પ્રેમ કરીને પાગ આપે સ્તુતિ કરે શ્રેષ્ઠ સગાલ
 ટાઢૂ પાણી મધુરી વાણી ભાવે કરે બહુ ભકિત
 વા નાથ વાણી વદે એહવી કરે આગતારવાગતિ
 આનંદે ઉતાવલા રમેઈ નીપાઈ રમ્ય
 પચામૃત આણી પ્રીશીઈ માહારા જતી તું જમ્ય
 અબ્યાગત એમ બોલિઓ સાલલો સ્ત્રી ભર્તાર
 તહારા મનમા એહવુ હશે અંન કરશે આહાર
 અંનની માહારે આખડી તે હવા બહુ દિન
 માલલો સધૂ કહૂ તહાને માસ કરુ ભોજન
 આણ્યુ અખાલ્ય અત તણુ તતક્ષણુ તેણી વાર
 આગત્ય આણી ને ધર્યુ જતી ન કરે આહાર
 પછે પુત્ર ન પેજે કયલી સુત સમો સુવર્ણ
 અપતિ કે આપે નહી પછે કરે વિમાસણ
 ખડલડ કા ખોટી કરો સાલલો સગાલ શ્રેષ્ઠ
 એક અનોપમ કુઅર પડિઓ તહારે તા પેટિ

વધ કરો વેગે કરી કાં લાગ્યો છે વાર
એક જ એક કેલેવાનું માંસ કરીશે આહાર
પુત્રની વાત છે પાધરી હુએ પોને આપણે જોદ
માહારા સ્વામીજી સહવારેહૂ સ ન કહુ તહારો ક્ષુધાએ
પીડાએ દેહ

રાગ મારણી

વેહેલા જાઓ નાં માહારા નાથ વાહાતુ ગયો નેશાલીયાંને
સાથે રે
માહારા બાદુઅડાને બોલાવો રે કુંઅરને કે સાથે કાલાવોરે
માહારો વાહાલો વેહેલેરડો હીડેર આંહાં ક્ષુધા અતિથને પીડે રે
માહારો લાજકવાલો પુત્ર રે વાહાલો બાલુવા ગયો છે સૂત રે
એકવી જાણી જતીએ વાત રે બે રૂપ ધર્મી જગનાત રે
એક બેહુ રહ્યુ અવાશ્ય રે બીજુ આબુ કેલેયા પાશ રે
તું તો સંભલિ કેલેયા આપ રે તુહનેં મારશે તાહારો બાપ રે
બારિ બેઠાં સંન્યાશી એક રે તેહની વાત છે વિશેષ રે
તેહને અંન એક રુચિ ન આવે રે તાહારા તનનું અખાન્ય બાવે રે
તુહનેં બાપ મારશે વિશ્વાશીરે તું જા નાં ધડી બે નાહાશી રે

રાગ ધન્યાશી

નાહાંનડીએ નેસાલીએ રે બોલીયો વાણી બાલ
ચતુર કેલેઓ એમ કહે રે સ્વામીએ કરી રે મંબાલ
સંન્યાશી સાચુ સુણ્યુ રે એક અનોપમ વાત
છાંડી ગયો છટ્ટે નહી રે દુઃખ ધરે ચગાઇ માત
અંજા ઉદર આવી વશે રે પીડાઇ પ્રસવે મા પુત્ર
માસ દસ દુઃખ ભોગવે રે માડી ધોયે રે મલમૂત્ર
પ્રતિપાલી પોહા કરે રે તેહનેં ક્યમ દીજે રે પૂઠિ
કહ્યું ન કરે કુટંબનું રે તો છારુને કિમ હોએ છટિ
એણી વાતે હું ઉરણ્ય ગયો રૂંભરતાં :

જે જનુનીને ધાવીઓ રે તે જમશે જતીજ રૂઢું જાણિ
પ્રાણુ જર્ણારે પરવશ થશે રે તેવારે શરીર નહી આવે માથિ
માહારા બાપજનું દુખ ટાલશું રે મરણુ માતા ચગાધને હાથ
કુંઞરે કપં ખડિઓ ધર્યો મસ્તકિ પાટી મેહેલી સાર
ચરણુ ઉતાવણાં ચાલવે રે કેલેયાને હરખ અપાર
મંદિર આળ્યો મલપતો રે નાંહાંનડીઓ લીલવિલાસ
ચરણુ લાગો ચગાધને રે કેલેયાને ચિત્ત ઉહલાસ
જનની જેડિ ન લાખએ રે વેહેલી થા રે મોરી માત*
અતીથને અરોગવા અછને કરો રે ઉપધાત

ડાહિ

ઉપધાત અછને કરો અંબા કર જોડી કુંઞર કહે
વધ કરો વેગે કરી ભૂખ જનીના દેહને દહે
સાત પરિધનો વટે વાણી શા માટે માસો કરો
દ્રઢ થાઓ માહારા માયઆપ રે માયા મનિથી પરહરો

(વલણુ)

પરહરો માયા છેદો કાયા હમડે હરખ આણો હથં
તહારે હાથે માહારા પ્રાણુ જાએ તો નિથે વૈકુઠ જો વસું

રાગ કેદાર ગોડી

વેગે હુ મેરે મેહેતારી લગકા પોકારે વારોવારી
ભૂખ જતીકું પીરત જારી અમકું વધો મેરે માયઆપ
માયા મોહ જારી
અરથ ગરથકા લોભ ન કરણા તરુઅર પખી જ્યુ મગિ મ્યલણા
હિડ ચલે પખી જગ પડીયા બિહાંણા બહુત નીકસે દુરિ પિયાંણા
અરે આઈ એસી હે સગાઈ દેખે મે

x

x

x

x

કડવું ૧૦

x

x

x

x

તમ પમાએ આદિ ગાઉ ખાડણાં

માડીના માડણુ માહારા ફેલેયા ભાઈએ

બિખલા માહે મેહેલ્યુ પુત્રનું શીગ

લગાર રીસ નહિ માહાગ આપનેએ

શ્રેષ્ઠ સગાવ ચગાવતી અંગ રે રમાડે માહારા ફેલેયા ભાઈ

ખાડતાં ખાડતા આંધુડાં જો ખ્યરે

ઉડીને જતી જાએ આપ ધરે જતી જાણે તો ન કરે ભોજન

તે માટે રાખું મન દહ કરી કુઅર તાહાર અનોપમ તન

બૂડી અરે ભગ કરું માહાગ ફેલેયા ભાઈએ

કુઅર તાહારી વેણી આતા ઝીણી

કેટલી રે કહું કાહાણી માહારા ફેલેયા ભાઈ

કુઅર તાહારા કરું બે કોડામણા

એકને નહી અલખામણા માહારા ફેલેયા ભાઈ

પુત્રડા તાહારું દીપતકુ કપોલ

અદનના રોલ માહારા ફેલેયા ભાઈએ

પુત્રડા તાહારી ચક્ષ જશી કારગ

લેતી રે ઉસંગિ માહારા ફેલેયા ભાઈએ

પુત્ર તાહારી ભમરિ રૂડી ભાવતી

રણતિ કરે ચગાવતી ફેલેયા બોલ દુઅ

પુત્રડા તાહારી નાસકા ખાડી ન સકુ

બોલ છે તું આ વાર માહારા ફેલેયા ભાઈએ

પુત્ર તાહારું કોમલ ખાંડુ મુખ

દીઠે જાએ દુખ મા બાપનું એ

પુત્રડા તાહારા અધર રૂડા રાતા

વાણી દે રે આતા અહાને એક વાર

પુત્રડા તાહારા દુર્લભ ખાકુ દાતડા
■ સુતો રે આતા એક વાર

પુત્રડા તાહારી અમૃત ખાકુ જીલડી
કા દીધી રે પૂઠડી માહાગ કેલૈયા ભાઈઅ

કુઅર તાહારી કાટડી જશી કપોત
અધારે ઉઘોત માહારે દીવડા

પુત્રડા તાહારા ચેખતા બેહુ પાણિ
પેટકુ પોયણુ પાન માહારા કેલ ભાઈઅ

પુત્રડા તાહારી કટિ જશી શાદ્દલ
હે હે ગલ અમૃત્ય આલિ ગઉ અ

કુઅર તાહાગ પાગ જશા સ્થભ ઠલ્લી
પાહાની કૂકવાની માહારા કેલ ભાઈઅ

પુત્ર તણો તા પોહો વિયોગ
કિમ રીધ આરોગિ અવની વિર દિઅ

પુત્ર વિના બૂંડી હુ તારુણી હૈ હૈ હૈઆ ફાટે નહી અ
બોલે સગાલ તુ બોલ દે મુહને

બાહુડા નાહાનડીઆ નિદ્રાલુઆ માહારા કેલ ભાઈઅ
ખાડતા ખાડતા આસુ ખ્યરે

તો ઉડીને રે જાએ અતીથજી રૌસ ભરિઅ
અરે આતા કા દેઈ સુતો પૂઠડી

વાર વાર બોલાવે તાહારી માવડી અ
રાગ શોક રામગિરી

પુત્ર કેલૈઓ ચતુર
શીય તેહનુ કીધુ ચૂર
આમલ્ય મેહેલુ પ્રીશી
બોલ્યાં વાણી અશી

મેહેવા ચઈને ન્યમો માહારા સ્વામી મન્યાશી

દુ કાં લાગ્યાં જાં વાર
 વેદેલા કરે નાં આહાર
 આગસિ વધી ગ્રીષ્મ અહારો આધાર
 વણતુ ધમ બોલ્યો જતી

માનસ્ય સગાલ ચમાવતી
 એ તો દ ઉપજર્વસ નહીં એકે રતી
 હુ શ્રુ જોઈ રે આપ
 સેં રે માંડ્યો મંતાપ

સ્વપ્ન આબ્યાં ત્યમ મુહને સ્વપ્ન જાઉં નહિનો તહને દેઈશ સાપ
 મુહને ખાહારે મેહેલો આશ્રમ
 ફેરકટ માંડ્યો શ્રમ

તજે જી ૨ સવાતુ હસિ અતીથ ધર્મ
 સતી કંથ જાણે
 પૃથવીએ બેઠુ પડિયા પાણિ
 પુત્રની એક હોષ હાંસ્ય
 જતી ન જમ્યો નિર્વાણિ
 તો આપણુ કરશું કયમ
 મિથ્યા થયો ઉચ્ચમ

લાભતણી મુહને આસ હતી પણુ મૂલ દોઢકા ગઆ રે કર્મ
 સ્વામી કાંઈ એક કાઢો વાંક
 રતુતિ કરે છે જમ રાંક
 આણી કાં રણા હો કાંક
 વાણુ ન આંક
 પુત્ર પાખે હોષ જોહ
 વાંગીઆં કહીએ તેહ

વાંગીઆંનું મુખ ન જોઈએ પણુ ત્યજીએ દેહ
 તાહારું કાંઈ ન આવે કાજ

પાણી પીવા લગેં ત્યાન્ય
 ત્યાંહાં અન્ન ભખ્યવા અમ્રાણ
 સ્વામી કાં બોલો જૂઠું
 દયાલજ દેખાડું ઝોઠું
 માહારિ કૃપિ છે રે બીજો બેટું
 એહવી રે યગાધ સતી
 હાથ માંહી લીધી રે કાતી
 પોતાને જ્યાહારે પેટ વાહાતી

ત્યાહારે હાથે વલગો કમલાપતી
 માગિ માગિ રે વર
 બોલાવ્ય તાહારો કુઅર

આગલિ આવીને ઉભો કેલએ મુંદર
 તેડતા આવ્યો તન
 આવતા હીધુ આલિગન
 પરમેશ્વરે પુત્ર આપ્યો ને પામ્યો કુતો પતન

બેહ જશ્ય હમડે હરખે
 પોતાના પુત્રનેં ન્યરખે
 સમીપ તો સ્વામીજીના ચરણ દેખિ
 રાગ ઉછવ ધન્યાશી

દીનાનાથ દયા કરી હરિ હેલડી રે
 ભવ દુખ ભાન્યા નેહ
 શ્રેષ્ઠ સગલ ચગાવતી હરિ હેલડી રે
 પુત્ર કેલેઉ તેહ
 નગરવાશી ને હોધ હરિ હેલડી રે
 તે ઉદરાએ માહારે માથિ

અનંતજીએ આપીલ દરિ હેલડી રે
વૈકુંઠ કરે નાય

જે માગ્યું તે આપીલ દરિ હેલડી રે
મેવકની કાધી માર

મેડી મદિર માલિયા દરિ હેલડી રે
ગોખ જાલિયા અપાર

ચુરાશી ચઉટાં બાલા દરિ હેલડી રે
જેહેવાં કુતાં કાંતી મુઝારિ

તેહવાં અંતરિ વાશીયા દરિ હેલડી રે
જીવન જમદાધાર

કાતી કરા લોકડા દરિ હેલડી રે
અંતરિ વાસ અપાર

સગાલપુરી જે સાંભલે દરિ હેલડી રે
નિશ્ચે થાએ નિષાપ

પુત્ર વિયોગ તેહને નોહે દરિ હેલડી રે
મંપતિ હુએ સર્વ સુખ

તે ધરિ મગલ વરતીએ દરિ હેલડી રે
દરિ પલાએ દુઃખ

એકમના જે સાંભલે દરિ હેલડી રે
તેહેની પોહોએ આસ

બાલાનો સુત વીનવે દરિ હેલડી રે
કર જોડી કહે સરદાસ

સગાળપુરી

રાગ વંન્ધ્યાગી

શ્રી શિવ કાની રે નગરી લગા રે કાગ,
 વતુક્ત કમલની રે દશ જોગન વિસ્તાર ૧
 રત્ન કનકમે રે મણિ ગ્રહે જોત પ્રકાશ
 અધ નહિ લેયે રે જોમ વષટ્કૃદ કષવાશ ૨

ઢાલ

કૈલાસ સુજનનિવાસ સુર સુનિ વિષ્ણુ જન વિશ્રામ
 સુખેત્ર ખિતિતલ ધરમ અરથ સકામ મોખ અભિરામ ૩
 સમ પુરી માહા વિમલ ચલ છે કોટિ ઉપમા જોગ
 ખટદશ કલા નવ રસ નિધિ મંપૂરણ અખે ભોગ ૪
 તાહા શ્રીવતા શા' શગાવ શેઠે કરૂ પુત્ર વગ્દાન
 તેહેને સદાશિવ સતુષ્ટ થયા એ અનોપમ આખ્યાન ૫
 તે કુતૂહલ કહૂ વિધિપૂર્વક લગ્નરસમહિમા એ
 એ કથા અલ સવિધ સણી ત્રેતાપ દૂર પલાએ ૬
 તે શગાલ સાત્વિક પૂરવ જન્મે માહા દાતા કરણ
 તે પ્રથમ પેહેલા આપતો નિત સવા લાર સોવરણ ૭
 એક સમે દાનેશ્વરીની પરીખા કરી જુગદીશ
 મધરાત્રે અન્ન જાચૂ અતિત વેખે ધ્રુશ ૮
 કરણ કેહે ' સોવણ લો તો અશખા છે, સ્વામ !
 અન્ન અરથ તો જુધિહર ઘેર પધારો જુ આમ " ૯
 નરપ જુધિહર સહુ કુટુંબ શુ જ ઐઠ અન્ન લખ ભોગ,
 તારે કળુ બેઠો કનક ઉપેર કશા મામ ઉપજોગ ? ૧૦
 તે સમે પ્રભુ અતિત રૂપે પધારા છે તાહે
 " કરણ ! કરની ત્રીજના અંગુલિ લ્યો મુખ માહે " ૧૧

મુખ માંદે પંચાત્રત પામો; દુઃખ વિરામું; મુખ યજી.
મદ કહ'તાં ધરમનું, તે અંતે અવસર ખપ પડું. ૧૨

રાગ રામઝી

કરજો વિચારું યીર હરી મનઃ દાન સર્વે માંદાં અદૃષ્ટું અજ.
કુંજર કાટિ દએ રથ જોડ રે ગૌરી કાટિ કન્યા કોડરે ! ૧

ઠાણ

કોડ બૃપ પંચાસ મેરુ સમુલ ચઉદે સ્થાન; ૨
પણુ તોરે સમુદ્ધ ગુલાએ ન આવે અન દાન મમાન. ૨
નિમત્ત નહિ જન્મનિધિએ જાયક, પ્રતિમહે ત્રૈલોક; ૩
કર ધરે આડો અનદાને; એક શેરથી સંતોખ. ૩
વરપુગત કરી વિવેકવચને સ્તવા વિશ્વાધાર. ૪
તારે કરણુ કેહે: " એક વાર અંગે મતલોક અવતાર. ૪
મંસાર વન લેધે નહિ; છુજ ચરણુ મુ ચિત્ત એક. ૫
મુને અવર ઇચ્છા છે નહિ કરું અન દાન વિવેક. " ૫
" જા; હશે પુનરપે જન્મ વાંછિત; " વાએક શ્રી દેવેશ:
જાંદાં સુધર્મી શ્રીમાલ માહાજન કાંત નગર નિવેશ, ૬
તાંદાં ઉદે શાહા સગાલને ઘેર, ચંગાર્ધ નિજ નાર. ૭
એકણુ પુત્ર ત્રૈલોકમોહન ધરમનો અવતાર. ૭
ધનાદ છપન કોડયો શેડ લખ દંકા હેમ; ૮
જાંડાર સવ મહે નિધિ સરખા ધરમ કુચલીએમ. ૮
રાદ હરી દયા એ આરવા આચાર શીલ અભિમન. ૯
પાલ જોજન એક લખ પ્રતંગ નિત અવારિત અન. ૯
સાલ દાલ સો શાક મિત રસ પચાત્રત પકવાન ૧૦
દશે દશા નીરજોખ વરતે સચીત શુધ નીધાન ૧૦
અત્રત અન અપૂરી છુરીત અતીત યર્ધ સ્વરૂપ ૧૧
તેની પૂજા અરચા અરધ પ્રેમે દૂર્થમ ચંદન ધૂપ ૧૧

હાલ

ધૂપ અનુપ. ઓ, સુત, પોતે સદા સમ્યક અતિ દયા,
પ્રવાહ વેહે જેમ જાલવી, એમ આનંદ કેંએક દિન ગયા.

રાગ કેદારો

એક સમે ઉમઆ વર, અખિલ વિશ્વનો ઈશ,
શંકર કેહે: જોગીં શાહ ચગાલનુ રે. ૧
જગતી તણા જાયક જન જે નિતે લેતા અન્ન,
તે મનપ્રેરા સુરવ અગોપ હવા રે. ૨

હાલ

હવા અગોપ. કેા કહીઅ ન દીસે સાધ સમે મધ્યાન.
સાહાસિક શાહારીરોમણુ કીધૂં જોજન અરથ સ્નાન. ૩
સેવકને કેહે, " આજ અખ્યાગતે, કોહો, લાઈ ! કેા નહિ આવા.
વેગે લાવો જાંઠાતાહા જઈ. " વેગે વીર ચલાવા— ૪
નગરી, પરા, ગઢ બાઝ, અભિઅંતર, ચઉટાં, ચાંક, પ્રસાદ,
વાપી, કૂપ, તડાગ મનોહર, ગિરિ, મત, ગુફા અનાદ. ૫
જોગી, જતી, તપી, સંન્યાસી, દ્વિગવાદી, ઉદાસી,
પંચ માસી, પવનાલક્ષી, કાશી તીરથ નિવાસી,
સ્થાની પ્રસ્થાની, શમશાની, યાની, ધ્યાની ધીર,
શ્રમચાર જ તપ વિદ્યા અરથે ઉરથ મૂલ તરુ તીર—
કેા નવ દીસે. અગાધ પ્રશ્નિ સજલ ભોમ ભઅભીત.
પાછા વલી કેહે, " સ્વામી મહારા ! આજ વાત વિપરીત.
અગો ચરાચર, સ્થાવર જ ગમ, જોઆ તાંદાં અશ્વમેવ
પણુ જાયક કેા નહિ જુગતીતલ જોગેશ્વર બૂદેવ. "
" તો હવે અશન, કોહો, કેહી વિધે કીજે, જો નવ દીજે દાન ?
તાં અતિત વિના અત્રીઅ અન્ન મુજને; અન્ન તે સુરા સમાન.
જો અન્ન આપા વિના જમું, તો કેમ સ્વરગે જાઈ ?
શો મહિમા હા ! મહારા પૂરવેજનો ? રોઉરવ નરક પચાઈ.

મદિસ્તાશ્રમને અપ અંન સાધન કાં વલી પર ઉપગાર;
અન્ન પુરખ જીવે પસુપાંખી બોમ ચઢાવે ભાર.
ભાર વચન કરી આવો પ્રતગના; આજી દદ વિશ્વાસ.
અતિત વિના જન્મવું નથી. " તારે કાંપો ગિરિ કર્ષણાન્ન.

રાગ દેશાખ

તવ નિજ દાસનો રે શ્રી મહાદેવે કલો પ્રસ્તાવ.
શીઝ સાંચરા રે જૂતલ જોવા ભક્ત સુભાવ. ૧
પાર ન પામીએ રે પુરખ પુરાતમ અવિમત ધૃષ્ટ,
સ્તવે જોને સુરપતિ રે વિરચિ મુનિજન સુર તેત્રીમ. ૨
સરજો, સ્થિતિ કરે, રે ! સંઘહે ચક્રિહ જીવન તે જૂપ.
વેદ શાહાજીનુ રે તવ માહામંચલ નિજ અપ. ૩
તિલક નિશાપતિ; રે ! અગમદ ચલન ચર્ચિત અંગ;
જટા મધે જાહાનવી; રે ! જૂખજુ અહિ; ગિરિજા અધોંગ ૪
અગ્નિ રવિ રાશી રે ત્રિનેત્ર પંચવદન પરિભ્રમ
પિનાએક પાણુમાં રે કટીગટિ વાર્તાબર ગજચમર; ૫
માલા, મેખલી, રે મુગટ મનોહર કુંડલ કાન.
તામસ તેજનો રે નાંવે સવિતા કોટ સમાન. ૬
પ્રીતે પૂજીએ રે પંકજ પ્રમન કૃષ્ણ, વિષ્ણુભારુદ.
જીવન જોગીનું રે કેહે કવિ રહેજો માહારે કૂદ. ૭
શીઝ સાંચરા રે કાંતી નગરી શુભ સ્વસ્થાન
પદ્મ આસન કરી રે પૂરો શોંગી શબ્દ નિધાન. ૮
અવજો સાલલી રે રીઝા પસુ પાંખી હેમ વેલ.
જન ધાતા ગચ્છા રે. " શાહા સમાલ ! ન ચિંતા, મેહેલ. ૯
કાઈ ધૃષ્ટિ રે પૂરો શોંગી શબ્દ નિધાન "
" તો તમે જાઓ રે લાવો પૂજી દેઈ સન્માન. " ૧૦
અનુચર વેગેસુ રે આવા રે, જાહાં જોડા માહાંત.
દેવાધિદેવનો રે તવ કો નવ જાણે આદ ને અંત. ૧૧

ચરણે નમી સ્તવે રે કાટિક કરણ દીન વચન

" પૂજા પધારીએ રે અમ ઘેર લખેણ લેવા અત " ૧૨

રાગ

સ્વામીજી વચન તો વહે છે માહત ર ।

" તમો મંત ગ્રહે જાપૂ એ કાણુ સ્થાનકે રે ? "

" સ્વામીજી ! કાલી નજરી પ્રતિ શાસા શશાન રે

દયાલ દયા કરો તેને જી " ૧

હાસ

" તેને આરત દરો, તો આવશે આસન " ૨

સેવકે જઈ કહુ સગાલને ઝોહોલાસ પામો મન ૨

સમચિત્ત શીઝે સાચરો જઈ કરા દણ્ડમણામ

" હ પતિત ને પાવન કરો પ્રભુ । પધારો નિજ ધામ ૩

તવ સન્મિલ લોચન સમાધિ લાગી, વજ્ર આસન ધામ

ખદ શત્રુ ભેદી, પવન ઝૂધી, શબ્દ શાસ ન સાન ૪

" હવે, કાહો, કશો ઉપાએ કીજો ? જગાવાની જુગત ?

અતિત વિના ગયો દિનસ, અનરથ સમે થયો અદ્યુગત " ૫

તવ તજી તાલી શ્રી કપાલી ખોલ, રાગ ન ઈશ

શગાલશાહે સ્તુત કરી લેઈ ચરણે મેહેલૂ શીશ ૬

" ચતુર્વર્ગ સાધન દરશણ સુર સકલ તીરથની જાત

ત્રેતાપ વામા પ્રભુ પામા વિરામા અધમાત્ર " ૭

તવ સીધ કહે છે સાહુને " એવડો શો આખેપ ?

ને કારજ હોએ, તે કરો સ્તુતિ લક્ષી સખેપ " ૮

" સ્વામી ! એક પ્રત છે માહરે નહિ અતિત વિના લેઈ અત

તે માટે, પ્રભુજી । પધારો, તો દીવડા થાએ ધન ૯

ભોગી કહે " હ સરોગી છી જીરણતા જ ન ત્રાણ

તે માટે સ્થાવર બલ વિના કેમ કરું " પ્રથ પચાણુ ? ૧૦

તવ શિથિલ ગાત્ર, તયા ભગરી, પગિપકવ અષ્ટે અંગ
 શોણિત વહે, જેમ મહસધારા હેમગિરિથી ગગ ૧૧
 ગગપતિ પ્રમંગ કહે: "અમે સાથે કુતા ત્રાયુ જશ્યુ
 મુને આણે સ્થનાકે મુકીને ગયા આશ્રમ આપઆપણ ૧૨

રાગ કેદાર ગોડી

તવ શાહા સમાસે વાત વિમાસી: એ તો અતિત ને અપવાસી
 આહાથી જેમ તેમ કરી ભેઈ જાણી, તો માહાવત ઓશીકવ થાળી ૧
 તવ કેહે દીન વચન શીર નામી "તૂ તા સ્વામી ! અનરજનમી,
 કેહે તો સંક્રામવ કડ પ્રુણાવું: તે મધે બેસો પ્રભુજી શીશ ચઢાવું " ૨
 "જા, કર " જાણે તે કહે જોગી, "તૂ તારા અરથ તણો છે ભોગી"
 શેઠે કચનકડ ધડાવો, માહે સંક્રામવ પૂરુપ ભરાવો, ૩
 "પૂજા ! પધારો બેસો મધ્ય " તવ તાહા વચન પહતા સીધ
 "સુણ, બાવા ! એક પ્રતમા માહરી લેજો ભોજન મન ઈછાચારી" ૪
 "હા, સ્વામી ! એ જુગતિ જાણુ કેહો તો ત્રેવોકમાંથી આણુ "
 એવુ સતવચન ભેઈ હાથ જટાધગ બોલા, "સી ભરા બાથ ?" ૫
 પ્રભુજી કડ પ્રદર મા બેઠા કરી લઘુવાધવી માહે પેઠા
 શેઠે સીધ ચઢાવા શીશ જોવાને આવા સુર તેત્રીય ૬
 સદાશિવ સંપુટ મધે બિરાજા, તતખેણુ દુદુલિ વાળ
 છટે શોણિત તણી શત ધારા, જાણે દેવી કલશે જવારા ૭
 સંગાસે નિશ્ચલ કીધૂ મન પામે અખિલ વિશ્વનું ધન
 કીધી જીવપા અદકી જલન, જાણે રકે હાથમાહા રતન ૮
 તવ ચગાર્ધ ધાર્ધ આવી અરધ અનોપમ પૂજા લાવી.
 કંડ ઉતારી પૂજા પાએ ચમર હલાવે ને ઝોછવ યાએ ૯
 કચન ફૂળે ભેઈ સમેય કિષ્કિન્ધાઅરગ અવટાઆં તેવ,
 ઉખોદક સહિતે સ્નાન કરાવુ કીવટિ પીતામ્બર પેહેરાવું, ૧૦
 કષ્ટ કુતૂ તે મજી તતકાલ પામા દિવ્ય રૂપ વિશાલ
 રસગ કરતુરી નિ જ ચદન હાથ તિલક કરા જુગવંદન ૧૧

હીરાત્ન જડિત પરવાસી આસન બેઠો દેવ કપાની
કંઠે આરોપી પકળમાવ કપૂર આગતી ધટા તાલ ૧૨
ગગ ગોડી

ઠ્યનમણિમે થાવી વિશાન સૂધ શાલિ પ્રોસી મગલત
ખીર ખાડ ઘત અગ્રિત સમાન સો સો શાક પાક પકવાન ૧
ખાળ સેવ સળેરી તલી, પૂડા પુરી પોલી ગતી
અડઢ ચણા મગ ગઢું ઘત વડા આઢ હોંગ મેહેના શતપડા ૨
માડા મધ મોદિક કસાર કના સુનઈઆ મોહે માર
ફણસ ચારોની સાકર કેસર જાવી લીની દ્રાખ રસાની ગવી ૩
નાનારવાઢ પચ મારણા મરી મિથ રસ લીણુ તણા
તીખા તમતમા રાએતા ખાટા ખારા મન લાવતા ૪
ટીડોરા વાહાનોલ વેંગણા સૂધા પામ ગનકા વણા
કારેલા કોના કરકરા કટોના મીધા ગેનરા
ચણા ઢાન સુરણુ ચીલડા કોના તુરીઆ કાનગડા
નવ લીલવા ચોલોફવી રતાતુ જાણુ દૂમલી ૬
ડોડી કાઢી પોકાડી વડી તના પાપડને પાપડી
આઢ ગરમેર ગુદા મરી કેમર રમ કેરા કાચરી ૭
ખીલી બકાણા પીપેર હરી કડાથીધ મૂલા મોગરી
કઢું દૂધ ને બાધૂ દહી જીરુ સિંધવ શખા નહિ ૮
શેઠે સકલપ કરો તતખેવ આરોગો જ દેવાધિ દેવ !
સીધ કેહે “ સુથુ શાહા શગાન ” તુ તારુ વચન પ્રતિપાલ ૯
જનમ ચકી મે મત આચરૂ અજ નહિ હૂ બોજન કરૂ
મારુ સહજ લહે સસાર હૂ માહામાસ નિત કરુ આહાર ૧૦
ને તાહારા મન માહા હોએ મદલાવ, તો એ આગ્રિખ શીત્રે લાવ
શેઠે વચન વઢાવૂ શીશ “ અશરણુ રરણુ સદા, જુગદીશ ! ૧૧
હૂ સ્ત્રી પુત્ર અરોગી તણુ અનવાચક સેવક છે શરણુ
માહારા પ્રજુજીને વલ્લભ હોએ જેહ દો આગના તેડાવૂ તેહ ” ૧૨

રાગ આશ્રાવરી.

“હું કદાચ માંસ પ્રાપ્ત નહિ, જેહેના વધ શરીર રે
વીર રે । સકોમલ એવણ વધ કરે રે. ૧

હાલ

‘પુત્ર કાલા છે ? પ્રેમદા ।’ એમ કહે ચાહા સગાવ રે,
“પાટી ખડીઓ નાકાંધડીઓ લેઈ ગયો છે નીશાવ” ૨
તેણે સમે એક કાપડી કારમો કર્તમ વેશ રે
નીશાને જમ કહે, “એવણ ! માંન મુજ ઉપદેશ. ૩
કાઈ એક જગી સરોગી છે તમારા ધરબાર.
તેણે તાત માતા વશ કરા, તારું માંસ માગે આહાર ૪
તે માટે કહુ તુજને મ મ માગ મરણ અકાલ.
આહાથી બીડી સીએ જ નાથી શુધ વિમાસી, બાવ ।” ૫
વચન સુણી એવણ કહે, “ફટ ! મંદભાગી ! અજણ !
મારા માત પિતા વતથી ચલે, તો ધીક માહરા પ્રાણ । ૬
જેહેને ઉદરે હ રહો દશ માસ વાસ નિધાન,
પ્રમવતા પીડા સહી, પછી કરાવું સ્તન પાન, ૭
મધમૂત્ર મધે દિવમ ગળની શ્રમ પામી માત
દેવ પ્રીતુ મનુશ રણ તો છુટણ કહે તાત. ૮
માતા ગા, પિતા પુષ્કર, સતચરુ કેદાર;
તેના વચન જો ઉવેખીએ, તો બોમ ન ઝીલે બાર ૯
આગે ધમ્મી ધમ્મરી. અવતાર તેહેને મરણ
પર ઉપગારે પ્રાણ તજે તો જોગ અશરણ શરણ ૧૦
આ વાગવનની રે દલે માવા લખ યોગશી વાર
વિના બાએગ ન પામીએ મંસાર સાગર પાર.” ૧૧

વસણ

પાર પામે શણ નામે બરોસો સિવચકતનો,
તે અતિત કહી અગોપ થયો. સદબાવ જણો બકતનો. ૧૨

રાગ વેરણી

તવ ગ્રેહે ચાલો ચેનણ બાવ અતિતને ચારો અતિકાવ
 ચતુર ચગાર્હ, ચીર મન કરી, સુત લેવા સાહામી સાચરી ૧
 ખધ ચઢાવી લાગી માત, જંઠા બેકા સતવાદી તાત
 પુત્ર પિતાને લાગી ચરણ, પછે ગચ્છો જંઠા અશરણ શરણ ૨
 વિવિધ વચન કીધી બહુ સ્તુતિ “ભવે પધારા, ત્રિભોવન પતિ ।
 સમસ્ત દેવ કોડ તેત્રીસ, સેહેજ અકાશી બહા ધ્રુવ ૩
 અડશેટ તીરથ, સેહેજ મુખ જાત, તે તુજ મુખ દરણ્ય માહાપાત્ર ”
 “હવે, માતપિતા । તને સુધ મન કરો મીયા મોહ માઆ પરહરો ૪
 પુત્ર મરણ રખે કરો વિચાર એ અનિત દેહ અલીક મસાર
 એકે બ્રહ્મ ઉપદેશે કહૂ નિજ જ્ઞાન ઉતપતિ વિપતિ, સપતિ સમાન ૫
 હિંદે, અસ્ત-સકુએ કેના એ ? દાન કીરત મત જુગ મહીમાએ
 થોડા જીવા માહે ધણુ પદ પામશે સદાશિવ તણુ ” ૬
 માહાસિક પુત્રે કરુ સુધ સ્નાન નિધિ પૂર્વક આપા બહુ દાન
 આસન બેસી સમરા ધ્રુવ, શરણાગતવચન જુગદીશ ૭
 દહ મન કરી શાહા શગાન ખડગે શીર છેદૂ તતકાવ
 નિત મુખ દરશન કરવા તાત, લેઈ અગોષ શીર રાખૂ માત ૮
 કીધૂ અન્ન કલેવર તણુ “ઉઠો પ્રભુજી । કરો પાસણુ ”
 ચખ્ખશ ચઢાવી કોપા ધ્રુવ કોહો કેમ અનગૂ રાખૂ શીશ ? ૯
 આકશમાત પડતા પામીઉ ઢલતુ શિવ સાનિધે ગઉ
 નરનારી જઈ લાગાં પાએ “સ્વામી । ખેમા કરો અન્યાએ ૧૦
 એ લખા પછી મંચરો ” “ નરનારી । ગિત સરખાં કરો
 તમથી ધન્ય તહમાગે પુત્ર જોણે મરતા નહિ જોજી ધરસૂત્ર ૧૧
 તેહ તણુ શીર ઉવટ ધણે ઉખના માહા ખાંડો ખાડણે
 શોકરહિત મનમા અભિરામ હસિતવદન ગાઓ ગુણગામ ૧૨
 દેહી તણુ શીર પચવા શતપાક મસ્તકનૂ મનોદર સાક ”
 અતિત વચન એહ બોલુ ખરુ “હુ લાગે મને જોજન નહિ કરુ” ૧૩

રાગ ઝમો.

ભીડો જી, કુઅર કોડામણા ! ભામણા લેજી તારી માત
 પું તો બોવ નિ, માલક બાદુઆ ! તુને બોલાવે પ્રથ તાત
 ચેલણુ ગુણુ ગાઈએ રે । ૧

માહારા પુત્રનું વદન કોડામણું—જણે સોલ ક્યાનો અદ
 તેજ તપે ત્રિભોવન તણુ તેની ઉપમ ન આવે આહે
 ચેલણુ ગુણુ ગાઈએ રે । ૨

શીર મુગટ મણિમાણેકજડો માહે કોમખી મોવ.
 તારી આખડી કમલની પાખડી કુડલ મકર કાપોલ
 ચેલણુ ૦ ૩

ફૂલ ખરે મુખ બોવતા અદલાસસુ વાણી વિશાલ
 જશતિલક ભાલ પ્રગમદ તણુ કંઠે મણિમુગતાની માલ.
 ચેલણુ ૦ ૪

અંગે અંદન અરચા માવના, કનકાખંડે રૂપ નિધાન
 ગંભીર નાભ કટિ કંકણી બવ અમદ બાહુ અ જણ
 ચેલણુ ૦ ૫

પદ અકુશ નેપુર નખ મણિ દલકતી ચાવ મરાન
 દેહી દાતા પગમ શિરોમણિ સકોમવ રૂદે દઆલ.
 ચેલણુ ૦ ૬

હું પુત્રના ગુણુ કેમ વીમરૂં રે ! જે માહારા પ્રાણુ જીવન
 નીત રમતો માહારે આગણે, તેમ રમજો મારે મન
 ચેલણુ ૦ ૭

ઉગીને કેમ આચમો ? માહારા કુલના સર
 માહારા પુત્ર ! પરદેશિ કાંઠાં સમો ? કેમ ઝોલવો સાગર તીર ?
 ચેલણુ ૦

મેં જાણું છું: રેશે નહિ મુજ રાંક હાથે રતન.
તાપ શીત પ્રષ્ટિ સમે નીત તાહારૂં કરતી જતન.
ચેલણ ૦ ૯

માહારા મૃત ! કેમ જાશે એકલો ? આ સરગની વસમી વાટ.
માહારાં ફૂટે ન લોચન લાલચી. હર્ષ્યા ! હજી રોં ન કાટ ?
ચેલણ ૦ ૧૦

પુત્ર જનમ સમૂં કાંઈ સુખ નથી, જેમ રણ વિપતતે પાર.
હું અભાગણી માતાને ઉદરે તું મો આવીશ જીજી વાર.
ચેલણ ૦ ૧૧

ગએા દીપક અંધારૂં કરી તૂટી મુજ મનની આશ.
માહારાં મદિર સૂનાં માલીઆ; તે પા લલો પીર ! વનવાસ.
ચેલણ ૦ ૧૨

રાગ સારંગ

દુઃખ વહની દવ દેહી બલે રે નવ પક્ષવ નવ હોએ
જેહેને વીતે, તે સેહે; બાઈ ! સુખીઆ ન જાણે કાએ.
ચેલણ ખાંડવા
તારૂં અમિત સરખૂં નામ. તું તો ગએા કીહે ગામ ?
ચેલણ ખાંડવા. ૧

આગે પુત્ર હવા ધણા રે ! અધુના હશે અનેક.
ચઉદ સુવન જોતાં નહિ રે ! માહારા ચેલણ તણો વિવેક.
ચેલણ ખાંડવા ૨

લજ્જા રહી માઆપની રે ! તેં કીધું વચન પ્રમાણ,
અલઆગત અંતોખવા તેં ચિત્તે આપા પ્રાણ.
ચેલણ ખાંડવા. ૩

“ શીય ખંડી નવનીત કરું રે । લેઈ કીધું સ્વઅંપાક,
હવે ઉઠો, પ્રભુજી ! બોજન કીજે મસ્તકનું મનોહર શાક. ”

ચેલણ ૪

શીય ધૂણીને જોગી કેહે, રે ! “ જમતાં પડે વિચાર,
જેને વંશ ઉછેદ થયો, તેના ભોમ ન કીલે ભાર. ”

ચેલણ ૫

વિચારજો તાં, વંઝ લલાં ! રે ? વંઝ ન સ્વર્ગો હોય
તેના પૂરવેજ જોઈ પાછા ફરે રે ! તેની સૂધ ન પૂછે કાએ. ”

ચેલણ ૬

સુખ હારૂ મંસારનું રે । નહિ હોએ. ગયા સંતાન.
ધરમકરમનો મારગ ભાગો પસુ પંખી તરુ સમાન. ”

ચેલણ ૭

શાહા શગાલ ધરણે ઢલો રે ! ચઢી ગઈ ગલે ગઈ.
આસઘારા બીડી ગયો. નહિ બોલે, ગદગદ કંઈ. ”

ચેલણ ૮

ચી ચગાઈ કેહે કંચને, રે ! “ ધર ધીરજ આણુ. શગાલ !
ધંધર આશા પૂરશે. માહારા ઉદરમાંહાં બાલ. ”

ચેલણ ૯

જોગી વદે, “ કેમ જાણીએ પ્રતપ્ત વિના અ પરમાણુ ? ”
પ્રેમદા કેહે, “ પ્રભુ ! પુત્ર હણો, તે આઉધ શામે આણુ. ”

ચેલણ ૧૦

ચીરી કાઢું પેટ ચકી રે કરી દદ મન વિશ્વાસ ”
ચઉદ ભુવન દૂલાહલ થયો. તારે કંપો ગિરિ કંઈવાસ. ”

ચેલણ ૧૧

ખડગ ભગામૂં. જઈ કર ગાલોઃ પ્રગટા 'ઉમાઈશ
આન્ત ટલી, લવનો ભો ભાગે. જોગી નઃ હોએ ભુગદીરા રે !

ચેલણ ૧૨

રાગ ધવલ ધંનાશ્રી

સંશુ પધારા સુર મુનિ સાથે. હાથે ચેત્રણ બાલ જ.
 અચલ ભક્ત થાપી વર આપો ધરમદ્યાપ્રતિપાલ જ.
 શાહ શગલ ચંગાઈ ધાઈ જઈ લાગા શિવને ચરણ જ.
 "દીન દયાલ ! કિપાનિધિ ! હો અવિગત અચરણુશરણ જ. "
 સદાશિવ કેહે " ધન ધીરજ તમારૂં. ધન ધીર પુત્રની પ્રીતજ.
 મારા ચરણ વિષે ચિત્ત રાખું : જાઓ સરવ અનિત જ.
 ચઉદ ભોવનમાં જે મનવાંછિત, તે માગો વરદાન જ. "
 "સ્વામી વચને સીધ સંપૂરણ મેપતિ સંશુ સમાન જ. "
 "ધૈર્ય આગના ભંગ ન કરીને. સીધ ! દાતા ! " કહે ધૈર્યજ.
 "તો આ કાંતીપુરી કમલામ વસાવો : સાંનિધસુર તેત્રીસજ. "
 વિશ્વકર્મા તેડા જુગદીશે ધૈર્ય કેહે, " આંહાં આવો જ.
 આ કાંતી પુરી સદાશિવ સાંનિધ નવનિધ કરી વસાવો જ. "
 અંતરિખ અમરાવતી સરખી જઈ કીધી તતખેવજ.
 વૈકુંઠી વરણિ વિસ્તારે જોઈ રીઝા થી માહાદેવજ.
 શાહ શગલ પુરીપ્રભ સંધાતે બેઠા પુષ્પ વેમાન જ.
 સંશુએ કર મહી સાંનિધ લીધાં : કીધાં આપ સમાન જ.
 અઠ્યુત ઓછવ : દેવ દુંદુભિ : વરતો જેજેકાર જ.
 પૂજનાં ફલ પ્રતપ પામાં : સંગતિ વિશ્વાધાર જ.
 જે અનુભવ રસ માતાં સૂણતાં ફલ પાંચે જાએ ફારી જ.
 જીવનમુગત અમર મુનિ સરખા અંતે વર્ષકૂંઠવાસી જ. ૧
 સંવત ૧૬ સુ બાશીઓ, આખાડ ઉજવલ પખજ,
 પતિપદા, યનિવાર, મંખેપે પામી કયા પ્રતપજ. ૧
 શુધમાને આખાન કરૂં એ : વરણવા વિખ્યાનરૂઢજ,
 સતગુરુ વૈષ્ણવ મેતકિયા એ કરૂં જોડી કેહે કિંકરૂં ૧૨

જાનીકૃત સગાલ અરિત્ર

કંઠવું ૧

રાગ કેદારી

- શ્રી શંકરસુત પ્રેમે પ્રણમું જોહનું નામ ગણેશ;
એકમનાં આદરે 'આરાધે' પામે શુભ ઉપદેશ. ૧
- અહમસુતા ભાવિં શુ જાજતાં કનિકલ મનનો કાપે;
કીપા કરિ તો માહા મૂરખને અવિચલ વાણી આપે. ૨
- બોલો શુષ સદાશિવ સમરિ કરિ કમ્પાણુ તે કોડિ,
તેહ શીવનિ રનેહે નવિ સેવે' માતૃષ મોટી ખોડિ. ૩
- આદિ પુરુષ અવિનાશ કેયા અરણ્યકમથને 'ખાઉં',
મુજર ભાષાઇ ગુણ કર્ણના ભુદિ પ્રમાણે ગાઉં. ૪
- રુપવત ને અતુર વિવેકી અધિકારિ અનેક,
દાતા થી હરે દુખ પરનું એવો તીપજે એક. ૫
- એક સમે નારદજી આવ્યા બ્રહ્માજીને પાશ,
કર જોડીને કરે વીનતી આનંદ ભરિ ઉલ્લાસ. ૬
- "દાન ખંડ માંહાં મોટાં મોટાં બોલ્યાં છિ બહુ દાન.
શીરોમણિ સપલામાં કહું છે, માને શ્રી ભગવાન ? ૭
- કરુણા કરી કહો તે મુજને સાચું તમથી સહીઇ
પરીણા પાખે' પ્રભુ હીરો હીતશું જો હાથ ન ચહીઇ ૮
- સાધન સર્વ ચક્રી જે સારુ તે તાં કહો વીસ્તારી
હરિ મલવાની તમથી સહીઇ જે ઘણું દુઃકડી ભારી." ૯
- એદવાં પ્રશ્ન અહોપ્રીક ક્રોધાં નારદજી તેણી વાર.
ઘણું પ્રસન થયા બ્રહ્માજી. ભાગ્ય તણો નડી પાર. ૧૦

ઝડપુ ૨
રાગ રામઘો

શૃષ્ઠા જોતયા સુષ્ટિ વચનજી, “કુંચર, કહી તે મનાતુ મનજી
દુજથી છાન નહી માહરા તનજી અતિશે ઉત્તમ એહ પ્રમનજી ૧
ઉચ્ચલો

ઉત્તમ પ્રશ્ન કરું કુંચર તિ વેદશાસ્ત્રનું માર	
હરીકૃપા વિષ્ણુ મનનિ નાવે નિમેષ એહ વિચાર	૨
શિવપૂરાણે કથા, સુત! છે સરસ સુદર એક	
અન દેવ ને ઈશ ભજવા વડો એહ વિવેક	૩
શિવતણી જાહા કથા પૂજા કરે પ્રેમે કાવ,	
આઠે નવ ને ચાર ચિંત શુ વહી ન સકે કાવ	૪
ગગા આદિ નદી સમલી તીર્થ પુષ્કર આદિ	
હયમેધાદિક ભગ ત્યાહા, જાહા શિવકથા ઉલ્લાસ	૫
પુત્ર પૌત્ર ને (આ)ભૂષણ નેહે નમતી નારી	
અપલક્ષણ એક નહી, જેણે પુણ્યા ત્રિપુરારિ	૬
સુખ ધણુ મસાર માહા સુત ભોગ છે જેહ	
પિદ્ધિએ ભવ શિવજી સંતોખ્યા નિશ્ચે રાખી નેહ	૭
સકલ ભારતતણુ ભૂષણ કરણ કારણરૂપ	
અવસાનકાલે આવીને ઉભા ત્રીભોવનભૂપ,	૮
કરકમલમાં દહન કાધુ પુરી મનની આસ	
સસાર સુખ પૂરણ પામી સ્વર્ગ પૂરો વાસ	૯
તે કરજીકેરી કથા ઉત્તમ કવી જે નન્ય કિદિવાય,	
જાની સરખા જડમતિ શુ મુજરભાષા ગાય ?	૧૦

ઝડપુ ૩
રાગ ગોડી

કિદિ, નારદ “કાહો તે કથા કરણ તણી ઉત્પત્ત્ય મર્ત્યા,
કાંહાં અવતી દીધા દાન ? કેદિ પિરિ પ્રસન્ન થયા ભગવાન ? ”

ઘણ કિહે, " સુત, સાંભલિ ખરુ ચતુર કહ્યું વીસતરે,
 જેહે માલમે પાત્યમ જાય દાતાનો મોટો મહિમાય ૨
 કુંતીમોજી જાલવનુ નામ કુંતા પુત્રી અતિ અભિરામ
 દર્વાસા આઘ્યા વિશ્રામ ચાતુર્માસ રહી(આ) શુભ કામ ૩
 રામાર્ધ રુષિની સેવા કરી. પુત્રી કહી લગાવી ખરી
 ' મયા કરી મુન્હે દીધુ માન કુંતાને આપુ વરદાન
 પુત્રી આ મગ તમે મહેા અતીસ વીધું છે ધણુ લહેા
 રહી એકાલમે સમરજો દેવ આવી કલ્પા ગહેમે ખેત ' ૪
 વર આપી વલીયા જુરેવ અનવા મન્મે વિમાયુ (દિવ)
 જીચી મેડી ઉપરિ ચઢી રવિ દીડા સમરા એક ધડી ૫
 પરીક્ષા કરવાને પ્રીતમે જાગેા મગ રવિ જાણી રીત્ય
 ' માગ્ય, માગ્ય કિહિતા ધણા આરી પશિની પાસિ હણા ૭
 લજ્જા પામિ અતિ કામિની ઉપરાડી થઈ લામિની
 હ શાહાનિ મંજારો નારિ ૧' મુર્ચ પુઠે વારોવારિ ૮
 વજ્જાઈ તે નખ્ય જોતાય આદરુ તેહ પુરુષ ન થાઈ
 સવિતાઈ આપુ સતાન કુંતાજી તવ માગે માન, ૯
 ' કન્યા હુ કહી પિરિ કરુ ? ધર્મ ન રહિ. ગર્ભ કયમ ધરુ ?
 ' હવડા પ્રસવશે એ તન દૂખ મ પામશે, મિહિયા, મન્ય '

કડવુ ૪

રાગ ગોડી દોહોરી

સવિતા સુત આખીને વલીયા પ્રસવો તતક્ષણુ જાલ
 કુંડલ, કવચ, કમલદલ લોચન, હાથ ને પાગ પ્રવાલ ૧
 માડી મુખ નરખી મોહ પામી ચિંતાનો નહી પારા
 'આ કુંચર હુ કહી પડે રાખુ ? ધિક મારો અવતાર ૨
 જેણે આપો તે રાખસે મસરા શ્રી જગવાન
 નિંધણો મરજાદ મોગી પરજા વિના સંતાન ' ૩

હાથ ફેરવી હાઈડિ ચાંપો નવશે દાલી નીર.
 નીસાસા મેહેલે મુખ જોતાં. ધૂળે ઘણું શરીર. ૪
 ‘પુત્રપીડે માહારું’ મન ક્યમ રિહે ? કોહો ને ક્યમ રિહિવાય ?
 મરો માત, જે પુત્ર વિજેગે પ્રાણુ રહે દેહ માહિ. ’ ૫
 પેટીમાં પોદાડો કુંઝર સમરી જગજીવન.
 અંગોઅંગે રક્ષા રૂડી કીધી જીજ્ઞાસ કહી વચન : ૬
 ‘જેહને પ્રભુજી હોય પાધરા, ચઢે જેહને હાથિ,
 વિશ્વરૂપ ! વેગલા (મ) યારો. સવિતા ! રિહેજો સાથ. ૭
 જલદેવી ! તું માત જગતની જગનાંની સ્વરૂપ.
 સગણુ માટે તું સાંભલે હાઈડિ લહી અનૂપ. ’ ૮
 એમ કહી જલમાં મેહેલો વેહેતો, નાંહા પાંડવનો દેશ.
 સૂત સારથી દ્વેષોધનનો જલમાં કર્યો પ્રવેશ. ૯
 હરજીઈ હસ્તીનાપુર આણો. ચઢો ચતુરને હાથ.
 પેટી લેઈ પ્રીયા કન્દિ’ આવ્યો : ‘જોડો વૈકુંઠનાથ. ’ ૧૦

કડવું ૫

રાગ નર

ઉચ્છવ કીધા અતિ ઘણા. હરખૂ આખું ગામ.
 શરીરે કવચ નિ કુંડલ. કરણુ રાખીઉં નામ. ૧
 જયક સર્વ સતોખીયા કુલના જે આચાર.
 કુંતાઈ કારણુ સણૂં, હર્ષ તણો નહી પાર. ૨
 વરશે જે વાધે નહી, દિન દિન પોડો થાય.
 ચરિત રૂપ માહા મનોહર. શોભા કહી નવ્ય નવ. ૩
 ચૌદ વિદ્યા, ગોસક કલા, ભૂધરભક્તિ વિશેષ.
 સ્વસ્થ શીખવે આવડે. અવગુણ ન મલે એક. ૪
 સદસ્ય કરણુ કૃપા ચક્રી છે સુવર્ણનું દાન.
 પ્રથમ પ્રહર તે કરણુનો, ચાચકને જલ માન. ૫

માણિક મોલી રત્નતણી નિલ પ્રત્યે આપે રાસ.
 અવર કહીછે જાએ નહી, જે ગયો કરણની પાસ. ૬
 એક બાહ્ય ભુખ્યો આવ્યો. આતુર માગે અજ.
 'જાઓ ભુધિશિર પાસે, રખ્યજી.' કરણે કહું વચન ૭
 દેખાડુ એક આંગલી ધર્મશનું ધામ;
 'સવાભાર સુવર્ણને હું આપું, જે એક હોઈ કામ. ૮
 બાહ્યે જે બોજન કરું પંચામ્રત બહુ પાક.
 આસ દીધી કરુને સરવ સ્વાદ શુભ સાક. ૯
 અનંદાન માંદિ, એકલો, નારદ, થયો વિભાગ.
 સ્વર્ગ વિષે સુખ પામીઓ. લક્ષ્મીવરે કર્યો લાગ. " ૧૦

કડપૂં ૬

રાગ આશાવરી

નારદ કરે પ્રસંનજી: " પીતા, મનાવો મંનજી.
 અનનુ દાન અતિ મોટું કહું રે ૧
 ઉથલા

મોટું દાન એક અંન કેરુ, જેહ પ્રુપ્ય તણો નહી પાર.
 વલતૂં કર્યું શું કરું તે કહોજી વીસ્તાર. ૨
 હેમ આપુ હર્પશું તેહનું પ્રગટ ફલ, કહો, શું થયું ?
 અંનની આંગલી ઉચી કાધે કારણ તે કયમ લહું ?" ૩

બલ્લા કિહે, "ભલુ પૂરું કુમાર, કહું વિવેક:
 અવની માંહે અંન તોલે નાવે સાધન એક. ૪
 સો મણ સોને પ્રાણ ન રહે અંન પાપે એક ધડી.
 અંન ને વલી ઉદકે કરી વાત છે, કુંઅર, વડી. ૫
 સંસાર માંહે સાર છે જે ઉદક ને બીજું અંન.
 બોલખા પાપે ભુર થી ને બમે છે બહુ જન. ૬
 અનંદાતા ને ઈશ બેમાં અંતર આણે જેહ,
 નારડી તે નિમ્ને સહી; ન ચીરતા તાં તેહ. ૭

‘જમનારિથી જમાડનારો મોટો, કહે છે વેદ.
 ગ્રંથ નીરખ્યા વિના, કહ્યું, કુંઅર ! કે ન જાણે બેદ. ૮
 સુવર્ણને દાને કરી, સુત, કર્યું ગઝો અમરાપુરી.
 સુવર્ણનાં બહુ સદન પામ્યો, હવિ સુણિ, કહ્યું વિસ્તરી. ૯
 આસન, ભોજન, શયન, શન્યા, હેમના અંબાર.
 કુધા લાગી ધણું પીડે. દુઃખનો નહીં પાર. ૧૦
 કહ્યું કહે, ‘કરુણા કરીને આહાર આપો, દેવ.
 અમર એણી પેરે ઉચરે, સાંભલ ને, તતખેવ. ૧૧

કડવું ૭

રાગ આશાવરી

‘સાંભલ, કર્યું ! કહ્યું ખરું, એક બેદ કલાથી દુખ હરું.
 વીસ્તરું પુણ્ય પ્રભાવ તાહરો, રે ! ૧

ઉચ્ચલો

પુણ્ય પ્રભાવ કહ્યું ! તાહરો, કુધા જાય જોડ,
 તિલ તાપ દાસે તંત તણો નિ પુષ્ટ પામે દેહ. ૨
 અનદાતાનું આંગણું આંગલી દેખાડું આપ.
 આંગલી મુખમાં ધરી. પછે જુડે પુણ્ય પ્રતાપ. ૩
 કહ્યું માન્યું કર્યું ત્યાંહાં રે આંગલી મુખમાં ધરી.
 પેટ પુરણુ બરું પંચામૃતે. કુધા સધલી તે હરી. ૪
 આહાર કેરી ઈછા થાએ, આંગલી મુખમાં ધરી.
 ખટ રસ પુરણુ સ્વાદ પામે કુખ સધલું વિસરી. ૫
 કર્યું કહે, ‘અવતાર આપો. હું મૃત્યુલોકે અવતરું
 દયા કીજો દેવ મુજને. દાન અન તણું કરું.’ ૬
 ‘અપાર, બાઈ ! કહ્યું, અતી લલું, નો ઈછા ચે છે એહ.
 સસ પુરીમાં* પાંચમી કાંતિ ઠાઠાવે જોડ, ૭

* અયોધ્યા મયુર માયા કાશી કાશ્ચિવંતિકા ।

પુરી દ્વારાવતી ચૈવ સસૈતા મોક્ષદાયિકાઃ ॥

વળી જુઓ પૃ. ૮૬, કડી ૪.

મકલ ગુણ મંપૂર્ણ છે એક સુભગ સાદા ગોપાલ.
 જરાવતી નામે નારી તેહની તેહની શુદ્ધ વંચ વીચાલ. ૮
 સગાલ સાદા તેહ પામેઃ કુંઞર ચે ને અવતરો.
 અગાવતી શુભ નામે નારી, પુત્ર, ગ્રેમે સું વરો. ૯
 એકઠાએ એક ચતુર કુંઞર ઉદરે તેહને આવરો.
 કાર્પ ઉત્તમ ધણી કરશે. અમરને મન્ય ભાવશે. ૧૦
 અન આપી કીર્ત્ય યાપી વલી વહેલા આવશે.
 સત્યવંત ને વિવેકી મહીતક માંહે કાઢાવશે. ૧૧

કંડવું ૮

રાગ ધન્યાત્રી

ધડા કહે, “નારદ! સુધિ સાચું, સુત, સગાલ ચરિત્ર.
 સમપુરીમાં કાંતિ નામે નગરી પરમ પવિત્ર. ૧
 સિદ્ધેશ્વરનું યાનક મોહું. શિવભક્ત સહ લોક.
 વર્ણાશ્રમ પાળે અતિ ગ્રેમે. સ્વમ વિષે નહી શોક. ૨
 પુત્ર પીતાની આચાર્ય ચાલે. પતિવ્રતા સરવે નારી.
 લોભ રહીત લખ્યણુ શુભ સહ માહા. અનૃત્ય વિષે અવિકારી. ૩
 ઉછવ ધણે. નગર નીત્ય રાજે અમરપુરી સું એક.
 માહોમાહે મલતું સમખણુ. કહીએ ન ઘટે નેક. ૪
 અસત્યવાદી એક ન દીસે આખા નગર મુગાર.
 કપટ તણી કયા કેહેને ન મલે સાધ સહ નરનારિ. ૫
 કષ્ટ પડે કરુણા નવ છોડે, તે સત્ય સુખીઆ પ્રાણી.
 દુખાણે દુભાણે ન વહે મર્મવચન મુખ વાણી. ૬
 -એવી અનોખમ નગરી મધ્યે વસે સેક ગોપાલ.
 જસવતી જાયા તેહને ઘેરે. વાણી વેદ રસાલ. ૭
 તેહની કુખે કણું કુંઞર ચે અવતરો સુવિચાલ
 અન આપવા અમરાપુરીથી નામે એજ સગાલ. ૮

ચંગાવતિ ચતુરાને પરણો. નરનારીમાં નેહ.
એક જીવ અંતરગત જોતાં. નુગમાં દાસે બેહ. ૯
'આપ, આપ' વણ અક્ષર બીજો મરમૈ કહને ના ન લાખે
નંચો. નરનારિ વીસારો. 'નથી'. વાક્ય નવિ દાખે. ૧૦

ઠડપૂં ૯

રાગ મેવાડો

જયકને જૂકતે દે માન. આપે અંન અવારી દાન.
વેષ વિવિધ પિરિના જે આવે, આપે આહાર જેહને જે જાવે. ૧
પદ્મની પ્રીતે પમ પખાલિ. હવે આંસુ ઢાલે.
આદ્ય પુરુષ અંતર લહી પ્રીસે. જયકે જમતાં હમ્મડું હીસે. ૨
નાનાવિધી નિપજવે પાક, શુભ સામગ્રી શું બહુ શાક.
આદર જીમે શું કહીએ, જો કાડિ જીમે લેખા ન લહીએ ? ૩
ઈશ લજે ને આપે અંન માન થકી અલસું કરી મન.
એહ બે પોહોરની જાહોડિ જાણિ અતિ મીઠી મુખ બોલે વાણી, ૪
અપલ ભાવ લહી લક્ષ્મીનો સાહ સગાલ અંતર અતિ ખીહીનો.
'જે ખરચું તે ગાંઠે ખાંધું. રામા, આપો કારુ રાંધું. ૫
રખે કાહોને (કહો) નાકારઃ ક્ષણ એકમાં બ્યલુસે બ્યવહાર,
ત્યાહારે તિલ એક આપું નબ્બ જામિની, ખરોખર કસો યાઅ.' ૬
નરનારી નીચે પ્રમ લાખે. અલિલાખ અતિ ઉત્તમ રાખેઃ
'આપણે ઘેર આવ્યા કૈલાસ કે લક્ષ્મીવર લીલવીલાસ. ૭
ચરણ પખાલી જલ શિર ધરે, તો જન્મ મરણ કેરો લય હરિ.
જલપિ કૃપા કરી ધન આપે, અવિચલ રખ્ય કરીને યાપે, ૮
તો, પ્રીયુજ, સહને મંતોજો. પંચામૃત શું પ્રીત્યે પોખો,
'આપ' શરીરું ઉત્તમ એક ઓપમાને નહી, એહ વિવેક, ૯
આતા વિણ અક્ષન ન અપાય. હું આપું છું લહે મન માંહે
પ્રભુજ તો પીયે ને પાપ. જાની શું જસ બીજો ગાય ? ૧૦

કડવું ૧૦

રાગ મેવાડા

નરનારી એક ચિત્તે અંન આપે મેહલી મન અહંકાર.
 નારદ ! કિહિ હેમ રથથી રૂઝ અંનદાન એક સાર. ૧
 'વલી પધારજો.' વાણી બોલે. 'હમડે કર્વ ન માય. નાં ૨
 ધણા દિવસ એ વિધ અન આપું. ઉખાણો છે એકઃ
 વેલા કરતાં વાર ન લાગે. વેહતો જાય વિવેક. નાં ૩
 તપ્પ વરસ વર્ષા નવિ પુડો. પડીઉ પ્રોહ દુકાલ. નાં
 પ્રાણનાથ પ્રેમદાઈ હંડયા. રામાઈ રેતાં મેહેલ્યાં બાલ. નાં ૪
 સુભગ સુંદરી નથી મેહલી સ્વામીએ સેવક કોડે
 'અંન, અંન. સદુ કરતાં હોડે. ખરું કહિયુ, સિ બોડે ? નાં ૫
 મત્ર જંત્ર સાધન સેવા અનનો આધાર નાં
 વણાંશ્રમ વિહિતો ગયો સર્વે, જાહારિ વંદી વાહાર. નાં ૬
 સગપણ સર્વ થજી સાંસત્રું તિલ એક ન રહી રેક. નાં
 વસ્તુ માત્ર વેરીથી વાંકી એક અંન વિના રેક. નાં ૭
 પ્રાણી માત્ર પરિખા જાણીઃ મોટો અતિ મહિમાય.
 જીવ તાણુ ઔષધ આહાર વિના ન રિહેવાય. નાં ૮
 આખી પૃથવીનું ધન સર્વે એક અંન તા હોસે.
 ધન્ય નરનારી જે આપે અંન માસે. નાં ૯
 અત્રને આહાર કરી જાણે છે તેહ, છુત્રને કહું મેહ. નાં
 ધનરૂપ તે તો ન જાણે, વમત્ય કહી છે વેહ. નાં ૧૦

કડવું ૧૧

રાગ સામેરી

સુણિ, નારદ ! કિહે ધાતા, સુતનો સ્નેહ (ન) જોષ માતા.
 ન ગણા પ્રીય પ્રણુ બાતા વેલા એ અદ્ભૂત, આતા ! ૧

ઉથલો

વાંકી વેલા અદ્ભુત, આતા ! પ્રાણુ પણ એક નવિ રિહિ.
તે અંજનું શું ગળું ! મૂરખ માનવ મુખે ઇમ કહે. ૨
કહિયુ વેલા કાંતિ નગરી જોડે લાગી ખલભલી.
મોટા માઝન ધનદ કેરી ટેક તે વેલાં ટક્કી. ૩

સદાશિવ કહે, 'સુણિ, કામિની, કાંતિ નગરી વિખે.
પીડા પામે ધણા પ્રાણી, વામા, એક વર્ષા પખે. ૪
સગાલસા એક દાસ માહરો સત્ય તે ચુકા નથી.
સ્ત્રી ભર્તાર તણી ભલાઈ, કામિની, શુ કહીઈ કયી ?' ૫
શિવા કહે, શિવજી, દેખાડો. 'ભૂખ્યો.' કયી ત્યાંહાં પરવરો.
આસ એક મુખમાં ધરીને દૂખ સધલું છ હરો. ' ૬
શિવ શિવા સાથે સુકૃત યોગે દુર્જલ અતિ દેહિ કરી.
વસ્ત્ર ફાટે દિન યાદે વાણી એહવી ઉચરી: ૭
'આ નગર મધ્યે આવ્યા પુઠે આહાર કરવા આખડી.
હુધાયે તાં માન ખેદનાં ન થોભે એકે ધડી. ૮
દીવસ આખો દલવલ્યાં; સખ્દ કેા નવ્ય સાંભલે.
ખે પ્રહરથી તાં જામિની મર્ષ; આસ એક અન્ન નવ્ય મલે.' ૯
મગાલ સાહા કહે 'સણો, નારી, ભીક્ષુક ખે ભૂખ્યા ધણું.
અન્ન એહને ન પાવ તો સત્ય સહી ગયું આપાગું.' ૧૦

કડવું ૧૨

'સ્વામી, અજ નથી એક દાણો. નગરમાં કિહિને ન મલે, જણો.
આ (જિ) જમવાની (એક) યાત્ર, જેણે જમતા સાદ ગોપાત. ૧
કા ધનંદને ઘેર નાખો સેર અજ માટિ અગણી નાખો:
એહ આખો યાત્ર તમારી મૂલ આપે યાસે અમારી.' ૨
સાહા યાત્ર મહીને જાય. હર્ષડા માંહે શોચ ન માય.
'શ્રી મહાદેવજી મોકલજો અંજ. આપે દોહોલું દલજે.'

પ્રજા થયા વ્યાપારી. 'શેર અંજ લો. ચાલ અમારી.'
 હીધું સગાલે સત્ય વચન; 'હું છું દાસ તમારો, છો અંજ.' ૪
 પાત્ર મા'મુલ્યનું રાખ્યું, સાહે સત્ય વચન જાહેરે બાખ્યું.
 ત્યાહે ઈશે હોમા આપું અંજ. સાદા રલિઆયતિ થયા તે મંજ. ૫

પ્રેમદાએ પાક નીપાયો. કોઠી સોધતાં હીરો લાખ્યો.
 બિલુકને કીધો સાદ મનિ આણી અતિ આજ્ઞાદ. ૬
 એ પ્રેમે બેઠના પાગ પખાલા. તાપ વિધિવિધિના ટાપ્યા.
 'માહરા બાગ્ય તણો નહી પાર. ઘેરિ આવ્યા વિશ્વાધાર.' ૭
 ત્યાહો બીલુકને બોજન કીધું. કામ સાદા સગાલનું સિધું.
 ઘડા શ્રી અવિનાશ. મન દીધિ અતિ આસ. ૮
 'અખુટ હજો લંડાર જહું કરતાં સત્કાર.
 સદાશિવ પુરો આસ. દહ રેહિજો વિશ્વાસ.' ૯
 એમ કહી વક્ષા કેલાસ શીત રહી તે સહ કો પાસે.
 પ્રગટા (જપાહારે) પ્રાતકાલ, ઘેરિ હોસે ઝકડમાલ. ૧૦

કડવું ૧૩

રાગ મારુ

નરનારી નીદ્રાયા જાગિ; રિધી નીરખી અતિ આશ્રજ લાગિ. ૧
 સાદા સગાલ કિહિ, 'સુષિ, રે નારિ ! કિહે, શું દષ્ટ પડે છે તાહારિ !' ૨
 'અષ્ટ સિધ, નવ નીધ લેખું. હું પૂર્ણ કૃપા પ્રભુજની દેખું. ૩
 આપણે ઘેર આવ્યા અવિનાશિ પાર્વતી પતિ લીલવિલાસ. ૪
 પાત્ર તણો પ્રજા કીધો પરસો. શીવ કરતાં શાહનિ જિ અરસો ?' ૫
 સોનારૂપામય ધર દોસો. નારી નીરખે, હૈડૂ હોસે ૬
 'સુભગ થયો: શિવ શિવા પધારાં. કષ્ટ સકલ કાંતીનાં વારાં. ૭
 આપાનું ફલ એહધું જાણી સુદરી પ્રીત્યે સ્વામી કહે વાણી: ૮
 'નારી, કહોને ના નવ્ય કહીએ. પગની, પ્રભુજનું બે લહીએ. ૯
 કૃપા વિના દારિ કો નાવે. પોતે કરે; નામ કો કાઢાવે.' ૧૦

કડવું ૧૪

રાગ માર

નીરજલ દેશ જાહા સાહ જણે ત્યાહા જલ કેરો હામ	
નદી નદ ને ડુપ કુપીકા વાડી વૃક્ષ આરામ	૧
ધર્મ તણી સાલા સમરાવે આપે અવારી દાન,	
કાષ્ટએ રૂપ કરીને આવે જણે શ્રી ભગવાન	૨
પેહિરે ઓઢે, ખરચ ખાપ આપે આનંદ અગ	
અસમે સમે પ્રાર્થના કરતા કહીછં ન ધટે રગ	૩
નાહાના મોટા નગ્ર માહો અન તણા અંનાર	
વાણોતર વ્યાપારે મેસ્થા માડયા શત્રુકાર	૪
વાટે વૃક્ષ ધણા રોપાન્યા, મળ શબ અનેક	
વીસામા ને વાવ્ય વાવડી કાધા કરિ વિવેક	૫
વાકી વાટ વિષે વોલાવા રાખ્યા ખરચી હામ	
ભાગ્યવાન આખે ભૂમડલ સાહા સગાલનું નામ	૬
અગાવતી અતુર નરનારી જોતા ભુગતિ જોડિ	
એલૈઆ નામે એક કુઅર આપો શ્રી રણછોડ	૭
રમતા જમતા કોષે રોષે જૂવૂ નહી વચન	
ધણુ મધુરુ મુખથી ભાખે તેથી કામચ મન	૮
પગ પીડા તિ પીડા માને નીચદીન એહ વાપાર	
સકય શાસ્ત્રનુ માર લહિમે ' કરવો પરઉપગાર	૯
પ્રીરલ પરતે પ્રભુ જોસ્યા ' કાતિ નગરીએ જાઉં,	
જય પાડુ, જાના રહી જોને અતિથ્ય અટપટો ચાઉં	૧૦

કડવું ૧૫

રાગ ગોડી ઠમણી

શિવજી ધ ઇન્દ્રસુ ભાખે ખેવ
તતસ્યજી આગો મધવાદેવ શિવજી કિહિ તે દુ કરું અ. ૧

‘ઠાંતિ નગરીએ ટ્રેલ સગાલ.

ઉમ સાચવે અતિથ્ય કાલ. આપ્યા વિના અંન નાય જામેં. ૨
અતિથ્યને આપીને પ્રસે.

પાણી ન પીયે તેહ વરામે. પ્રપંચ કરી જલ પાડીએ અ, ૩
જમ કેા અતિથ્ય નાવે દારે.

તે વિષુ પીશે સાહા ક્યમ વારિ? જલવિષુ જીરી નબ્બ સકે અ.
સાંભલ, મધવા માહરી વાણી.

સાત દીવસ વરસો શુભ પાણી, હાલી વ્યાલી કેા નબ્બ સકે અ.’

‘કોહો તો ઠાંતિખડ ટાલી મેલું. હું મેવક શિવ તણો એ.

કડ માંડી. જાજાં બહ વારિ.

સણું આપિ કેા ન મકે બાહારિ ધીજીં ધરે સાહા કાંદાં લગે અ.’ ૫
વરવાને વાસવ કહે વાણી :

સાત દિવસ વરસો શુભ પાણી, કમલું કેા નૈ નબ્બ સકે અ. ૬
કિહે મુંદરી, ‘સાંભલ, પીઉ માહરા.

શુખ્યે પ્રાણુ ન થોભે માહરા. અતિથ્યનો ઉલમ કરો એ.’ ૧૦

કડવું ૧૬

રાગ રામથી

જેતમાંન લંધન સાતે શીથીલ ચર્ધ સાહા કેરી દેહી.

અતિથ્ય કેા આવે નહી. કીજે પેર કેહી! ૧

‘શિવજી, સત્ય રાખો તમે. માહારો શો વારો?

સેવક કહી કર શિર ધરો તે કાં સારો!’ ૨

‘શિવજી, નરનારી બેહ ટલવલે બૂખ્યાં ને તરસાં.

ચરણ તમારા ચિતરું પંચાનન પરસાં.’ ૩

મધવાને મહાદેવજી, દેખાડે છે દાસ:

સત્ય નહી ચૂકે માંકડે, સાચો એ વિશ્વાસ. ૪

શિવજી માગી પ્રતે સાચું કહે: 'ધીર્જ' નો એહનું
અતિથે અદ્ભૂત નડુ મન નીરખી એહનું. ' શિવજી ૫
એમ કહી અતિથ્ય થયા શિવાચરે સુતા.
આન્નિ પુરુષ ઉમાપતિ ચક્રને અવધૂત શિવજી
દર્શન શિવનું મન ધરી સાહજી ત્યાંહા આવ્યા,
અપૂરવ અવલોકતાં મન્ય રડા ભાવ્યા શિવજી
સાહા સમાજ અતિ કરગરી નૈ ચરણે લાગો
'ભૂખ્યા દોસો છે ધણું કાઈ ભોજન માગો.' શિવજી
'સાહજી, નહી આપી સંકા માહારે મન્ય ગમતૂ
ધણા દીવમનો લાધણો મન ન રહે ભમતૂ' શિવજી
આભિપતી છજા થઈ તે કાપ નબ્બ આપે.
કામલ કાયા નર તણી કો કહી વીધ કાપે ?'

કંડક ૧૭

રાગ વરાહી

વચન સણી સાહજી ઉચરે, મનોદાગિ મન માથે' કરે
'પચામૃત, પ્રભુ, પ્રીત્ત' અંન જે જે વસ્તુ વિષે, પ્રભુ, મન ૧
કૃપા કરી પધારે ઘેર. પાક રચાણ નાનાના પેર.
પચ આમ આવીને ભરો તો મુજને કૃતાગ્ય કરો ૨
વલતો અતિથિ બોલે વાણી, 'કેકટ સાહા શી તાણાતાણી ?
નરમાસ કોણે નબ્બ અપાય, ક્ષુધા માહારી કેહી પેરિં જાય ?' ૩
'કામલ', સાહજી કહે, 'શરીર આ છેડી આપુ કીજે આહાર.'
'સુષ્ક માંસ માહે સ્વાદ ન હોય, આપો; કીજે દિવ આહાર ?' ૪
મીઠું કામલ કાયા તણુ આપો, તો ધણુ છું ધણુ.
'પાચ વરસનો છે ઘેર બાલ. લણુ શરીર શુભ લહો ગમાલ ૫
અતિથ્ય, ઉઠો ઉઘમ કરી' સાહા સત્ય વાણી ઉચરી
કરમાણો મુખ મહીર જાય: 'ધીર્ધ' રાખજો શ્રી શિવનાથ. ૬

સત તણુ ચરીઃ છેદી નેદ, પ્રભુ પાવ કરી પ્રીતુ તેદ.
 આખ્યો, મન ગખો, માદાગજ શિવથી પૂર્ણ સધસો માય.
 દીસે છે કે કાગલુરૂપ છવવા આન્યો ત્રિશુવનમૂપ
 વામાને વાદાસો છે તન વધ કરતા નદી આવે મન.
 મેદેસાય મુખ દીકુ પ્રીતિ તણુ અંતર દુખ પામી અતિ વણુ
 'ચિતાતુ' દીમો છે, નાથ ભાગી કરી મુખ દીધો કાથ.
 સસ વચન ચૂકા આપણુ ? આમ જા મુખ દીમે અણુમણુ.
 બેદો માદ ને (ન) જલધરે. માદાજી કહે, 'સાબન, રે નાગિ.'

કડવું ૧૮

વીરાડી રાગ

સુદરી સુજાતા પ્રાણુ નીસરે તે હાથે કથમ યાશે ?
 ચેતનઆનુ રીશ ચતુરા આપણે કથમ છેદાસે ? ૧
 કામલ કુચર રે ચેતનઉ ચતુર સુગણુ
 હાથેશુ હણુવા મુખ કદિતા પાપી ન જાયે પ્રાણુ
 કામલ ૪

અમલા ! આગળે અતિય ઉમો પુનમાસ તે માગે
 મે માહારુ સરીર લઈ ઓડુ, તે અતિ સુષ્ક લાગે.
 કામલ ૪

અગાવતી કહિ 'શો ચેતનઓ ! સર્વ' ગયે સત્ય રાખે.
 માહા માસ કુચરનુ આપો નાથ, રખે (ના) ભાખો
 કામલ ૪

શીમ ગજાઈ ચરીર છેદી સત્ય રાખવા આપ્યુ
 જુવતી હાથેસુ સુદર અંગ અસોકિક કાપ્યુ
 કામલ ૪

હરીચંદ રાગાઈ હરિજીવોચની વેચી, વિશ્વ વખાણે.
 કુચરની કરજી મન્ય (ન) આશી ધીર્ય રાખવુ ટાણે
 કામલ ૬

બલ, રૂપમાગદ, નવ શરખા આપદાઈ અગ ન મોડૂ
તિલ એક સુત જાતે સધલુ તે વેલા ત્રયોડ

ક્રામલ૦

સુત, દારા, ધન જૂનન સગવે પ્રાણ મકો તે અનગ
એહવૂ સુત માલવીએ સ્વામી નીમીય ન, કીજે અનગ

ક્રામલ૦

એનપ્રઆનૂ ચિત્ત ચતાવા રૂપ અલોચીક આવે
'નાશી જા, નાહાનડીઆ, અહીથી. માર્યો' કહી બીહાવે

ક્રામલ૦

'આ જો, ખડગ લેઈને હિમો છે કુઅર તાહારો તાત
હવડા સાહારો જા રે નાશી' ધણુ કરી કહી વાત

ક્રામલ૦

એનપ્રએ ચિત્ત સાથે જોહિ, માહાગે પીતા ક્યમ મારે ?
પ્રશ આશા પ્રમ હોય તો અર્થ આપણો સારે'

ક્રામલ૦

કડવૂ ૧૯ રાગ વીગડી

વાકી વાત અવણે મુણીને સુત આવ્યો પીતાને પાશ
જીડી ચિતાએ આવડે રે, બેહે મુખે મેહલે નિશામ રે ૧
કુઅર કાઈ લેહતો નયી રે માહારો મેહલડો આવ્યો ઘેર
હિજગ બેશી હિયરે રે 'પીતાજી આ શી પિર રે ? કુઅર૦ ૨
મુખ કરમાણુ કા, માવડી રે ? આવડી ગે છે દાઝ રે ?
શ્રી શિવજીને સંભારીએ રે તે કરે કૃપા નીરધાર' કુઅર૦ ૩
સાહા મગાન હિયરે રે વીરા, વરી વાહા રે
આ અતિથિ તાહાગ અમનો રે કરવા મહે છે આહા રે કુઅર૦ ૪
પુણ્ય હોય જો પૂર્વજુ રે આવે અતિથિને કાજ રે
અગ વિદારીને આપીએ રે નહી લાગે કુન લાજ રે કુઅર૦ ૫

અધીર છે આ દેહડી રે, યીર છે પગઉપગાર રે
 પાણી તણો પપોટડો રે, બ્યણુસે કાણુ, નહી વાગ રે' કુઅર
 અમર ગદા અંતર જૂએ રે 'ત્રાહ, ત્રાહ, જગદીમ રે,
 આ કુઅરનૂ શીઝ પડે રે ખીતા છેદસે શીસ રે' કુઅર
 અતિથ ઘણુ યાય આક્યો રે 'મુખ ચકી કહો નાકાર રે,
 જામ ગયે હ જમુ નહી રે, શીઝ મ લાવો વાર રે કુઅર
 તણુ માત્ર ટપકુ' પડે રે, બે માહે બે રૂએ એક રે,
 તો ભોજન ભાવે નહી રે, રાખ્યો રહે વિવેક રે કુઅર
 તો હત્યા હુમ બેહને રે, બે ધૂળકશો મન રે
 સુત મારી ખાડી રાધવો, એહવૂ સાચુ' ઘો વચન રે' ૧૦

કંઠસૂ ૨૦

ગગ રામમી

બહા કહે "સુધય, સત, બેદજી, નરનારીએ મન આપ્યો બેદજી
 સત્ય વડુ છે ભાખે વેદજી, આણો, સુત, નહિ નિરવેદજી ૧

હાલ

નિરવેદ ન નગનારીએ આપ્યો, અસત્ય એહ પ્રમાર
 સુત ખીતા, પ્રિયતમ, પ્રેમદા, એહ માયાનો વિસ્તાર ૨
 સત કુઅર જાતે સત્ય મૂકે, મૂર્ખ મોટો એહ
 કુઅર એહને આહાર આપી છાડીસુ તતક્ષણ દેહ ૩
 ચતુરવર એનપ્રઉ જોયો મન ગખી ધીર
 'અર્થે આવે અતિથને, તો સફલ યાય સરીર ૪
 મીડા કાળે મોહન મુખને' સુણિ જોલી માત
 'ધન્ય એહ વચનને.' તિલક કરી કહે તાત ૫
 'પયગવે પખાલીએ, માહરા પુત્ર, આપ દેહ,
 પ્રમારો શ્રી સદાશિવને અંતર આણી નેહ ૬

ખડગ દર માહે મહ. કુંઝરને કીધો પ્રહાર,
 એવર્ધ્યાના મુખ ચકી નીસરુ તેણી વાર. ૭
 'પ્રાહાર વાગે પુષ્પ સરખા શિવ નામનો પ્રતાપ,
 નામ લેતો વારીઉ મારીઉ મર્મે આપ' ૮
 મસ્તક લેઈને માતાજીએ નસાડુ તેણી વાર.
 શરીર સ્તત્તું વિદારુ, અતિથ પામે આહાર. ૯
 અતિથ કહે, 'એહ શીસને ધરો ઉખલા માહે
 ખાડણુ ગાઉ ખરી પ્રીત્યે' ત્રિદશપતિ કહે, 'નાહિ'

કડવું ૨૧

રાગ દેદારે દેશખ

શીસ સોદામણુ મુત તથુઉ ખાઠીએ,
 રાધણુ માઠીએ રડા રામજી રે, હા રે !
 હાથ લિયો કરિ, હૃદયુ ન ફટે રે,
 ગાટે વિધાતાએ જે ધડું હા રે રડા.
 ઉદરિ વશા પછી એક દન રે
 મન માહરુ ન લિવેખાઉ રે, હા.
 દાહુ, ઉન્હુ, ખારુ, મોડુ અન રે
 તન, પ્રેમે નબ્બ પેખાઉ રે, હો.
 લક્ષ્મણવતા લાડકા પુત્ર રે !
 સુત તાહારું સંધલુ મુખ રે
 જોપમા દેવા આખા વિશ્વમા રે
 સ્વર્ગ પાતાલે હુ જે જમુ રે
 પાય વરસનો પુત્ર તું જાણ રે
 કાલ પાખે કના આવડી રે, હા.
 વજ્ર ચકી આકરું માહારું મન રે.
 તન પડે જીવે માવડી રે, હા.

ફરે પડા પછી ના નીરતી રે,
અતિ સંસાર સદ્ વખાણુતો રે, હાં
આંખડી આંજતાં આકલો થાતો રે;
જાતો બાપકે જીદરાવતો રે,
મુશલ ખડગના પ્રાહાર તે કયમ ખમા રે ?

કિલિલિ કોરી ખલકની મુખ ચકી ઉચરો મા'ભાખ્ય રે, હાં
ખેલ રે,
જેલ કરતો કુચર આવતો રે, હાં
જૂખડી પાખે આપતી સૂખડી રે,

ભાવ રાખી મન ભાવતો રે, હાં
ખાંડણુ ખાડતા નાસિકા નીરમલી રે,
દાત દાડમકલી દીપતા રે, હાં
માવડી તાહારા પ્રાણ નીચારે રે,

ગુણ તાહારા જૂગ છુપતા રે, હાં
આતા, આખડી કમલની પાખડી રે,

ખાડી મુશલ પ્રાહાર વાગતા રે, હાં
કહું નહી, કોણ હિ રૂપ રે,

અકલ સ્વરૂપ આહાર માગે રે, હાં
હિ, કુચર, વ આલસ મોડી રે,

કર બે જોડી મા તાહારી કરગરે, હાં
ભાંણે જૂખ્યો બેઠો તાહારો તાત રે,

માત તાહારી આસ કયમ ભરે ? હાં

કડવું રર

રાગ દાલેરો

નરનારીએ ખાંડણુ ખાંડી પકવ કરી પૂતનું અંગ,
અતિથને આસન શુભ માડે, રંગેક ન ઘટયો મુખનો રંગ. ૧

પાગ પખાલી પૂજા કીધી, ચરણોદક લેઈ મેહલુ શીસ,
પાત્રે પૂત્રનું આમીષ પ્રીથુ, 'નહી જમુ' કહી ધૂણું શીમ. ૨
'અપુત્રીઆને આશ્રમ આવી ઉદક અંન લે જે કાવ,
માહા પાતીક તે પ્રાર્થકને, શુભ ગતિ સ્વપન નબ્ધ ખેમ હોવ. ૩
એમ કહી અતિથ થયો ઉભો, ચગાવની ચતુર એક નારિ:
'પ્રભૂ, પવ થાભો પુત્ર દેખાડુ' માહા સમ કરે જહ મનુદાર
છાંની જે છૂરી કે લેઈ આવી, આ ઉદર વાંચે છે અદ્ભૂત નાલ
વિદારી વેગે દેખાડુ પ્રભુ, વહી જાએ અતિથ્યકાલ'
અમર મવે ઇદ્ર, ઇદ્રાણી, લક્ષ્મીપતિ ને ઉમયાપતિ દેવ
નારદ ! તાહારી માતૃ મહીત હ જોવા આવ્યો, સુષ્ટિ, કહૂ ખેવ
નાખે છૂરી ઉદર ઉપરિ જમ, ઝમકે શુ ઝાલ્યો હામ.
'માગ' મહાદેવજી ઉચરે 'ધન્ય, ધન્ય' કહે સુર સહ માય
ધમધમ ધુધરડી પગે વાળે, સુત આવી વવગો માને કહ,
સાહા સગાલ તણુ મહ શોભે, જાણે એ શુ સાચું વૈકુંઠ !
દેવદુહી અતિ ધન ગાળે, કુસમવૃષ્ટિ કૌતક મહૂ ચાવ.
અમર તણી અપછરા નાચે, ગુણ સગાલના શ્રીમુખે ગાય.
છરા કહે, 'અમરાપુરી આપુ, કહે તો આપુ કૈલાસ;
સગાલપુરી કરું સ્વર્ગમા, કે આપુ હરીચર્ણે વાસ !'

કંઠવું ૨૩

રાગ વેલાવર

નગરજન સહ જોવા આવ્યા વર્ષો જેજેકાર.
માતપીતાને સુત મલો, સ્નેહ પ્રાણનો આધાર ૧
ચમાવતિ, ને ચેવઈઓ, સગાલે જોડયા હાય
માહાજી, તમને શિવ ઇડે કહે કૈલાસનો નાય ૨
'ચરણ ચતુરભુજજી તણુ આપીએ, અવિનાશ.
કે મેરા કરવા સ્વામીની રાખી' પ્રભુ પાશ. ૩

વધનાં શિવ એમ ઉચરે, 'સુકર્મનાં ફલ એવું,
જાણી રીતે જોગવે અંતર આણી નેદ.' ૪
વર આપી વધ્યા પ્રયુક્ત, 'પોતોયજો મનની વ્યાસ.
પરીવાર તાદાગે મર્વંશું પામીશ વૈકુંઠ વાસ.' ૫

રાગ દેશાખ્ય

મંવન સતર સેને અઠોતરો, ફાફુન મમ અનુઆલડો ખરો,
દુખ દરે દરમી રવિવાર, કયા પૂર્ણુ યે શુભ સાર
શિવપુરાણુ તખી કયા મગાલ ચરિત્ર જાણો સર્વથા.
એકમના જે માંભસે, ચોરામીના ફેરા દસે.
ગર્વ તજીને જે કો માય, સદસ ધેનુ આપે ફલ યાપ
તે ફલ પામે, નહી મદેદ. ધણું ધણું વણી કહું છું તેદ
તાન નાસ ને કવિનો ધર્મ લધુચરુ ગુણ ન લહ એવ મર્મ
ધણું જોખડું બાલક વડે, પંડીત આનંદ પામે રદે.
કોકો પ્રમૂને ગ્વી જમ મોટા કવિ મનંદસ હોષ ત્યમ
કિંદિ જાની, સમરથ જગદીસ કરુણાનીપવને નામી શીસ.

ચાપાર્શ્વ

તથુ સહે તા ત્રીસઃ મગાલને કરુણા કરી ઇશ
જાની ખેસે આલપપાલ ફેપા કરી કૈલાસ બૂપાલ.

નાકરકૃત સગાળપુરી ૧.

કડ પૂ'

ચિરાડી ચૂપઈ

- ગરુઆ ગણપતિ લાગૂ પાછ, રાજકાજ પ્રથમિ રિવાદિ ૧
 બહાની બેગી મગસતી ! મયા કરુ, મા ! હ દુર્મતિ
 સાબલુ તે કુદ્દ કેલની મગાળપુરીની ઉતપત નવી ૨
 કુતાતણી કૂખિ અવતરુ, એહેવુ દાનેસરી નવિ હવુ
 સૂરા માહ બવુ તે સૂર વહતુ વાધિ સાગર પૂર ૩
 પિહિલિ પિરિ કદે વિખાણુ, ધનુર્વિદ્યાતુ તેહ સુગણ
 પૃથ્વી પડી ન મેલિ માણુ દસ જોજન તે પરખૂ પ્રમાણુ ૪
 આગિ અરજનના રે અઢાપ એહેવા માહ પડિહિ છે સાપ
 જોહની વિષ્ટ પીતામર કરિ તે અજરામગ ક્યહથી મગિ ?
 ધંદ્રે આવી તે જાગિહિ, તુહિ નવિ નાકારુ કિહિ ૫
 માગિ સનાહ તે તા સાર તુહિ નવિ કીધુ નાકાર
 અપાર, સ્વામી, તે લીજીછ, અમનિ કરતારથ કીજીછ ૬
 ઇંદ્ર બાણિ હ પાસિ રહુ, એક વીર તે આગતુ કહ
 બલા મુલાટનિ તે મારસિ વવતિ માહરિ ધરિ આવનિ ૭
 પરસુરામની નીસાવિ ભણુ તેની માગિ ઘટોરકજ હણુ
 ધરણી હલિહિ ખત્રી કરણુ માગિ, માગિ હ થહિ પ્રમન ૮
 વવતા બોલ્યા દાનેસરી સ્વામી ! મુગતિ કિરપા કરિ ?
 તૂ તૂહુ મુઝનિ, ભગવાન. પુત્રપાણિ દેખે પિંડદાન ૯
 પાત્ર જોષ દેવરાવજો દાન તાહગિ ચરણિ માહાર ખ્યાન
 કિપા કરે તૂ સ્વામી ! અમ સફલ સફલ હુઝ માહારુજનમ ૧-૬ ૧૦

વલી વલી માગૂં, ભગવન, ગગાતીરિ પડજો તન
 પરત્તી સું મ લાગેમ ભોગ સદાર સદ હોજો મનેમ ૨ ૧૧
 ચતુરસુજનિ ચરણિ રહુ સગજસુત તે વૈકુઠ ગઉ
 તિહા ઉગ્તુ દિગિ અપાર મિય સુ કીધુ, જુગઆધાર ૧ ૧૨
 મંજાર તુ તે પૂન આપણુ દેખિ સવ તે સોનાતણુ
 નાહિ નાહિ હો જુગઆધાર ! બધ્યામુજનિ પીડિ અપાર ૩ ૧૩
 વગતા બોલ્યા જુગઆધાર કર્મ તે કીધુ પરઉપગાર ૧
 સ્વામી ! મદિર આવુ જતી આવુ કનક, ન લીધુ ગતી ૧૪
 કિલિ જતી જૂપુ રે અપાર કરિ કરી દેખાહુ દાન,
 કૃષ્ણુ ભણિ કરણુ એમ જ કરુ કર લેહ નિ મુખ માહ ધરુ ૧૫
 મુખ માહ મેહેતુ કર આપણુ આવુ ઓડકાર અમતનણુ
 જોહેવૂ દીગિ તેહેવૂ પામીજ અલ નિલુ વેદના કિમ વામીજ ૧૩-ક ૧૬
 કાશ્યપસુત તે એમજ ભણિ (કહિ કરણુ નિ સ્વામી સુણિ)
 અનદાન આવુ છિ સાર ! મનુષ્યા જનમ આવુ એક વાર ૧૭
 એક વાર અનદાન જ દેસ, સામી ! મુજનિ કિપા કરેસ
 ધણી પિરિ ખત્રી કરણુજ હઉ પિહિયુ પુકુર આપણુ કાહાવિઉ ૧૮
 કહવૂ ૨

કહવૂ ૨

ચૂષધ ૫

કતી નમરી નિ સાહ, જગાય તેહતુ પુત્ર હઉ માહ સગાલ
 તે કતીના કર રે વિખાણુ તેના લોક તે ચતુરસુજણુ ૧
 પૂન લોકિ તે પરઉપગાર વત મિત પાનિ પિયુ નિ નાર
 મન માહ નવિ મેહેયિ માન તે કતીના કર રે વિખાણુ ૨
 જુદિવત હઉ સાહ મંગાલ તેહતુ પુત્ર હઉ રે સગાય
 તેહતી સ્ત્રી મતી ચગાવતી, આવા સંતોષિ તેજતી ૩
 તેહતણુ એનૈઉ તન, ધરિ ધરાણી છિ ધરનુ ધન
 પુન કનનતુ હઉ રે સગાલ, ધન મન જાણિ મેધ જ માલ ૫-ક ૪
 સ્ત્રી ભરતારનુ એક જ ચત પુત્ર પતુતુ તે પૂનવત

જતી જમાડી નિ તે જમિ ત્રહુ જથુ વર દેહી દમિ ૫
 તેહની નવ ખડ ચાવી ખ્યાત તેહનિ નિખાણિ વૈકુઠનાથ
 તેના ચાનિ સતુકાર અમત ન બોનિ એક લગા ૬
 વ્રત કરિ છિ એકાદસી સ્વામી* કિહિ, એહ જોઈઈ કરી
 મારિ મેધ જઈ નિ અડુ, મુસનધારા વ્રષ્ટ જ કર ૭
 ૬ મા ઉધડસુ એક લગા જોઈઈ જસી દિ ભરખિ આહાર ?
 સંન્યાસી કો નાવમિ બાર, જોઈઈ કિમ કરિ છિ આહાર ? ૮
 સાત્તિક ત્રહુનિ લધન પડિ જતી કો એ દ્રષ્ટ નવિ ચડિ
 ખખ્યા દેહીનિ પીડિ ઘણુ, પથુ નવિ મેહેલિ પોતાતણુ ૯
 પિહિલિ પિર દેખિ સી ભરથાર નયણિ ખીણુ ન નિગખિ નાર,
 રણુવગડામા^૭ દેવલ દીઠ કોઢી કુષ્ટ વિહિતુ બી ૧૦
 ચરણિ લાગા સી ભરથાર, સ્વામી ! આજ કરુ નિ સાગ
 બોરયા મન્યાસી કિપાવત અસત કહુ છુ સી નિ કથ ૧૧
 ત્રાહિ ત્રાહિ રે જુગઆધાર ! ખખ્યા દેહીનિ પીડિ અપાગ
 વલતા બોલ્યા શ્રીજુગદીસ + મિહુ જથુમાહ કુણુ લેમિ સીસ ? ૧૨
 દસ્વામી ! તમનિ લેસુ મીસ ચગણ પખાની નિ હુ સીસ
 મરતગ સીધુ તે તા જતી વરસિ મેધ ન ઉધડિ ગતી ૧૩
 ઉત્તરી પર તણાયુ ધરાન તુહિ ચત ન ત્રામિ સગાવ
 અતર જુધ અત્રતમી દેવ ભાવ મિહુના અતિ અસ્વમેવ ૧૪
 મદિ સીધુ તે તા જતી ભગતિ કરિ છિ ચગાવતી
 ઢોલ તવાઈ આપા પાથરી વા નખિ તે પાણિ કરી ૧૫
 ૮-ક ભાવ સુ ક્રાધ ભલુ બોજન જીહુ ગ્વામી ચયારે મીધણુ
 જતી ભણિ વીનતી અવધાર, હુ તુ અગ્રનુ ન કરે આહાર ૧૬
 પ્રેમદા ભણિ સ્વામીનિ સુ રુચિ આણી આપુ જે જતીનિ પચિ
 તમિ વાણિ અ દવાકામપાલ અમ જમવા જુહુ છિ માવ
 વેચાયુ આણી નિ દેમ પથુ તમનિ હુ જમાડેમ ૧૭

૬૮૧ ૨

ચૂપક

૧૦ તે હ ન જમું, નવ ગિ મરેસિ હ છ નરમસ જ ખાએસ. ૧
 માદાકે સીમ વાદીનિ દેમ; પલુ ગ્રામી. તમનિ જમાડેમ. ૨
 વલી વલી પૂછે હ ધણુ. સુ જિ છોકરૂં તમતણુ. ૩
 અરૂંપરે તા પેપિ મગાવ, આપુ ગરય, ન પૂછિ જાત ૪
 જતો જલિ કા જુપુ જમિ? ખીજૂં મમ માદાકિ નવ ગમિ
 વધી પ્રીમિ જો તાદારુ તન, છુ છુ માદાર માનિ મન ૫
 ૧૧ જલિ ચગાવતી વાગ મ લાઉ; નીસાલિ જોવાવના જાઉ ૬
 એક સંન્યામી બિમી ગુડુ, ખીજુ જલ ધર્મ નીમાનિ મઉ ૭
 અરે ચેલેઆ. માખનિ વાત તજનિ મારસિ તાદારુ તાત ૮
 તાપસી એક અબ્યાગત થઉ કુઅરૂં તેણિ મંસ માગિજી ૯
 પૂરવિ તૂ તા નાસી જા, તનિ મારમિ તાદારી મા. ૧૦
 કુઅર જલિ સ્વામી. અવધારિ, મરવૂં જિ તા એક જ વારિ ૧૧
 તે છુ નહિ રે માદારુ ક્રમ માખાપનિ છેલ આપુ કિમ? ૧૨
 અગાવતીનિ હાથિ મરેસ પલુ સ્વામીનિ જમાડેમ ૧૩
 પ્રજેનિ જલ મનિ કરી વિચાર મુઆ પૂઠિ દેહી યાસિ છાર ૧૪
 મસ્તમ પાગી ખડિઉ ધરી કુઅર પયાયુ વેગિ કરી. ૧૫
 પ્રકુઅર આવતુ દીડુ તાત મન માહ વિમાસિ માત. ૧૬
 પ્રતાગિ કુઅર જોલુ ચેલેઉ માતા. તાત. તમિ કરુઉ? ૧૭
 કુઅર જલિ સુથ માદારી માધ ચગાવતી. તૂ વાર મ લાઉ ૧૮
 માત! વધ કરે અમતણુ. વલીવની હુ કહુ છુ ધણુ. ૧૯

૬૮૧ ૪.

સગ સોરઠી

લાણુગણુ પુત્ર ચેલેઆ રે આપુ તપસી કેડ ૧
 ખધ્યા જતીનિ પીડિ ધજેરી કં કરુ છુ જેડક. ૨

ઋતુઅર કાલા રે તું કાતી કિમ સહેસ ? અંચલી. ૧

જે સર મુચટ ધરાવતી રે તે સર કિમ વધેસ ?

હસ્ત માહારા કિમ ચાલસિ પુત્ર ! બાલકવાહિ વેસિ ? કુંઅર ૧

દીપ પાખિ જિમ દેવલ સૂત્ર રે, પુત્ર વિના સંસાર;

ચેલેઆ પાખિ સગાલ સાહ સૂત્ર ચંગાવતીનુ ભરયાર. કુંઅર ૩

ઋપોલી પ્રીસતી પાતલી રે ઉપિરિ ધૂત નિ ગોલ

ઋક્ષિષ્ઠ કૃક્ષિષ્ઠ પોખતી તે કનક કેરિ ક્યોલિ. કુંઅર ૪

ઋહં મન માંહ એમ જાણતી રે, પોહુ યાસિ પુત્ર;

ઋગરડપણ માહારૂં પાલસિ; કુંઅર રાખસિ ધરસૂત્ર. કુંઅર ૫

ઋહોલ તલાઈઈ પુહતુ રે તાં ખૂંચતૂં પડસૂત્ર.

ઋઆણુ તૂં ધરણી દલસિ, માહારા લાડકવાયા પુત્ર ! કુંઅર ૬

૧૨કાલાવાલા કાં કરુ છુ રે ? રાખજો તાં ધરસૂત્ર

આરોગ રિહિજો માતપિતા ! તમિ. ધણી પિર જોલુ પુત્ર. કુંઅર ૭

મંદિર માંહ લેઈ ગયાં રે; જતીનિ કહી છિ વાત.

૧૩ચંગાવતી માત કાં રુધ ? કાં રુધ સગાલ માહ તાત ? કુંઅર ૮

કકવૂ ૫

ચૂપક. ૧૪

સનમુખ થઈ નિ આલું સીસ ચેલેઈ સમરી જુગદીસ.

માઇ કુંવર તે જોલિલીધ જિહ્વ કરિ તાં કાતી કીધ. ૧૫ ૧

ઋલેઈ ખાંડૂં તે આલ્યું હાથ, કિમ કરે કુંઅરનિ ધાત ?

ઋમાત ભણી મિ કૃષ્ણિ ધરુ તે કુંઅરનિ ધાત કિમ કરે ? ૨

સાત વરસનુ જાણુ સૂત્ર મામ બાપ કિમ વધિ તે પુત્ર ? ૩

ઋમાત ! તાત ! તમિ કાં રુહિ ? વેગિ વધ અમાહારુ હઉ. ૩

ઋજીભા રહી ધા મેહેજુ ધણુ. મરતગ તૂટું 'હરિ !' સહુ ભણું.

ઋસીદિ વીટી નિ મેહેલિજી. બાપી સવ તે તાં રંધિજી. ૪

× પૃ. ૧૨૬-૧૨૭ ની આ નિશાની વાળી પંક્તિઓ ૬-૮માં નથી. આ સિવાયનાં રચણોએ વધારા અથવા પાડલેલ જણાય છે. જુઓ પ ૧૨૦

લેઈ મન્નારી આગલિ ઘનિ તુલિ સ્વામી આહાર નવિ કરિ
 ઋણિમારેા નિ પ્રીસુ તાય આપણુ જિહુ જમીમિ માધિ ૫
 ઋસ્નાન કરી દેવવ નએમિ તુ હ સ્વામી ! આહાર કરમિ
 ઋએટલિ મોટુ પડિજિ દ્રેડ મોકિસુ છિ મગાવ માદ સેડ ૬
 મગાવ માદ બોલ્યા તતખેવ કુવગતણુ મસ્તગ છિ દેવ !
 હ બૂકુ ને કિમ કર આહાર ? સીઈ મસ્તગ મેહેલુ માગ ૭
 જતી ભણિ તમિ એમ જ દરુ મસ્તગ લેઈ જખવિ ધરુ,
 જિહુ જણુ ખાકુ ખાણા આસુ પડસિ જો તમતણા,
 તુ હ તમનિ તા આપેસ બૂખુ જીડી નિ જએમ ૮

૪૭૭ ૧

૧૭૫૨૪મ માતા બોલી રે ખડગ તે દાયડા કિમ વલિ રે ?
 હ તુ દોહલિ દેવવ જતી રે પામી પુત્ર ચેમંદિ રે
 સોના કેરૂ પાવણુ રે કુચર પતંગ પુહતુ રે
 પુહતા તુ સેતુ આદુ રે, દાલદે માતી હ તનિ રે
 ઠાનિ કુડક સોલતા રે, પછેકુ પુત્ર ! આદલિ રે,
 માધિ પાગી ખડિઉ દાય માદ રે, કુચર નીસાલિ જતુ રે
 જતા માગતુ સુખડી રે ગૂઝન હ ભરી આપતી રે
 દાખ અનિ ચાલુરડી રે આપની મારા દેવનિ રે
 દૂધ માદ પુહા પલાળતી રે ખાડ તે ભાવ સુ ભેલતી રે
 બલ્યુગણુ પુત્ર પ્રેમ સુ રે ચૌદ વિદ્યા તનિ આપડી રે
 આખડી તાહારી નિર્મલી રે દત જાણી દાડમકલી રે
 કાટુભાજતુ નિ મિદિતુ આપ રે ! કાતી તે તન કિમ સદી રે !
 ચૂટી લેતી તે હ તહી રે દેહી દુખાતી મારા દેવની રે
 સીસ ખડીધ નિ આસુ જડીધ રે તુ જતીજ જમિ નદિ રે
 કુચર મતુ સ્વામીનિ રે વ્હાણુ ચેલેઉ તુ ધણુ રે
 મૂનિ ફતી મોગી આસ રે જાણુ 'તુ પુત્ર પરણાવસ રે
 હવિ ચર્ષ છુ નિરામ રે કંઠ સુખ નવિ પાથિજ રે
 તાત ભણિ બૂખાનઉ રે આરોગવા તેડતી ચગાવતી રે ૧૮

કલ્પ ૭
રાગ રામગત

૧૦ રહાર્થ સીદિતુ સોમ ખડૂ, મલીકુ કરી નિ ગધૂ,
તુહિ રનામીધ આહાર નવિ કીધુ રે.

બોલિ છિ સગાલમાહ, હવિ તમિ વાર મ લાઉ
ખંધ્યા તમાહારી દેહીનિ પીડિ તુ હવિ વિહિયા થાઉ
વવતા બોલ્યા અતિત તા, કા કરુ કીધાકીધ ?
હવિ તુ તમ વાજિઆનૂ ની જમૂ હૂ સિદ્ધ + ૨૦

બોમિ છિ અગાનતી, માભલિ તું મોટા જતી
તમનિ કહૂ ઉતમ મતિ

માભલુ નિ સાવધાન થઈ, કહ્યુ તમિ કરુ કાન.

માહારી નિ કૂખી વિશે છિ નજીં બધાન
જોરે તમિ ન પતીળુ. તોરે તમિ કા ખીળુ ?
માહારી કૂખિ છિ કુચર ખીળુ

૨૦-ક તાહારિ સતી બડી, સોધી કર માહ કટારી લીધી
મન માહ નવિ તે બીધી કાચિ સાધવીનિ ન સુદ્ધિ.
પ્રાહાર કરવા થઈ એકમન આવી હાથ રહાર્થ જનારદન

૨૦-ખ અતિત તુ તુ બૂખુ રહુ માહારુ જવારુ ઇલિ ગઉ
માગિ માગિ હૂ હૂં પરચન, બોલાવિ ચેલેઉ તન
બાઈ બોલાવત કુચર આવ્યુ, માધ મોતીડા વધાવ્યુ ૨૧
માહારિ હૂતુ પોતિ પૂન, તુ પામી ચેલેઉ તન

અબલા ! તમિ હો કતો નગર સહુ ઉદ્ધરે અળ સહિતુ રે.
હરિચંદ નિ હો રુકમાગદનિ સેક સગાલસાહ નમિ તુ રે
ત્રહુનિ અતરિખ આપું વાસ એમ બોલિયા શ્રીઅવિનાશ
દીસાવાન કુલિ અવતરુ, વીરક્ષેત્ર માહ વાસ,
વીકાનુ સુત વીનવિ નાકર હરિનુ દામ.

૬—પ ના વધારા અને કેટલાક પાઠબેદ.

૧

જમિ x x દેને ૬૬૧ ૨૪

x

x

x

વલી બોલ મૂર્ખનો તન મયા કરું મઝનિ બગવન ! ૨૫

નિલક નો લડિ વિઘનિ નાચિ; માનિ દાચિ બોગન દાચિ.

૨૦ વીડો મુઝનિ બગવાન પુત્રપાણિ માગું પિડદાન. ૨૬

વાલી વલી બોલિ ક્ષત્રી કર્ણુ; મયા કરું મઝનિ, ત્રીકમ !

પાત્ર નંદઈ દેવાયો દાન તાદરિ ચરણે માઈ ધ્યાન. ૨૭

૧-ક મહાસનિ પરિ દેયો જન્મ [મુક્ત કરું દુષ્ટિ જન્મ-૬]

૨ પગન ઘા હું નાવે મોગ સ્વદાગ મું મઝ મુંગોગ

પરદારાવેલા હું નપુમક વલી વલી મઝ કરજો કપ ૨૮

પીઆઈ ક્રમ્ય દેખાડિ જાણિ તેણી પિલા ચમુ કરજો દાણિ.

૩ તાદિ તાદિ કે જગદાધાર ! આગલિ ઉમા દેવ મોશાર.

પુછિ દરિ, કા ક્ષત્રી કર્ણુ ? કારણ કુદુરિ. જાણિ ત્રીકમ. ૩૨

સ્વામી અલદાન તાં ન દીધ ફોકટ ફિરો તે તાં કીધ.

હેમદાન દીધુ અતિ ઘણું; દીધું સર્વ તે મોના તણું ૩૩

અમદાન સમુ નદી માર. ક્ષધા મઝનિ પીડિ અપાર.

અમ વિના તા તપતિ ન દોય, ... વિના તાં મુગતિ ન હોય. ૩૪

૩-ક અમ વિના તાં દિન વામીછ.

૪ મવાબાર દેતો મોવર્ણ તે વિખાણો ક્ષત્રી કર્ણુ. ૪૦

૫ રાગ આસાઉરી ૫-ક પુત્ર કલત્ર ને સાહ સમાલ ધ્યાનમાં

ના મેહલિ આગલિ

૬ મ જીધડસુ મેખોનમેખ આજ એહનું સન દેખેશ.

મેધ ન ઉપડિ કે એક લગાર. મંન્ધાસી કે નાવિ બાર.

૭ રાનવગડમાહિ ૮ કમ બોલિ માહાસિક સતવંત

૮ સ્વામી જીવતથ દાન દીજાણિ મદિર આવુ. જગતિ કીજાણિ.

વલતા એણી પરિ બોલ્યા ઇસ. “એહમાહિ કુદુનિ ચદસિ રીસ, ૧૩

અત મતશુ એક લગાર, સગ આણુશુ સી ભગ્યાગ,
તુ તા તહાનિ આપેશ; બુખ્યુ ઉડીનિ જાએમ " ૧૪

સ્વામી ! તહાનિ લેશ સીમ ચરણકમળ પખાલી પીસ
મસ્તકિ લીધો તે યતી વરસિ મેધ, ન રહિ રતી ૧૫

ઉપિતિ પિર તથા આધગલા અત ન આલ એક લગાર
જે જે દીપૂ તા બુચિ પડિ, તે લેઈ મુખ માહિ, ધરિ ૧૬

. મઝનિ લાગિ સાકર દ્રાખ
અતરિ રહ્યા જોચિ મનિ ભાવ નહી તા બેહનિ જ્યન ૧૭

૬-ક ભાવ ધરી કીધ અતપાન. સ્વામી ! બહુ થઈ મધ્યાન

૧૦ "મઝનિ મુખ તે માટીભાષિ સીદિ આણો? મિઠો" તુ મુખિ"
આણ્યુ અખાધિ અગ તણુ મન ન માનિ જતી તણુ

" વલી વતી મ કદિશુ ધણુ મામ ભખૂ તે માણસ તણુ ૨૧
પરિપતિ સોધિ સાહ સગાલ આપિ ગરથ નિ પૂછિ માલ ૨૨ ક

૧૧ 'સતિ, મતિ, સ્વામી ! અવિધારિ" ઇમ ભણિ અગાઈ નાગિ. ૨૩
તે તા માહારિ પોતિ છિ, શુ જોઈચિ સ્વામી થઈ ?

૪ આ નિશાનવાળી ૫ ૧૨૬-૭ પરતી પંક્તિઓ પ્રત ૬-ક
માનથી આ સિવાયના સ્થળોએ પાકભેદ અથવા વધારા ૬-કમાં જણાય છે.

૧૨ કાલાવાલા છાડો કુટુબના રાખજો તા ધરસૂત્ર
આરોગિ હસિ માયમાપ તુ ધણાચિ જણુશુ પુત્ર

૧૩ સતી તા અગાઈ શેચિ ઉલવડિ રહી
હરિ અહો જાણ્યુ ઉરણુ યાયા રિ તણુ રણુસમાર
વાત્રીયાખાર તે ઉલગ્યુ, જે હેયડિ હરખ અપાર.

૧૪ રાત્ર અસાહારી

૧૫ કાલી કટારી જાહાર કીધ

૧૬ માય બાપ થઈ વધીઉ પુત્ર
પુત્ર વધતા ન લાગી વાર તતખણુ રાધુ તેણી વાર.

૧૭

રાગ દેશાગ

મિરુઆ ન ગણપતિ લાગૂં પાય રિ
સરસ્વતી

વીનવૂં એ.

તમનિ પસાએ માર્છિયિ પુત્રનાં ખાંડણાં એ.

માડીનુ રે માડણુ માહારુ એલેઉ રિ.

૧૮ કુંઅર ? તાહારી નામિકા

દાંતડા દાડમકલી

માહારા પુત્રના રે

અત પાખિ ચુટીઉ છૂં દેતી દેહ તાં દુખાતી

માહારા દેવની રે

કુંઅર કાતી કિમ સિવાઈ આવડી રે ખૂજિ છિતાં માવડી

માહારા એલેઆ ભાઈ

સાહામિક પુત્રનું સીસ જ પાડતાં હે હે હેયા પાપી

કાટિ નહી રે

ભણિ જનૂની માડીના રે માડણુ પિહિરતુ રૂડાં આડણુ

માહારા એલઆ ભાઈ

ભણિ જનૂની કુંઅર કાલા વિશ્વના રે વાહલા

માહારા એલઈઆ ભાઈ

૧૯ સાહસિકનું સીસ ખાંડયુ; પલ લીધું આગલિ માંડયું.

લેઈનિ આગલિ ધરે હવિ સ્વામી ! આહાર કરુ

વલી કાઈ વિવૂઠિ ધરુ

૨૦ સાબલુ વાણી મારી બોલું છૂં પુરાણુ જાણી:

નથી ગ્રામ્ય વાઝીઆના ધરનું પીવા પાણી.

ધમ તિ અતિથ બોલિ વાઝીઉ તુ

ધમ તિ બોલિ છિ જતી સાબલો નિ તહો સતી

અતિથ ધરમ દોહિત અગાવતી

ધમ બોલિ મંન્યારી કામ તાં કીજિ વિમાસી

ભાઉ. જમુ. કુણિ રાખ્યા ઉપવાસી ?

એ તાં નુહિ માહારુ ધરમ વાઝીયાને ધર જમું કિમ ?

વેગે વાર મ લાઉ દેહનિ લેઈ જઈ
એમ ખોલિ મતી સાલતુ નિ માતા જતી
બેઠ જણા એકમતી ચગા રે વતી
સ્વામી કરુ મધ્યાન કલૂ માહારુ કરુ કાન

૨૦-ક મતીચિ જીડિનિ સોધી કરિ તા કટારી લીધી

માધવી તા એહવી સૂધી
મનિ નવિ તે મીઠીની પ્રાહાર તા કરિ તનિ
અમના અહી એકિમન્ય આવી હાથ માથું ભગવન

૨૦-ખ ૬-ક મા નથો

૨૧ ખોનાનતા પુત્ર આપુ માતાચિ મોતીચિ વધાવુ
અરથ ગરથ સગવ લસબુ
એકમના બિધર્મી કાતી રે સદિત ગભરિ સહ જિત
હરિથદ રૂપમાગદ સગાલ મત
પોતિરિ આપણૂ પૂન્ય પામ્યા રે ચેતઈ તન
અમલા તૂ એકિ મનિ
ઉધરિમ તા તુહુનિ અતરિવાસ
એહવૂ તા અવિનાસ

રાગ મેઘ

માગિ માગિ વર આપૂ ખોલ્યા વૈકુંઠનાથ
એક સગાલનિ વાસીઉ નગર કાતી મહિત
જિહવા મદિર માનીયા હતા કાતી માહિ
એહવા અતગિ વાસીયા અતરબી તાહિ
એક સગાન નિ ચગાવતી ત્રીણુ ચેતઈ તન
પુષ્પદ્રષ્ટિ સુરનર કરિ અતર આબુ તેહ નિગમ
એકમના જે ગાયસિ તેહનિ ગગાનૂ સનાન
મમાર સાગર તાગિ ભાજિ ભવદુષ્ટ શી ભગવાન
એકમના જે સાભલિ નર નિ વલી નારિ
પુત્ર વિયોગ ન પામિ પામિ પુત્ર નિ પરવાર
દીસાવાન કુલિ ઉપનો પીરખેત્ર માહિ વાસ
ખડાવુ સૂ વી વિ નાકર હરિતુ દામ

નાકરકૃત સગાળપુરી ૨.

કડવાં ૧-૨.

હિમવાસુતને કહે પ્રણામ. કૃપા કરો તમે મુજને, સ્વામ !
અભાની પુત્રી મરસ્વતી મતિ આપે, દાળો દુર્મતિ.
દુર્મતિ દળતાં વેળા વળે; પુણ્ય વાધે, પાતક પરજળે.
આભણ ચરણ તણે પરતાપ, આભણ પૂજ્યે, જાયે પાપ. :

સૂર્યનો પુત્ર હવો જો કર્ણ, સવા ભાર આપનો સુવર્ણ
પોહોર કાઢાવ્યો નામે જેનાય, અતુલ હવો એનો મહિમાય. ૩
અઢાર કોણી દળ પડ્યું કામ, રાજા કર્ણ દળ્યા મંત્રામ.
બાણ સનળએ પોઢ્યા કરણ, છળવા આવ્યા અશરણશરણ. ૪
આભણનો તાઢા વેસજ ધરી, આશીર્વાદ દીધ શ્રીહરિ.
કર્ણ વિખને કયો પ્રણામ, સ્વામી પધાર્યા તે કાણ કામ ? ૫
સોમવશી ! સાભળ કહ આજ વિસ્તારીને માઢાઈ કાજ.
આભણકુળ માઢારો અવતાર; પરણતાં બેસે દ્રવ્ય અપાર. ૬
હેમ રૂપ બેસે અતિધણું, તાઢાઈ નામ દાનેશ્વરીતણું;
હું પ્રાર્થું છું તુજને, જેહ મુજને રાજા ! આપો તેહ. ૭
વળતા વાણી બોલ્યો કરણ: સાભળિયે, કયિ અશરણશરણ !
હસ્તિનાપુર સો નાઆ સહી ? એહેવી વાણી કર્ણે કહી ૮
વળતા વાણી બોલ્યા હરિ: જો નાપે, રહે નકારો કરી.
તવ કર્ણે મૂક્યો નિઃશ્વાસ, એ આભણ આવ્યો કરી આશ. ૯
માઢારી પાસ કાછએ નવ મળે, શું આપું ? એમ કહી દળવળે;
હિ દાંતમાં સુવર્ણની રેખ, આપું આભણને કરી વિવેક. ૧૦
જાણું એ મુખયા કાઢિયે, પાઢાણ વિના સાણે પાડિયે ?
પછે દૂર દોઢો એક પાઢાણ, વિપ્ર સંધાતે બોલ્યો વાણ. ૧૧

અરે સ્વામી ! મેં નવ જિગમ, કાજ તમારૂં કષ્ટ પેર થાય ?
 પાહાણુ તમે આપો મુજ હાય, સુવર્ણદાન દેજો તમને, નાથ ! ૧૨
 કેહે પ્રાણણુ : જો દીજો તુને, અગર પાપ જેસે તો મુને
 જો જાગે ટકા લખ કોડ, મુને કામ દેતા જેસે ખોડ ૧૩
 કળણ મન વિચારે ત્યાય, દોય જેમે તે શે છૂટાય ?
 અડવડતો તાંહા જીડ્યો કરણુ, હરિ હરિ ! શે નવ આખ્ય મગણુ ? ૧૪
 જિગમૂ નહિ, કારજ નવ સિદ્ધ પણુછે પાહાણુ ખેચીને લીધ,
 લેઈ પાહાણુ ને પાડયા દત, દાન હ્યો તમે, શ્રીભગવત ! ૧૫
 આખ્ય હેમ કર વિપ્ર જ તણે; તોય સ્વામિ સ્વસ્તિ નવ બણે
 રાય કર્ણુ કેહે પુછ અમો, સ્વસ્તિ શે નથી બણતા તમો ? ૧૬
 હિચ્છિષ્ટ હેમ છે તુજ મુખતણુ, તો સ્વસ્તિ હુ કષ્ટ પેર બણુ ?
 સ્વામી ! કમડળ છે તમ હાય જળે પખાણી લો તમે, નાથ ! ૧૭
 વાયરશો પ્રાણણુ નીર, તો કયમ પામશે પેલે તીર ?
 સઘ બાણુ તવ માખ્યૂ વીર, તતક્ષણ આખ્યૂ ગચ્છા નીર ૧૮
 તાંહા હતા જે સીમના ગામ બાણુગગા તેણે પાડયું નામ.
 તે જળે પખાણી આખ્યૂ દાન પ્રસન્ન થયા શ્રી ભગવાન ૧૯
 માગ, કર્ણુ, તુજને જે કોડ તુજને તૂડયા શ્રીરણુછોડ
 કુઆરી પૃથ્વી જે જાગ મણુ ! તાંહા કર્ણુને દેજો દાગ ૨૦
 એ મુણી હરિને આવી દયા કર્ણુના પ્રાણુ દેવલોકે ગયા
 પછી તેની કયા ઉદરી સ્કંધ અઢાવી આજ્યા હરિ ૨૧
 જાંહા હૂવું કાલિંદી તીર, તાંહા મકયુ કર્ણુનું શરીર
 ભોમ બણે મુણો, અચરણુચરણુ ? આહા સહસ્ર મળ્યા છે કરણુ ૨૨
 ન્હાના મોટાનો પાર ન સહ, અવર પુરુષ કેટલા હુ કહું ?
 તાંહાથી આજ્યા કર્ણુને અર્થે મકયુ કર્ણા મોટાગ તીર્થે. ૨૩
 ફરી ફરી હરિ ચાકયા મહી, રેવાતીરે આજ્યા વહી
 રેવાતટ કરણાલી ગામ તલમાત્ર જૂમિ જડિયો કામ ૨૪
 કર ૫૦ કનકે દીધો દાગ કર્ણુગચ્છા મોટા ભાગ્ય !
 દેઈ દેન ગયા જદુગાય, સર્ગયા કર્ણુની શી ગતિ થાય ? ૨૫

સ્વર્ગમા કુળ્યુ બૂખ્યા થયા જઈ પ્રભુને ચગ્ગો ગ્લા
 સ્વામી ! માદારૂ ટાંગો દુખ, ભાગો તમે અમાગી બૂખ ૨૬
 વચન મુખીને કૃષ્ણજી વ? લખત માગ ! ધરિયે ૨૭
 બ્રાહ્મણને આપ્યુ દોર અન્ન તો તે ઇલા કરો ભોગન ૨૮
 વળતા વાણી મોહ્યા કુળ્યુ મામગિરે પ્રભુ અગ્રગુરુરણ !
 અન્નદાન નવ દીધુ અમે ભાગ અમાગે ગમે તમે ૨૯
 દાન જ મે આપ્યુ સુવરણ્ય જાંદા લગી અમે પામ્યા મરણ
 તેલ તમે જાણો, પ્રભુ નાથ ! ભાગે બૂખ તે કાહો ને વાન
 વળતા વાણી મોહ્યા દરિ જાણી લકત દયા મન ધરી
 પ્રેમ ધરીને વદા વચન વાચા પુણ્ય કાઈ છે ગાન ૩૦
 કર્યુ કહે હોવે જદુરાય ! એમ બ્રાહ્મણ આળ્યો જયવા ૫
 મુજને એમ પૂછ્યુ, ભગવાન અદિયા કાય કરે અન્નદાન ૩૧
 મે આગળી દેખાડી તે વાર મદા કરે આંહા ધર્મ કુમાર,
 ગાય મુષિષ્ટિ જોહનુ નામ દાન લેતા જાઓ તેને કામ ૩૨
 વાચાપુણ્ય કર્યુ એજુ કહે કૃષ્ણજી કર્યુ તે ભલુ
 એ આગળી ધરો મુખ મલ એણી પેર મોહ્યા શ્રીજદુરાય ૩૩
 ધરી આંમળી મુખ મોઝાર અત્રતના બાબ્યા ઓડકાર
 મ્હુ પ્રભુને ચરણ નમ્યા સ્વામી ! અમે પચામૃત જમ્યા ૩૪
 માહારો વાક અનુમદ કરો માહારે તમારો છે આશરો
 અન્ન નનુ પુણ્ય અપાર મુજને આપો ફરી અવતાર ૩૫
 કૃષ્ણજી કહે સાબળિયે લખત ! લક્ષ ચોરાશી ફરો વિગત્ય
 એટલા ખાતે ફેરા ફરો તો એક વાગ મનુષ્ય અવતરો ૩૬

કડવુ ૩

વૈશંપાયન એણી પેરે મોહ્યા સાલજ પરિક્ષિતતન !
 કુળ્યુ કહે અવતાર જ આપો મુજને જગજીવન ૧
 ભક્તનજન તમો કાહાવો છે સાધુ જન પ્રતિપાળ
 અભિનાથ માહારા મનતણો તમો પુત્રો દીનદયાળ ૨

- તમે માહારી આશા પૂરો પ્રભુ ! દીન તમારો જાણી
 બેહુ કર જાહી કરગરી તાહા કર્ણે કહી મુખ વાણી ૩
- દીન જાણીને દયા આણી હરિ બોલ્યા એમ વચન
 લક્ષ ચોરાશી કર્યા વિના તો કાહાથી માનવ જન ૪
- કર્ણે તાહારે મન વિચાર્યું, શો ફ કર ઉપાય ?
 લક્ષ ચોરાશી અવતાર ક્રિયા ? મુને બતાવો જદુગય ૫
- તાહારે હરિએ પટ મગાનીને લખિયા સહુ અવતાર
 કર્ણ જોઇને વિસ્મય પામ્યો, મનમાં કર્યો વિચાર ૬
- આવડા અવતાર ફ દાહા ભોગવૂ ? બહુ ભુમ વહી જાય
 તે પટ ઉપર ફરી વળ્યો, પહે કીધી પ્રદક્ષિણા ૭
- જર્ષ પ્રભુને ચરણે નમિયો મુકી મનનો ગર્વ,
 સ્વામી ! મે અવતાર ભોગવ્યા માની લેજો સર્વ ૮
- કેહે ભગવાન : એમ કેમ ચાલે ? ફરી ફરી વળ્યો તૂ પટ,
 ભોગવ્યા વિના છૂટકા કેમ પેરે ? દોસે છે તૂ નટ ૯
- સ્વામી ! ફં કિકર તમારો, પૂરો મનની આશ
 એટલું મુજને માગ્યું આપો જાણી પોતાનો દામ ૧૦
- દીન જાણીને દયા આણી દીન બોલ્યા શ્રીજદુરાજઃ
 ભક્ત જાણી માહારો મહી હુ કર તાહાર કાજ ૧૧
- અન્નદાન તું કરીશ કેટલું ? બોલ્યા જગજીવન
 પરીક્ષા જોવા અમે આવીશ કેહેવું કરો છો પુણ્ય ૧૨
- હોવે સ્વામી ! વેતેલા પધારજો માગૂ, દેવ મુગારિ !
 શુભ દામે મુજને અવતારો, ઇચ્છા પૂરો માહારી ૧૩
- મુકિતક્ષેત્ર જોયું શ્રીપ્રભુએ, વમે શેડ જગજ
 તેહના ધરમા અવતાર આપો કર્ણને દેવ ત્યાગ ૧૪
- જગજીવનને પુત્ર મળે નહિ, કર્ણ અવનર્થો તંગાન,
 મે જમે આનંદ કરે તે, જાણી દીનગ નિવાન ૧૫

- એમ કરતાં થયા દમ વરસના, પિતાએ વિચાર્યું મન. ૧૧
- પા રૂપિયો તેને પૂંછ આપી તેનું લાન્યા અન્ન. ૧૨
- વેપાઝ કગવા સંચર્યા તે, જન્ય વેચવા ઠેરઠેર, ૧૩
- અન્ન શેર જે પડ્યું રહ્યું તે જાણી પ્રભુએ પેટ. ૧૪
- તવ વિદ્વલે વિચાર કીધો, આન્યો માદાગે દાવ; ૧૫
- હવે પુણ્ય એ કેહેવું કરે છે ? જોવો એહેનો ભાવ. ૧૬
- ૪૬ ૩૫ વાડવનું ધરીને આવ્યા દીનદયાળ. ૧૭
- આપડતા પડતા તે આવ્યા જાંઠાં છે શેઠ મગાળ. ૧૮
- આતીને આશીર્વાદ દીધો. કહ્યું; શેઠ, ધન ધન, ૧૯
- અન્નદાન મુજને આપો જે જાણતા હો પુણ્ય. ૨૦
- વચન એહેવું માનણીને જ્ઞાન મનમાં વ્યાપ્યું. ૨૧
- અન્ન બશેર રહ્યા હુતા તે વિપ્રને વેગે આપ્યું. ૨૨
- બીજે દિવસે શુ થયું તાંહાં તેનો કહ્યું પ્રકાર. ૨૩
- વેચતાં સાંજ પડી તે વારે અન્ન રહ્યું શેર ચાર. ૨૪
- રણિયાત ચાતા મારગ જાતાં કરતા મન વિચાર ૨૫
- એટલે જ્ઞાતિજી જે થઇને આવ્યા જગદાધાર. ૨૬
- આવી જોડ્યા મુખથી, અમારે કરવું છે જોજન, ૨૭
- સગાળ પેલું રહ્યા હુતા તે આપ્યું ચાર શેર અન્ન. ૨૮
- બીજે દહાડે તેની રીત થઇ, એમ વીત્યા દિન સાત ૨૯
- દિન દિન બમણૂ રજે; થઈ મમણા વિપ્ર ઝોડે હાથ. ૩૦
- સાતે દિવસ વિપ્રને આપ્યું; પોતે રાખ્યું ન અન્ન. ૩૧
- પરીક્ષા જોઈ પ્રસન્ન થયા પછે પોતે જગજીવન. ૩૨
- ધન ધન રે તને, સગાળશા ! તેં દાન કર્યું અપાર. ૩૩
- એમ કહી અમીદષ્ટિ ફેરવી અજના ભર્યા કેદાર. ૩૪
- સગાળશાને પ્રસન્ન થયા એમ પોતે જગદાધાર. ૩૫
- પછે સગાજે હાટ માંડ્યું ને પરણ્યા શ્રંગાવતી નાર. ૩૬

તેને એક તાહા પુત્ર આવ્યો કેલેયો રૂપગતન નિશાએ લણવાને મેલ્યો સગાળશાએ તન	૨૯
રમે જમે આનદ કરે શેક પુત્ર કેલેયો નાર. પુણ્યવત સહુ અવતર્યો, તે તેજ સર્ગ દાતા	૩૦
તીર્થદાન ને ધર્મધ્યાન તે કરે દિવસ ને રાત દયા રાખે દિલમાં મપૂરણુ લજે વૈકુંઠનાથ.	૩૧
એક અભ્યાગતને જમાડી પછે કરે તે આહાર. અતિતને સતોડા કરીને બોજન કરે નરના	૩૨
હાટે આપે વળી ઘેર જમાડે, વાળ્યું પુણ્ય અપાર ધ્રુવસન રહ્યું ડગમગીને લય પામ્યો ધ્રુવ તે વા	૩૩
આલીને ઇંદ્ર આવિયો જાંહા બેઠા જગદાધાર કર જોડી કરગરીને પૂછે કરવો કવણુ પ્રકાર ?	૩૪
દાતાર અન્નનો અવતર્યો કાષ્ઠ, દાન આપે તે અત્ય કૃપા કરીને દુઃખ નિવારો, વિધવિધ પડી નિપત્ય	૩૫
વચન સુણીને વહે વિદ્યવજ્ર એહેવો કરો વિસ્તાર બારે મેધને આગતા આપો, શિશુક નામે દાર	૩૬
વચન સુણીને ઇંદ્ર વળિયો, આવ્યો નિજ આશ્રમ મૃત્યુલોકમાં મેધ મોકલ્યા મગાળ દુઃખ પામે ત્યમ	૩૭
પૂર પાણી વહે અતિ ધણા તાહા, બ્યાપિયો અધકાર નિશા મધ્ય યર્ષ કાષ્ઠ ન સૂઝે વૃષ્ટિ થાય ચોધાર	૩૮
અતિત કેા આવી ન શકે, યર્ષ સગાળને લાંધણુ માત, તાહાડે કામિની કહે કથને સ્વામી ! સાબળો વાત.	૩૯

હીંધલો

વાત સાબળો, સ્વામી માહારા ! અતિતને લાવો તમે
જૂઝ લાગે આપણી રે કર જોડી કદ છ અમે ૪૦

કંડવું ૮

મગાગ કહે. સુખ ના, વચન લાવું અતિત, તો જમિયે અન્ન
 મગાગશા તાહા આલ્યા જાય વગે આન્યા ચાંદા માલ ૧
 પ્રથમ જોયું મકાન મજા, નાણાવગી નવ આને પાગ, ૨
 સુખડિયા તમોળી જાહા ય, ચિત્ત ધરીને જોયું તાહા ય ૨
 જોયા દેવગ, જોયા ઘાટ, દેહરા દુતા જાહા તથુ મે માડ
 મગાગશાએ ચિંતા કરી અતિત રૂપ ધર્મ નરદરિ. ૩
 આની જોયા દેહરા માલ ગળત કાઢ આગળ રહ્યું ન જાય
 નાક ચુએ ને આખો ગળે, પગ પાટા, સખ્યા નવ મળે ૪
 અતિત માહામૂ જોયું નવ જાય, સગાળશા જઈ લાગ્યો પાય.
 દ મેઠો હૂ મારે કદ, મકાન । કા આવ્યો મુજ દ્રષ્ટ ૫
 સ્વામી । માહારે એક છે કાજ, હ તમને જાયું મહારાજ ।
 એક અતિત જોધયે ધર દાર, તમને છત્રે ધણુ માહારી નાર ૬
 વળતા નાણો બોલ્યા જતિ તાહારી નાર એહેની કાહાની મતી ।
 મમાર સરખી હશે એ નાર એણી જે મોલ્યા દેવ મોરાર ૭
 કહ તે આણી આપો સોય તેહી જાઓ તમ ધર તો ય.
 મે માહારા ચરણે ન ચનાય સગાગ । તુજને કહ ઉપાય ૮
 બેસારે તૂ કડિયા માલ નો મે તાહારે ઘેર અવાય,
 કડિયો લાગ્યો તે તો તાહ સ્વામી બેસાર્યા તે માહ ૯

કંડવું ૫

લેઈ કડિયો ને શેડ જાય ઉપર મેધતણી વૃષ્ટિ થાય ૧
 રગત માથેથી જિતરે પાય સગાગ હાડે દરખાન માય ૧
 શેડ વિચારે પોતે માન મુજને થાય છે ગગાસ્તાન. ૨
 એમ કરતા ઘેર જ ગયા, કડિયો જિતારી જિજ્ઞા રલા. ૨
 ધાઈ આન્યા શૃંગાવતી તતક્ષણ સકવશિરોમણ સતી ૩
 પાગ લાગીને પૂજા કીધ ચરણ પખાળી ચગજોદ્ધ લીધ. ૩
 વસ્ત્ર નવા રેહેરાન્યા જોય, બેસાર્યા સિદાસન મોય
 મગાળશા રહે શૃંગાવતી । અતિત છે ધણુ કુધારતી ૪

પાકતણી તમે પેર જ કરો, રુદામ, અતિ દરખ જ ધરો,
 રસોઈ નીપાવો તત્કાળ, અતિત ભણે સાંભળો, મગાળ ! ૫
 અત તો નવ જોષ્યે દેહ. માંસ આહાર છે આયો તેદ
 દા, સ્વામી, તમે કહી જો વસ્ત, તમને આણી આપું સ્વદન્ત ૬
 ચોટા માંદા ગયા જોટલે, અન્નમાંમ હીડૂ તેટલે
 તતક્ષણ તેના દામ જ હીધ માંસ લેઈ કામ કીધ સિદ્ધ ૭
 જતન કરી લેઈ આત્મા ઘેર, તે જતિએ તવ જાણી પેર
 તે આપ્યું શૂભાવતી નાર, મસ્તક ધુણાવ્યું દેવ મોરાર ૮
 શીર ધુણાવ્યું શે, મહારાજ આણી જાણ્યું ન અમે શકે આજ
 જતિ કહેઃ માંભળ, રે નાર ! કુંવરનો ગમે છે મુને આહાર ૯
 નીકર તમે મુજને ના કહો, અમે જઈશું, તમે સુખે રહો
 જતિજી ! માનજો નિરધાર, કોહો ને આપૂ તમને આહાર ૧૦
 કુંવર નિશાળથી આવે જો વાર, તમને કરાવૂ ભોજન સાર
 સ્વામીજી ! બેસો થોડી વાર, તમને કહૂ હૂ વાર વાર. ૧૧

કડવું ૬

સ્વામી ખીજો વેસ જ ધરી ગયા પડ્યા ઘેર આહર કરી
 સાન કરીને બોલાવિયો. લણતો કેલેયો આવિયો. ૧
 તાહારા કાનમાં કહૂં છું વાત, તુને મારશે તાહારા માતતાત
 એહેવું સાંભળી આધા ધસો. સ્વામી ! માહારો વાક જ કરો ૨
 એક અતિત આવ્યો તુજ ઘેર. તાહારી કાયા મામે પેર.
 તે અતિત છે ઘણું અપવાસી, તે માટે તૂ જ ને નાસી ૩
 મુઆ લાગ્યો જો નાસી જાય, પરમારથ પ્રીતિ નવ યાધ
 માળાપનું વચન પાળે નહિ, તે કુંવરને મુક્તિ ન સહી ૪
 માળાપ બોલાવે ને નાસી જાય, તેદ પુત્ર તો નરક પચાગ
 સ્વામી ! તમે કહો છો સહી એહેવૂ રહે અમો ધારૂ નહિ. ૫
 તાહારકા કેલેયો જાય અધ્ધારુને લાગ્યો પાય.
 અધ્ધારુએ શીખ જ કરી, તાહારી વાહારે ચડજો હરિ ! ૬

દીધો મસ્તક ઉપર પાણુ તુજને વત્સ ! દુજો કત્યાણુ !
તાહાયકો કેર્યો જાય, માતાપિતાને લાગે પાય ૭
ઊથલો.

અનિત કાહારે આવિયા ! સાબળ, માહારી માય !
બૂખ્યા છે કે આરોગિયા ? મુજને કાહો ને ડિપાય

કડવૂ ૭

કુવરૂ સુખ નિહાળે માવડી, રૂડા કંઠ કપોળ, રૂડી આખડી
અતિતને તાહારે માસ ગમે છે, ક્યમ વધ કીજે તાહારો ?
માવતર કમાવતર થાય છે, ધરમ છે માહારો કુવરૂ
કેલ્યાને કારણે, માહારી માતા, કા દુખ આણો ?
તણુ પચામા કા નહિ જીવે, આગે એહેવો ઊખાણો કુવરૂ !
નદાર્થ કરી કેલ્યો જીભો પછે તાતે વધ કીધો
અરે હરિ ! તે એ શુ કીધૂ ? કરચી જિનાલી લીધો કુવરૂ ૪
શીશ શીકે અડાવિયુ, હવે શી ગત્ય કુશ ?
અતિતજી જમી જાય તે પછે દેહ તજીને મરથ કુવરૂ ૫
રસોઈ નીપાવીને આવી જોહા, સ્વામી, જમવા ૫
વચન એહેવા સાબળીને અતિત રીસાવી જાય કુવરૂ ૫
દુગાવતી કેહે સગાળનેઃ શેઠ ! સ્વામીને સ્લાઓ,
હવે શે નથી જમતા, સ્વામી ? વાફૂં પાડી શે જાઓ ? કુવરૂ ૬
શીશ શીકે મેલ્યુ ને મળમૂત્ર લાખ્યા રાધી
તે માટે જમવું નહિ મે એહ પ્રતિજ્ઞા સાધી કુવરૂ ૭
સ્વામી ! અમે કાંઈ ન સમજ્યાં શે તમે નવ કલૂ ધરચી ?
આગગચી જો જણુતી તો જે તમે કાહોત તે કરતી કુવરૂ ૮

ઊથલો.

આખ અજી પિયલ સારી મસ્તકને લાવે તણી
નરનારી ખાડો ખાડણ, રોશો તો જર્મશ પાછો વળી

કડવું ૮

પંચામ્રતના પાંચ કાળિયા તે તૂં કરતો આહાર,
 પુષ્પશ્યામ્યે પોદનો; ક્યમ ખમશે મુસળમાર રે કેલેયા ! ૧
 તાહારું પેટ પોયણપાન મરખૂં, દાડમવરણ દત.
 પાપણી હું યમ પેહેલી ને હાથે આણ્યો અંત, રે કેલેયા ! ૨
 નિશાળે ભણી જિતયો તેં એકે ચૂક નથી પાડી.
 હદ યમ ને હાથે હણું હું વેરણ તાહારી માડી, રે કેલેયા ! ૩
 નરનારી અમે નીમ કર્યો હતો રૂડું રાખવા સત.
 ગોવિંદજીને ગં ગમનૂ હશે ! અવધિ પાડો વિપત્ય, રે કેલેયા ! ૪
 *મન્નૃરૂપ ધર્મ, માધવજી ! ઘજ્જાનો દરવા ખેદ
 શંખાસુર રહેજે હણ્યો, ને વાળ્યા નિધિના વેદ, રે કેલેયા ! ૫
 કન્નૃરૂપ ધરિયૂ, કેશવજી ! દેત્યનાં મોડયાં માન.
 દેવ સરવને અમ્રત પાયા ભુરકી અસુર ભગવાન, રે કેલેયા ! ૬
 વરાહરૂપ ધર્મ, વિદુલજી ! ભક્તની બીડા ભાગી.
 હિરણ્યાક્ષ મારી પૃથ્વી જમાવી, ત્રાણની તાળી વાગી રે કેલેયા ! ૭
 નરસિંહરૂપ ધર્મ નારાયણ ! દેત્યે કર્યો ઉન્માદ.
 સ્તંભ ફેડી તાંહાં પ્રગટ થયા તમે, જિગાર્યો પ્રહ્લાદ, રે કેલેયા ! ૮
 પાંચમે પ્રભુ ! વામન પ્રગટયા. વેદજ્વનિ તાંહાં વ્યાપ્યો.
 ત્રણ પગલાં પૃથ્વી માગી બળિ પાતાળે આપ્યો, રે કેલેયા ! ૯
 હજી હખીલા નાથ માહારા ! પ્રગટયા પરશુરામ.
 નક્ષત્રી અવની કરી કાધૂં માત પિતાનું કામ. રે કેલેયા ! ૧૦
 સાતમે તમે સાગળિયાજી ! ધરિયો રામાવતાર.
 અંબક તમે તોડી નાંખી પરણ્યા બનકો નાર, રે કેલેયા ! ૧૧
 આઠમે અલભેલાજી ! તમે ધરિયો કૃષ્ણાવતાર.
 નરનારાયણ યમ જિતાયો ભૂમંજીનો ભાર. રે કેલેયા ! ૧૨
 નારાયણ ! નવમે નિર્મળ તમે ધરિયો ભુદ્ધાવતાર.
 બાલાબા તમે બોલતા નથી અખિલ જગત આધાર, રે કેલેયા ! ૧૩

દામોદર ! દમગો અવનારે નહલંકી તમે મરગો,
 દાનવનું નિકંદન કરીને દેવનાં હાજર કરગો, રે કેલેયા ! ૧૪
 મન રાખવા હામ ક્યું છે, જો રાખે જગદીશ.
 નરનારી એમ ગાભાં ગામ્ભ ને ખાંડિયે તાદાઈ શીશ, રે કેલેયા ! ૧૫
 મનમાં પાર્ય માનિની, દવે ખ્યાન દરિનું પરચું.
 આ જોગી જમી જવ તે પહે પ્રાણ તજીને મરચું, રે કેલેયા ! ૧૬
 નરનારી જે ગીત ગાય ને ગાદામાગાદામી જોય.
 જાણી કરી તે ગીત છેદાચું, ગુજ સરખો નદિ કાવ, રે કેલેયા ! ૧૭
 ન્દાના આગક ! નિર્ભળશુદ્ધિ ! ચા ચા મુળ મંત્રાર !
 જોગી દવડા જમી જમે પહે પેટ કટરી માઈ, રે કેલેયા ! ૧૮
 માદારી આંખના આગજ કાલા કુંવરાં કાદારે રમગો ?
 ધરમાં આવી માદારે હાથે કુંવર ! કાદારે જમગો, રે કેલેયા ! ૧૯
 અમે તો વચને અંધારાં તે કોને કેહેવાય ?
 રતન હીકરે રણમાં મુક્યાં રંકથી હમ મેહેવાય, રે કેલેયા ! ૨૦

કેરીકેર.

નિશાળેથી આવતો જાદારે, દેખી હરખાતી તે વારે ૨૧
 એમ બોલ્યાં સૃંગાવતી, શું રીસાબો મુજથી ? ૨૨
 કેલેયા હું વાદાલી છુતી, તો કાં તેડી જતો નથી ? ૨૩

ઉથલો.

રસોઈ નીપજવી કરી જાણ્યાં તાત ને આમ.
 આખ્યાં સગાજ સૃંગાવતી અતિત પાસે પાઈ ૨૪

કડવું ૯

અતિતજીને પાનપૂં, સાંભળો, માદારા વીર !
 બીડીને બોજન કરો, નવ ધઈ નયણે નીર. ૧
 વજતા દરિ એમ બોલિયા છિતાવળા મર્ધ અત્યઃ
 બાઈ ! પુત્ર છે કેટલા ? કેહે તે મુજને સત્ય. ૨

- સ્વામી ! કેલેયો માહરે પુત્ર એકનો એક
વળી તમારી દયાયડી માશે પુત્ર અનેક. ૩
- વચન એહેવા સાલગી અતિત ઊડી પડાય.
સગાળશા શૃંગાવતી જર્ઘ બાલ બાલે રહાય ૪
- કાઠી માહારો વાક કઈ જાળે, માહરા વીર !
સાધવી બોળા પાયરે, ન ધરે નયણે નીર ૫
- પુત્ર હતો તે તો હણ્યો, જન્મતા નથી મુજ નાય
કારજ એકે નવ સર્થ, પૃથ્વી પડયા બે હાથ ૬
- વળતા અતિત આચર્યા પ્રતિતા બાઈ ! કહ્યું કથી.
ફ માહારા અવતારમાં વાઝ ધેગ જન્મતો નથી ૭
- સ્વામી ! ગર્ભ છે માહરે, વીરા ! નીનવુ જુજ.
વળતા અતિત બોલિયા દેખાડ કાઠી મુજ ૮
- નારી પોતે ખડગ ધરી પેટ ચીરવા જાય
જાણી મરશે નાર એ પ્રભુ પ્રગટ તાહા ચાય. ૯
- પોતે પ્રગટ થયા પ્રભુ ગદાધર જોપાળ
ભૃગુવાજન હિર કળહળે, કંક વૈજયંતી માળ ૧૦
- એવા પ્રભુ આત્રી ઊભા કેહે મુખ્ય ભાગ, સગાળ !
ધૈર્ય તાહરે અતિ ધણુ વહિયા દીનદયાળ. ૧૧

કુડવુ ૧૦

- સગાળશા ! તૂ આરો આવ પુત્ર કેલેયાને બોલાવ ૧
એહ થયો છે માહારો જન બોલાવ, તાહારો આવશે તન ૨
ધેર પધાર્યા વિશ્વાધાર. કેલેયા ! તૂ પુત્ર ! પધાર ૩
પુત્ર માતાએ બોલાવિયો લણુતા કેલેયો આવિયો. ૪
હરખીને રહ્યા થ લીધ કૃપા કરી ત્રીકૃષ્ણે દીધ ! ૫
પ્રભુજી પદપદિયા, અમ, ધેર, જન્મવાતણી, કરિયે અત્ર. ૧૦ ૬

- શુદ્ધ રમોઈ તેનીમાં સાફ દરવા માંડું ઉત્તમ પાક. ૭
 પ્રથમ ગાર્હ ! જર્મ જે ને તું જ. વચની આડીને ફેરે મુજ. ૮
 ભુજે તો નાનાવિધ અમ. પ્રભુ મનોહા ઓદરિજન. ૯
 મતી ગેડ ફેલેયો તન નિજ ભક્ત આયા ઓદરિજન. ૧૦
 નરનારીને મળ્યે કરી મમાગપુરી અર્જે મંચરી. ૧૧
 સત્પદ્યા જે ગાય ગાંધિયે તેડેના પાયે પાતક દળે. ૧૨
 કયા મામળે એકે મન, સદસ ગાય આખ્યાન પુણ્ય. ૧૩
 માભળીને જે આપે દાન તેડેને તુકે શી ભગવાન. ૧૪
 ધર્મખ્યાન ભક્તિભારે દરી એક વાર જોલો થોદરિ. ૧૫
 અમળે માંડયે અધ્યાય કરજેલી ફેરે નાકગદમ. ૧૬

તુલજરામકૃત

સગાલપુરી

કડવૂ ૧

રાય જનમેજ્ય પ્રશ્ન કરે છે રુખિને લાગી પાય, ૧
 વિસ્તારી મુજને મંજનાવો સગાનમા મહિમા ય
 વણિક જાત્ય તે ઉત્તમ કાઢાવે સરવથી પાવન, ૨
 તે માહે અવતાર ધરીને દહ કયમ રાખ્યૂ મન ?
 કદાપિ કો ઘાટે બોલે તો થરથર કપે દેહ, ૩
 પેહેયું પાગરણુ નીસરી જાયે મુખ નવ બોલે તેહ
 માર્યા પેહેનો જૂમ પાડે, થાય શીશે રાતોચોળ, ૪
 શાણો થઈ સહુને સમજાવે બોલી મધુગ બોન
 દહ મન તેણે કયમ કરી ગખ્યૂ ? કીધૂ મોટું કામ, ૫
 પુત્ર તણો વધ હાથે કરી સનોખ્યા સુન્દરનામ
 તે માટે મરેહ છે મુજને રુખિજી લાગૂં પાય, ૬
 પૂર્વ જન્મથી વિસ્તારી મુને મંજનાવો મહિમા ય
 વૈશપાયન એણો પેરે મોઢ્યા, સુણુ જનમેજ્ય રાય, ૭
 વિસ્તારી તુજને સલનાનું મંગાનસા મહિમા ય
 પૂછ્યૂ પ્રશ્ન લલુ તે રાજા ! સાલધ્ય, કહું વિસ્તાર, ૮
 જે સાલનતા ચાર પદારથ પામે નર તે નાર્ય
 સપુત્રવતી પુત્રને પામે, નિર્ધન પામે ધન, ૯
 ક્ષત્રિય હોય તે શરને પામે, અહતેજ બ્રાહ્મણ
 વણિક વેપારે વાધે, જસ વાધે અપરપાર, ૧૦
 જે જે સુખ ઇચ્છે અશ્વતર તે પામે સમાજ

- કાશી ને કુરુક્ષેત્ર, ગયાજી, પ્રયાગ ત્રિવેણી કહિયે;
તે પુણ્ય સગાલસા મહિમાએ શ્રવણમાનથી લહિયે. ૧૧
- કેદારેશ્વર અને અવંતી, સ્નાન ગોમતી કીજે;
તે પુણ્ય સગાલસા મહિમાએ શ્રવણમાનથી લીજે. ૧૨
- નર અને વહી નાર્યની-સહુકોની પોહોએ આસ;
એકમનાં જે સાંભલે તેને અંતે સ્વર્ગે વાસ. ૧૩

કલ્પ ૨

- વૈશંપાયન એણી પેરે બોલ્યા. સુણ, જનમેજય રાય;
વિસ્તારી જીજ્ઞે મંલસાવું સગાલસા મહિમા વ. ૧
- પૂર્વ જન્મ તો વેગે કાઢાવે ક્ષત્રિય કેરો અંશ,
કરણ રાજા માહા સત્યવાદી, દીપાબો છે વંશ. ૨
- સૂર્ય કેરો દીકરો તે, કર્ણ જેવું નામ;
સવા ભાર સુવર્ણ આપે; નિત્ય કરે તે કામ. ૩
- પુણ્ય તણો પરવાહ વહે, ધર બાંધી ધર્મ ધન્ય ય;
પોહોર દિવસ તે કર્ણનો, તે વેગે ત્યાં કેહેવાય. ૪
- સવા ભાર સુવર્ણ આપી પછે લે જલ અન્ન;
જન્યક કેા આવી ન ચહે, ઉપવાસ કરે તે દિન. ૫
- એ રીત્યે બહુ દાન આપે તે, હમ્મડે હરખ ન માય;
તાહારપછી શું નીપરું, હું કહું તેનો મહિમા વ. ૬
- કુરુક્ષેત્રમાં રણથંભ રોપી મલી અક્ષોણી અદાર;
સાહામાસાહામું જુદા મંડાણું, કેહેતાં નાવે પાર. ૭
- કર્ણ રાયે ત્યાં રણમાં આવી જુદા કર્ણ અપાર;
અર્જુનનાં બહુ બાણો વાગ્યાં હૃદયસ્થલ મોઝાર. ૮
- કરણ ત્યાં ધરણી દલ્યો ને આવી પોહોતો કાલ;
બાણસભ્ય ઉપર પોતી મુખ જપે શ્રીગોપાલ. ૯

- મરણ આડા તણુ ત્રિવસ તો બાકી છે નિરધાર,
પરમેશ્વરે વિચાર્યું મનમા ભક્ત માહારો એ માર ૧૦
- કનકતણુ બહુ દાન આપિયું હજી ધરી અપાર
અન્નદાન પણ એણે નાપ્યું અવનીતલ મોઝાગ, ૧૧
- કનકદાન એણે બહુ આપ્યું હસ્તિનાપુર ધામ
હવે એહનું મન, હ જોડી કેવું છે આ કામ ? ૧૨
- પ્રાહ્મણકરો વેષ ધરીને આવ્યા થી મોગા
કરણ ગળ જહા પડ્યો છે રણ મધ્યે તે કાર ૧૩
- આવીને આશીર્વાદ દીધો કર્ણને તેણી વાર,
કર્ણે વનતી કર જોડીને કીધો નમસ્કાર ૧૪
- પ્રાહ્મણ પ્રત્યે વાણી બોલો કરણ જેનું નામ,
સ્વામી ! છહા કેમ પધાર્યા ? મુજ મરણુ કાહો કામ ૧૫
- પ્રાહ્મણ વનતી એણી પેરે બોલ્યો માલન ને તૂ, રાય
પરણવાનું મન છે માહારે—દગ્ધ ધણો ત્યા યાય ૧૬
- માતપિતા માહારે નથી ને ધરમા નથી ક્ષ્મ દામ,
લગન દિવસ તો આની પોહોતો દ્રવ્યતણુ છે કામ ૧૭
- તે માટે હ જાયવા આવ્યો મન વિચારી જોઈ,
તમ વિના તો ખીજે મુજને આપી ન સકે કામ ૧૮
- કર્ણે વનતી મન વિચાર્યું, સમર્પા સુંદર સ્યામ
દાણુ એક મનમા ધારીને બોલ્યો તેણે કામ ૧૯
- હસ્તિનાપુર જો આનતા, તો આપત દન અપાર,
મરણ મુજબએ હ સુતો હ. ૩ આપુ નિરધાર ? ૨૦
- અરસાન કાન માહારો આવ્યો છે તમને કહુ આ કામ
જથાળેય હ દાન આપુ તે દ્યોને માહારા સ્વામી ! ૨૧
- દાંતે રેખા સુવર્ણની છે તે આપુ નિગધાર
પાપાણુ પડ્યો છે પેનો ત લાવો આણે દાર ૨૨

- બાહ્ય વલતી વાણી બોલ્યો, નહોત તમારો ધર્મ;
 બાહ્યને બે વતું દીજિયે, બેસે મોટું ધર્મ. ૨
 ધનુષ વતી તાણીને લીધો દ્રષ્ટ્યકી પાપાણ;
 દાંતધકી રેખા તો કાઢી જોતામાં નિરવાણ. ૨૪
 બાહ્યકેરે હાથ સમર્પો, કાણુ ન લાગી વાર,
 પણુ સ્વસ્તિ મુખ વિપ્ર ન બોલ્યો વેગે તેણે દાર. ૨૫
 કણું વલતી એણી પેરે બોલ્યો, સાંભલો, માહારા સ્વામી;
 સ્વસ્તિ વચન બોલતા શે નથી તમને કહું શીશ નામી. ૨૬
 બાહ્ય વલતી એણી પેરે બોલ્યો. સાંભલ્યને, રાજન;
 અપવિત્ર દાન મુજને આપે; કપમ કહું સ્વસ્તિ વચન ? ૨૭
 તાહારે કણું એણી પેરે બોલ્યો. સાંભલો, રખિ, વાતઃ
 કમંડલમાંથી જલ આપો. હું ધોઈ આપું સાક્ષાત. ૨૮
 બાહ્ય કેહે છે કરણને તું એ શી બોલ્યો વાત ?
 જલ માહારું ને દાન તાહારું તે નવ્ય ઘટે સાક્ષાત. ૨૯
 બાહ્યનું જલ લેઈને વલી જે કેા આપે દાન,
 અફલ દાન તે તેનું થાયે; સાંભલ ને, રાજન. ૩૦
 કણું એહેવું સાંભલીને સમર્પા શી જગદીશ;
 અપરાધ માહારો કમા કરો, એમ કહીને નામ્યું શીશ. ૩૧
 ધનુષ બાણ કરમાં લેઈને સમર્પા વરુણ દેવ
 બાણ તહાં અવતીમાં માયું. જલ નીકલ્યું તતખેવ. ૩૨
 બાણે વલગ્યાં મંગા નીસર્યાં. વલતી તેણી વાર,
 રેખ પખાલી શુદ્ધ કરી કેહે, લો સ્વામી ! નિરધાર. ૩૩
 ભગવાન વલતી પ્રસન્ન થયા છે. ધન્ય ધન્ય તું, કરણ !
 માગ્ય માગ્ય, માગે તે આપું. બોલ્યા અસરણસરણ. ૩૪
 રાખ ચક્ર મદા પદ્મ ધરી જોભા સુંદર સ્વામ;
 નખ શિખ પર્યંત કણું વલતી નિરખ્યા તેણે કામ. ૩૫

કકવૂ ૩

- બોલ્યા વૈશપાયન વચન, સુણુ, જનમેજય રાજન,
તાહારપછે નીપનૂ જોહ, તુજને મળલાવૂ તેહ ૧
- કૃષ્ણે દરસન આપ્યૂ ત્યાહે, કર્ણ હરખ્યો ઘણો મન માહે,
માગ્ય માગ્ય, કહે ભગવાન, માગે તે આપૂ રાજન ૨
- શીશ નામીને બોલ્યો કરણુ સ્વામી, માગૂ છૂ, અશરણુશરણુ,
રૂડા કુલ માહે વાસ, મદા રહ તમારે પાસ ૩
- કાશી ક્ષેત્રમા માગૂ મરણુ સદા સેવૂ તમારા ચરણુ
મુજને આપજો રૂડી મત્ય સદા કરૂ તમારી ભક્ત્ય ૪
- સુપાત્રને અપાત્રજો દાન સદા પ્રસન હજો ભગવાન
સદા હજો ઉપર માહારો હાથ તમે રહેજો અમારે સાથ ૫
- વધી માગૂ છૂ સત્પુત્ર સદા ચાલે માહારૂ ધરમત્ર,
ચજો પરસન વૈકુંઠનાથ નવ નિધ્ય ઉપર મુજ હાથ ૬
- ફરી આપો મુને અવતાર તો એ આપજો જગદાધાર,
નહિકર રાખજો તમારે ચરણુ નવ આપશે જન્મને મગણુ ૭
- વની માગૂં છૂ આણે દિન કુવારી ભોમ્યે કરજો દહન,
એમ કહી તે પાન્યો મરણુ પાસે જોલા અશરણુશરણુ ૮
- તેની કાયા કીરધ કરી પ્રભુ આલ્યા કરે મહિ ધરી
લીધી અડમક તીર્થની વાટ જોયા તીર્થમાત્રના ધાન ૯
- આવ્યા ગગાકેરે તીર, ત્યા પિતારૂ કર્ણશરીર
દાધ દેવા માડ્યો જોટલે, ગેમી સખ્દ થયો તેલે. ૧૦
- તમે માલનો, અશરણુશરણુ, અહિયા મુઆ હજારેક કરણુ,
ખીજતલો ન જાણૂ પાર, કુવારી ભોમ્ય નયી નિરધાર. ૧૧
- એહેવી વાત સાબલી જાહરે, પ્રભુ ત્યાથી આલ્યા તાહરે
આવ્યા રેવાકેરે તીર, સાથે કર્ણૂ લેઈ શરીર ૧૨
- શોધી પૃથ્વી તરથ જાત્ર, કુવારી દીગી તિવમાત્ર

પછે વિચાર્યું પ્રભુએ મન, હાવાં છતાં કરે દહન.
 ડાખા કરની હથેલી જેહ, પ્રભુએ મૂકી જગા પર તેહ. ૧૩
 અમુખપ્રમાણ કુતી દેહ, હથેલી ઉપર બાલી તેહ.
 પછે ઉત્તર કર્મ ત્યાં છીધું, દર્મતણું તો કારજ સીધું. ૧૪
 પછે તે આબ્યા વૈકુંઠ માહિ, સમા જરીમાં બેઠા ત્યાહિ;
 તેમાં બેઠા દીકો કરણ, આવી બેટયા અશરણશરણ. ૧૫
 દિહું કરમાયું શું મુખ, કર્ણ પામતો દીકો દુઃખ;
 શા માટે આણો છો દુઃખ ? ક્યમ કરમાયું તાહાર મુખ ? ૧૬
 તાહારે કર્ણ બોલ્યો મુખ વાણ. તમે સાંભલો, સારંગપાણ;
 ક્રુધા પીડે માહાર તન, મુજને ખાત્ર આપો અત્ર. ૧૭

કહ્યું ૪

બોલ્યા વૈશંપાયન વચન, સુણ તું જનમેજય રાજન;
 બોલ્યો કર્ણ મુખથી વાત. સ્વામી, સાંભલો સાક્ષાત. ૧
 ક્રુધા પીડે મુજ શરીર. નથી રહેતું મનહું ધીર.
 ક્યમ કરીને કાઢું દિન ? ક્રુધા પીડે માહાર તન. ૨
 તાહારે બોલ્યા સારંગપાણ સાંભળ, કર્ણ, તું નિરવાણ.
 તમે આપ્યાં છે દાન જેહ, સર્વે મૂક્યું છે ધરમાં તેહ. ૩
 કર્ણને વલગાડીને હાથ દેખાડવા ચાલ્યા વૈકુંઠનાથ.
 બિધાડીને ધરતું દાર પેડા માહિ બે નિરધાર. ૪
 જુએ કર્ણ કારોહાર, છે સુવર્ણના ભંડાર.
 મેડી મંદિર કનક જ તણાં; હીરા રત્ન જડ્યાં છે ધણાં. ૫
 દામોદામ સુવર્ણ જ હોય ગોલા કલી ન સકે કાપ.
 ભમ્યા ચારે ખૂળે ભવન, કહો એ નવ દીહું અત્ર. ૬
 બિધાડી છે કારમી જૂખ; કર્ણ પામ્યો અતિશે દુઃખ.
 કૃષ્ણ આગલ રહ્યો કર નો ૭

નથી વેડાતી ભૂડી ભૂખ ધણું પામું છું હું દુઃખ.
 તાહારે બોલ્યા કૃષ્ણજી વાણુ તું તો સાલવ ને નિરવાણુ. ૮
 તમે આપ્યું છે અન્નદાન ? તાહારે વિચારે રાગન
 જાનદષ્ટે વિચારી જાય નથી આપ્યું અન્ન મેં કાપ. ૯
 પછે બોલ્યા કૃષ્ણજી તાહારે કર્યું ! શું તાહારનો વિચારે ?
 તાહારે કર્યું બોલ્યો વચન મેં તો નથી આપ્યું અન્ન ૧૦
 કૃષ્ણ કહે આપે જોટલું ત્યાહે, તેટલું તો પામે આહે
 જો તે નથી આપ્યું અન્ન, તો તું કયાથી પામે ભોજન ? ૧૧
 અન્ને જીવે આપ્યું ગામ અન્ન વિના ન સૂઝે કામ.
 અન્નથી સરે સર્વે અર્થ. અન્નથી નીપજે છે ગર્થ. ૧૨
 મોટા જોગી ધરે છે ધ્યાન આરાધે છે શ્રી લગવાન
 મધ્યાહ્નકાલ થાયે જાહારે, અન્ન વિના ન સૂઝે તાહારે. ૧૩
 ગાંધારિદિ હોયે ધરસૂત્ર, પ્રતાપી હોય પાય જ પુત્ર;
 હાથી ઘોડા લસ્કર વિશેષ, જસ વાધે દેશ વિદેશ; ૧૪
 હાલે માહાલે કાઢે સુખે દિન જાહારે હોયે પેટમાં અન્ન;
 અન્નદાન તો મોટું હોય રાજ મન વિચારી જોય. ૧૫
 જો તે નથી આપ્યું અન્ન, તો કયાથી પામે ભોજન ?
 એહેવી વાત માલખી જાહારે ગદગદકં થયો કર્યું તાહારે. ૧૬
 હું તો ભૂલ્યો, માહારા નાય ! અન્ન નાપ્યું આજો હાય;
 મેં તો હવે રહ્યું નબ્બ જાય. કાષ્ટક કહો હવે ઉપાય. ૧૭
 એહેવી વાત માલની જાહારે, પ્રભુ વલ્લતી બોલ્યા તાહારે.
 તું તો મન વિચારી જોય, અન્નભાલ જતાવી છે કાપ ? ૧૮
 કર્યું મન વિચાર્યું જાહારે, પૂર્વની વાત સાંભરી તાહારે.
 તમે સાલવો, મદારા નાય ? કહું હું જોડીને બે દાય; ૧૯
 હું ઘિભો દુતો માહારે ધામ, એક વિપ્ર આવ્યો તે ઠામ.
 આજ મજ પાસ તેજો અન્ન મેં તવ તેને કર્યું વચન. ૨૦

- દ તો આપુ છ લાઇ, હેમ તમે લોને આણી પ્રેમ
તેણે લીધું અનનુ નામ માહારે પેટ ભર્યાનુ છે દામ ૨૧
- દુધા પીડિત જોલ્યો તે તાપે લાઇ । દાઇ મને અન આપે ।
તાહારે કીધુ મે તેનુ દામ જતલાવી દીધો મે દામ ૨૨
- જન્યો પેલા ધર તે માહે કામ યાશે તમારૂં ત્યાહે
કહેતામા એ ગયો તે ધામ, તાહાચી થયુ તેહનુ કામ ૨૩
- જમતા હુતા વ્યાહણ નેટ, તાહાચો ભરાયુ તેનુ પે
એલેવી વાત માલની જાહે, પ્રભુજી નો જોલ્યા તાહારે ૨૪
- તે આગની મૂકો મુખ તેથી યાશે તમને સુખ
આગની મૂકી મુખને દાર, આવ્યા અમતના જોડમર ૨૫

કહ્યુ ૫

- વેશપાવન એણી પેર જોલ્યા સુજ જનમેજય રાય
વિસ્તારી ટુજને સભનાવુ સગાલસા મહિમા ૫
- કૃષ્ણને ત્યા જાન આવ્યુ વિચાર્યુ મન માહે
અવતાર મે અવનીમાં ધરીને સાર્થક ન કીધુ ત્યાહે ૨
- અનદાન ભૂલી ગયો ને આપ્યુ મે સુવર્ણ
પણ અત વિના સર્વે મિથ્યા એમ વિચારે કર્યુ ૩
- આગલી મૂકી મુખમા ને માહારૂં ભરાયુ પેટ
ખીર્ન દાન મે સર્વે આપ્યા, તે તો જાડી વેઠ ૪
- એક વાર અવનીમાં અવતરી આપુ અનનુ દાન,
સદાવરત પેર ઘેર અપાવુ, પ્રસજ કરૂં ભગવાન ૫
- એહેવુ વિચારી પ્રભુને ચરણે લાગ્યો તેણી વાર
માગ્ય માગ્ય, માગે તે આપુ જોલ્યા જગદાધાર ૬
- કરણુ કહે છે કૃષ્ણને, હ માગુ છ, સ્વામિન ।
મનુષ્યજન્મ ફરીને આપો, હ છ તમારો દીન ૭

- સ્વામી, એ મુજને આપિયે; હું માગું છું કર જોડ.
 પૃથ્વીમાં અન્નદાન આપું, પોહોયે મનના કોડ. ૮
- એહેવી. વાણી સાંભલતામાં જોલ્યા કૃષ્ણ વચન.
 મનુષ્યજન્મ તો નવ મલે, હું તમને કહું તતક્ષણ. ૯
- લક્ષ ચોરાશી જીવ્યોનિઓ અવનીમાં કેહેવાય.
 તેમાં છેલ્લે વારે અવતરે મનુષ્યજન્મની કાવ. ૧૦
- તે માટે તું હવડાં માગે તે તો વસ્ત ન હોય.
 મનુષ્યજન્મ તો દુર્લભ છે, તું મન વિચારી જોય. ૧૧
- તાહારે કર્ણ એણી પેરે જોલ્યો. સાંભલિયે, મહારાજ !
 લક્ષ ચોરાશી જીવ્યોનિ તે દેખાડો મુને આજ, ૧૨
- તાહારે કૃષ્ણ પ્રસન્ન થઈને ધર્મને કહી વાત.
 પટ કાઢી કર્ણને દેખાડ્યો વેગે ત્યાં સાક્ષાત. ૧૩
- કર્ણે વલતી પટ જોઈને વેગે ધુણાવ્યું શીશ.
 કેટલેક વર્ષે ફરીને આવું, તમને કહું જગદીશ. ૧૪
- કરણ કેહે છે કૃષ્ણને તમે સાંભલો, મહારાજ !
 આટલામાં ફરીને આવું તો તો કરો મુજ કાજ ? ૧૫
- કૃષ્ણે કાંઈ કપટ ન જણ્યું, હા કહી તેણી વાર.
 કાગલમાં લોટી વલ્યો એક પલકમાં નિરધાર. ૧૬
- જપ કૃષ્ણને ચરણે વલગ્યો. ક્ષમા કરો મુજ વાંક
 મનુષ્ય જન્મ તો મુજને આપો. હું છું તમારો, રાંક. ૧૭
- કૃષ્ણજી કેહે છે કર્ણને, તેં એ શું કીધું કર્મ ?
 મહારાજ ! મેં આગન્યા લેઈને લીધો એટલો શ્રમ. ૧૮
- તાહારે સહુકો ખડખડ હસિયા, કર્ણને કહી વાત,
 માગ્ય માગ્ય, માગે તે આપું, પ્રસન્ન છું સાક્ષાત; ૧૯
- સ્વામી ! હું એટલું માગું છું, દો મનુષ્ય અવતાર.
 દુઃખ પડ્યે વાહારે ચઢજો તમે, કરજો માહારી સાર. ૨૦

એહેવું તો એણે મુખ માગ્યું, અસ્તુ કહ્યું ભગવાન.
 કર્ણે તવ અવતાર ધર્યો છે, તમને કહું પાવન. ૨૧
 નરમદાને કાંઠે હનૂં ઉત્તમ ચક્ષુ એક ગામ.
 વણિક જાત્યે નાત્ય શિરોમણિ બંગાલસા તે નામ. ૨૨
 સતી શિરોમણિ સાધવી રત્નાવલી ત્રી તેહને ઘેર.
 કરણ તેહને પેટ અવનર્યો તારીખે રૂડી પેર. ૨૩
 જોશીએ આવી નામ પાડ્યું વેગે ત્યાં તતકાલ,
 બંગાલસાનો દીકરો તેહેનું નામ ધર્મ સગાલ. ૨૪
 સગાલસા ત્યાં નામ પાડ્યું વેગે તેણી વાર.
 પાંચ વરસનો પુત્ર થયો તે બેસાર્યો નીસાલ. ૨૫
 અધ્યાત્મએ વેગે ભણાવ્યો હરખ ધરી અપાર.
 ચોદે વિદ્યા ભણી જિતર્યો બંગાલનો કુમાર. ૨૬
 અગિયાર વરસનો પુત્ર થયો, તવ જોલી તેની માત.
 દીધ રિક્ક આપણે ધણી છે. સાંભલ ને તું વાત. ૨૭
 આ લો, આપું પાવલી, તે લેઈને બારણે જાઓ.
 પુનઃ કરો ઉઘમ જઈ તે વડે જાણીતા તમે થાઓ. ૨૮

કડવું ૬

વૈશંપાયન જોડ્યા વચન. સાંભલ, જન્મેજય રાજન!
 પાવલી લેઈ સગાલ તો ગયો, એક વણિય કને જિતો. ૧
 સાંભલ ને, ભાઈ, માહારી વાત. ચણા મુજને આપ સાક્ષાત.
 ચણા લેઈ બાંધે ગામ ફરે પાછી તે પાવલી જિભી કરે. ૨
 ઉપર વધ્યા છે બે દ્રામ. તેહેનું તે કરતો આવે કામ.
 ચૌટામાં જઈને કણ લેય, કુધારથીને આપી દેય. ૩
 એહવાં નિત્ય કરે તે કામ. પરમેશ્વરે વિચાર્યું તે કામ.
 સગાલ કેહેવો આપે છે દાન? તે જોવા આવ્યા ભગવાન. ૪
 સગાલ વેચી આવે જેટલે, સાહામા આવ્યા તેટલે.
 તે દહાડાનું જડ્યું જેટલું જગ્યા લીધું પ્રભુએ તેટલું. ૫

તુલસીરામકૃત

નકાર અક્ષર મુખ નવ કલો બીજે દિન તે વેચવા ગયો
 બમણો લાભ બધો તેણી વાગ, પ્રભુએ જાતી લીધો તે કાગ. ૬
 ત્રીજે દિન તો ત્રમણ થાય, દહાડે દીએ વધતો જાય
 એમ સાત દિવસ પ્રભુ ગયા, નકાર બોલ તેણે નવ કલા ૭
 પછે પ્રભુજીની ચમ છે મેહેર, અખૂટની કર આપી લેહેર
 પછે માડીને બેઠો હાટ ધર્મ તણી ચનાવી વાટ ૮
 પ્રભુએ જોયું તેહેનું મન, પછે થયા અતર પગસજ
 જે બોલે તે પાલે એહ માહા સત્યનાદી એની દેહ ૯
 એમ કરતા પીત્યા બહુ દિન, બગાવસાએ વિચાર્યું મન
 ગાર તેડ્યો પોતાને ઘેર, કન્યા લાવો રૂડી પેર ૧૦
 લગન લેધ પાછાણુ આવિયા, સગાવસાને પરણાવિયા
 દાનપાત્રને દાન જ દીધ, લાખીણો લાહો તવ લીધ ૧૧
 પછે વિચાર્યું રુદયા સાથ જલ મેહેલ્યૂ પોતાને હાય
 જે કો દુખિયુ આવે જન, અન્ન આપી મનાવું મન ૧૨
 વલી વસ્ત્ર મુખ આગન કરે, જે કેહે તે હું કારજ કરે
 એહેવૂ ધારીને તે કામ પછે વાગ્યો તે હાટને કામ ૧૩
 હાટે આવી બેસે જેટલે, બમણો લાભ થાય તેટલે,
 કામે કામ કાઠાર જ ભરે, સદાવરત પોતાના કરે. ૧૪
 હાય આની જે કો ધરે, દુકાનથી પાછો નવ્ય કરે,
 એહેવા નિત્ય કરે તે કામ કીર્તિ વાધી કામે કામ. ૧૫
 દૈવ જોગ તવ આવી ચડ્યો, અવનીમા દુકાન જ પડ્યો
 હાહાકાર તો દેશમા થાય, લોક નાસીને દોદશ જાય ૧૫
 પેટ ભર્યાનો ન મલે ગમ, દુકાન પડ્યો બાધે ગામ,
 ત્રાણ ત્રાણ, શ્રી જગદીશ ! કયમ કરી કાઢીશે દીમ ? ૧૬
 તેહ વાત જણી મગાન દેશ માહે પડ્યો દુખવ
 પાછાણુ મેહલ્યા કામેગામ, તેડ્યા બાધા ગામે ગામ ૧૭

અન વઝની બાધી ધન દાટ મદાન પોતાને જા
 આવે દુખિયા બાધા ગામ મગાલમા તે કાલોનું નામ ૧
 મુકો જતવાની તે દેવ અન ખાઈને મુખે રેહેવ
 અનતણા કરે અંગાર, મદુકો આગે કારો'ર ૧
 અખૂટની જેલને કર મોટ, તેલને શાની આવે ખોટ ૧
 મોકામ બધાની પગ, ખગચૂ તેણે અનર્ગલ દ્રવ્ય ૨
 મન લોકને બાધા સુખી જે કે આવ્યા દુતા દૂખી
 ખાઈ અન ને મોલે વાણુ તુજને હજને કુશન કમ્યાણુ ૨૧
 તાહારા દુખ દૂરે જાણે, સપૂત પુત્ર તાહારે ઘેર થાણે ૧
 એટલી નિત્યે દે આશિષ, પ્રસન્ન થયા તેહેને જગદીશ ૨૨
 આવ્યો મગાલસાને પુત્ર, શોભી રહ્યું બાધૂ ધરસૂત્ર
 જેજેકાર બધે તવ થયો લોક સર્વ ઠેકાણે ગયો ૨૩
 સ્ત્રી કેહે છે, સાબન રે ગેડ ! પુત્ર આગ્યો આપણે પેટ
 ગૃહસ્થાશ્રમનો લાહો લીજિયે, અતિત એક પોપણ કીજિયે ૨૪
 તાહારે શેઠ કેહે સાબલ નાથ
 તમ થકી પમે 'તો કરો, એક વત તમે આચરો ૨૫
 તાહારે શેઠણી બોલ્યા વચન, અતિત જમાડી ને લેજો અન
 તેહ વાત તો શેઠને ગમે, અતિત જમાડી નિત્યે જમે ૨૬
 આગે તો જીગ્યુ હવે પુણ્ય અધિક, તેહેમાં શી રહી નુન્ય ?
 સ્ત્રી ભરથારનું એક જ મન ઇદ્રતણુ ડાહ્યુ આસન ૨૭
 પુણ્યોદય થયો છે ધણો, તાપ ન સેહેવાયો તેહતણો
 ઇદ્રે તો તનિયુ આસન, વિષયુ કને ગયો તે દીન ૨૮
 મહારાજ ! માહાઈ કરો કામ મુજને રેહેવા આપો કામ
 સગાનને સરળથું આસન, મે તો એ તનિયુ પાવન ૨૯
 એહેનુ પુણ્ય વાધ્યુ વિશેષ મે તો રહ્યુ ન જાયે લેશ
 એહેવી વાત સાબલી જેટલે, ઇદ્ર પ્રત્યે બોલ્યા તે ૩૦

તુલસીરામકૃત

એહેનૂ મૂલ તમારે પાસ રૂં આઆ અમારે અવાસ ?
 જાઓ, એ કારણ કીજિયે, પર્જન્યને આગન્યા દીજિયે ૩૧
 અતિત કાય નહિ જાયે દાર, તાહારે ચુકશે એહેની નાર્ય,
 મત ભાંગ એહેનૂ તો હશે, એટલે તમાર કારણ થશે ૩૨
 એહેની વાત માલલી જાહરે ડ્ર બનન આગ્યો તાહરે
 પર્જન્યને આજ્ઞા દે રાય, કેહેવૂ કારણ તેહેનૂં ચાય ? ૩૩

કડવું ૭

વૈશપાયન એણી ચેરે બોલ્યા સુણ, જનમેજય ગય !
 વિસ્તારી તુજને મલનાવૂ મગાલસા મહિમા ૫ ૧
 ઇંદ્રે આપી આગન્યા ને મેઘ ગયા તે હામ,
 મુસનધાગએ વરસના માડયૂ સગાનસાને ગામ ૨
 મગન નિશે ચઢીને આવ્યા, કરી રહ્યા ગગડાટ
 ચોહોદશ પાણી પરવર્ષ, કેા ચાલી ન સકે વાટ ૩
 ગોકુલ રેલવા મોકલ્યા'તા ઇંદ્રે ત્યા પર્જન્ય,
 તેહેના છઠા ચઢીને આવ્યા, વરસે મારે ધન ૪
 ઇંદ્રે વલતી કામ કર્યું છે જોતાં તેણી વાર
 અતિત અવનીના હતા, તે કેા ન જાયે બાહાર ૫
 મદિરમા બેસીને રહે છે વેગે અઢારે વર્ષ
 સગાલસા કેહે છે અસ્ત્રીને, સાલવો તમે કર્યું ૬
 મે તમને આગનથી વાર્યા હુતા તેણી વાર,
 નેમ આપણે નહિ પાનવે ગૃહસ્થનો અવતાર ૭
 અસ્ત્રી કેહે છે સ્થમીને, મેં કીધું છે એ કામ,
 જમાડયા વિના નવજમૂ જો પ્રાણુ જાય આ હામ ૮
 સગાતમા કેહે છે અસ્ત્રીને મે જોયૂ તમારૂં મન,
 દહાવ તમે લવો રાખ્યો છે તમને છે ધન ધન ૯
 નગનારી એક ચિત કરીને કેહે છે એહેની વાન,
 તેજો સમે તે બે જશુનિ થયા અપવાસ સાત ૧૦

છાપાં તિલક અંગે ધરે ને દો છલગી માલ.
ધરમાં બેઠાં બે જણાં તે જણે શ્રીગોપાલ. ૧૧

સાતમે દિવસે વલતી રજો છે વરમાન.
સોંધલા કેદે છે સ્વામીને, તમે સાંભલો ને વાન. ૧૨

આજ તો ચોટે જાગ્યો ને વેગે, રજો છે ધન,
અતિત ઠા તેડી લાવો તો દરાવિયે બોજન. ૧૩

એહેવી વાણી માંભલતામાં વેગે નીસર્યા બાહાર.
અતિતને બોલતા કરે છે. પૂછે નગર મોઝાર. ૧૪

ધર્મશાસા ને વાઢીઓ જોઈ; જોયા બાધા બાઢ;
દેહેરાં દતાં તે વેગે જોયાં વણુ સે' ને સાધ. ૧૫

વલતી નિઃશ્વાસ મૂક્યો, બેઠાં તેજે દામ,
અતિત મુજને નમ્ય મલ્યો; મેં જોયું બાધું ગામ. ૧૬

પરમેશ્વરે મન વિચાર્યું; જોયું એહેનું મન,
અતિતવેપ ધરીને આબ્યા વેગે ત્યાં તતક્ષણ. ૧૭

એક દેહેરામાં જઈ બેઠાં ચોતે ત્યાં તનકાલ.
જતો જતો ચાલી આબ્યો વેગે ત્યાં સમાલ. ૧૮

આ દેહેરામાં જતો જઈ, એમ વિચાર્યું મન
સગાલસા ચાલીને આવી જુએ ત્યાં તતક્ષણ. ૧૯

ગલતકોઢ ને ધારાં પડ્યાં, ચાંદી પાચે ચૂએ;
સહસ્ર પાટા અંગે બાંધ્યા; પડ્યો પડ્યો તે રૂએ. ૨૦

જરાજુરણ ત્યાં કાયા દીસે, તુટયા શરીરના બંધ.
રમતપીત ગલંતાં દીસે. જીડે ધણી દુર્ગંધ. ૨૧

એહેવું જોઈને સગાલમાએ ચગણે નમાબું શીશ.

કૃપા કરીને મંદિર માહારે પધારો, જગદીશ ! ૨૨

તાહારે રીસ કરીને બોલ્યો, જા તું તાહારે ધામ.

મહા કષ્ટ માંહે હું બેઠો મરવા આણે દામ. ૨૩

સાત દિવસ થયા તે મુજને; નથી બાધું કંઈ અન.

હવે શિદ તાહારે ઘેર આવું ? મરવા હિપર મન. ૨૪
 સગાલસા તો વલતી બોલ્યા વેગે તેણી વાર.
 સતીશિરોમણુ સાધવી છે વેગે માહારી નાર. ૨૫
 તે તમને વેગે ધચ્છે છે કરાવવા બોજન.
 તે માટે તમે વેગે પધારો સ્વામી ! મુજ લવન. ૨૬
 તાહારે બેગી ઝેણી પેરે બોલ્યો રીસ કરી અપાર.
 કપાહારનો શું ફૂલ કરે છે ? સફૂની સરખી નાર. ૨૭
 તાહારી ત્રી શું મુજને આપશે ભાવતાં બોજન ?
 સગાલસાએ હા કહી છે તે વેલા પાવન. ૨૮
 બેગી કહે છે સગાલને. મેં નથી ચલાવું ચરણ.
 કયમ કરી તુજ લવન આવું ? એહેવા બોલ્યા વરણ. ૨૯
 સગાલસા કહે ! સ્વામી ! સાંભલો, હું લાવું વાહન.
 હાથી ઘોડા રથ પાલખી બેસી આવો લવન. ૩૦
 બેગી કહે રોકને. બાઈ ! ન લેઈશ માહારું નામ.
 હાથી ઘોડેથી પડું. તો શે આવે તે કામ ? ૩૧
 નરવાહનનો તો નિષેધ કાંઈ બેગીને કહેવાય.
 રથ બેસીને મેં તો વલતી વેગે નબ્બ અવાય. ૩૨
 સગાલસા કહે, સ્વામી માહારા ! કાહો તે લાવું આજ.
 જ્યમત્યમ કરીને મદિર આવો, કરો અમારું કાજ. ૩૩
 બેગી વલતો ઝેણી પેરે બોલ્યો. સાંભલ, બાઈ, વચન.
 તું લાવે કંડિયો, તો તેહેમાં આવું તુજ લવન. ૩૪

કડવું ૮

વૈશંપાયન ઝેણી પેરે બોલ્યા મુણ, જનમેજય રાય !
 વિસ્તારી તુજને સંભલાવું સગાલસા મહિમાય. ૧
 સગાલસા તો એહેવું સાંભલી વેગે ચાલ્યો જાય.
 ધાંચા પાસે આવી બોલો, હધડે હરખ ન માય. ૨

ધાંચા પ્રત્યે એણીપેરે બોલ્યો, માહારૂં વચન ધિર થાપ્ય
 મુખ માગ્યું આપું, મુજને તું કંડિયો ગૂંથી આપ્ય. ૩
 તતક્ષણુ તે કંડિયો લેઈને આપ્યો ચેતાને ઘેર.
 અચ્ચી આગલ મંડીને કહી વીતગ ચોતાની પેર. ૪
 અચ્ચી કહે તમે તેડી લાવો કરો એટલું કામ.
 પાયરણાં રૂડાં પાયરો, નવ ખૂંચે તેણે નામ. ૫
 મુખમલની માંલ ગાદી પાયરી સુંદર રૂનાં પેલ.
 ચોહો પાસે બિસીકાં મૂક્યાં લેઈ આપ્યા રૂડી પેર. ૬
 બિપાડીને માલી આપ્યા દેહરેદિરે પામ.
 મહારાજ ! આહામાં બેસીને આવો મુજ અવાસ. ૭
 જોગી વલતો એણીપેરે બોલ્યો, સગાલ ! સાંભલ્ય વાત.
 પિત્ત પડે મુજને વહે છે, આ જગડશે સાક્ષાત. ૮
 સગાલશા કહે. તમથકી તે આવે માહારે કાજ,
 તમારે જો ખપ આગ્યું તે માહારે ખરૂં, મહારાજ ! ૯
 અતિત કહે છે તેડી જાઓ તો કરો એટલું કામ.
 પાયરૂં સર્વે કાઢી લો, તો આવું તમારે ધામ. ૧૦
 સગાલ કહે છે. ના હા કરતાં લાગે બણી વાર.
 બિપાડી કંડિયામાં બેસાર્યાં વેગે તેણે કાર. ૧૧
 મસ્તક મૂકીને તે આપ્યો વેગે ચોતાને ઘેર.
 પરમેશ્વરે મન વિચાર્યું, શી કરે હું પેર ! ૧૨
 પછે ત્યાં વરસાત પ્રેરે, ક્ષણ ન લાગી વાર.
 પાય પડેના રેલા આપ્યા જોતાં અપરંપાર. ૧૩
 નાકમાં પેસે, મુખ પર દીસે, ચાલે દોહોદસ ધાર.
 સગાલશાને રહે વાખ્યો વેગે હરખ અપાર. ૧૪
 મંદિરમાં લાવી બેસાર્યાં. હરખ્યાં બે જણ મન.
 રસોઈ ત્યાં રૂડી નીપજાવે, કરાવિયે બોજન. ૧૫
 તાહારે અતિત એણીપેરે બોલ્યો. સુણ, વધિકનાતન

તુલને કહું છું એટલું, હું નથી ખાતો અમ. ૧૬
 તાહારે સગાલ એણીપેરે બોલ્યો. શું લાવું નિરધાર ?
 અતિત વેગે બોલ્યો માહારે કરવો માંસનો આહાર. ૧૭
 સાંભલતામાં થરથર ધુલ્યો સગાલ તેણી વાર.
 અરે દેવ ! શું હવે કરું ? એમ વિચારે તે હાર. ૧૮
 પછે ત્યાંથી ચાલી આવ્યો ખાટકોકેરે ભવન.
 દ્રવ્ય આપીને માંસ લીધું. વેગે કરી જતન. ૧૯
 લાવીને તે સ્ત્રીને આપ્યું, રાંધ્યું તેણી વાર.
 ઊઠો, સ્વામી, બોજન કીજો. હરખ ધર્યો અપાર. ૨૦

કડવું છે

બોલ્યા વૈશંપાયન વચન. સુષ્ટ, પરિક્ષિતના તન !
 તાહારપણી નીપટું જોહ, તુલને સંભલાવું તેહ. ૧
 પરમેશ્વરે વિચાર્યું તેણી વાર. હવે શું કરું નિરધાર ?
 મેં સૂધ્યું કડવું કામ, તે તો કર્યું એણે આ કામ. ૨
 નવ્ય ચૂક્યો એ પાવન. એમ વિચાર્યું ભગવન.
 પછે બોલ્યો અતિત જોહ. માહારે ખપ ન આવે એહ. ૩
 પછે બોલ્યો સગાલ ત્યાંહે. સ્વામી ! કહું તે રાંધ્યું આંહે.
 નથી ચૂક્યો તમારો દાસ. એમ વાણી કહી પરકાસ. ૪
 એહેવી વાત સાંભલી જાહારે, અતિત ખીજીને બોલ્યો તાહારે.
 માંસ માંગું તાહારા પુત્ર કેરું. તું તો લાવ્યો છે અનેરું. ૫
 માહારે તો એ ન આવે કામ. ઊડી ચાલ્યો તેણે કામ.
 સગાલ વલ્યો તેને હાથ. પછે હરખ્યો છે મન સાથ. ૬
 સ્વામી ! શે નવ્ય બોલ્યા પેહેલું ? એ તો રહ્યું આપણે કર મેલું.
 બાહારથી હું લાવ્યો મેલ, શેયી તો છે એ સેહેલ. ૭
 નીસાલે ગયો છે બાલ. આવે તો મારું તતકાલ.
 એહેવી વાત સાંભલી અનુપ અતિતે લીધાં બે રૂપ. ૮

ખીજે રૂપે નીસાલે ગયો. ચેલિયા પાસે જઈ રહ્યો.
 આધા રહીને બોલાવ્યો બાલ. ધાઈ આવ્યો તે તતકાલ.
 રહ્યો જિભો જોડી પાણુ. સ્વામી ! ક્યમ તેડયો નિરવાણુ !
 અલ્યા, કરવા આવ્યો તુજ કામ. તાહારો પિતા મારે તુને કામ.
 તાહારે બોલ્યો વચન આંક. સ્વામી ! માહારો તે શો વાંક ?
 એક આવ્યો અતિત તુજદાર, તે તો કરવા ઇચ્છે તુજ આહાર.
 માટે તું તો ઇહાંથી નાથ. એહેવી વાણી કહી પરકાર.
 પછે હસી બોલ્યો તે જગ્ય. સ્વામી ! માહારું પૂરણુ ભાગ્ય. ૧૨
 તન આવે અતિતને ખપ, મેં તો પૂરણુ કીધાં તપ.
 એમ કહીને ચાલ્યો ત્યાંહે, અધ્યારુ બેઠા છે જ્યાંહે. ૧૩
 આઠા માગી નામી રીશ. પ્રસન્ન હજો શ્રી જગદીશ !
 એમ હરખર્મા ચાલ્યો જાય. માતાપિતાને લાગ્યો પાય. ૧૪
 પછે બોલ્યો જોડી હાય માતપિતાકરે સાય.
 માતા ! શું છે માહારું કામ ? ક્યમ તેડયો ચાલે કામ ? ૧૫
 તાહારે માતા વલતી બોલે. પુત્ર ! નાવે કે તાહારે તોલે.
 આ અતિત આવ્યો સાર. તે કરવા ઇચ્છે તુજ આહાર. ૧૬
 એમ કહીને ચાલે મન દુખ, માત નિહાલે પૂત્રનું મુખ.

દેશીકર.

કુંવરનું મુખ નિહાલે માવડી. તાહારી નિકટ કપોલ રૂડી. આંખડી.
 તાહારું મુખડું પુનમચંદ રે. પુત્ર આવ્યો બાલમુકુંદરે.
 જોઈ પામું ધણી આનંદ. કુંવરનું ૧
 મુખે બોલે મધુરી વાણુ રે. હસ્તી સૂંડ સમા બે પાણુ રે.
 પેટ પોયણુપત્ર પ્રમાણુ. કુંવરનું ૨
 કડી કેસરીલક આકાર રે. જંઘા જુગમ કહલીચલ સાર રે.
 ચરણે ચાલે ચાલ અપાર. કુંવરનું ૩
 એહવું જોઈને બોલી માતરે; પુત્ર પ્રત્યે કરે છે વાત રે.
 ક્યમ સેહેશો શરૂના ધાત ? કુંવરનું ૪

તાહારે બોલ્યો પુત્ર વચનરે, માત । શિક કરે છે રુદન રે ?	
માહારં પ્રસન્ન થાય છે મન.	કુંવરનું ૦ ૫
ધન ધન માહરો અવતાર રે. મને મલ્યા દેવ મોરાર રે.	
માહારો અતિત કરશે આહાર રે.	કુંવરનું ૦ ૬
પ્રસન્ન થયાં છે માત ને તાત રે પુત્રની સાંભલી વાત રે.	
ધન ધન તૂં માહારા જાત રે.	કુંવરનું ૦ ૭
પછે ન્દવરાબ્યો આણી કાડ રે. મુખે જપે શ્રી રણુછોડ રે.	
સૂર્ય સાહામો જિઓ કર જોડ.	કુંવરનું ૦ ૮
પછે બોલ્યો વચન પ્રકાશ રે. તમે સાંભલો, શ્રીઅવિનાશ રે.	
મુને આપજો ચરણે વાસ.	કુંવરનું ૦ ૯
તિલક કીધું સુંદર ભાલ રે; કંઠે ધાલી તુલસીમાલ રે;	
મુખે જપે શ્રીગોપાલ.	કુંવરનું ૦ ૧૦

કડવું ૧૦

વૈશંપાયન એણી પેરે બોલ્યા. મુણ, જનમેજય રાય ।	
વિસ્તારી તુજને સંભલાવું સગાલસા મહિમા ય.	૧
સ્નાન કરીને એલેમે મુખ સમયાં સુંદરશ્યામ.	
ખડગ લેઈને સગાલસા તો આવ્યો તેણે ઠામ.	૨
એલેયાનું મસ્તક છેલું. એક વાર કાઢો શ્રીરામ.	
મસ્તક લેઈને શીકે મૂક્યું. કીધું એહેવું કામ.	૩
અતિતને આરોગાવીને પછે આપણે નેટ	
આતમહત્યા કરીને મરણ પાલી મારી પેટ.	૪
મહિનતા કાઢીને વલતી વેગે રાંધ્યું તન.	
આ લો, સ્વામી ! આરોગો તમે પ્રસન્ન કરીને મન.	૫
પરમેશ્વરે મન વિચાર્યું, હવે શું કરું કામ ?	
જે જે કામ કહ્યાં તે એણે કરિયાં આણે ઠામ.	૬
હાવે તે હું શું કરું જે એ ચક્રી નબ્બ થાય ?	
સગાલસાને ચૂકવવાને કીધો એક ઉપાય.	૭

સગાલસા કેહે. સ્વામી ! જડો, વેગે કરો બોજન.
 અપરાધ અમારો ક્ષમા કરજો. છપ્પે તમારાં, દીન. ૮
 એમ કહીને અતિતને તો પ્રીસે ધરની નાર્ય.
 અતિત વલતો એણી પેરે બોલ્યો ક્રોધ કરી અપાર. ૯
 હું તો બોજન નહિ કરું. તું સાંભલ ને વચન.
 તત્તવ વસ્ત તેં જાચી મેહેલી મસિન રાંધ્યું અન. ૧૦
 એમ કહીને જાડી ચાલ્યો અતિત તેણી વાર.
 સગાલસાએ હાથ જાલ્યો ને બોલ્યો તેણે ઠાર. ૧૧

દશીરેર.

સગાલ વલતા બોલિયા રે તમે સાંભલો, અતિત, વાત.
 શા માટે જન્મતા નથી ? હું કહું નમને સાક્ષાત. ૧
 તમે કલૂ તે અમે કર્યું રે જે જે દીધું કામ.
 પુત્ર જ માહારો મારિયો મેં તો રત્ન અમૂલક કામ. ૨
 તોયે તમે જન્મતા નથી રે કરો છો રીસ અપાર.
 આ લો ખડગ હાથમાં અમને મારીને જાળો ઠાર. ૩
 અતિત વલતો બોલિયો રે હું તો નહિ રહું તાહારે ઘેર.
 કલૂ કરે જે માહરું તો જ જમું રૂડી પેર. ૪
 મસ્તકે લો શીકે ચક્રું રે નરનારી આણી પ્રીત.
 ખાંડણું ખાંડો બે જણાં બુખેથી ગાઓ ગીત. ૫
 આંસુ પડે બેના નેત્રથી રે તો જાજું માહારે ઘેર.
 હરખમાં પ્રીસો બુને તો જમું રૂડી પેર. ૧૦
 સગાલ કેહે. હા, ત્યમે કરું રે જન્મ કહી તમે વાત.
 પ્રસન્ન થઈને પધારજો અમ મંદિરથી સાક્ષાત. ૧૧

કડવું ૧૧

વૈશંપાયન એણી પેરે બોલ્યા. સુણ, જનમેજય રાજ ?
 વિસ્તારી તુજને સંભવાયું સગાલસા મહિમા ય. ૧

અતિત કેહે છે મગાસને. તૂં સાંભલ મારી વાત.	
પ્રેમ થકી મુજને પ્રીસે, તો રહીશ હું સાક્ષાત.	૨
પ્રેમતણે વશ વળવનિતા અખંડ રમે છે રાસ.	
પ્રેમતણે વશ ત્રિકમ કરે બલિ રાપ ઘેર નિવાસ.	૩
પ્રેમતણે વશ હું અતિત આવ્યો વેગે ગુજ ધેર.	
તે માટે ગુજને કહું જો, કર તે રૂડી પેર.	૪
ખાંડણું ખાંડો પ્રેમ થું ને નેત્ર ન કરે નીર.	
ગીત ગાઓ મુખ થકો ને દુઃખ ન ધરો શરીર.	૫
તે પરકારે કરવા માંડ્યું વેગે તેણી વાર.	
ખાંડણું ખાંડવાને ઊભાં ને હરખે નર ને નાર.	૬
ખે જણ મનમાં એમ જાણે જો રખે આણે દુખ.	
તેણે સમે ત્યાં ગાવા માંડ્યું ખે જાણે તે મુખ.	૭

દશોક્તર.

એલૈયા ! હાલો રે હાલો. કુંવરને ધૂમડલી ધાલો.	
પુત્ર ! હું લાડ લડાવતી રે, દેખી હરખતી મન.	
હસતું મુખ દેખું સદા, તાહારાં અણિમાળાં લોચન.	એલૈયા ૦ ૧
દંત દીસે દાડમકલી સરખા, અધર પ્રવાલી રંગ.	
કર્ણે કુંડલ ઝલકતાં આવી બેસતો ઓછંગ.	એલૈયા ૦ ૨
પુત્ર ! નીસાલેથી આવતો લેઈ પાટી ખડિયો હાથ.	
ઓછંગે બેસારતી, કરતી ચુંબન ધાલી ખાથ.	એલૈયા ૦ ૩
કાલું કાલું બોલતો રે, માગતો મુખડી સાર.	
તાહારે હું ગુને આપતી તે વેગે કરતો આહાર.	એલૈયા ૦ ૪
પ્રભુ પ્રતાપે હું હરખાતી રે, કરતી લીલાલેહેર.	
આજ દેવે દુખણી કાઢી રેડી અમૃતમાં ઝેર.	એલૈયા ૦ ૫
અવનીમાં પુત્ર અનેક ચયા રે, અનેક ચર્ષ છે માય.	
એહેવી નમેહેરી મેં નબ દીડી જો મારે મુસલના ધાય.	એલૈયા ૦ ૬

ખાંડણું ખાંડયું બે'જણે રે દઢ કરીને મન.
 હાલરડાં ગાયાં મુખથી પણ નીર ન કર્યું લોચન. એલૈયા ૭
 ખાંડણું ખાંડીને તણી આપ્યું કણ્ય ન'લાગી વાર.
 મુગાલ કહે છે અતિતને, ભક્ષ કરો નિરધાર. એલૈયા ૮
 અતિત એણી પેરે બોલિયો રે, સાંભલ્ય, ભાઈ, વચન.
 સાચું બોલ્ય, સલક્ષણ, છે તાહારે કેટલા તન ? એલૈયા ૯
 એહેવી વાણી સાંભળતામાં બોલ્યો તેણી વાર.
 પુત્ર તો માહારે એક હતો, તે વેગે માર્યો ઠાર. એલૈયા ૧૦
 અતિત એહવું સાંભલીને ઉઠિયો તતક્ષણ.
 તાહારે ઘેર હું તો ભાઈ ! નહિ કરું બોજન. એલૈયા ૧૧
 એમ કહીને સાચર્યો તે વેગે આલ્યો જામ.
 સગાલસા તવ આગલ જઈને નમિયો તેહને પાપ. એલૈયા ૧૨
 સ્વામી ! માહારો વાંક કરો ? હું તમને કરું પ્રણામ.
 તમે કહ્યું તેહવું કર્યું છે વેગે અમોએ કામ. એલૈયા ૧૪
 તોયે તમે રીસાવી જાઓ છો તેહેનું તે શું નામ ?
 કાંઈક અમારો વાંક દાખી જાજો એણે કામ એલૈયા ૧૫

કડણું ૧૨

બોલ્યા વૈશંપાયન વચન રે, સુણુ પરિક્ષિતના તન રે.
 સગાલ વલતી બોલિયા રે સ્વામી ! અમો તમારાં રાંક. ૨
 પછે અહીંથી આવજો કાંઈક દાખી અમારો વાંક. ૨
 તમે કહ્યું તે તો અમે કર્યું વલી માર્યા પુત્ર શિર ધાવ. ૩
 હાલરડાં ગાયાં મુખ થકી હવે કાહો તે કરું ઉપાવ. ૩
 અતિત મુખથી બોલિયો રે, તું સાંભલ્ય વણિકતન ! ૪
 હવે નથી પુત્ર પેટ તાહારે માટે નહિ કરું બોજન. ૪
 વાંઝિયાગાલ તાહારે અહી રે, નહિ તનવા કે તન. ૫
 તો હું ક્યમ રહું ઘેર તાહારે, ભાઈ ? ક્યમ કરું બોજન ! ૫

સગાલ એહેવું સાંભલી રે બોલ્યા મુખથી વાત.
ત્રી માહારીને ઉદર ગરલ છે; માસ ચપા છે સાત. ૬

કડવું. ૧૩

બોલ્યા વૈશંભાવન વચન. મુખ, પરિક્ષિતના તન !
અતિત બોલ્યો તેણી વાર. નહિ જમું તાહારે દાર. ૧
નથી ખીજો તાહારે તન, તો હું કયમ કરું ભોજન ?
એહવી વાત સાંભળી જાહારે, સગાલસા તો બોલ્યો તાહારે ૨
તમે સાંભલો માહારી વાત. કરું જોડીને બે હાથ.
જઈ પૂછો સીને નેટ; ગરલ છે કાંઈ તેહને પેટ. ૩
આવી પૂછ્યું ધરની નાર્ય. તેણે કહ્યો સર્વ પ્રકાર.
ગરલ માહારે ઉદર હોય. જોગી ! મન વિચારી જોય. ૪
શા માટે દોષ ચઢાવો ? તમે મહારાજ ! મંદિર આવો.
તમે સુખે કરો ભોજન, માહારે ખીજો છે પેટ તન. ૫
વાત સાંભલી નારની જાહારે, અતિત ફરીને બોલ્યો તાહારે.
ગરલ તમારે ઉદર જોહ, મુજને દેખાડો તેહ. ૨
કયમ માનું સાચી વાત ગરલ છે કે નહિ સાક્ષાત ?
એહવી વાત કહી છે મુખ. અત્રીને જોપનું મુખ. ૩
સાચું અતિત ! કહ્યું છે તમે. ગરલ કાઢી દેખાડુ અમે.
તમે ભલું દીધું કામ. પુત્ર મલવાની માહારે હામ. ૪
એમ કહીને ન્હાઈ નાર્ય; દાન કર્યા અપરંપાર.
પછે જોગી રહી કર જોડ, સર્વ પ્રત્યે વાણી બોલે. ૫
પ્રત્યક્ષ દેવ તું સાચો, લાણી ! હું તો મંદમતિ છું અજાણી,
માહારી કરજો તમે સંભાલ. લગ્ન રાખજો, દિનદયાલ ! ૬
મન રાખજો ચિર અમારું. અમે ધરિયે ધ્યાન તમારું.
પછે સતી ચિરોમણી નારી લાવી ધરમાંથી કટારી. ૭

- આવી બેડી સમીપે નેટ, કાઢી મારે કટારી પેઠ.
 મારી પેટ કટારી જાહારે હાં હાં કહીને જીક્યા તાહારે ૮
- મૂકી લીધું અતિતનું રૂપ; લીધું અતુલ્યજન્મરૂપ.
 સખ ચક્ર ગદા પદ્મ ધરણુ આવી બિભા અશરણુશરણુ ૯
- મોર મુગટ મુંદર શીશ, કૃપા કીધી શ્રીમગદીશ.
 મકરાટ્ટિ કુંડલ કાન. પીતાંબર કીધું પરિધાન. ૧૦
- ભૂગુલાબન ઉર વિચ દાગ; પદ્મ ઝંકડે મુંદર પાગ.
 રૂપ ધરીને આબ્યા નાથ. માં, માં, કહીને ઝાલ્યા હાથ. ૧૧
- કોટાનકોટ સૂરજની જ્યોત, એહેવું તેજ ચમું ઉદ્દ્યોત.
 માગ્ય, માગ્ય, માગે તે આપું. તાહારાં દુખ દાલીદર કાપુ. ૧૨
- તેં તો રાખ્યું મહાદદ ધીર મગાલસા ! તું બાવનધીર.
 એહેવી વાત સાંભલી જાહારે, નરનાર્ય નમ્યાં ચરણુ તાહારે. ૧૩
- નખશિખ નરખ્યા પ્રણુ જાહારે વલતી બોલ્યા શ્રીમુખ તાહારે.
 સગાલ ! સાંભલ્ય માહારી વાત પુત્ર બોલાવ્ય તું સાક્ષાત. ૧૪
- તમે એ શૂ બોલ્યા, નાથ ! પુત્ર માર્યો મેં આણે હાથ
 પ્રણુ કેહે છે કરો તમે કામ. પુત્ર બોલાવો આણે કામ. ૧૫
- પછે કરી મન વિચાર માતા બોલાવે તેણી વાર.
 ગાઢ બોલી તેહ વચન. પુત્ર ! આવો. આવ્યા ભગવન. ૧૬
- એહેવું કહ્યું વચન જાહારે, એલેયો ત્યાં આવ્યો તાહારે.
 ખભે પાટી ને ખડિયો હાથ આવી નમ્યો વૈકુંઠનાથ ૧૭
- પછે નમ્યો માત ને નાત. પાસે બેસારી પૂછી વાત
 પ્રભુએ માયા વિસર્જન કરી; મઘ માંસ લીધું ત્યાં દરી. ૧૮
- એલેયો જીવાડ્યો ભગવાન, તેણે સમે કર્યા બહુ દાન
 પછે પ્રભુજી ત્યાં બોલે સતી ! નહિ કે તાહારે તોલે ૧૯

તુલસીરામકૃત

લાવે નીપળવી જે વસ્ત બોજન કીજિયે જેસી સમસ્ત.
 સગાલ કેહે. સાંભલો, ભગવાન ! નવું નીપળવિયે અન. ૨૦
 પ્રભુ કેહે ધરમાં છે તેહ તમે જુઓ ને આણી નેહ.
 જુએ તો ત્યાં સુંદર અન. ભાવતાં કીધાં બોજન. ૨૧
 સર્વં જીક્યું જમીને જહારે પ્રભુજી મુખ જોલ્યા તાહારે.
 માગ્ય, માગ્ય, હોય જે હામ. હું તે આપું આણે હામ. ૨૨

કડવું ૧૪

વૈશંપાયન એણીપેરે જોલ્યા. સુણ જનમેજયરાય !
 વિસ્તારી તુજને સંભલાવું સગાલસા મહિમા ય. ૧
 સગાલસા તવ એણી પેરે જોલ્યા જોડીને જે હાથ.
 હાવાં હું તે શું રે માગું, સ્વામી વૈકુંઠનાથ !
 જે હું માગું તે તમે આપ્યું પૂરી મનની હામ.
 હવે વાંછના કાંઈ એ નથી, પ્રભુ સુંદર સ્યામ ! ૩
 પ્રસભ થઈને પુરુષોત્તમે તેજાબ્યાં વિમાન.
 સગાલપુરી ત્યાં સ્વર્ગે વાસી પ્રેમે શ્રી ભગવાન. ૪
 જેજેકાર ત્યાં થઈ રહ્યો ને સર્વે હરખ્યું મન.
 સ્વર્ગે જાતાં પુરને વાસિયે. ક્યાં છે બહુ પુણ્ય. ૫
 સગાલસા આદેને સહુને વસ્યા તેણે હામ.
 વૈકુંઠમાં આનંદ કરે ને સહુની પોહોતી હામ. ૬
 પુણ્યતણે મહિમા છે મોટા. સુણ, જનમેજયરાય !
 તેત્રીસ કોડ તે પુણ્યતણે વચ કહેતા પાર ન થાય. ૭
 એહવું સાંભલી જે કેા કરશે વેગે ત્યાં અનદાન,
 સોનું રૂપું વસ્ત્ર ને ત્રાખું વાધે ગેર સમાન. ૮
 અપુત્રવંતી પુત્ર પામે ને નિર્ધન પામે ધન,
 ક્ષત્રિય હોય તે શરને પામે, બ્રહ્મતેજ બ્રાહ્મણ. ૯

- નર અને વલી નાર્યની સહુકોની પહોચે આશ.
ઝોકમના જે સાંભલે તે હોયે લીલવિલાસ. ૧૦
- અષ્ટ કવિ મોટા ઋષિ સહુ તેહેને નમૂં કર જોડય.
અક્ષર પદબંધ નવ્ય લહું તમે કાપ મ દેશો ખોડ. ૧૧
- સરસ્વતીની કૃપા થકી મેં ઘાલી મોટી દામ,
મગાલપુરી તો પ્રેમે ગાઈ કરિયું નૌતમ કામ. ૧૨
- સંવત અઢારત્રેતાળીસ આશ્વિન સદ્દશમી રવિવાર,
મગાલપુરી મંપૂરણ કાધી તે દિન દરખ અપાર. ૧૩
- ખાલણુ ઔદીચ સદસ્ય યાત્રિ અમદાવાદમાં વાસ.
સુખરામસુત ગુલઝરામ કાઢાવે વેગે હરિનો દાસ. ૧૪
- શ્રીરણુજોડની કૃપા થકી થઈ કવિશક્તિ તે કાર.
મગાલપુરી મેં પ્રેમે ગાઈ હરખે તેણી વાર. ૧૫
- જે કેા ગાય શીખે ને સાંભળે તેહની પોહોચે આશ.
આ લોકે જસ પામશે, પરલોકે સ્વર્ગનિવાસ. ૧૬
- શ્રોતા વક્તા સાબલો તમે. કેહેં કવિતા કર જોડ,
સગાલપુરી સંપૂરણ થઈ, કોહો જે જે શ્રીરણુજોડ ! ૧૭

રતનદાસકૃત

સગાળશા.

મગાળશા સાધુને સેવે; વાણિયો પાળે વગત.

ન મળ્યા સાધુ, રહ્યા અપવાસી. તારવા આવ્યા તરત.

કૃષ્ણજી કોઢીલા ઘઈને રે રૂપ અતિતનૂ લઈને. ૧

ચંગાવતીએ લીધાં ચરણામૃત ન્હવરાવીને નાથ.

પક્ષંગ ઉપર પધરાવીને સ્વામી કીધા સનાથ.

ખાંતે ભોજન ખીરનાં કીધા રે પીરસી આગળ દીધા. ૨

ખીર ને રોટલી તો નથી જમતા, નથી અન્નનો આહાર.

મહાજન ! અમો માંસના આહારી, એમ કહે કિરતાર.

વચન તે જોલ્યા બાંધ્યું રે. સમજી લો ને, સાધુ !

કસાઈવાડે જઈને માટી છુપાવી લાગ્યા સાથ.

ચંગાવતીએ માંસ સુધારી પિરસિયા પરમાદ.

વાસર દોળે નર ને નારી રે. જમો તમે, દેવ મુરારિ ! ૪

માટી તો માણસની ભોષ્યે, પરમાટીનો નહિ આહાર.

અધોરપથી અમો કહેવાયે. ખેલિયે ખાંડની ધાર.

વાણિયા ! વરત ફળિયાં રે આવી અવિનાશી મળિયા. ૫

માગ્યું વેચાતું માણસ ન મળે. હમયે મોંઘો મદાર.

ચંગાવતી ત્યાં એમ કહે ચેલૈયાનો કરિયે સંહાર.

વાતું તો ચારો વશેડે રે. હશે, શ્રીજ્ઞાનને લેજે. ૬

ભણતર મેલી ભાગ, ચેલૈયા ! પાળ અમારી પ્રતીત.

માખાપ તારાં મારશે તુજને. આંગણે આગ્યો અતિત.

ધૂતારો ધૂતી જશે રે પછી પસ્તાવો ચારો. ૭

સેલૈયા-આખ્યાન

ક્રમ ૧.

હરિ ગુરુ મંત્રને સમરિયે, ચોથા તે ગણપતિ દેવને;
 સિદ્ધિ લક્ષ લાભ આપે: સહુ પેહેલી કરિયે સેવે
 ગાવા ગુણ હરિભગતના, જેને સતે. ચંદ્રે અમમાન રે.
 સત વિના સાહેબ ન રીઝે, મર પડે વેદ પુરાણ રે.
 સમાજ શેઠ ને સંખ્યાવની નેમવર્તા નર નાર રે
 સાધુ જમાડી યોને જમવું, એવો ધરમ ઉદાર રે
 એક સમે એક અટક પડી મેઠ મડાણો મુમગધાર રે,
 પર્જન પૂઠો આડ હી સુધી: સત ન છોડે શાહુકાર રે.
 પરચી રણો તારે વકીલ તેડ્યા દેખો નેદોદોદય ધર રે
 અમમાન વિના અત અપે નહિ કાક કરોને ઉપાર રે
 વાણેતર આમ્યા ગોતવા: જ્યેનું નગર: જ્યેયાં હરિદાર રે
 તગાવ પાસે તપરચી દીઠે. આવી કલો સમાચાર રે
 સમાજ શેઠનું સત મુકાવણ કોડી રૂપા કરતાર રે
 આવીને દેવગમાં લિતર્વા ચરીર ક્યું બેળર રે

રતનદાસકૃત

સગાળશા.

સગાળશા સાધુને સેવે; વાણિયો પાળે વરત.

ન મળ્યા સાધુ, રહ્યા અપવાસી. તારવા આવ્યા તરત.

કૃષ્ણજી કેદીદા યજ્ઞને રે રૂપ અતિતનૂં લઈને. ૧

ચંગાવતીએ લીધાં ચરણામૃત ન્હવરાવીને નાથ.

પક્ષંગ હિપર પધરાવીને સ્વામી કીધા સનાથ.

ખાંતે ભોજન ખીરનાં કીધાં રે પીરસી આગળ કીધાં. ૨

ખીર ને રોટલી તો નથી જમતા, નથી અજનો આહાર.

મહાજન ! અમો માંસના આહારી, એમ કહે કિરતાર.

વચન તે બોલ્યા આંધ્યું રે. સમજી લો ને, સાધુ !

કસાઈવાડે જઈને માટી છુપાવી લાવ્યા સાધ.

ચંગાવતીએ માંસ સુધારી પિરસિયા પરસાદ.

વાસર દોળે નર ને નારી રે. જમો તમે, દેવ મુરારિ ! ૪

માટી તો માણસની જોષયે, પરમાટીનો નહિ આહાર.

અધોરપંથી અમો કહેવાછયે. ખેલિયે ખાંડાની ધાર.

વાણિયા ! વરત ફળિયાં રે આવી અવિનાશી મળિયા. ૫

માગ્યું વેચાતું માણસ ન મળે. હમયે મોંઘો મહાર.

ચંગાવતી ત્યાં એમ કહે ચેલૈયાનો કરિયે મંહાર.

વાતું તો યાશે વશેકે રે. હુશે, શ્રીલાલને લેખે. ૬

બહુતર મેલી જાગ, ચેલૈયા ! પાળ અમારી પ્રતીત.

માખાપ તારાં મારશે તુજને. આંગણે આવ્યો અતિત.

ધૂતારો ધૂતી જાશે રે પછી પરતાવો યાશે. ૭

- નર અને વલી નાર્યની સહુકાંની પહોચે આશ
એકમનાં જે સાંભલે તે હોયે લીલરિલાસ. ૧૦
- અષ્ટ કવિ મોટા ઋષિ સહુ તેહેને નમૂં કર જોડય.
અક્ષર પદબંધ નબ્બ લહું તમે કાપ મ દેશો ખોડ. ૧૧
- સરસ્વતીની કૃપા થકી મેં ધાલી મોટી હામ.
સગાલપુરી તો પ્રેમે ગાઈ કરિયું નૌતમ કામ. ૧૨
- સંવત અદાર ત્રેતાગોસ આશ્વિન સદ્દ દશમી રવિવાર,
સગાલપુરી સંપૂરણ કાધી તે દિન દરખ અપાર. ૧૩
- બ્રાહ્મણ ઔદીચ સદસ યાતિ અમદાવાદમાં વાસ.
સુખરામસુત ગુલજારામ કાલાવે વેમે દરિનો દાસ. ૧૪
- શ્રીરણુછોડની કૃપા થકી થઈ કવિશક્તિ તે માર.
મત્રાલપુરી મેં પ્રેમે ગાઈ દરખે તેણી વાર. ૧૫
- જે કો ગાય શીખે ને સાંભળે તેહની પોહોચે આશ.
આ લોકે જસ પામશે, પરલોકે સ્વર્ગનિવાસ. ૧૬
- શ્રોતા વડના સાબલો તમે. કેદે કવિતા કર જોડ,
સગાલપુરી મંપૂગળ થઈ, મોહો જેજે શ્રીરણુછોડ. ૧૭

રતનદાસકૃત

સગાળશા.

- સગાળશા સાધુને સેવે, વાણિયો પાળે વરત
 ન મળ્યા સાધુ, રહ્યા અપવાસી તારવા આવ્યા તરત
 કૃષ્ણ કાઢીલા ચર્મને રે રૂપ અતિતનૂ લઈને ૧
- ચગાવતીએ લીધા ચરણામૃત ન્હવગવીને નાથ
 પપગ હિપર પધરાવીને સ્વામી કીધા સનાથ,
 ખાતે ભોજન ખીરના કીધા રે પીરસી આગળ દીધા ૨
- ખીર ને રોટલી તો નથી જમતા, નથી અજનો આહાર
 મહાજન ! અમે માસના આહારી, એમ કહે કિંગ્તાર
 વચન તે બોલ્યા બાંધ્યું રે, સમજી સો ને, સાધુ !
- કસાર્ધવાડે જઈને માગી છુપાવી લાવ્યા સાધ
 ચગાવતીએ માસ સુધારી પિરસિયા પરમાદ
 વાસર દોળે નર ને નારી રે જોતમે, દેવ મુરારિ ! ૪
- માગી તો માણસની નોંધયે, પરમાત્મનો નહિ આહાર
 અધોરપથી અમે કહેવાઈયે ખેલિયે ખાડાની ધાર
 વાણિયા ! વગત ફળિયાં રે આવી અવિનાશી મળિયા ૫
- માગ્યું વેચાતું માણસ ન મળે, હમયે મોંઘો મદાર
 ચગાવતી ત્યાં એમ કહે એલેવાનો કરિયે મદાર
 વાત તો ચાશે વશકે રે હુશે શ્રીવાલને લેખે ૬
- લજ્જતર મેલી લાગ, એવૈયા પાળ અમારી પ્રતીત
 માખાપ તારા મારશે તુજને આગણે આવ્યો અતિત
 ધૂતારો ધૂતી જશે રે પછી પસ્તાવો ચાશે ૭

એ શ્રુ બોલ્યા, સ્વામી મારા ? માનર મૂક્યાં કરમ જાય ?
 નવ મહીના જેજે ઉદગમા ગમ્યો તે ગુણ આશીર્ગણુ યાય
 લક્ષિત મારા શીશને માટે રે શ્રુ યાશે મરતુક માટે ? ૮

હૂ બાગૂ તો બોમ જ બાગે બોરગ ઝીલે ન ભાર
 મેરુ પર્વત ડોલવા લાગે આકાશનો આધાર,
 મેરામણુ માઝા મૂકે રે ચેનૈયો સત ના ચૂકે ૯

લણુતો ગણુનો આધ્યો ચેનૈયો આવ્યો પોતાને દ્વાર
 માતા મુખનાં વારણુ લીએ, નીસાસો ભરે નાર
 આવતો ઉરમા લીધો રે પોદાડી બોળે દીધો ૧૦

કાગજ ફૂં કરો, માતાજી ! શિદ નાખો નિશ્ચામ ?
 મફળ મનખો ચેનૈયાનો, સાધુ આરોગે માસ !
 ધન ધન આજનો દહાડો રે ! જગતના નાથ જમાડો ૧૧

માતપિતાએ મળી કરીને કાપ્યુ ચેનૈયાનૂ શીશ
 અણુધટતી વાત એમણે કીધી જમાડવા જગદીશ
 મયાગો ખેલ ખરો રે પ્રભુ માગ ! પારણુ કરો ૧૨

નાથ કહે મારી નજરે કરો રે સાચૂ તમારૂ વરત
 મસ્તકની તમે માયા કીધી કયમ ? અવિનાશી બોલ્યા તરત
 તપસી સતને તાવે રે, રહેમાં અંદોલુ નાવે ૧૩

મસ્તક ખડિ ને ખાડણુ આઓ, પેહેરો અવનવા ચીર,
 આખડીએ તમે આસુ ન આણો મનથી મૂકો ન ધીર
 ત્યારે તમે સાચા સતી રે એમ કહે જૂનો જતિ. ૧૪

ખાડણિયામા મસ્તક ખડિ મળી પિતા ને મા ય
 આખડીએ આસુ નવ આણે હરખે હાનરડાં ગાય
 બોજન બાવતા કીધા રે, પીરસી આગળ દીધાં ૧૫

- મતવાદી તમે સાચા. અમારે અટક છે, કરવૂ કેમ ?
વાઝિયાનું ભોજન નથી જમતા અવિનાશી કહે એમ.
મળી તમે નર ને નારી રે, જુઓ એ વાત વિચારી ૧૬
- સગાળસા કહે પ્રગટ્યાં મારા પૂરવ જનમના પાપ.
ગુરુ દૂબ્યા ને જો ત્રિયા માર્યા, માર્યા મા ને પાપ,
હૂગરે દવ લગાડ્યો રે, તેણે મારો ખેલ બગાડ્યો । ૧૭
- ચગાવતી કહે સ્વામી । મારે પાપ મહીનાનું ઓધાન.
ભલે પધાર્યાં ભવન અમારે આજ તમે, ભગવાન ।
ધણી મે તો તમને ધાર્યા રે તમે મારા અર્થ સુધાર્યા ૧૮
- ચગાવતીએ પાળી લેઈ મારી પેટ જ માલ.
અચાનક આવીને સતીની બહુનામીએ ગ્રહી માલ.
ભક્તી સતી । ભક્તિ તારી રે, માગમાગ, મુખ કહે મુરારિ. ૧૯
- ચેવૈયાને સજીવન કીધો બેઠો રમે છે બાળ.
સદા તમારે ચરણે રાખો દીન બાણીને, દયાળ ।
વળતી બોલ્યા સતી નારી રે હું તો માગૂ ભક્તિ તમારી ૨૦
- સગાળસા ને ચગાવતીએ લીધો એવો નેમ
રતનદાસ કહે બાણા પ્રતાપે તેને છોડિયે કેમ ?
માવાને મળના માટે રે જવૂ વૈકુંઠની વાટે ૨૧

ભોજલકૃત

સેલૈયા—આખ્યાન

કંઠ્ય ૧.

- હરિ ગુરુ મંતને સમરિયે, ચોથા તે ગણપતિ દેવ રે; ૧
 સિદ્ધિ લક્ષ લાભ આપે: સહુ પેહેલી કરિયે સેવ રે.
- ગાવા ગુણ હરિભગતના, જોને સતે, યંબ્યે! અમમાન રે. ૨
 સત વિના સાહેબ ન રીજે, મર પડે વેદ પુરાણ રે.
- સગાળ શેઠ ને સંખ્યાવની નેમવતાં નર નાર રે. ૩
 સાધુ જમાડી પોતે જમવું, એવો ધરમ ઉદાર રે.
- એક સમે એક અટક પડી મેઠ મડાણો મુસળધાર રે, ૪
 પજાન વૂઠો આઠ દી સુધી; સત ન છોડે શાહુકાર રે.
- વરસી રહ્યો તારે વહીવ તેડ્યા. જેઓ ને દોહોદશ ધારિ, ૫
 અધ્યાગત વિના અજ અપે નહિ કાક કરોને ઉપાય રે.
- વાણીતર આસ્થા ગોતના; જોયું નગર; જોયાં હરિદાર રે. ૬
 તળાવ પાસે તપસ્વી દીઠો. આવી કહ્યો સમાચાર રે.
- સગાળ શેઠનું સત મુકાવવા કોઢી ચયા કરતાર રે. ૭
 આવીને દેવળમાં ઊતર્યા શરીર કર્યું જેળર રે.
- શેઠ સમાચાર સાંભળી કોડયા અણુત્રાણા; ઊગ્મર્ષ રે ૮
 પરકમ્મા દેઈ પાયે લાગ્યા; હાઈ હરખ ન માય રે.
- દુર્ગંધ આવે જૂત નાસે એવી; ખાય તેમાં વળી નેક રે; ૯
 તોયે શેઠનું મન ન ડગે. લાઈ! એવી મોટાની ટેક રે.
- ચરણુ ધોઈ ચરણામૃત લીધાં સીધાં મારાં સહુ કાજ રે. ૧૦
 (કર જોડી કહેવાને લાગ્યો.) મદિર પધારો, મહારાજ રે!
- સતવાદીએ સાહેબ આગળ્યા. અન્ય શ્ર્ જાણે મરમ રે ૧
 ભોજલના સ્વામી! ભુવન પધારો.
 મારી રાખો લાજ ને શરમ રે. ૧૧

કડવું ૨.

અતિત વાણી ઓચરે સુણો, શ્રીમત, મારી વાન રે. ૧
 કાયા મારે હાથ નથી; મને પીડા કરે છે ઉતપાત રે
 ગથે રેવંત જોતરૂ; માંહે ગાદી નખાવું, ઝોપાળ રે, ૨
 તેડીને જોસારૂ, ત્રીકમા, તમને દયા કરો દીનવ્યાળ રે.
 સાધુ કેહે છે શેડને ઘોડાવેહેલનું નહિ મારે કામ રે ૩
 અબ્યાગતને રહેવું એકલું તમે માલેજો મારૂ નામ રે.
 પ્રભુજી ! મગાવું પાંજરૂ, માંહે ઝાઝાં કરાવૂ જતન રે, ૪
 પવન ન લાગે, પડદા બધાવૂ, ગખૂં રાક રતન રે
 અબ્યાગત એણી પેરે બોલ્યા હ તો આવું નમર મોઝાર રે, ૫
 તારી નાગ જો આવે તેડવા નીકર બેઠો રહું મારે બાગ રે
 મનગમતું ખાવું માગીને લેશ, જાગે તમારો ધરમ રે ૬
 સરભંગી સાધુને સોલ્ય ન લાઈ ! કડણ અમાડ ખટકરમરે
 હરખથી હરિજન હાલિયો ને આવ્યો પોતાને ઘેર રે ૭
 પત્નીને લાગ્યો પૂછવા આપજો જી કરવી અન પેર રે
 મતી કેહે છે, સ્વામી મારા, દીલ ન કરવી લગાર રે, ૮
 તતક્ષણ જપ્ત્યે આપણુ તેડવા. નથી માનવી, એ છે મોગર રે
 મામયું લેઈ સનમુખ ચાલ્યા. જ્યા પૂરવનાં પાપ રે. ૯
 ભોજવના સ્વામી બેઠતા એમના ટળિયા ત્રિવિધના તાપ રે ૧૦

કડવું ૩

કનઃહોડાળીમાં કરડિયે જુગતે બેમાયાં જરુનીગ રે
 ગંધાવતીએ શિર પર લીધા. લીંબણાં સનીના ગીગ રે. / ૧
 નમરના લેકો ટોળે મળિયા જોવા વર્ષ અદાગ રે
 ધન ધન વાળી ઊચરે બધે; દામી કરે કે દાર રે. ૨
 નિંદાં જળ મેલી સ્નાન કરાખ્યાં, પોદાડ્યા પવન તિહાર રે.
 ચન્ન ચરચે, ચરખ તળામે, વીંજળે ટોળે તાપ રે. ૩

પ્રેમે કરીને પ્રસાદ નિપાયા મીઠા મેવાનાં પકવાન રે,
 હાથ જોડીને દરિજન ગણા. આરોગો, ભગવાન રે !
 અન્ન દેહે મારે અગ્નિ કરે છે; મારે છે માટીનો આહાર રે,
 ઉત્તમ વર્ણ તમે કેમ કરશો ? એ જ મોટો છે વિચાર રે.
 કસાઇવાડેથી માંસ મંગાવું મેલી લોકની લાજ રે.
 ભાગ્ય મોટાં, દરિજુવન પધાર્યા ! ધન્યદહાડો મારે આજ રે !
 અનેક અમે અદર્શિય ખાપ્યે ને રહિયે વન માંહી રે,
 અધોરપંથીને આહાર માણસનો, ખીજૂં ન ખપે કંઈ રે.
 નર ને નારી મળી વિચારે, હવે શો કરવો ઉપાય રે ?
 પ્રભુજી જોવાને આવ્યા પારખાં ના કહિયે તો સત જાય રે.
 પુત્રને પૂછવા આલીને ગયો નિશાજો શો સગાળ રે,
 સુતને કેહે છે. એક સાધુ આવ્યો ઇચ્છ કરવા તારો આહાર રે.
 સેસેયો કેહે મત કેમ મેલિયે ? મર ની જડામૂળ જાય રે,
 મોજલ કેહે મતવાદી ભાઈડા અટક પડચે જોળખાય રે. ૧૦

કડવું ૪.

પડવાની કાયા પિતા ! અંતે. (બોલ્યો જુદિજીનગર બાળ રે.)
 સાધુને હાથ માઈ મૃત્યુ સુધરશે, ટળશે જન્મરણજન્મજ રે. ૧
 મોરુજીવજી આગે અંગ વેહેરાવ્યું; કહ્યું કીધ કાયાનું દાન રે,
 શિખિની માટી હાથે તોલાણી, ત્યારે રીઝયા ભગવાન રે. ૨
 દરિશંદ્રે વહી હેલ પાણીની, એવો દૈવે દીધો દડ રે,
 સતવાદી બંદા સત ન છોડે, મર ભાગી પડે અહાંડ રે. ૩
 હિરમત રાખો, પિતા, હાર મ પામો, જુઓ મોટાના મરમ રે.
 પરમારથે આગે પ્રાણ હોઆંતા, છોડ્યા નોંતા સતધરમ રે. ૪
 દધીયિ ઋષિને જન્મ્યા દેવતા વાસાનું કરવા વલ્લભ રે,
 કુવાડે અંગ માંડયું કાપવા તોયે ચાલ્યા ન અદિના સાગર રે. ૫

શિર મળશે, આવો સમો નહિ મળે મોહન ય્યા છે મેહેમાન રે,
અવસર આવ્યે ડગ પાછા ન ભરિયે, કરિયે તન કુરખાન રે.
એવો પડકારો પિતાને કીધો, ત્યારે હરિજન ય્યા હોશિયાર રે,
પુત્રના વચન કાને માંભળી એની છાતિમા પડિયા શાર રે.
ચાકિથી પીડા સરવી બિતારે એમ સેનૈયે કાપ્યુ શીશ રે,
લેઈ આગળ અર્પણુ કર્યું, ત્યારે જોઈ રહ્યા જગદીશ રે
બહુનામી કેહે છે બાઈને રે તમે સોળ કરો શણુગાર રે,
ગાતાં વાતાં સમને સુધારો રાતા નહિ લગાર રે
કવિપિત દાન કાઈનું નથી લેતો મારી છે એવી ટેવ રે,
ભોજલનો સ્વામી કેહે છે બાવે હવે તૈયાર કરો તતખેવ રે

કંડૂ પ

સતીએ કાજલ સારિયા ને ખાડવા બેઠા તેણી વાગ રે,
હાલરડા ગાય બાઈ હરખથી, કરો ભોજન, નહકુમાર રે ।
સાર હતું તે તમે શીકે ચકાવ્યું । કાવ આણો છો મારે કામ રે ।
જૂએ મુઆની બાળી જાકિત તમારી । મને મેલી આવો મારે કામ રે
ખાડણિયામા માયૂ ખડાવ્યું કહી જ્ઞાલે કંડૂ વચન રે
સુરપતિ તાપ સહી ન શક્યો, બાગ્યો મેજીને ઇંદ્રામન રે
જમવાને ટાણે જોગીશ્વર બોલ્યા, સાબળો મારી માઈ રે
વાઝિયાનુ અન્ન ખાવું વર્જિત છે, શ્રુતિ કેહે સમગ્રઈ રે
સતી કેહે છે એક રમત દેખાડૂ માગી યાજે, મેહેમાન રે
તુને આવી ટેવ મૂકાનું, જૂથું, જવાપૂં કાન રે
પાય મામનો ગરમ છે, અમો વાઝિયા નથી, મોરા નાથ રે
સતીએ ઉદર ચીરવા માડ્યું, હરિએ જાલ્યા હાથ રે
ધન ધન, સતનાદી । ધરમ રાખ્યો, જોયું મરજ્યું તમારું મન રે
સુત વધીને મારૂં મનમાન કીધું । શ્રીમુખ બોલ્યા વચન રે

માગ્ય માગ્ય, સતવાદી ! શું આપું ? કેહે છે કરુણાનિધાન રે,
 આવી કસણી ન દેખે કાને, સરામી, એ માગું વરદાન રે. ૮
 પરધહ પોતે પ્રગટ થયા જોનો વેદ ન પામે પાર રે,
 એલેવાને મજબન કીધો; , વરતાણો જોજોકાર રે. ૯
 સેલેવા આખ્યાન તમે સાંભળો, એ રીતે રીઝવા'તા રામ રે,
 જોગલ જગત એમ જોલિયા, એનું નવ ખંડમાં રાખ્યું નામ રે. ૧૦